Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

NİSAN — 1985

Yıl : 8
Sayı : 88
Fiatı : 200 TL.

İÇİNDEKİLER:

1 Kaşgarlı Mahmud'un Eserinin Adı: Doç. Dr. Tuncer GÜLENSOY
2 Receb Ayının Faziletleri: Prof. Dr. Cihad TUNÇ
3 Arif Nihat Asya'nın Edebî Şahsiyeti Üzerine: H. Fethi GÖZLER
5 Şerefeddin Sabuncuoğlu ve Molla Hüsrev Kongreleri Münâsebetiyle: Yard. Doç. Dr. Kemal GÖDE
7 Sen ve Şiir (şiir): Mustafa AĞIRALİOĞLU
8 Kilimlerimizin Anlattığı Medeniyet: Muhsin İlyas SUBAŞI
10 Hicâbi : Râsim DENİZ
12 Bildiğini Okuyor (şiir): Ömer ASLAN
13 İrfan Ünver Nasrattınoğlu ile Sohbet: Nezih DEMİRTEPE
14 Asrımızın Kâmil İnsanını Yetiştirmek: Ahmet ŞAHİN
15 Yazar Ahmet Kaplan ile Mülâkat: Mustafa KÖKER
17 Gölgesinde Memlerin (şiir): Burhan GÜMÜŞ
Meltem (şiir): İsmet GÜLER
18 Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı: Bekir OĞUZBAŞARAN
19 Anılmak Güzel Şey: Kemâl A. Şen
Kayseri Gazeteciler Cemiyeti Başarı Ödülleri: ERCİYES
Kader (şiir): Göktürk Mehmet UYTUN
20 Hikâye Tahlili: Başını Vermeyen Şehit: Ramazan KORKMAZ
22 Sen Gideli (şiir): Özdilek KARATEKİN
Rubâîler (şiir): Zehra PINARSES
23 Felâhiye Mânileri: Önder ÇAĞIRAN — Turgut GÜMÜŞ
29 Yeter (şiir): Erdal SÜMENGEN
Arılar ve Kelebekler: Selâmi DABAN

AYLIK FİKİR VE SANAT DERGİSİ
Sâhibi ve Yazılışleri Müdürü :
NEVZAT TÜRKTEN
Havâle ve Yazışma Adresi :
ÂLİM GERÇEL — P.K. 218 KAYSERİ
FİATI : 200 TL. Yıllık Abone : 2400 TL.
Öğretmen ve Öğrencilere : 2000 TL.
Yurt Dışı : 30 DM.
Posta Çeki Hesabı: Âlim Gerçel - 116866
REKLÂM TARİFESİ
Arka kapak tam sahibe renkli 40.000 TL.
Arka iç kapak tam sahife 30.000 TL.
İç sahifeler 20.000 TL.
Bayram tebrikleri abone ücreti 5.000 TL.

Dizgi — Baskı
EMEK MATBAACILIK

Ramazan Sayımız Münasebetiyle

Nevzat TÜRKTEN

Dergimiz geçen senelerde, Ramazan ayı münasebetiyle, millî, dinî ve mânevi konulara ağırlık veren yazıları muhtevî Ramazan sayıları çıkarmış; ancak, yazı yetersizliğinden geçen sene bu teâmülü yerine getirememişti.

Bu sene, Erciyes Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi öğretim üye ve görevlilerinden de bekleyerek; muhterem okuyucu ve yazarlarımızı, ilgileriyle Ramazan sayımızı gerçekleştirmeye dâvet ediyoruz. Ramazan'ın 21 Mayısta başladığını dikkate alarak, Haziran sayımızı bu özel sayıya tahsis etmeyi uygun buluyoruz. Bu itibarla, gönlünden yazı göndermek geçenler için, zaman darlığı bahis konusu bulunmamaktadır.

Ramazan sayısı diye isimlendirilmesi, yazıların yalnız Ramazan ve oruçla ilgili olarağı zannını uyandırmamalıdır. Yukarıda da arz ettiğimiz gibi Ramazan; millî, dinî ve mânevi konulardaki yazıların toplu halde sunulması için bir vesiledir.

Elinizdeki Nisan sayımızı ay başında takdim etmekle gerikmemizi tamamen kapatmış bulunmaktayız. Mayıs sayımız, ay başında adreslerinize postalanmak üzere, şu anda dizgide bulunmaktadır. Muntazaman çıkarak Erciyes sayıları için Yazarlarımızdan da sık sık ve bol bol yazılar beklemekteyiz. İstanbul ve Ankara gibi zengin kültür muhitinde bulunmayan Erciyes'in, yalnız Kayseri'den beslenmesi mümkün değildir. Gayesi de, sadece hizmet olduğuna göre, Türkiyenin her tarafındaki kalemlerinden Türk kültürüne hizmeti esirgemeyenlerce de beslenmelidir. Bunu, kendimiz için değil, milletimiz için beklemek hakkımızdır. Zîra kültür hizmeti yolunda bizlerin de yalnız bırakılmamamız gerekir.

Bu güvenlerle ve Erciyes'i daha nice sayılara eriştirmek azmi içinde; hoşça kalınız..

Bu arada Erciyes'in yeniden neşriyata başlamasına vesile olan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen KAYSERİ KÜLTÜR DERNEĞİ, Belediye işhanı Nu: 102 deki merkezinde tekrar faaliyete geçmiş bulunmaktadır. Keyfiyeti okuyucularımıza duyururken, Erciyes'in bir destekçi daha kazanacağındanda emin bulunmaktayız.

Kâşgarlı Mahmud'un Eserlerinin Adı Üzerine

Doç. Dr. Tuncer GÜLENSOY

Türkiye türkolojisinin en önemli meselelerinden birisi, transkripsiyon birliğinin henüz sağlanamamış olmasıdır. Bu birliğin sağlanamamasından dolayı, bazı türkologlar, belirli işâretlerin dışında, kendilerine has işaretler kullanmak yoyluna gitmekte; hattâ bâzen iki ayrı araştırmasında dahi transkripsiyon birliğini sağlayamamaktadır. «TÜRKOLOJİ» dergisinin VIII. cildinde yayınlanmış olan **«Türk fonetik transkripsiyonu üzerine»** (s. 169-190) adlı makâlemizde, ağız araştırmalarında kullanılan fonetik işaretlerin ne kadar karmaşık bir hâle geldiğine ve böyle devam ederse, daha da karışacağına işâret etmiştik.

Burada değerli Türk türkologlarının dikkatlerine sunmak istediğimiz husus, Kâşgarlı Mahmud'un büyük eserinin adı üzerinedir. Hepimizin yakından tanıdığı bu büyük ve ünlü eserin adını şimdilik belirtmeden, «Kâşgarlı Mahmud'un eseri» diye geçiştiriyorum. Zîrâ, bu eser adının, benim tesbitlerime göre, **dokuz** değişik şekilde transkripsiyonunun bulunmasından dolayı —yine şimdilik kaydiyle— kesin bir şey söyleyemiyorum.

Elimizdeki listeye bakacak olursak, şu dokuz değişik transkripsiyonu görüyoruz:

1. **Diwan Lugat at-turc** (Ettore Rossi, **Christeria Orientalia**, Praha, 1956, s. 280-285: A not to the Manuscript of the Diwan Lugat at-Turc),
2. **DİVAN LULAT AT—TURK** (Carl Brockelmann),
3. **Divan-ı Lûgat al-Türk** (M. Fuaf Köprülü; **Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar**, İstanbul 1934, s. 33-34),
4. **Kitabü Divanı Lûgati't—Türk** (A. Dilâçar: **Türk Dili** dergisi, sayı: 253, s. 21, str. 6),
5. **Kitab-ü Divan-ı Lûgat-it Türk** (Rifat Bilge yay., İstanbul, 1933),
6. **Divan-i Lûgat-it—Türk** (R. Bilge: TM (İst. 1939), s. 358-360),
7. **Divanü Lûgat-it—Türk** (TDK yayını 3. cildin kapağı; TD dergisi kapağı, Yıl: 22, Cilt: XXVII, Sayı: 253, 1 Ekim 1972; Z. Korkmaz, TD dergisi, Sayı: 253, s. 3,4 v.d.; M. Şakir Ülkütaşır, **Kaşgarlı Mahmud**, Ankara 1972; A. Caferoğlu: TD, Sayı: 253, s. 23, str. 2),
8. **Dîvânü lugati-t—türk** (T. Tekin: Ulusal Kültür, Sayı: 2, s. 25),
9. **Divânü Lugati't—Türk** (A. Battal Taymas, TM, XI, 1954, s. 75 v.d.).

Durum böyle olunca, bir türkolog olarak endişelenmem her halde yersiz değildir. Henüz bir büyük eserimizin yazılışında bile bir birliğe ulaşamamışsak, bizi ve bizden sonraki nesilleri daha çok görevler bekliyor demektir.

Bu durumda ne yapmamız gerekecek? Benim teklifim şu: Esere ad olan kelimeleri Arap dili kâidelerine göre tek tek ele alarak incelemek ve neticede elbirliği ile kesin bir transkripsiyonunu ortaya koymak. Bu teklif üzerinden yola çıkarak, görüşlerimi şöyle belirtmeğe çalışacağım:

1. Önce, eserin orijinal nüshasındaki imlâsına bakalım. Şöyle yazılmış:

Burada yalnız **kitâb'da** (esre, üstün, ötre), **dîvân'da** (esre) ve **i't—Türk'de** (ötre) hareketleri görülmekte, öteki hareketler **'ugât'daki** (ötre ve üstün), **i't—Türk'deki** t'nin (şedde)si görülmektedir.

2. Elimizdeki bu kesin imlâya göre, eserin adının transkripsiyonunu şu şekilde yapmalıyız:

كِتَابُ دِيوَان لغات التُرك

a) (Heze) Kitâbu Dîvânı Lugâti't—Türk(i)

(Gizli **mubteda** (başlangıç kelimesi) olan **heze'nin haberi**

Kitâbu [Dîvânı Lugâti't—Türk(i)] **dir.**

Haber olan **Kitâbu** kelimesi **mubteda'**nın harekesini almıştır.

Bu terkip, zincirleme isim tamlaması olarak da düşünülebilir. O zaman **Muzafun ileyh** (tamlanan)'ın harekesi kâideye göre burada da **esre** (—)'dir.)

b) Kitâbu Dîvânı Luğâti't—Türk(i)

(Burada **mubteda** KİTABU kelimesi olup, Divânı Luğâti't—Türk(i)'nin **haberi**'dir. Anlamı: **Türk kelimelerinin dîvân kitabı** veya **Türkçe kelimelerin sözlüğü demektir.**)

c) **KİTÂBU** kelimesi olmasa idi, tamlama:

Divânu Luğâti't—Türk(i)

şeklinde olacak ve böylece bazı transkripsiyonlamalar (Bkz. 7,8 ve 9 numaralar), ancak bu şekle göre, doğru olacaktı.

d) Fakat, eserin aslında **mubteda** olan bir KİTÂBU kelimesi olduğuna ve bunu da gelişi güzel atamayacağımıza göre transkripsiyonlamamız kesin şekilde:

Büyük harfle: **KİTÂBU DÎVÂNU LUĞÂTİ'T—TÜRK**

Küçük harfle: **Kitâbu Dîvânu Luğâti't—Türk**

şeklinde olmalıdır.

Recep Ayının Faziletleri

Prof. Dr. Cihad TUNÇ (*)

«Allahu Teâlâ'nın gökler ve yeri yarattığı günkü yazısında (Levh-i Mahfuzda) Allah'a göre ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü hürmetli (haram) aylardır. Bu dosdoğru bir dindir (Allah'ın emrettiği bir nizamdır.) Öyleyse o aylar içinde kendisine yazık etmeyin. Toplu olarak sizinle savaşan müşriklerle siz de toplu olarak savaşın ve biliniz ki, Allah müttakîlerle beraberdir.»

Âyet-i kerimenin nüzül sebebi şöyle açıklanır: Mekke-i mükerremenin, Rasûlullâh (S.A.V.) tarafından fethinden evvel, mü'minlerin Medine-i Münevvere'den Mekke'ye gelişlerinde, «Bizler haram aylarında kâfirlerle dövüşüp vuruşmaktan çekiniriz,» demeleri üzerine nâzil olmuş ve gerekli müsaade şu şartla verilmiştir. Şöyleki; şayed Mekke müşrikleri hep birden sizinle savaşmaya kalkışırlarsa, siz de hep birlikte onlarla savaşın, çünkü hürmeti ihlâl eden onlardır. Bilindiği gibi hürmetli aylar (haram ayları) Recep, Zilkâde, Zilhicce ve Muharrem olmak üzere dört aydır ki, bunlarda savaş yapılmaz, döğüşmek ve öldürmek yasaktır. Herkes bu aylarda kılıçlarını kınlarına, oklarını mahfazalarına koyarlar; böylece bu aylara hürmet ve ta'zimde bulunurlardı. Bu dört ayın hürmetli aylar olması Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmâil aleyhisselâmlardan intikal edilmiş bir âdetti.

Âyet-i kerimenin devamında Yüce Rabbimiz, «Ey imân edenler bu dört ayda nefsinize zulmetmeyiniz» buyuruyor. Burada zulümden murat, evvel emirde Yüce Rabbimize itaat etmeyi terketmek, onun yasak ettiği şeyleri ısrarla yapmak, emrettiği şeyleri de yapmamak suretiyle âsî olmak demektir ki, insan böylece kendine yazık etmiş olur.

İşte bu âyet-i kerimenin meâl ve izahından anlaşıldığına göre, Recep ayıda hürmet edilmesi gereken aylardan biridir. Zirâ Recep kelimesi, bir nesnenin kişinin gözüne pek büyük ve azametli görünmesiyle ona hürmet beslemek, tebcil ve ta'zim etmek mânâlarını ifade eder. İslâmiyet de bu aya pek büyük önem vermiştir. Çünkü üç ayların ilki olan bu ay, pek büyük rahmet ve mağfiret ayı olan ve içerisinde bin aydan daha hayırlı bir geceyi bulunduran Ramazan-ı Şerifin yaklaştığını müjdelemektedir. Ayrıca kendi içinde ne REĞAYİB VE MİRÂC gibi İslâmiyetin iki mübârek gecesi de bulunmaktadır. Bu sene Receb ayı 22 Mart Cuma gününü 23 Mart Cumartesi gününe bağlayan gece girmektedir ve 2 8Mart (6 Receb) Perşembe gecesini 29 Mart Cumaya bağlayan gece de REĞÂYİB gecesidir; 18 Nisan (27 Receb gecesi) Çarşamba'yı Perşembeye bağlayan gece de MİRÂC kandilidir.

Hz. Peygamber (S.A.V.), Receb ayını görünce şöyle düâ ederlerdi: «Allahım; bize Receb ve Şâban'ı mübarek ve bereketli kıl ve bizi Ramazan-ı Şerife eriştir.»

Yine Rasûlü Ekrem (S.A.V.)'e, Receb ayına «Şehrullâh» denilmesinin mânâsı nedir, diye sorulduğunna, cevaben şöyle demiştir: «Çünkü Receb ayı, Allahu Teâlâ'nın günahları mağfiret edeceği aydır. Receb ayında kavga etmek, kan dökmek yoktur. Bu ayda Yüce Allah Enbiyâ'nın tövbelerini kabul etmiş, evliyâsını ise düşmanların elinden kurtarmıştır.

Bir kimse Receb ayını oruçlu olarak geçirirse, Yüce Mevlâ o kimseye şu üç şeyi ikram eder:

1— Geçmiş günahlarının hepsini bağışlar,

2— Kalan ömründe çirkin ve ayıp sayılan kötü işleri işlemekten korur,

3— Kıyâmet günü onu susamaktan emîn kılar.»

Bunun üzerine, yaşlı ve zayıf bir kimse, «Ben Receb'in hepsini oruç tutmaktan âciziz, ne yapayım?» diye sordu.

Rasûlullch, «Receb'in ilk, orta ve son gününü oruçlu geçirirsen, Receb ayının bütün günlerini oruçlu geçirmiş gibi sevaba nail olursun», buyurdular.

Nitekim Yüce Rabbimiz de En'âm suresinin 160. âyetinde, «Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı verilir, kim de bir kötülük yaparsa, ancak misliyle cezalandırılır; onlara asla haksızlık yapılmaz» diye haber vermiyor mu? Öyleyse, bu mübarek ayın kadir ve kıymetini bilelim ve içerisinde beraber getirdiği mübarek geceleri, Allah'ı diğer günlerden daha fazla anarak ibadet ve taatla geçirirken, gündüzlerini de oruçlu olarak geçirmeye gayret edelim. Her ne kadar, bu gecelere mahsus surette kılınması gereken namazlar olmamakla beraber, gecelerin sevabından istifâde etmek için ikişer rek'atta bir selâm vermek suretiyle nâfile namaz kılınabileceği gibi, kazâ namazları da kılınarak borçtan kurtulunmuş olur. Ayrıca Yüce Rabbimize çok çok tövbe ve istiğfar ederek günah ve kusurlarımızın bağışlanmasını niyaz edecek olursak, Tevvâbu'r—Rahîm olan Yüce yaradanımız bizi muhakkak affeder.

(*) Erciyes Ü. İlâhiyat Fakültesi Dekanı

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

Temmuz

Yıl : 7
Sayı : 79
Fiatı : 125 TL.

İÇİNDEKİLER:

1	Peyamî Safa Bir Romancı mı Yoksa Bir Düşünürmüdür?	H. Fethi GÖZLER
6	Seyrânî'nin Şiirlerinde Dini Motifler	Rasim DENİZ
9	Beddua (Şiir)	Rauf AYDEMİR
10	Plevne Destanı (I)	Yılmaz GÖKSOY
11	El Esmâ Ül Hüsnâ ve Bu İsimlerin İhsan Açısından Önemi	Dr. Metin YURDAGÖZ
15	Zile'de Günümüz Halk Şâirleri	Mehmet YARDIMCI
17	Sur Çiçekleri (Şiir)	Ahmet Tevfik OZAN
18	Doğu Türkistan Folkloru Açısından Uygur Sanatkârı Amanisa Han	A. Şekür TURAN
19	Katadcu Bilig'de Atasözleri ve Hikmetler	Ali ÖZCAN
20	Küsenler	Avşaroğlu Erdal ÖZKAN
21	Türk Taşlamaları (Hicivli Şiirler)	Mehmet KARDEŞ
28	Sâlih Ağa ile Sülüman Kâhyanın Mülakatı	Muttalip ÜNAL
29	İlk Kurşun	Serdar YAKAR
30	Ninenin Ölümü (Hikaye)	Selim TUNÇBİLEK
31	Seyrânî Vardır	Âşık İSMETİ
32	Gurbet Sokaklarında	Alper İslâm EVSEN
32	Bir Gün (Şiir)	Ünal TAYFUR

Erciyes

AYLIK FİKİR VE SANAT DERGİSİ

Sâhibi ve Yazıişleri Müdürü :

NEVZAT TÜRKTEN

Havâle ve Yazışma Adresi :

ALİM GERÇEL — P.K. 218 KAYSERİ

İDARE YERİ

Adliye yanı Avukatlar İşhanı Kat 7 D. 705

FİATI : 125 TL. Yıllık Abone: 1500 TL.

Yurddışı 30 DM

Posta Çeki Hesabı : Âlim Gerçel - 116866

REKLÂM TARİFESİ

Arka kapak tam sahife renkli	30.000 TL.
Arka iç kapak tam sahife	20.000 TL
İç sahifeler	15.000 TL.
Bayram tebrikleri abone ücreti	3000 TL.

Dizgi — Baskı

EMEK MATBAACILIK

Millet Cad. Karadeniz Çarşısı Altı-KAYSERİ

Doğu Türkistan Folkloru Açısından Uygur Sanatkârı Amanisa Han

A. Şekür TURAN

Amanisa Han, 16. asrın sonlarında Doğu Türkistan'ın Yarkent şehrinde yaşamış olan bir sanatkârdır. Onun hayatı hakkında, zamanında yazılmış «Tevârihi Muzikiyon» (1) isimli bir eser bulunmuştur. Aynı eserin 1982 senesinde tıpkı basımı ile açıklanmasını ihtiva eden bir kitap basıldı. (2) Bu eserde Amanisa Han'ın Uygur klasik müziği ve Edebiyatiyle yakından ilgilendiği, bunların yapılması ve gelecek nesillere kalması için yazılması hususunda büyük hizmet ettiği yazılmaktadır. Bu eserin yazarı İsmetullah binni Nimetullah «eseri yazmam Yarkent hükümdarı Abdülreşit Han tarafından emir edildiğinde kendimi o kadar güçsüz gördüm ki, bu iş karıncaya dağı yükletmiş gibi geldi. Fakat hükümdarın emrine uymak vâcip olduğu için bu işi Allah'ın izniyle tamamladım» diyor.

Eserin bulunması ve yayınlanması Doğu Türkistan'da çok ilgi görmüş olacak ki, Doğu Türkistanda senelerce genel vâli olarak çalışan Seyfeddin Azizî, (3) yukarıdaki esere dayanarak Amanisa Han isimli bir piyes yazmıştır. (4) Tevârihi Muzikiyon gibi, Uygur Kültür Tarihi açısından önemi büyük olan bir esere ve Amanisa Han'a gölge düşürmek ve kısmen siyâsî havâ vermek için, eserin yayınlanmasından bir sene gibi kısa bir aman geçer geçmez kaleme alınan bu piyes ne kadar zorlansa da gerçekleri örtememiştir. Yazar, Amanisa Han'ı Yarkent deryâsı kıyısındaki Dolanlara (5) mal etmeğe çalışırken, babasını da fakir bir oduncu olduğunu yazıyor. Aynı zamanda Amanisa Han'ın özel müzik dersi aldığını da belirtiyor. Amanisa Han'ı Yarkent hükümdarı ile evlendirirken de, gene babasının odunculuk ettiğini aynı zamanda Yarkent hükümdarına kısmen de olsa başkaldıranlar arasında olduğunu yazıyor. Böyle çelişkilerle dolu piyesin oynatılmasındaki gaye açıkça bellidir. Bizim konumuz folklor olduğu için bunları bırakıp biz gene Amanisa Han üzerinde duralım.

Amanisa Han'ın bir benzetme resmi Doğu Türkistan'da çıkmakta olan «Tarım» isimli (6) edebiyat dergisine ilâve olarak çıkarılan takvimde yer almaktadır. Bu resimdeki kiyafet Uygur kadın kıyafetlerinden fazla İran minyatürlerini andırırken, a yağındaki yemenisi de Hindistan kadınlarının giydiğinin aynısıdır.

Görülüyor ki geçmişe âit bir kitap bulunup, halk tarafından ilgi görünce bunun folklorik değerine müdahele ederek, kendi fikirlerine alet etmeğe çalışırken, aynı zamanda Türkistanın örf—adetini bilmeyenleri de yanıltmağa çalışmaktadırlar. Folklor ilmi, müdâhale kabul etmeyen, yapıştırma ve yakıştırmaları sinesinde barındırmayan, barındırmak isteyenleri de gülünç duruma sokan bir bilim dalıdır.

Kaldı ki, Doğu Türkistanın Tarihi ve iklim şartları Uygur folklorunun diğer milletlerinin folkloruna oranla daha az değişen ve yeni unsurları zoraki de olsa kabul etmede direnen bir bünyeye sahip olduğu bilinmektedir. Gerçek olanı da budur.

---

(6) Yaklaşık olarak 1657 senesi Yarkende yazılan eser

(2) Mollah İsmetullah binni Nihmetullah «Tavarihi Muzikiyon» ÇHC. Milletler Neşriyatı. Peykin 1982. Sayfa 83+38 (Tıpkı basım ve açıklanması)

(3) Seyfeddin Azizi için halen Hacettepe Üniversitesinde görevli bulunan İklil Kurban şöyle diyor. «O bir vatan hainidir. Mao devrinde Doğu Türkistan'a Çin göçmenlerini getiren de odur. Halen Peykinde oturur.»

(4) Seyfeddin Azizi: AMANİSA HAN. ÇHC. Milletler neşriyatı, 1983 sayfa 120

(5) Dolanlar için Bak. A. Şekür Turan. Doğu Türkistanda Dolan Folkloru. SİZE dergisi İstanbul, 1983, sayı 103 sayfa 13

(6) «Tarım mecmuası» Urümçi 1981 sayı 1 ÇHC. (Doğu Türkistan) Çizen: Gazi Ahmet.

Derdini dökecek hal bulamazsa

diyen Dursun Günel:

Çok çalıştım bilemedim derdinden
Ayrı kaldım vatanımdan yurdumdan
Pâre pâre olsam korkmam ölümden
Sarayımda baykuş sesi var benim

diyen Bîçâre Mûsâ mahlâslı Musa Ateş:

Bollukta Zile'miz birinci kaza
Ozanlar dolaşıp dünyayı gezo
Leblebi pekmezi tarihler yaza
Cennet misâlidir güzel Zile'miz

diyen Bâkirî mahlâslı Eyüp Gülşen:

Baharımı sevdim gelen yaz ile
Düğününü yaptım elde saz ile
Ben büyüttüm ben besledim naz ile
Aldı da elimden el aldı gitti

diyen Kemal Doğanay:

Sabah erken Hak'ka yalvar
Elin boşa çıkmaz imiş
Kalbin gâyet temiz eyle
Mevlâm mahrum etmez imiş

diyen Âşık Bayram mahlâslı Bayram Sarıoğlu;

Hakiroğlu kurtarsınlar çileden
Palanlıya yol uğratın Zile'den
Bir su için Çivi Köy'ün gölünden
Orada da mekân tutun turnalar

diyen Hakiroğlu mahlâslı Cemal Demirelli;

Gele n göçe dünyâ denen bu handan
Kimisi usanmış şu tatlı candan
Bîçâre Köroğlu göçer de burdan
Kimi mezar kazar kimi taş dizer

diyen Biçâre mahlâslı Murat Göral'la; ;

İlim bir deryadır boğulma sakın
Gerçekler yolunda bir nişan takın
Çekersin katarı menzilin yakın
Çay menzile yetiremez ol seni

diyen Deli Cemal mahlâslı Cemal Çelebi, halen Zile ve çevre köylerinde doğup yetişen; sazı ile, sözü ile Türk Halk Şiiri geleneğinin zile'deki usta temsilcileri olarak yaşamaktadırlar.

Zile'nin Karşıpınar köyünden:

İbrahim der yârab gönlüm hoş eyle
Ya bana sabır ver bağrım taş eyle
Ya bir çift kanat ver beni kuş eyle
Yetişeyim dost bağında talan var

diyen İbrahim Dilek;

Âşık Cemal kusur bulma huyuna
Kurban olam kaşlarının yayına
Benim için uğra dostun köyüne
O yarden bir haber sor seher yeli

diyen Cuma Bektaş;

Bir garip âşığım yanıktır özüm
Kahbe Felek sana değdi mi sözüm
Dertli dertli çalsın bu garip sazım
Söyle benim ile derdin ne Felek

diyen Hıdır Bektaş;

Mustafa'm der bitirirken sözümü
Dertlerime ortak ettim sazımı
Doya doya seyredeyim yüzünü
Yüzünden peçeyi kaldır sevdiğim

diyen Mustafa Sağlam aynı köyden ses veren dört halk şâiridir.

Eskiden Zile'ye, daha sonra Tokat'a bağlanan Artova'da doğmuş ama Zile'de sazına ses veren, festival, toplantı ve çeşitli günlerde zevkle dinlediğimiz;

Pekmezi pek tatlı olur
Sofraları batlı olur
Evleri çift katlı olur
Ne güzeldir bizim Zile

diyen Ferruzî mahlâslı Feramuz Yünal ile, yine Artova doğumlu,

Dik konuşma dostum anana karşı
Sana bu hayatı veren anadır
Senin için cümle belâya karşı
Kendi canın kurban veren anadır

diyen Coşkun mahlâslı atışma ustası Mehmet Coşkun'un adını anmadan geçemeyeceğim.

TRT'nin Atatürk'ün doğumunun 100. yılı münasebetiyle açtığı Atatürk Destan yarışmasında üçüncülük alan ve bu önemli şiirinde:

Emini'yim gerçeklerin övgüsü
Birlik beraberlik insan sevgisi
Dillerinde özgürlüğün türküsü
Telleriyle Cumhuriyet kurdular

diyen Emini Düştü ile,

Sevini sevini emendim geldim
Beni arkan sıra baktırma dilber
Gece gündüz hayâline ben yeldim
Beni arkan sıra baktırma dilber

diyen Kul Aşur mahlâslı Aşur Koçak, bu yörede yaşayan ve eserlerini kitap haline getirmiş iki halk ozanımızdır.

Sazı ile sözü ile mümbit ve ozanlar diyarı bu kutlu yörede bulunmanın sevinci ile MİFAD'ın bu bölgenin yoğun ve etkin halk şiir geleneğini yaşatma gayretlerine katkılarını dilerim.

Sur Çiçekleri

Taş surların oyuğunda ılık kan
Şimdi hangi tel duvakta çiçektir?
Yarabbi ne zaman, hangi kutlu gün;
Bayraklar rüzgarla güreşecektir?...

Ahmet Tevfik OZAN

Katadgu Bilig'de Atasözleri ve Hikmetler

Ali ÖZCAN

İslâmî Klasik Türk Edebiyatının ilk ve önemli eserlerinden biri olan Kutadgu Bilig, Balasagunlu Yusuf tarafından H. 462 (M. 1069—1070) de Tafgaç Buğra Karahan Ebû Ali Hasan bin Süleyman Arslan Karahan nâmına yazılmış ve Yusuf bu eseriyle sarayda Has Haciblik rütbesini elde etmiştir.

Kutadgu Bilig ismi, «saâdet veren bilgi» mânâsını taşır. Şekil bakımından İran Edebiyatı şekillerine benzerse de, muhtevâ bakımından Türklerin mânevî hayatını, siyâsî ve idârî görüşünü ortaya koymakta, İslâm Medeniyeti çerçevesindeki Türk topluluklarını dil, edebiyat, fikir, siyâsi ve içtimâi bünye bakımından tanımamız için gerekli bütün malzemeyi ihtivâ etmektedir.

Eserde insanın melekeleri; adâlet, devlet, akıl, kanaat olmak üzere başlıca dörde ayrılmakta ve bunlardan, Adâleti Gündoğdu isimli Padişah, Devleti Aytoldı isimndeki Vezir, Akılı Ögdülmiş adı ile vezirin oğlu, Kanaati de, Vezirin Odgurmuş isimli kardeşi yaşatmaktadır. Kitab bu dört şahsın karşılıklı konuşmaları şeklinde gelişmekte, şâir bu münâzaralar ile felsefî, içtimâî ve ahlakî bilgiler vermekte, nâsihatlerde bulunmaktadır. Kitabda ayrıca Kaşgar cemiyetinin iç kuruluşunu görebilmek de mümkündür.

Şâir, meslek erbablarının nasıl olması gerektiğini de izâh etmektedir. Bunlar, bey, ulu hacib, yalfac (ilçi), bitikçi (mektubcu) Ağıncı (Hazinedar), aşçıbaşı, tamgaç (ayakcı), şarabdar, Tapukçu (memur)... vs. dir.

Eser, muhtevâsını Türk kültür, siyasî ve içtimâî hayatından aldığı ve nasihatler şeklinde geliştiği için, pekçok hikmetler ve atasözlerini bünyesinde bulundurmaktadır. Eserde rastlanılan nasihat cümleleri, bugün Anadolu'nun birçok yerinde kullanılmakta, atasözü vasfını kazanmış bulunmaktadır. Eserdeki atasözleri ve hikmetlerin muhtevâya uygun olarak, bilgi, akıl, adâlet, iyilik, saâdet, dostluk eşitlik çalışkanlık, ölüm.. vb gibi mevzulardan seçilmiş olması tabiîdir. Şâir, eserde atasözleri ve hikmetlerden misaller verirken bunu belirtir. Atasözlerinden önce; «Buna benzer Türkçe bir mesel şöyle der», hikmetlerden önce ise; «Buna benzer şâirin sözü şöyledir» veyâ «Akıllı, saçları ağarmış bilgin ne der» cümlelerini kullanır.

6645 beyitlik zengin bir eser olan Kutadgu Bilig'de sayısız atasözü ve hikmet bulmak mümkündür. Bunların hepsini birden yazmak ise, bu eseri yeniden basmak gibi birşey olur. Çünkü eserdeki her beyit zengin bir mânâ ve nasihat yüklüdür.

Yazımda, daha çok bugün Anadolu'da değişik şekillerine de rastlamak mümkün olan atasözlerinden ve hikmetlerden misaller seçdim. Atasözlerini ve hikmetleri ayırmadan hepsini bir gurupda verdim. Çünkü her atasözü bir hikmet, her hikmet bir atasözü vasfı taşır.

Misaller, bu değerli eser üzerinde büyük çalışmalar yapmış, eserin tanıtılmasında en çok emeği geçmiş Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat tarafından hazırlanan Metin ve Tercüme kitablarından yararlanılarak seçimiştir. Her misal, bir beyiti ihtiva etmektedir. Nesir şeklinde verilmesi, mânâsının daha kolay anlaşılabilmesi içindir. Misalin sonundaki numara, o beyitin kitabdaki beyit numarasıdır.

— Bilginin kıymetini bilgili bilir, akla hürmet, bilgiden gelir .(472)

— İnsan kimi severse, onun kusuru fazîlet olur. Kimi sevmezse onun fazîleti kusur görünür. (534)

— Ey ikbâl bulan. Bu ikbâle güvenme, gelen ikbâl birgün olur gider. (550)

— Hangi şey nâdir ise, o şey azizdir. (565)

— İşe acele ile girme, sabır ve teenni ile hareket et. Acele yapılmış olan işler, yarın peşimanlık getirir. (587)

— Akarsu, güzel söz ve devlet, bunlar durmadan, yorulup dinlenmeden dünyâyı dolaşırlar. (669)

— Saâdete inanılmaz. O, vefâsız ve dönektir. Yürürken hemen uçar, ayağı kaygandır. (670)

— Yeni şey varken eskiye ne lüzum var; güzel şey varken, kötüye ne lüzum var. (688)

— Az bir iyiliğe karşı, çok şükür et; nîmet çok olursa onun kıymetini bil. (758)

— İnsan nâdir değil, insanlık nâdirdir: insan az değil, doğruluk azdır. (866)

— Bilgilinin sözü, akan duru pınarın suyu gibidir, eksilmez. (973)

— Bilgisizin gönlü kumsal gibidir. Nehir aksa dolmaz, orada ot ve yem bitmez. (975)

— Söz ondur. Fakat biri söylenmelidir. (988)

— Çok dinle, fakat az konuş; sözü akıl ile söyle ve bilgi ile süsle (1009)

— Ölüme karşı gümüş fayda etse idi;

insan gümüşü, kendisine fidye yapardı. (1113)

— Oğul — kız hakîkatte gören gözün nurudur. (1163)

— Kötülük yılandır. Dikkat et seni sokabilir. (1297)

— Yere ne ekilirse, o biter. (1394)

— Heves ve öfke anında hiçbir iş yapma. (1453)

— İnsan, gece gibi karanlık bir evdir. Akıl bir meş'ale gibi onu aydınlatır. (1840)

— Arslan köpeklere baş olursa, köpeklerin herbiri, kendi karşısındakine arslan kesilir. (2047)

— Sağ elin ile kılıç sallarken, sol elin ile mal dağıt. (2069)

— Gurur faydasızdır. O, insanları kendisinden soğutur. Alçakgönüllülük insanı yükseltir. (2120)

— Karanlık gece, aydınlık güne yaklaşmaz. Yeşil su, kırmızı ateşe konuk olmaz. (2250)

— Anadan doğan hiçkimse ecelsiz ölmez; düşmanı görünce neden korkarsın? (2288)

— Vurulan kamçı yarası kapanır ve çabuk geçer; dil acısı ise yıllarca dinmez. (2580)

— İçki bilginin ve aklın düşmanıdır. (2651)

— İnsanlar arasında yazı olmasa idi, dille söylenen söze kim inanırdı? (2700)

— Gözün gördüğü şeyi, gönül arzular. (2794)

— Ömür aziz değil, emek azizdir. (2841)

— Düşman senin için ne kadar küçük olursa olsun, sen onu büyük kabul et. (3398)

— Sinek için fil büyük bir düşmandır. Fili ısırdığı zaman, onu zıp zıp zıplatır. (3399)

— Arkasından binlerce köpeğin sesini duyunca kaçana kurt mu denir (3422)

— Adâlet göğün direğidir. Bu direk bozulursa, gök yerinde duramaz (3463)

— Haşarı at semirirse, kudurur ve azar; sahibini yerden yere vurur (3601)

Küsenler

Divane gönolümü verdim birine
Lâle küstü, sümbül küstü, gül küstü
Gizli gizli baktı diye nuruna
Penjur küstü, perde küstü, tül küstü

Pınar oldum, dere oldum çağladım
Yâr aşkından mecnun oldum ağladım
Gelir diye yollarını bağladım
Cadde küstü, sokak küstü, yol küstü

Yağmur oldum, yağdım çayır çimene
Ben sevmişem, ben ölmüşem kime ne?
Kaptan oldum, sarıldım bir dümene
Deniz küstü, dere küstü, sel küstü

Kısmetim kesildi fânî dünyâdan
Uyanması güçtür tatlı rûyâdan
Kadere razıyım, bıktım hülyâdan
Arı küstü, petek küstü, bal küstü

Erdal der; feleğin, bize kastı ne
Âlem mektup yazmıyor mu dostuna
Yâr adını yazdım, zarfın üstüne
Kâğıt küstü, kalem küstü, pul küstü

Avşaroğlu Erdal ÖZKAN

— İnsan gönlünün esiri olursa kendisine hâkim olamaz. (3855)

— Aş bir kere yapılsın. Nasıl olsa yenir ve hazmolunur. (4017)

— Düşman biricik de olsa onun zararı bindir. Binlerce dostun olsa bile dâimâ bir tânesi eksiktir. (4190)

— Dost edinmek kolay, fakat dostluğu muhafaza etmek güç; düşman olmak kolay, fakat barışmak güçtür. (4269)

— Şâirin dili kılıçtan daha keskindir ve kalblerinin yolu ise kılıçtan incedir. (4393)

— Eğer elin dara girerse, başkalarına bundan sızlanma. (4540)

— Ev almak istersen komşusunu sor; yer almak istersen suyunu sor. (4548)

— Hiçbir işte ölçüyü kaçırma; ölçüyü aşan iş çığırından çıkar. (4984)

— Her işi akıl ile işle, nefsin esiri olma, gönlünü diri tut. (5196)

— Bugünkü gününden, yarınki günün ve gecen daha iyi olsun. (5307)

— Bugünkü işini yarına bırakma. (5503)

— Doğru söz acıdır. Onu hazmedebilirsen, yarın faydasını görürsün (5777)

— İnsan ölse bile iyi ad ölmez. (5917)

Ender

Mobilya İmâl ve Teşhir Salonu

Mustafa, Kadir ve Mehmet Alparslan

ZEVKİNİZE GÖRE
KOLTUK - POLYESTER - YATAK - YEMEK
ODA TAKIMLARI ve DEKORASYON İŞLERİ

TEK - SA

KADİFELERİ BAYİLİĞİ

Mağazalar :

Osman Kavuncu Cad. No. 72/B — Tel. : 178 68
Sivas Cad. Koray Ap. No. 80 — Tel. : 116 01

Atölye :

Sanayi Böl. 4. Cad. 5. Sok. No. 17 — Tel. : 189 58

Fabrika :

Kumalı Mevkii — Tel. : 340 86 — KAYSERİ

Bize Gelenler

1— ALLAHIN SIFATLARI (Esmaü'l — Hüsnâ)

Kayseri Erciyes Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi METİN YURDAGÜR'ün, Allah Teâlâ'nın Esmâü'l—Hüsnâ'sı ve sıfatlarını kelâm ilmi açısından inceleyen bu önemli eseri Marifet Yayınlarından; büyük boy 319 sahife ve 600 TL. «Her mü'min, Allahın hususiyetlerini bildiren Esmâü'l — Hüsnâ'yı bilmeğe ve manaları üzerinde derin derin düşünmeğe ve imkân ölçüsünde bunları anlamağa muhtaçtır.. «Öğretim üyeliği tezi olarak hazırlanan bu eser yazarından temin edilebilir.

2) SÖYLEYİP GEÇTİM SENİ

Kayseri Beden Terbiyesi Bölge Müdürü AYDEMİR DOĞAN'ın 1975 yılındaki «Eski Hikâye» ve 1978 yılında neşrettiği «Bir Demet Akşam»ından sonraki üçüncü şiir kitabı «Söyleyip Geçtim Seni» Kültür ve Sanat yayınlarının 9.su olarak yayınlandı. Cep kitabı ebadında, 80 sahifelik ve 350 lira fiatlı kitapta 71 şiir bulunuyor.

3) ÜMİT ÇİÇEKLERİ

Lüleburgaz'da öğretmen NURİ KAHRAMAN'ın kırkbeş çocuk şiirini ihtiva eden ortaboy 64 sahifelik kitabının fiatı 150 lira. İsteme adresleri: 1— Gündoğu Mah. Kenan Sk. 70 — Lüleburgaz.. 2— Yenimahalle, 30 Sk. Nu: 7 — Ordu

4) UMUT ÇİÇEĞİ

Seyrânî'nin memleketinden ERDAL SÜMENGEN'in şiirlerini ihtiva eden orta boy 64 sahifelik eserin fiatı 150 TL.

5) DÜŞTEN ÖTEYE

Kayseri Sağlık Meslek Lisesi Edebiyat Öğretmeni ABDULLAH ÇAĞRI ELGÜN'ün birinci hamur kağıda basılmış şiir kitabı 164 sahife. İçindeki 107 şiir, «Yokuş Yıllar», «Aşk Şiirleri», «Memleket Şiirleri», «Mâniler (Horyatlar)» ve «Düşten Öteye» başlıkları altında verilmiş. Milli ve mânevî değerlere verilen önemi aksettiren eser, sâhibinden temin edilebilmektedir.

6) RASATÇININ HAYATI

Şâir, Yazar ve Eğitimci HAŞMETTİN ASLAN'ın, memleketimizde ilk meteorolojik piyes olduğu bildirilen eseri «Rasatçının Hayatı», yazarın «Gülseren mah., Plevne cd., Kafdağ ısk. Nu: 40-A, Ankara» adresinden temin edilebilir.

7) YOL

Delice Karacaoğlan Lisesi Türkçe Öğretmeni ve Bir Rüzgar Esti, Köyde Senfoni, Dertlerim Bana Dost ve Acı Ağıt isimli eserlerin sâhibi CAFER DEMİRYÜREK'in 48 sahifelik bu beşinci eserinde 33 şiiri bulunuyor. Fiatı 100 TL. olan şiir kitabı, yazarın «Karacaoğlan Lisesi Türkçe Öğretmeni, Delice/Ankara» adresinde temin edilmektedir.

8) DOĞU TÜRKİSTAN BİBLİYOĞRAFYASI

Doğu Türkistanlı lider İsa YYusuf Alptekin tarafından derlenmiş listenin, Almanyanın Bavyera devlet kütüphanesindeki eserler taranarak ENVER CAN tarafından genişletilmiş hâli ile 1983 de Münih'de neşredilen 40 sahifelik eserde; Almanca, Çince, Fransızca, İngilizce, İsveçce, Japonca, Macarca ve Rusça lisanlarında yazılmış ve Doğu Türkistanla ilgili 229 eserin ismi bulunuyor.

9) AÇIKOTURUM I

Siyaset ve Sanat

AKABE Yayın Ticaret ve Sanayi A.Ş. yayını 199 sahifelik kitapta; Siyaset ve Sanat, Edebiyatta Evrensellik ve Yârenlik, Çağdaşlık Kavramı, Hikâye Sanatı, Mimarî ve Sinan, Hat Sanatı ve Hicret konularında, mevzua vakıf kimselerin konuşmaları yer almaktadır. Yayınevinin «Selânik cd., 52/25 Kızılay-Ankara» adresinden istenebilir.

10) DAĞLAR ARDI ŞİİRLER

Okuyucularımızın Dergimizdeki şiirlerinden de tanıdığı AHMET TEVFİK OZAN'ın, Şiiristan Kapısında, Şu Sevda Dedikleri, Yalan Yanlış Aşkımız, Ve Hakikat Konuşsun, Dağlar Ardı Şiirler bölüm başlıkları altında 98 şiirini ihtiva eden 124 sahifelik eser, neşriyatçı SE-DA Yayınları, P.K. 283 — Kayseri adresinden istenebilir; Fiatı 250 TL. dır.

11) HOŞ GELDİNİZ

HASAN CENGİZ ALPAY'ın, gazete ve dergilerde çıkan şiirlerinden bir kısmını topladığı bu 14. eseri ortaboy 224 sahife ve 400 TL. Yazarın üç makalesi ile eserleri hakkında yazılmış iki yazıyı da muhtevi kitabın temin adresi: Nakışlar Yayınevi, P.K. 1343 Sirkeci/İstanbul.

12) DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ

Doğu Türkistan Neşriyat Merkezi tarafından Türkçe, Arapça ve ngilizce olarak neşredilen büyük boy 130 sahifelik kuşe kağıt üzerine baskılı üç aylık önemli derginin 2. sayısı çıktı. Doğu Türkistanı tanıtmak maksadı ile neşredilen bu «millî, ilmî ve edebî dergi» kitapçılardan veya Doğu Türkistan Neşriyat Merkezi, Millet cd. 26/3, Aksaray/İstanbul adresinden temin edilebilir.

Erciyes Yıl 4 Sayı 39

Türk Uygur Destanları

A. Şekür TURAN

Doğu Türkistan halk kahramanlarını konu alan destanlardan Sadir Pehlivan, Seyit Noçi, Abdürrahman Paşa ve Nazugum destanları en çok tanınanlarıdır. Son zamanlarda Gani Batur destanları da söylenmekte ise de pek yaygın değildir.

Sadir Pehlivan'ın yaşadığı bölge Doğu Türkistan'ın Gulca vilayeti ve civar kasabalarıdır. Sadir Pehlivan, zamanın Çin yönetimine karşı mücadele etmiş bir halk kahramanıdır. Bu destanda, Sadir Pehlivan'ın mücadelesi, hapishane hayatı ve oradan kaçışı, Ruslar tarafından Çin yöneticilerine teslim edilişi, en sonunda da Çin'liler tarafından öldürülüşü, dile getirilmektedir. Bu destan Doğu Türkistan halk edebiyatının eşsiz örneklerindendir.

Seyit Noçi'nin yaşadığı muhit ise, Doğu Türkistan'ın Aksu, Kuçar, Kaşgar ve Yarkent civarlarıdır. Bu Seyit Noçi de, Çin zorbalığına kurban gitmiş bir halk kahramanıdır. Seyit Noçi destanı, daha çok Kaşgar ve Yarkent vilâyetlerinde rübabcılar tarafından söylenen destanların başında gelir.

Abdurahman Paşa destanı ise, Hoten hükümdarı Abdurahman Paşa'ya izafenten söylenmiş bir destandır. Destanda Abdurrahman Paşanın savaşları, düşmana saldırışı ve şehit oluşu mistik bir şekilde dile getirilmektedir. Bu destan daha çok Guma, Karakaş ve Hoten şehirlerinde yaygın olan destandır.

Nazugum destanı ise, Çin'liler tarafından savaş esiri olarak sürgüne gönderilmiş bir Türk kızının başına gelen felaketleri dile getiren bir destandır. Bu destan daha çok kadın topluluklarında söylenir. Nazugum destanı yukarıda ismi geçen destanlara nisbeten acıklı oluşu itibariyle fazla rağbet edilen bir destan türü değildir.

Bazı yerlerde söylenen Gani Batur destanı, siyasî oluşu itibariyle halk tarafından fazla benimsenmemiştir. Öyle inanıyorum ki; bu destan da zamanla Uygur halk edebiyatında hak edeceği yeri alır. Ayrıca Mehmet Emin Buğra için yazılan destan da belli bir çevre içinde kalmaktadır.

Bu destanlar biz Doğu Türkistan'da iken, sazcıların (rübab ve dutar) la kendisine has usullerle topladığı toplulukta şifahi olarak ve zaman zaman, her şehirde o bölgenin özelliğine göre değişik varyantlarla okunurdu. Halk tarafından bu özmalı destanlar, severek dinlenirdi.

Bu güzelim halk destanları, şu son Kızıl Çin ve Rus anlaşmazlığı döneminde; Ruslar Batı Türkistan'da yaşamakta olan Uygur yazarları vasıtasıyle roman ve hikayelere konu ettirerek, Çin'lileri kötü göstermek için bir propaganda aracı olarak kullanmaktadırlar. Aynı zamanda, bu kahramanlardan meselâ Sadir Pehlivan destanındaki, Rusları suçlayan kısımlarını çıkarmışlardır.

Ne hazindir ki Türk'lüğün müşterek malı olan bu destanlarımızın, Türkistan'ı bölerek sömürmekte birbiriyle yarış eden bu iki Türk düşmanı Rus ve Çin devletlerinin çirkin emellerine alet edilmesine şahit olmaktayız.

Hür dünya'da hür düşünüp hür yazabilen yazarlarımız, Türklüğün müşterek malları ve edebi değerleri olan bu destanlarımızı, yazacakları romanlara ve hikâyelere konu edip işleyecek olurlarsa; bu destanların tanıtılmasına yardımcı olacakları gibi, düşmanlarımızın istismarından da kurtarmış olacaklardır.

TÜRKİSTAN KIZI Kaşgarlı Ahmet ZİYAİ

Seyrigül eyleb çimende her seher gülzar kız
Aldı gönlüm cilvesile dilbere dildar kız
Anberi saç ile ahu gözünü oynatib
Sünbülü nergisni kuleyleb güzel reftar kız
Bay verib aklımı, vardım yanına kıldım selâm
Lutfile verdi cevabın gözleri hummar kız
Taşlamak bir iki söz oylamiş erdim ona
O nefis lebler ile böyle dedi huşyar kız
Türk kızıyım aslı Türk'lük şanına layik değil
İffetini sağlamas ahlâkı da naçar kız
Türk kızı lâzim bürünse gançe denk iffet ile
Olmuyun şermende hem paymalı her ağyar kız
Bu sözü işitib Ziyaî eyledi tahsin ona
Çünkü Türklük şanına has, kıldı söz izhar kız

Gürünlü Âşık Gülhanî Doğru Yolda

Hayrettin İVGİN

İrfan Ünver Nasrattınoğlu dostumuz haklı çıktı. Gürünlü Âşık Gülhanî için «Âşığın kültürlü bir ozan olarak sürekli aşama yapacağı kuşkusuzdur.» demişti. (1)

Âşık Gülhanî'nin şiirlerine ilk kez ben Sivas Folkloru Dergisi'nde rastlamıştım. «Bu Vatana» adlı deyişinin son dörtlüğü hâlâ aklımda :

Atan belli Türk oğlusun
Narâ at gürlesin sesin
Gülhanî'yi kurban kesin
Bu vatana, bu vatana. (2)

Daha sonra. Âşığın «Perişan Hallerim» adlı kitabı elime geçti. (3) Kitabın sunuşunu değerli arkadaşımız Necdet Buluz yapmıştı. 65 sayfalık bu kitabı zevkle okumuştum. Uyak zenginliği ile sunulan şu mısralar, sanırım benim gibi tüm halk edebiyatı ile uğraşanların dikkatini çekmiştir.

Bana yâr olmayan yârin derdini
Çeke çeke, çeke çeke usandım
Bir gün içinde dişimin dördünü
Döke döke, döke döke usandım.

O günlerde; İrfan Ünver Nasrattınoğlu (4), Hüseyin Buluz (5) gibi kalemlerden bu kitabın tanıtma yazıları çıktı. Enver Tuncalp, Ahmet Tufan Şentürk, Mehmet Gökkaya, Necdet Buluz, Taşkın Ozanoğlu, İsmail Hakkı Kaytanlı, İlter Veziroğlu, İsa Kayacan ve Hüsnü Yurdusev gibi ozan ve yazarlar çeşitli gazete ve dergilerde yazdıkları yazılarda şu yargıya varıyorlardı :

«Gürünlü Âşık Gülhanî, gelecek yıllarda güçlü bir halk ozanı olarak ortaya çıkacaktır.»

1976 yılında Gürün'lü Âşık Gülhanî ile ilgili, Hotey - Der Yayınlarından bir kitap çıkardı İrfan Ünver Nasrattınoğlu. (6) Bu kitapta :

Gözlerimde damla damla
Yaşlar Atatürk'e ağlar
Yuvasını terkeylemiş
Kuşlar Atatürk'e ağlar.

dörtlüğüyle başlayan deyişi «Atatürk'e» adını taşıyor. Ata'nın adının bile geçmediği o günlerde, Gülhanî, Atatürk ve Atatürkçülük ile ilgili deyişler söylüyordu.

Düştük Ata'nın izine
Kanat açtık gökyüzüne
Sefil Gülhanî sözüne
Dudak oynar dil sevindi.

«Erdik Kutlarız» adlı şiirinde yine Atatürk duygusu, düşüncesi ve izleri var.

Kahraman Atatürk oldu öncümüz
Gürledi ihtiyar coştu gencimiz
O zaman düşmandan aldık hıncımız
Zalimleri yere serdik kutlarız.
Kim bu Gürünlü Âşık Gülhanî ?

Asıl adı Mehmet, soyadı Kargı olan Âşık Gülhanî, Sivas'ın Gürün kazasının Şeref (Ayvalı) köyünde 1940 yılında doğmuştur.

Lise mezunu olan âşık, Emniyet Teşkilâtında komser muavini olarak görev yapmaktadır.

Küçük yaşından beri, şiire ve âşıklara karşı ilgi duyan Gülhanî Kangallı Âşık Emsalî'ye (1900 - 1978) çırak olmuştur, onu kendisine manevî usta edinmiştir.

Emsalî'ye çırak oldum
Dürrü cevherini aldım
Aşkım deryasına daldım
Yundu diye kınamayın.

Evet, aşıklık geleneğinin tüm davranışlarını gösteren, bunu yayınladığı şiirleri ile gerçekten isbatlayan Gülhanî, bir halk şairidir.

Günümüzde, toplum karşısında çalıp söyleyen, şiir yazan, plâk yapan, band dolduran, kitap yayımlayan çok hevesliler vardır.

Ama pek çoğu halk şâiri olma niteliğine sahip değildirler. Çünkü bunlar, halk şiiri geleneğini yaşatmada, geleneğe uymada başarı sağlayamamışlardır.

Halk şâiri olmanın pek çok niteliklerini taşıyan Gürünlü Âşık Gülhanî, çağına damgasını vuran ve izler bırakan âşık olma yolundadır ve doğru yoldadır.

---

(1) İrfan Ünver Nasrattınoğlu, Gürünlü Âşık Sefil Gülhanî, Hotey - Der. Yayınları : 1, Ankara 1976, s. 11
(2) Sivas Folkloru, Sayı : 5, Haziran 1973.
(3) Mehmet Kargı, «Perişan Hallerim», Ankara 1973.
(4) İrfan Ünver Nasrattınoğlu, «Âşık Sefil Gülhanî'nin Perişan Hallerim'i» Sivas Folkloru Dergisi, Sayı : 13, Şubat 1974.
(5) Hüseyin Buluz, «Sefil Gülhanî», Sivas Folkloru Dergisi, Sayı : 25 Şubat 1975.
(6) İrfan Ünver Nasrattınoğlu, Gürünlü Âşık Sefil Gülmanî, Hotey - Der Yayınları : 1, Ankara 1976.

Türkistan Folklorunda

Erciyes
Yıl: 9
Sayı: 35

KARLIK OYUNU

A. Şekûr TURAN

Doğu Türkistan'ın karın çok yağdığı ve kışın uzun sürdüğü Urumçi, İli, Altay, Çoçek (Tarbağatay) vilâyetleri ve civar kasabalarında güzel bir eğlence âdeti vardır. İsmine «Karlık oyunu» denilen bu oyunun oynanış şekli şöyledir. Güz ayının sonunda ilk kar yağdığı gün, yakın tanıdıklar kendi aralarında uygun gördükleri birine bazı yerlerde de bölgenin zenginlerinin evine bir mektupla bazı istekler bildirirler. Meselâ «mektupta isimleri olan bizlere 5 koyun kesip ziyâfet vereceksiniz» yazılır. Bâzı hallerde bu isteğe elbise ve at hediye edilmesi de eklenebilir. Yalnız ziyâfet günününün tesbiti ev sahibine bırakılır. Mektuba şöyle maniler de yazılır:

«Haktaalâ rahmeti yağdurdı kar
Rahmeti feyzini kıldı aşikâr
Nağme lâzım hafız oğlanı yasadık
Könglimiz ning hoşlıkıdın bu oyunnı başla duk»

(Tanrı rahmet eyleyip kar yağdurdu, böylelikle rahmetini açıkladı. Nağme için hafızı (Hanende, hazırladık, gönlümüzü hoş edelim diye bu oyuna başladık.)

Veya

«Eydostum bu name bilen
Sizge karlık taşladık
Könlimiz ning hoşlıkıdın bu oyunni başla dık.
Karlık alıp bargon kişini, rahme eylep tutmısa
Çine çoğun bilen honda gezekni yasadık.»

(Ey dostum bu nâme ile size karlık gönderdik. Gönlümüzün hoşluğu için bu oyuna başladık. Karlık götüren kişiye acıyın, yakalamayın Porselen gügüm ve tabaklarla size tatlı yiyecekler. hazırladık.)

Ev sahibi mektubu aldıktan sonra mektubu götüreni yakalarsa, mektupta istenileni mektubu getiren ile mektupta ismi olanların yerine getirmesi istenir. Bu yakalama işinde şunlara riâyet edilir: Hiç bir zaman kapıyı kapatıp veya hilə kullanıp yakalamamak, köpek kullanmamak.

Ev sahibi mektubu getireni yakalayamaz ise istenileni yerine getirir. Yakalanma halinde mektubu getiren ve mektupta ismi yazılan kişiler, böyle bir ziyafeti yüklenecek maddi güce sahip değillerse yakalanan kişilerin yüzüne soba kurumu sürerek serbest bırakırlar.

Esasen varlıklı kişilere yazılan bu nâmeleri alanlar, ziyâfet vermekten çekinmediğikleri için, mektubu getireni yakalamağa fazla uğraşmazlar. Böylelikle bu gibi ziyâfetlerden fakırlar da nasibini almış olurlar.

Kendilerine böyle bir mektup yazılmayan veya eline mektup geçmeyen zenginler veya tanıdıklar, üzülürler. Zaten yakalamak için çabalayacak cimri kişilere mektup göndermezler.

Otuz yıl öncesine kadar Doğu Türkistan'ın Kuzeybatı vilâyetlerinde oynanmakta olan bu oyun ananeevi bir Türk Uygur oyunudur.

Bibliyoğrafya:

1 — Uyur halk âdetlerince bir karaş Urumçi 1948
2 — Uygur halk koşakları Almaata 1977
3 — Han Tanrı mecmuası sayı: 1. 1977
Formuza.

Bizde Katılalım

Gel,
Biz de katılalım inananlar kervanına,
Doğru yoldan ayrılmayalım.
Karar kılalım hakkı söylemekte
Kötü olanı bırakalım
Batıla meyletmek neyimize
Biz dönelim kendimize
Pişmanlık duymak ne acı
Geçen günlerin ardından
Sevgidir kırgın kalplerin ilacı
Bir gün
Dünyaya ve sevdiğin her şeye
Elveda diyeceksin
Bunun için en güzeli
Gözlerin geride ve yaslı kalmayacak
Bir eser bırakmak

İsmail UYSAL

Develi'li Hak Aşıkı

SEYRANÎ'DEN DERLEMELER

Âşık Ali ÇATAK

Erciyes Dergisi'nin 30 - 31 sayılarını muhtevi nüshasında eksik neşredildiği, giriş yazısının sonunda şiirlerinden verilecek örnekler yerine, matbaanın dizgicisine verilen talimatı yer aldığı için, müteakip 32. sayıda tam metni ile neşredilen «Âşık Derviş Osman» hakkındaki yazımda da belirttiğim üzere, âşıklarımızın şiirleri kâğıtlar kadar, zihinlerde ve ağızlarda da bulunmaktadır. Bu durumdan en çok tanınmış ve şiirleri en çok kağıda geçirilmiş Seyrânî bile müstesna değildir.

Memleketim olan Develi ve civarında yetişen şâirlerin, halen zihinlerde ve ağızlarda bulunan ve zaman biraz daha geçince belki de unutulacak olan şiirlerini toplama ve bu yolda kültürümüze hizmet gayretinde bulunduğumu, yine Âşık Derviş Osman yazımda belirtmiştim.

Derleme çalışmalarımın baş konusunu, âşık Seyrânî'nin teşkil edeceği tabiîdir. Seyrânî umuma mal olmuş bir şâir olmakla, şiirlerini çeşitli kimselerden ve kaynaklardan derlemek imkânı ve ihtimali de bulunmaktadır. Nitekim Seyrânî'nin şiirlerini derlediğim kimseler içinde, şâirin çok yakınları ve torunları bulunduğu gibi, akrabalık ve hatta hemşehrilik ilgisi olmayanlar bile vardır.

Derleme çalışmalarım sırasında, Seyrânî'ye ait yeni bir CÖNK bulunduğumuda sayın okuyucularıma müjdelemek isterim. Cönkün yazarı Develi'li HAFIZ HALİL İBRAHİM efendidir. 1235 - 1239 (1820 - 1924) yılları arasında yazılmıştır ve halen Ali Koçakın elinde bulunmaktadır. Cönk'de 52 koşma, 17 cinaslı koşma, 15 Kayseri ve çevresi üzerine yazılmış şiir - destan, 9 gazel, 20 divan ve kalemderi, 8 müstezat, 4 münacaat - ilâhî, 2 şarkı güftesi, 7 tembih - nasihat ve 2 muamma bulunmaktadır. Bunları zaman içinde ve pederpey sizlere takdim etmeğe çalışacağım.

Bu yazımda, Seyrânî'nin muhtelif kaynaklardan derlediğim bazı şiirlerini sunuyorum. Takdime, Seyrânî'nin Balkanlarda askerlik yaptığı sırada, nöbette uyuyan arkadaşını ikaz için söylediği ve Tevfik Mayilmayil beyden derlediğim şu kıtalarla başlayalım:

Ve Tevfik Mayilmayil beyden derlediğim

Tüfeğine acar derler
Demirine macar derler
Yatan kelpe kocar derler
Kalk koca oğlan yatcı olma

× ×

Bumu senin neferliğin
Şerefi var askerliğin
Yerimi dir tenbelliğin
Boşa dolu atcı olma

× ×

SEYRANİ'yi iyi tanı
Bu milletin büyük şanı
Düşman sarmış çevre yanı
Yadı içe katcı olma

Dergimizin Seyrânî özel sayısı olarak çıkan 6. sayısında yer alan ve Seyrânî'nin devrinin ahvâlinden şikayetlerini dile getiren şiirinin devamı mahiyetinde olarak, Seyrânî'nin kızı Emine hanımın görümcesi âşık Ayşe Çolakoğlu'ndan 17-5-1966 tarihinde derlediğim iki kıtayı takdim edelim.

Zaman gelip insan oğlu azacak
İngiliz okuyup frank yazacak
Evlat babasına mezar kazacak
İnanın insanın acına kaldık

× ×

SEYRÂNÎ bu işin sonu nolacak
Haklılar haksızdan hakkın alacak
Herkes ettiğini er geç bulacak
Darılman zalimin hıncına kaldık

Âşık Seyrânî'nin, 21-4-1977 tarihinde Develi'nin Şıhlı kasabasında mukim Mehmet Karsantı'dan derlediğim bir şikâyet-

Erciyes Yıl:4 Sayı: 40

Muamma

«Bir bayrak Atatürk; can kafestedir
Kara - Deniz kurtuluşa bestedir
Tarihe yön veren yol, ahestedir.
Cumhuriyet, ilk bu kutsal ses'dedir.»
Bilin âşıklar burdaki «ses» nedir ?

Yılın En Güzel 7 Atatürk Şiiri Dalında 19 Mayıs Ödülü :

Abdülvahap Kocaman : «Atatürk Var» şiiriyle

Eyyubî : «Gördüm» şiiriyle

Musa Merdanoğlu : «İyi Bak» şiiriyle

Yaşar Reyhanî : «Ata'ya Övgü» şiiriyle

Gül Ahmet : «Atatür» şiiriyle

Erdemli : «Atatürk'üm, Can Mustafam, Kemalim» şiiriyle.

Hacı Karakılçık : «Değil mi ?» şiiriyle.

XV. Türkiye Âşıklar Bayramı'na ilk defa katılan Samsun'lu öğretmen âşık Sabahattin DÜLGER'in türkü olarak yaktığı, kendine özgü bir besteyle yorumladığı «Atatürk Gibi» adlı şiirini burada anmak isterim. Atatürk yılında ilgililerin bu sanatçıya eğilmelerini, onu tanımalarını ve tanıtmalarını candan dilemekteyiz.

Atatürk Gibi

Var mıdır dünyada ufkun güneşi
Göster kurban olam ATATÜRK gibi
Var mıdır cihan da onun bir eşi
Göster kurban olam ATATÜRK gibi
«Yok, yok, efendim yok ATATÜRK gibi»
Var mıdır yürekte böylesi güven
Var mıdır halkını ta candan öven
Var mıdır çocuğu bayramla seven
Göster kurban olam ATATÜRK gibi.
«Yok, yok, efendim yok ATATÜRK gibi»
Var mıdır esaret zincirin kıran
Var mıdır asırdan asırı gören
Var mıdır gönülde böyle taht kuran
Göster kurban olam ATATÜRK gibi.
«Yok, yok, efendim yok ATATÜRK gibi»
Var mıdır dahası geçse de zaman
Var mıdır cihanda civan mı civan
Var mıdır ERDEMLİ böyle kahraman
Göster kurbanı olam ATATÜRK gibi.

Âşık ERDEMLİ (Sabahattin DÜLGER)

Türkiye geleneksel kültürünü «Gül Bayramı», «Cirit Yarışmaları», «Konya Yemekleri», «Güvercin Yarışması», «Mevlânâ İhtifalleri», «Aşıklar Bayramı» gibi pek çok konuda yılmak bilmeyen bir azimle yaşatmaya çalışan Konya Turizm Derneği'ni yürekten kutlar, gelecek yıllarda da başarılarının devamını candan dileriz.

Doğu Türkistan Folkloru :

Ot Tutma

A. Şekür TURAN

Doğu Türkistan'da çocuklarda görülen kusma hadisesine «Ot tutup kaldı» derler. Bu ot tutma olayını şöyle yorumlarlar : Midesi bozulan çocuk bilerek veya bilmiyerek, aç olan birinin yanında herhangi bir şey yerse, o aç olanın tok olanına yeni bir şey yemiş olanına «Kuda» sı tutarmış. Bu «kuda» tutma hadisesi aç hayvandan tok insana da tesir edermiş

Onun için Doğu Türkistan'da Uygur çocukları, bir şey yerken başka çocukların önünde yemezler. Eğer yemesi icap ederse, muhakkak karşısındakine de verirler. Vermezlerse ot tutacağına, yani midesi bozulup kusacağına inanırlar.

Tedavi şekli : Böyle ot tutan çocuk kıbleye doğru oturtulur, mahallenin yaşlı erkek veya kadınlarından birini (kesin olmamakla beraber mümkün olursa, erkek çocuğu için erkek, kız çocuğu için de hanımları) çağırırlar. Çağırılacak kişilerin, namaz niyazı yerinde ve fakir olanını tercih ederler.

Bu gelen kişi eline bir parça ekmek veya tuz parçası alıp, bazı ayetler okuyarak, arasıra «tüh çık» diyerek, ekmek veya tuz parçasını hasta çocuğun orasına, burasına dürter. Bu işleme «Öt köçerdi» denir. Bu işlem bittikten sonra ekmek veya tuzu köpeğe yedirirler. İnanışa göre bu kusma işlemi insandan o ekmeği yiyen hayvana göçermiş.

Eğer bu ot köçerme işleminde de hastalık geçmezse, diğer bir tedavi sistemi olan «Tütek» (tütsi) işlemine baş vururlar. Tütsi tüttürmek için mescit veya cami yollarından «temeç» yâni yakınca tütecek nitelikte

Çocuk Denen Büyük

Erkân KÂMİL

Dergimizin sayısında yayınlanan «Çocuk oyunları ve tekerlemeleri» başlıklı yazısında Sayın Sevil Camuzcuoğlu değerli tesbit ve derlemelerini sergilerken, **Folklorumuzla ilgili büyük ihmali de gündeme getirmiş oldu.**

Akıp giden zaman içerisindeki sosyal - kültürel değişimden, çocuğun da (olumlu veya olumsuz yönde) etkileneceği kaçınılmaz bir gerçektir. Ancak bu etkilenmenin boyutlarını hesaplamak, olumlu yönde ise teşvik, değilse tedbirlerini almak, Devletin, Kültür ve Eğitim politikası içinde ele alması gereken çok yönlü bir konudur. Çünkü bu günün çocuğu, yarınki toplumun bir örneği, numunesidir. Öyleyse, geleceğimiz demek olan çocuğun yarın kuracağı dünya, bu gün aldığı terbiye, bilimsel eğitim ve kültür temellerinin üzerine oturacaktır. Bu dünyanın sağlam. sağlıklı ve mutlu olması ise çocuğun bu gün aldıklarına bağlıdır.

Görüldüğü gibi adı küçük ama istikbalimiz kadar büyük olan çocuğun eğitimi, terbiyesi, yetiştirilmesi oldukça önemli ve titizlik isteyen bir konu. Çünkü, geleceğinin güzel ve mutlu olmasını istemeyen bir tek kişi bulamazsınız. Ne var ki, yarınki toplumun bir üyesi, yarınki dünyanın bir taşı olacak çocuğu, çoğu kez, boyu gibi küçük görme yanlışına düştük. Ve bu işi, arada bir ellerine top verip çocuk ayları - yıllarıyla geçiştirmekle yetindik. Bu günlerin yarınları kuracağını ve bu kuruluşun kurucusunun da çocuk olduğunu yetiştirince anlayamadık ve kanla, acıyla dolu bir on yıl yaşadık. Tanrının hiç bir ülkeye göstermesini hiç bir zaman istemediğim bu yılları yeniden yaşamak istemiyorsak, çocuğun ve çocuk eğitiminin ekonomiden de, bilmem neden de çok daha önemli olduğu hususu kafalarımıza dank etmelidir.

Halk Bilimi, ürünlerinimizin çoğunda gösterdiğimiz vurdumduymazlığı, «Çocuk oyunları ve oyun sözleri» alanında da gösterdik. Ve bu konuda bazı fordi çabalar dışında maalesef bir araştırma, derleme ve arşivleme yapamadık. Oysa, zaman dilimlerindeki çocuk oyunlarının karşılaştırılmalı mukayesesi; değişimin, kültürel etkilenmenin ve alınan mesafenin en azından küçük bir ölçüsü bir görüntüsüdür.

Hiç bir çocuk kişiliğini oluşturacak bilimi, kültürü terbiyeyi doğuştan alıp getirmez. O, değerlerini, geleneklerini, kültürünü, inançlarını çevresinden görerek, izleyerek etkilenerek öğrenir. Aldığını aynen yansıtan bir ayna gibidir. Bunun için de atalarımız, «Görgülü kuşlar, gördüğünü işler» demişlerdir. Onun lekesiz ve pırıl pırıl beynine neler doldurulursa, 35 yaşına kadar sürecek olan kişilik ve şahsiyet gelişimi bunların üstüne inşa edilecektir. Yine «ağaç yaş iken eğilir» sözü bunun güzel bir ifadesidir.

İşte, şimdi verdiklerimiz, yarın bir şahsiyet oluşturmuş olarak karşımıza çıkacağı gibi; bu gün de, çocukların oyunlarıyla oyun sözleriyle, tavır ve davranışlarıyla görünüm kazanır. Çünkü oyunlar, çocukların aldıkları bilgi kültürün bir yansımasıdır. Ve çocuklar bu bilgi ve kültür etrafında oluşturdukları değerleri oyunlarında, iyilik - kötülük kavramı ve düşledikleri kahramanları temsil eden, örnek kişiliklere bürünerek açığa vurup sergilerler. Bu oyunlarında iyiden, güzelden ve kahramandan yana olan ve «hırsız - polis »oyununda hırsız rolünü, başka oyunlar da suçlu ve kötü kişi rolünü

---

olan çöp toplarlar. Bu temeç toplama işini 7 - 8 yaşları arasındaki erkek çocuklara yaptırırlar. Bir de, mescit veya camiin tahta basamaklarından, ufak bir parça alırlar. Bunu alamazlarsa topladıkları çöp, yâni temeç ile yetinirler.

Toplanan bu çöpler, mahallenin ihtiyarlarından biri tarafından (bu defa özellikle erkek seçilir) Ayet okunarak yakılır. Çıkan duman üzerinden, hasta çocuk yüzü kıbleye gelmek şartiyle yukarıya kaldırılır. Hastanın altında dumanı çıkarılarak yakılanlar kürek ile üçer kere önden arkaya doğru dolaştırılır. Bu işlem ot tutmaya iyi geldiği gibi, çami veya mescit'e gelip giden kişilerin ayağı dokunan bu çöplerin kutsallaştığına inanırlar. Öt köçüren ve tütsi yakan kişilere hasta sahibleri maddi durumlarına göre bir hediye verirler.

Erciyes Yıl 4 Sayı 38

Doğu Türkistan Folkloru :

UYGUR TÜRKLERİNDE ERKEK KIYAFETLERİ

A.Şekür TURAN

Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türklerinin giyim ve kuşamları sadedir. Erkek giyimlerinde iklimin özelliği, yapımcıların sanat anlayışı, halkın yaşayış biçimi ve yaptığı işleme uygunluğu göze çarpmaktadır. Bu özelliği taşımayan Çin ve Rus menşeli elbiseler yadırgandığı gibi, Doğu Türkistan'ın iklimine ve halkın yaptığı işe ters düşmektedir.

YAZ KIYAFETLERİ :

Başına : Doppa veya Börk ismi verilen tekke biçiminde başlıklar giyerler. Bu başlıklar, yapılış ve işleme özelliğine göre «Şapalak doppa», «Badamdoppa», «Güllikdoppa», «Zerdoppa» gibi isimler alır. Bu doppalar giyenin yaşına ve alım gücüne göre değişir. Giyenin zevkine göre giyiş şekli vardır : Yan düz ve eğik.

Üstüne : Üstüne «Könglek» adı verilen bir nevi gömlek giyerler. Gömlekler umumiyetle beyaz renktedir. Bu gömlekler uzun ve önü açık olduğu gibi, kısa ve yarısına kadar kapalı ve geri kalan kısmı düğmeli de olabilir. Gençler kısasını, yaşlılar da uzununu tercih ederler. Her iki gömleğe «Belbağ» veya «Pota» ismi verilen kuşak bağlanır. Bu kuşaklar eni dar iki metre uzunlukta ve bezdendir. Bazı kişiler kuşağa, gösterişli «Gılap» (kın) ile Doğu Türkistan'da en iyi bıçağın yapıldığı şehir olan Yenisar (Yenihisar) kasabasının bıçağından, asarlar. Son zamanlarda kemer bağlama adeti de yayılmıştır.

Altına : «Tambal», «İştan», veya «Şalbar» adı verilen bir çeşit şalvar giyerler. Bu şalvarlar normal uzunluk ve genişlikte olup, beyaz ve siyah renktedir. Tambal ve İştanlara «Kuğ» adı verilen uçkur bağlanır.

Ayağına : «Ötek» (çizme) «Meyse» (mes) «Kepiş» denilen ayakkabılar giyerler. Doğu Türkistan'da çizme yapımı çok geliştirilmiştir, çeşitleri de çoktur. Bölgenin iklimi yalınayak gezmeye müsaittir.

KIŞ KIYAFETLERİ :

Başına : «Telpek» veya «Tumak» ismi verilen başlıklar giyerler. Bu başlıkları, giyenin maddi durumuna göre samur, karakul (astragan), tilki, molun (sansar), kuzu ve koyun postundan yaparlar. Bu telpekler ekseriyetle koyu renk posttan olduğu gibi, beyazdan da olur. Uzun tüylü olanına «Salva telpek» derler. Doğu Türkistan'da telpekçilik çok gelişmiş bir sanat dalı olduğu için, bu işin ustaları, telpeği giyenin hangi şehirli olduğunu kolayca bilirler. Din görevlileri veya medrese hocaları başlarına «Selle» denilen sarık sararlar. Bu sarıklar oldukça büyük ve görkemlidir.

Bazı bölgelerde selleyi, hoca olmıyan kişiler de kullanırlar. Selleler muhakkak beyaz olur. Son zamanlarda Rus ve Çin taklidi olan «Kulakça» denilen başlıklar da giyilmeye başlamıştır.

Üstüne : «Ton» veya «Çapan» ismi verilen dış giyimin uzun olanına ton denir. Bu ton düğmesiz olup, ayak bileğini örtecek uzunluktadır. Kısa olanı Çapandır. Çapan, düğmeli olup diz kapağını örtecek uzunluktadır. Her ikisi de astarlıdır. Dış yüzü ile astar arasına pamuk döşenir. (Yorgan yapımında olduğu gibi). Ton ve Çapan, «Ham» ve «Çekmen» adı verilen, halkın eltezgâhlarında yaptığı pamuklulardan dikildiği gibi, gene halkın yaptığı ipek ve pamuk ipliği karışımından dokunan «Beksem» den de dikilir. Çekmen ve hamdan yapılanlar siyah ve fes rengindendir. Bu renkleri genç veya genç gözükmek isteyenler giyerler. «Simava» denilen gri renklileri yaşlılar giyerler. Beksem'in kendine özgü renk ve desenleri vardır. Bu beksem tonları zenginler ve hocalar giyerler. Bazı bölgeler de «Cuva» ismi verilen koyun, kuzu ve tilki postlarından yapılmış ton uzunluğundaki elbiseyi giyerler. İster ton ile çapan, ister cuva ile çapan beraber giyilsin, muhakkak bele belbağ ismi verilen kuşak bağlanır. Hocalar ton'u cübbe yerine kullandığı için üstüne kuşak bağlamazlar. Gençlerin kuşağa bıçak astığı gibi, ihtiyarlar da kın içinde misvak, sakal tarağı gibi temizlik araçlarını asarlar.

Altına : Gene ton ve çapan yapımında olduğu gibi, yüz ve astar arasına pamuk döşenerek dikilen iştanlar giyerler.

Ayağına : Ötek (çizme) Mese (mes) Çoruk (Çarık) giyerler Bu ötek, mes ve çorukların çeşitli tip ve renkleri vardır. Giyecek olanlar maddi gücüne ve zevkine göre seçerler. Bu ayakkabıların içine «Kıgiz-paypak» denilen keçeden yapılmış çoraplar giyer ve çizmenin dik ve güzel durması için «Paytama» adı verilen sargıları çorabın üstüne sararlar. Son zamanlarda Çin ve Rus taklidi ayakkabılar da kısmen giyilmeğe başlanmıştır.

Picasso'nun Çarpık Dünyası

Muhsin İlyas SUBAŞI

Çakıl'ın ilk sayısında «Picasso'nun Çarpıcı Dünyası» başlıklı bir yazı yayımlandı.

Yazıda öz olarak, «Picasso'nun, değişik tarzı, çarpıcı ve düşündürücü eserleriyle dünyadaki birçok sanatçıyı peşinden sürüklediği» anlatılmak isteniyordu ve ona, «Bugünkü Kubizm'i kapsayan öz tarzın» temsilcisi payesi verilmeye çalışılıyordu.

Yazıyı bir yabancı kaleme almış. Biliyorsunuz ,günümüz insanı yazılan her deneme, makale veya fıkrada genellikle bir dünya görüşünün izlerini belirtmeye çalışır. Biz, yazarını tanımadığımız için onun bu noktadaki tavrını tayin hakkına sahip değiliz. Ancak, bunu neşreden dergi, böyle bir yazıyı üstelik ilk sayısında kullandığına göre, herhalde felsefesinde yakın bulmuş olmalı. Şimdi onu bir kenara bırakarak, böyle bir konuya yer veren Derginin felsefesiyle uzaktan veya yakından ilgisinin bulunmadığına inandığımız şu Kubizm efsanesinin üzerinde düşünelim isterseniz :

Kubizm, Realizme bir tepki olarak düşünülebilir. Çünkü Realizm, eşyanın objektif görünüşünü bir doktrin olarak benimser. Şiirden heykele kadar her türde dokuyu, işlenilen konunun kendi hatlarını ortaya koyan perspektifiyle ele alır. Realizmde hedef, «Olanı olduğu gibi vermektir.» Kubizm ise, eşyanın ve duygunun tabii tezâhürüne düşman olduğu için, «Olanı olmaması gerektiği gibi vermeyi» hedef olarak benimsemiştir.

Meseleye, sosyal psikoloji açısından bakarsak; batıda bunalımın yeni arayışların kapılarını zorladığı ve bu zorlama döneminde de çoğu kere çılgınlıklara varıldığı devrede, bu yeni akımların ipuçlarını buluruz. Bu dönemin hareket noktasında, 19. asrın kiliseye başkaldıran bir tepki şuuru vardır. Ruhban sınıfının, çıkar hesaplarından kaynaklanan bir hristiyan doğmatizmi ile, yakasını buna kaptırmak istemeyen yeni aydın tipi işe bu tür akımlarla girmiştir. 17. Asrın Kalisizmini, 18. asrın Romantizmini bu işin dışında tutarsak, dengesiz diğer bütün akımların mühründe 19. asrın damgası vardır. Artık, kilisenin tabanını sarsan bir depresyon hareketi ve ruhban sınıfının oğemenliğine isyan eden fikir ordusu. Ancak; dağınık, tutarsız, çılgın. Neyi nasıl yapacağının hesabından uzak kalarak, herkes bir mektup, bir beyanname, bir nutuk bir tablo veya bir toplantı ile yeni yeni akımların öncüsü oluyor. Bu isyancı ve inkârcı akımların öncüsü ise, pirimitif sanata dönüşe doğru adım atan kubizm. Daha başka bir ifade ile, ilkelliğe doğru eşyayı olduğunun dışında yorumlamaya kalkan bir nevroz hali. Belki, bir fikir verir düşüncesiyle, kubizmle birlikte batıda gündeme gelen akımları isterseniz şöyle bir sıralayalım : Sembolizm, Fütürizm, Naturalizm, Dadaizm. Egzistansiyalizm, Empresyonizm, Puantilizm, Taşizm, Ekspresyonizm, Fovizm, Fürizm, vb...

Şu saydıklarımızdaki farklılıklar çoğu kere nüans seviyesine düşer. Birbirleriyle o kadar iç içe girmişlerdir ki, hemen hemen birbirlerini tamamlayarak etkinliklerini korumaya çalışırlar. Hepsinde, duygu aklın önündedir. Birçoğunda ise, çılgınlık duyguyu. hatta hayali de aşmıştır.

19. asrın bu nesebi belirsiz çocuklarından doğan sarsıntıyı, 20. asır biraz itiyatla karşılamak istemiş ve hemen bunların bir çoğunu tasfiye ederek, biraz daha tutarlı olabilmek için «Soyut» kavramıyla yeni bir arayış dönemine girmiştir. «Picasso'nun sanatı eski akademik geleneklerden kurtardığı» yolundaki tesbitlere böyle bir açıdan belki bakılabilir. Öyle de olsa, kompozisyonda bütünlüğe tahrip kalıbı yerleştiren bir anlayışa sahip çıkılmamalıdır. Kubizm, bugün hangi yorumla karşımıza getirilirse getirilsin, meşrûiyetin düşmanıdır.

Bizde bunları savunanlar ise ateizme geçiş için iyi bir köprü buldukları inancından yola çıkmaktadırlar. Onun içindir ki, ben «Picasso'nun çarpıcı dünyası» değil, «Çarpık dünyası» olduğuna inanıyorum.

«Eşrefi Mahlûkat» olan insanın, «En güzel surette yaratılmış» olmasındaki ilâhî sırrı, insan suretinin kendi ahenkli dış düzeninden çıkararak yozlaştıran bir akım üzerinde söz edebilmek için, meseleyi daha geniş boyutlarıyla değerlendirmek zarureti vardır. Hele hele, arayış dönemindeki bir neslin talebine cevap verme durumunda olan yayın organlarımızın bu hassasiyetten

HAFTANIN SOHBETİ

Özbek soydaşlarımızla bir sohbet

''—Bes, bes. Sağol...''

''Besse bes. Habibullah bir çay kaşığı daha getir.'' Bu konuşmalar, soydaşımız ve vatandaşımız olan Muhammet Salih Türker ile evinde Tanrı misafiri olarak bulunan Diyarbakırlı bir vatandaşımız arasında geçiyordu. M. Salih misafirinin çay bardağına toz şekeri biraz fazla kaçırmış olacak ki doğulu vatandaş gayri ihtiyarı mahalli konuşmasıyla, tatam, yeter manasına, ''bes, bes'' dedi. İsteği yerine getiren soydaşımız bunu aynı ifadeyle tasdik etti.

Gaziantep Sümerbank lojmanlarında ikâmet eden Soydaşlarımız Özbek Türklerinin bundan böyle daimi misafirleri, yani mihmanlarıyız. Vazife arkadaşlarımla her zamanki gibi ziyaretlerine gitmiştik. Bu seferki sohbetimizde Gaziantep'e koyun ticareti için Diyarbakır'dan gelmiş iki doğulu vatandaşımız da bulunuyordu . Arkadaşlarım Taki, Serdar, Mehmet, İsmail, Güngör soydaşlarımızdan Mehmet Gül, İzzetullah İsmetullah, Habibullah ve Nar Seyit ile konuşur ve çaylarını yudumlarken kafam yukarıdaki karşılıklı konuşmaya takılmıştı.

Dil âlimi A. Bican Ercilâsun 'un çeşitli dergilerde yazdığı tanıtıcı yazılarıyla tanıdığım Azeri şairi Bahtiyar Vahapzade'nin nefis bir şiirinde kullandığı ''bes'' kelimesi, bu sohbetimizde de apansızın karşımıza çıkması beni hayrete düşürdü. Çünkü ortada Türkçenin hâşmeti yatıyor ve kelimeler bunu pekiştiriyordu. Azeri, Özbek ve Kürt olarak söylenen, fakat sapına kadar Türk olan bu insanların ağzındaki müşterek kelimeler bir gerçeği teyid eder: Dilde birlik...

Sohbetimizdeki doğulu vatandaş Türk olmanın verdiği şuurla buraya gelmiş. ''Kürtçülük'' olarak ifade edilen bölücülüğün tamamen karşısında. Vatan borcunu vermeye giden kardeşimiz Seyit Buğra gibi Türk birlik ve beraberliğini yürekten hissedenlerden biri. Lâkin o da öğretmenlerin milliyetçi olmadıklarından yakınıyor . Hatta, bölücülük yapmakla tanınmış olanların hâlâ vazife başında olmalarına akıl erdiremiyordu. Diyarbakır'a yerleşmiş soydaşlarımıza her türlü alâkayı gösteriyormuş.

Saat beş acansını dinledikten sonra Habibullah Afganistan'dan getirdiği, kendi köylüsü olan bir ozanın kasetini teype yerleştirdi.

''Kalem kaşlar Billurcan

Sırma saçlar Billurcan'' diye çalıp söyleyen Özbek delikanlısı kopuzuyla sevgilisine methiyeler duzuyordu. Kopuz sesine kulaklarımız aşınadır. Özay Gönlüm TV'de Doğu Türkistan şarkısını Çin müziği , diye bize yuttursa da en sonunda hakikat kendini belli eder.

Arkadaşlarım onların mahalli kiyafetleriyle birer resim çektirmeye sabırsızlanıyorlardı. Zaten bunu önceden kararlaştırmıştık. Muhammet Salih artık bir mâzi olan elbiseleri dolaptan çıkardı. Hepimiz birer kaftana benzer rengarenk elbiseleri giyip, sarıkları sardık. Fotoğrafçımız Güngör Ege flâşları patlattı.

Bu sahbetimizde de her zamanki gibi baş konu ''URUS'' zulmü idi. Muhammet Salih ''Urus''un Türkleri nasıl böldüğünü ne gibi taktiklere müracaat ettiklerini bir sosyolog gibi izah ediyordu. Fakat bu oyunların Türkiye'de de sergilenmiş olması onu haylı şaşırtmıştı...

Yusuf YILDIZ

şefkatli, merhâmetli bir baba...Bazan huysuz, hayırsız, serkeş oğlunun kulağını şiddetle çekse bile, bu sert davranışında yine de bir hikmet ve rahmet vardır.

Türk insanının devlet anlayışı bu...

Ahmet Vefik Paşa'nın hareketi ise nesillere ışık tutacak bir tevazu ve idrâk örneği...Nâzırları, paşaları zaman zaman huzurundan hakaretle kovan bu büyük insan, hiddete, kapılıp kadına:

"Bire hatun...Sen beni münecçim başımı zannettin? Senin kaybolan saatini ben ne bileyim..Yıkıl karşımdan!" demiyor. Hademelerini, zaptiyelerini çağırıp, kadını sürükleye sürükleye, yaka paça dışarı attırmıyor.

Biliyor ki bu câhil kadının ruhundaki "Devlet Baba" inancı asırlara kökünü salmış bir cennet ağacıdır. Ters bir edâ, çatık bir kaş, gönül kırıcı bir söz bu muhteşem çınarı boylu boyunca yere serer...

Hacet kapısı yüzüne kapanan köylü kadın derdine merhem olmayan, malını korumayan devlete niçin vergi vereceğini ve asker yetiştireceğini düşünmeğe başlar.

Haksızlığın yumruğu altında ezilen gözü yaşlı ana, hasta çocuğuna ilâç parası bulamayan baba, emekli maaşını bir türlü alamayan mütekâit tohum alacak parası olmayan köylü veya parası olupta tohum bulamayan rençber, başını sokacak ev arayan yeni evli çift, gecekondusunun herân yıkılacağı korkusu içinde titreyen işçi, dedesinden intikal eden miras dâvâsını hâlâ halledemeyen vatandaş, bir iş bulabilmek için çalmadık kapı bırakmayan delikanlı bir devlet dairesine girdiği zaman, kendisini , dinleyen, anlayan, bir çare bulabilmek için çırpınan memurlar bulmalıdır.

Maaş, katsayı, gittikçe güçleşen hayat şartları gibi mâzeret, ve bahaneler hiçbir memura, vatandaşa, ters, kaba, kırıcı davranmak hakkını vermez.

● NAMUS VE VAZİFE ŞUURU BORSAYA TABİ DEĞİLDİR.

Devletin en yüksek memuriyetinde, hattâ Başvekilliğinde bulunan Ahmet Vefik Paşa sadaret'ten ayrılıpta, Rumeli Hisarındaki evine çekildiği zaman eşyaları derme çatma, kırık dökük, minderleri yamalı idi amma, şerefi yamasız, namusu sapasağlam, hâysiyeti lekesizdi.

Ardahan'da çalınan öküzünü, devletin en yüksek ricâlinden, çekinmeden ve kimseden pervâ etmeden isteyebilecek ve onun bulunabileceğine inanacak bir zihniyet henüz yaşıyorsa işte o zaman devlet Baba" dır. Aksi halde sadece ve sadece devlet...

Yüz sene evvel Ahmet Vefik Paşa gibi celâlli bir devlet adamından kaybolan saatini sorabilen bir köylü kadınına mukabil, bu gün vatandaşımız devlet kapılarında horlanır ve zorlanırsa, bir "Baba" yı kaybetmenin müthiş boşluğunu kalbinde duyar, bir umut dağının çöküşünü hisseder.

Kimse artık devlet dairelerine uğramaz olur. Devlet kapılarından elayak çekilince bürokrat takımı da bunu işlerin çok iyi gittiğine hamleder, memnun, me'sut, rahat gözlüklerini takar, gazetelerde bulmaca çözmeğe başlarlar.

(*) Abdurrahman Şeref, "Târih müsahabeleri" İstanbul, Matbaa-ı Amire, yıl 1339 sayfa 229

MEKTUP

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla

Bizleri Hak Yol'un yolcusu, küfrün baş düşmanı kılan Yüce Allah'a sonsuz şükürler olsun.

Sevgili Gönüldaşım, bu mektubumla, sana "bir yerden" seslenmeye devam ediyorum. Yıllardan beri ilk defa, sesimin sana ulaşmasına vesile olan Yeni DÜŞÜNCE'mize "BİR YERDEN"li kardeşlerim adına teşekkür etmeyi bir borç biliyorum. Yeni DÜŞÜNCE'nen de , SEN'dende Allah Razı Olsun.

Mektup dostlar arası bir sevgi alışverişidir. Mektup alan ve gönderen; hem seven hem de sevilen bir insandır. Hem seven, hem de sevilen bir insan ise melekât alemi denen yüce doruğa giden basamaklarda yürümektedir. Sevgiyi bize bir lütuf olarak veren Yüce ALLAH, şüphesiz, sevilmeye en çok layık bir tek Mutlak Varlık'tır.

Biz "bir yerden"li kardeşlerin için mektup; içine Allah, Peygamber, Vatan ve Millet sevgisi sinmiş; bazen ana-baba , bazen gönüldaş, bazen de sevgili hasretine ilaç olan AÇILMIŞ BİR YÜREKTİR.

Bizleri normal hayata bağlayan tek bağ olan mektup, maalesef çoğumuza çok az gelir, bazımıza ise hiç gelmez. İsmi okunup, eline mektubu tutuşturulan gönüldaşının gözlerinin nasıl sevinçle parladığını, HERŞEYE RAĞMEN nasıl da mutlu olduğunu görmeni isterdim. İnanıyorum ki görseydin "bir yerdekilere" karşı ihmalkarlığına ve vefasızlığına son verirdin.

Yüreği ağzında mektubu eline alanlar, önce göndericinin adına bakar ve gülümser. Sonra, öbür arkadaşlarının gıpta eden bakışları altında kenara çekilip, arkasına yaslanarak Besmeleyle birlikte mektubu okumaya başlar.

İşte bu anda, "bir yerdekiler"in en mutlu oldukları dakikalar başlamıştır. Bedenlere sınır koyan taşduvarlar varlığını hissettiremez artık. Zaman ve mekan mefhumu kalkmıştır. Engel tanımaz gönül kuşu, sevgi ve muhabbet denizinde dostunla randevusuna gitmiştir. Artık bu dünyada bir kendisi vardır, bir de satırlarda sohbetleştiği sevdiği. Kâh tebessümlerle kâh nemli gözlerle satırlar yutulur adeta. Mektup, bir solukta tükenmiştir...Tatmin olunamaz..Aynı satırlar bir daha, birdaha yutulur...Taki mektup, virgül dahil, ezberleninceye kadar.

Sohbet; mektup okunduktan sonra da yazılan cevaptan devam edecektir...Ve bu sohbet saatlerce devam eder...

"Bir yerden" yazılan mektuplar mutlaka Besmeleyle ve Allah'a Hamd ile başlar. Ve , yine başladığı gibi Hamd ile biter. Çünkü burada : ilk öğrenilen ders her halukârda Yüce Yaratıcımıza şükretmektir.

Muhterem gönüldaşım, bu mektubumda sana bizler için mektubun ne demek olduğunu anlatmaya çalıştım. İnşallah bir başka mektupta sohbetimize devam ederiz.

Cümle gönüldaşlarıma selam ederim. Allah'a emanet olunuz.

● Mustafa TOKA

Türkistan Üzerine Propaganda Savaşı

Erkin ALPTEKİN

Batı Berlinin Tagesspiegel gazetesinin muhabiri Christian Roll'un Hong Kongdan bildirdiğine göre, Sovyetler Birliğinin Sinkiang Uygur Otonom Bölgesi olarak adlandırılan Doğu Türkistana teksif etmis olduğu radyo propaganda yayınları, son zamanlarda iyice yoğunluk kazanmıştır. Bu yayınların, Sovyetler Birliğinin Afganistana yapmış olduğu askeri müdahaleden sonra keşifleştirilmesi ise manalıdır.

Bilindiği gibi Doğu Türkistan, 1949 dan beri Çin Halk Cumhuriyetinin idaresi altındadır. Toplam 12 milyon nüfusu vardır. Nüfusun çoğunluğunu Uygur, Kazak, Kırgız, Tatar ve Özbek gibi Türk ırkından olan sünnî Müslümanlar teşkil etmektedir. Müslüman Tacikler ise şii mezhebindedir. Doğu Türkistan Müslümanları, «Dörtler Çetesi» döneminde assimile edilmeye çalışılmıştır. Ne var ki, yeni Çin yöneticileri Rus rekabeti sebebiyle, eski hataları düzeltmek için Doğu Türkistan halkına bir takım haklar tanımak zorunda kalmıştır. Bunların başında Doğu Türkistan'ın Türk ırkından olan Müslüman halkını Çinlileştirmek için yürütülen siyaset durdurulmuştur. Çin fonetiğine uygun Lâtin Alfabesi kaldırılarak, eskiden olduğu gibi Arap Alfabesi tekrar ihdas edilmiştir. Ürümçi'deki 30 kadar cami tekrar ibadete açılmıştır. Bir grup imamın, bu sene Hacca gönderilmesi beklenmektedir. Komünlere sürülen Kazaklara, kısmen eski hayat tarzlarını devam ettirme imkanları sağlanmıştır. Doğu Türkistan halkına doğum kontrolü mecburiyeti yoktur, istedikleri kadar çocuk sahibi olabilmektedirler.

Çin için büyük stratajik önemi haiz olan Doğu Türkistanın, Sovyetler Birliği ile 1.600 kilometrelik sınırı vardır. Dış Mogolistan, Hindistan ve bugün Sovyet askeri işgali altındaki Afganistan ile de komşudur. Bu komşu ülkelerin Çin ile olan ilişkileri pek iyi değildir.

Christian Roll'un kaydettiğine bakılırsa, Sovyetler Birliği Doğu Türkistana teksif etmiş olduğu propaganda radyo yayınlariyle, bu ülkenin halkını Çin idaresine karşı kışkırtmaya çalışmakta, kendi idaresi altındaki Müslüman Türk halkın hayat şartlarının Doğu Türkistandakilerden çok daha iyi olduğunu ileri sürmek suretiyle onları imrendirmektedir.

Pamir konusu da Moskova ile Çin arasındaki propaganda savaşını hızlandıran diğer bir sebeb olmuştur. Pamir, Sovyet, Doğu Türkistan, Afganistan ve Pakistanın sınırlarının birbirine bitiştiği noktada kalmaktadır. Sovyetler Birliği Afganistan ile yeni bir sınır anlaşması imzalamıştır. 1884 de Çarlık Rusyası ile Çin arasında, Doğu Türkistanın Kaşgar şehrinde Pamir konusunda bir anlaşma imzalanmıştı. Bu anlaşmayla Çarlık Rusya, Pamirin büyük bir bölümünü kendi toprakları içine ilhak etmişti. Fakat Çinliler, bu anlaşmanın Çinin zayıf bir zamanında eşit olmayan şartlar altında imzalandığını ileri sürerek, sınırların yeniden düzenlenmesini istemektedirler.

Moskova ile Pekin arasındaki radyo propaganda savaşı 1962 lerde başlamış bulunuyordu. Bu yüzden Doğu Türkistanlı 50 bin kadar Kazak, mal, mülk ve sürüleriyle Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine sığınmıştır. Çinliler bu göçten Sovyetler Birliğini sorumlu tutmuştur

Christian Roll'un belirttiğine bakılırsa, Libya, Pakistan, Mısır, Irak, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliği gibi ülkelerde, Doğu Türkistana dini yayınlar yapmaktadır. Doğu Türkistan halkı, bu dini yayınlara büyük bir ilgi göstermekte, teybe alıp saklamaktadır.

Gerçi Çinliler bugün Doğu Türkistanın Türk Müslüman halkına bazı tavizler veriyorsa da, kendisi için hayati önemi haiz bu ülke üzerindeki kontrolün, bizzat kendi elinde bulunmasına dikkat etmektedir. Bu yüzden de, Doğu Türkistan halkının Çinlilere olan itimatsızlığı devam etmektedir.

5— Şakî İbrahim Destanı (Ziya Gökalp'ın 1908 de basılan Şakî İbrahim Destanı ile dağınık şiirlerini toplayan kitap).

D— TEFRİKA HALİNDE YAYIMLANMIŞ OLANLAR:

1— Tarihte Boğazlar meselesi. Karacadağ Dergisi, Haziran - 1942.
2— Güneydoğu Anadolu Bibliyorafyası - Karacadağ Dergisi, Sayı 69. Ağustos 1944.
3— Şarkın Meşhur Simaları, Diyarbakır'da çıkan Şark Postası, 1952.
4— Cumhuriyet Dönemi Diyarbakır Kronolojisi. Kara-Amid Dergisi 1977.
5— Ziya Gökalp'a ilişkin Belgeler. Ziya Gökalp Dergisi, 1977.

E— BASILACAK ESERLERİ:

1— Diyarbakır'da Gömülü Meşhur Adamlar ve Yatırlar.
2— Diyarbakır'lı Devlet ve Siyaset Adamları.
3— Karacadağ Eteklerinde (Gezi Notları).

Şevket Beysanoğlu ve Diyarbakır Folkloruna Dair

Abdülkadir GÜLER

Güneydoğumuzun güzel kenti Diyarbakır deyince, ilk aklımıza Diyarbakır Surları, Diyarbakır Karpuzu-kavunu, Diyarbakır akrebi ve şu anda sözünü edeceğimiz Diyarbakır Folklor'u akla geliyor. Çok şükür ki Diyarbakır akrebi artık tarihe geçti, maziye karıştı, nesli tükendi diyebiliriz. Ancak Diyarbakır Surları, Kavun-Karpuzu ve Folkloru tazeliğini muhafaza edip, dip diri yaşıyor,..

Diyarbakır Folkloru deyince akla, sanırım Şevket Beysanoğlu geliyor. Daha önceleri bu konuda bir hayli araştırmalarda bulunan değerli fikir ve bilim adamı Ziya GÖKALP'ta bu konuya gereğince eğilmiş ve günümüze bir çok eserler kazandırmıştır. Bilindiği gibi **FOLKLOR** sözcüğü üzerinde bir hayli tartışmalar yapılmıştır. Floklor'un folk'u halk, lor'u da bilgi anlamında kullanılmıştır. Ziya GÖKALP'a göre **HALKIYAT** şeklinde kullanılmalıdır. Almanlar ise **VOLKSKUN** şeklinde kullanıyorlar. Bugün biz de Folklor olarak kullanıyoruz. Şimdi bu konuyu bir tarafa bırakıp Şevket Beysanoğlu'na ve **DİYARBAKIR FOLKLOR**'una dönelim.

Diyarbakır Floklor bakımından oldukça zengindir. Hangi yönde araştırılsa mutlaka bir folklor malzemesine rastlanacaktır. Şevket Beysanoğlu da bu konuyu her yönden irdelemiş, araştırmış ve yıllar önce 1943 yılında Diyarbakır Halkevi Neşriyatının birinci kitabı olarak yayınlamıştır. Bu kitapta **Mâniler, Horyatlar, Halk Türküleri, Atasözleri, Halk Tabirleri, Dilekler-İlencler, Yakıştırmalar, Fıkralar, yanıtlmacalar ve bilmecelere** yer verilmiştir..

Kitabın giriş bölümünde Beysanoğlu, **Folklor** sözcüğü üzerinde durmuş, İngiltere, Fransa ve Almanya'da kullanılan folkler sözcüklerinden örnekler vermiş; Ziya Gökalp'tan bahsederken onun çıkardığı KÜÇÜK MECMUA'dan söz etmiştir.

Kitabı severek okuduk. Diyarbakır'ımızın, folklor açısından bir kez daha, ne denli zengin olduğunu anlamış olduk. Kültür Bakanlığından bu eserin yeniden basılmasını dileriz.

Her zaman yapılageldiği gibi, sizlere yeni bir eserden ziyade, tâa 1943 lerde yayımlanan bir eserden söz ettim. Eser eski olmasına rağmen tazeliğini muhafaza ediyor. Sayın folklorcu, edip ve yazar Şevket Beysanoğlu'na uzun ömürler dileriz.

KISACA HAYAT HİKAYESİ

Diyarbakır Folkloru'na oldukça emeği geçmiş Şevket Beysanoğlu, 1 Ağustos 1336 (1920) da doğdu. Diyarbakirli bir bilgin olan Molla Ahmet'in oğludur. Annesi Esma Hanımdır. Beysanoğlu 1932 de İsmet Paşa İlkokulunu, 1938 de Diyarbakır Lisesini bitirmiş, 1942 yılında da Ankara Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Hâkimlik stajını ve Askerlik görevini tamamladıktan sonra 1946-1948 yılları arasında Başkale, 1948-1950 yılları arasında da Avanos Hakimliğinde bulunmuş, daha sonra da avukat olarak Diyarbakırda serbest çalışmaya başlamıştır. (1950).

Diyarbakır'a, folkloruna, büyük hizmetleri dokunan sayın Şevket Beysanoğlu'nun bugüne değin yayınlanmış ve hazırlanmış eserleri şunlardır:

A) Basılmış Eserleri:

1— Ziya Gökalp'ın ilk yazı hayatı (1956)
2— Diyarbakır Flokloru (2 cilt, 1943-1946 üçüncü cildi baskıya hazırdır.)
3— Diyarbakır'lı Fikir ve Sanat Adamları 3 cilt (1957-1959-1978)
4— Bütün cepheleriyle Diyarbakır (1962)
5— Diyarbakır Coğrafyası (1962)
6— Kısatılmış Diyarbakır Tarihi ve Abideleri (1963)
7— Ziya Gökalp için yazılanlar ve Söylenenler, üç cilt (1964-1974 ve 1978)
8— Diyarbakır Ağzı (1966)
9— Diyarbakır İl Yıllığı (1967)
10— Cahit Sıtkı Tarancı (1969)
11— Kadın Şâirlerimizden Sırrî ve Divançesi (1969)
12— Basın ve Yayın Dünyamızda Diyarbakır (1970)
13— Süleyman Nazif (1970)
14— Cumhuriyetin 50. yılında Diyarbakır İl Yıllığı (1973)
15— Anıtı Dikilecek Adam, Ziya Gökalp (1977)

B— BASILMAKTA OLANLAR:

1— Kara Sevdam Diyarbakırım.
2— Yeni Belgelerin Işığı Altında Ziya Gökalp.
3— Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır.

C— BASKIYA HAZIRLANAN ESERLER :

1— Hars ve Medeniyet (Ziya Gökalp ile ilgili yazılar.)
2— Milli Terbiye ve Maarif Meselesi. (Ziya Gökalp'ın bu konularla ilgili arastırmaları. 1964-1972)
3— Çınaraltı Konuşmaları, (Ziya Gökalp'ın Cumhuriyet gazetesinde çıkan yazıları. 1966)
4— Makaleler. (Ziya Gökalp'ın Diyarbakir, Peyman, Volkan gazetelerinde çıkan yazıları. 1966)

Yeni Düşünce

Geçen haftanın bıraktıkları

Sadri SARPTIR

yorum. Bu ülkeler, sırası ile, Yunanistan, İsveç ve İspanya'dır.

Her yerde, aynı temel ideolojinin aynı neticeleri verdiğini ve aynı programın, toplumlar için aynı acı meyveleri yetiştirdiğini müşahede etmiş bulunuyoruz.

Geçen aylarda, Fransız Sosyalist Partisi, bu komşu ülkelerde seçimden muzaffer çıkanları, başarılarını kutlamak için büyük bir bayrama davet etti. "Fransız usulü" sosyalizm büyük bir lâf üreticisidir. Bahis konusu toplantının gayesi "değişme aktörleri"ne moral vermekti. Bu bayramın Paris'te kutlanması gerekiyordu. Çünkü Sosyalizm Pariste zirve noktasına varmıştı. Gerçek ve gizli işsizliğin şampiyonu Fransa olmuştu. Fransa dışarıya borçlanma da yıldız olmuştu. Memur adedini arttırmada rekor kırmıştı. Enflasyon Fransada, diğer büyük Avrupa ekonomilerine nazaran yüksekti. Sosyal korumada bir yavaşlama vardı. Yirmi beş yılda hayat seviyesi ilk defa düşünüyordu. Fransa, sahiden bu değişmenin başında yer alıyordu.

Avrupa sosyalizminin büyük üstadı olan Bay Mitterand şöyle demişti:

—Fikirlerle teyid olunmasından, gerçek zevk almak sosyalistlerin tabiatında vardır.

Bu zevkin gerçek olduğundan hiç şüphe etmiyorum. Ama vakıalar fikirlerin yanlış olduğunu meydana çıkarmışsa, bu tabiatı, bu huyu değiştirmek gerekir.

Bir pazar günü yapılan kutlama toplantısında "değişme aktörleri" birbirlerini tebrik ederlerken Fransızlar arasında yapılan bir kamu yoklamasında, halkın yüzde 53'inin "Belediye seçimlerinde sol rey alamadığı takdirde "Millet Meclisinin feshedilmesi düşüncesinde olduklarını göstermiştir. Aktörler, öyle mi? Kötü bir temsil, bir oyun için kelime tam yerinde.

Bu başarısızlığın üzerine perdenin inmesi lâzım.

(*) "Kut layemut: Ölmeyecek gibi; çok fukara bir şekilde.

Geçen haftanın bıraktıkları

"Doğu Türkistan'ın Sesi" Gazetesi Kapatılırken

Yıl:3 Sayı: 74 4 Mart 1979

İngilterede yayınlanmakta olan "Central Asian Survey" adlı derginin son sayısında M.E. Uygur imzasıyle yayınlanan makalenin belirttiğine göre, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin başkenti Alma-Atada çıkmakta olan "Şarki Türkistan Avazı" (Doğu Türkistanın Sesi) gazetesi son Sovyet Çin yakınlaşmasından dolayı kapatılmıştır.

Nisan 1979 tarihinden beri Uygur Türk lehçesi Arap harfleriyle yayınlanmakta olan bu gazete dış ülkelerdeki Doğu Türkistanlılara da gönderilmekteydi.

Çinliler, bu gazetenin Doğu Türkistana dahi gönderilmekte olduğundan şikayet etmekteydiler.

"Şarki Türkistan Avazı" gazetesi Yusufbek Muhlisi adlı bir Uygur Türkü tarafından çıkarılmaktaydı. Aslen Kaşgarlı olan Yusufbek Muhlisi 1941 yılında Ürümçi Üniversitesinin arkeoloji bölümünden mezun olup; 1960'larda Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine sığınmak zorunda kalmıştı.

"Central Asian Survey" adlı dergide yer alan yazıya bakılırsa , Yusufbek Muhlisi "Şarki Türkistan Avazı" gazetesiyle dış ülkelerde yaşamakta olan Doğu Türkistanlılara ülkesinin tarihi, edebiyatı, kültürü tanıştırmakta ve Mao dönemi Komünist Çin'in bu ülkedeki siyasetini duyurmaya çalışmaktaydı.

"Şarki Türkistan Avazı" gazetesinin son Sovyet-Çin yakınlaşmasına kurban edilmiş olması, Sovyetler Birliğinin Doğu Türkistan halkına karşı yürütmüş olduğu ikiyüzlü siyasetinin açık bir delilidir.

Sovyetler Birliği , Çin ile arası iyi olduğu dönemlerde Doğu Türkistan halkını susturmak, ezmek ve imha etmek için, kötü olduğu dönemlerde ise hamilik yapmak için siyaset yürüte gelmiştir.

1931 yılında Doğu Türkistan halkı Çinli Genel Vali Cing Şu Rinin haksız siyasetine karşı ayaklanarak, 1933 yılında Kaşgarda "Doğu Türkistan Cumhuriyetini" ilan etmişti. Sovyetler Birliği ise, Cing Şu Rinin kaçmasından sonra onun yerine kendini Doğu Türkistan "Direktörü" ilân eden Generel Şing Şu Seye yardım vermek suretiyle bu cumhuriyeti ortadan kaldırmıştır.

Doğu Türkistan halkı 1944 de Çinli Genel Vali U Cung Şinin çinlileştirme siyasetine karşı ayaklanarak, Çin'de II. Doğu Türkistan Cumhuriyetini ilân etmiştir. Bu cumhuriyet de Sovyetler Birliğinin entrikalariyle yıkılmıştır.

Maocular, Çan Kay Şek'i mağlup edip, Çinin Kansu Eyaletini işgal ettiği sıralarda, Doğu Türkistan halkı, ülkedeki Çinli Müslüman, ve bir kısım Milliyetçi Çin askerleriyle ana vatanlarını savunmaya karar vermişti. Fakat Sovyetler Birliği, böyle bir savunmaya karşı askeri müdahalede bulunacağı tehdidini savurmuştur. İki cephede savaşmayı göze alamayan binlerce Doğu Türkistanlı ana vatanını terk ederek dış ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır.

Sovyetler Birliği, Çin Halk Cumhuriyeti ile bozuştuktan sonra Doğu Türkistan halkının hamisi kesilmiştir. Taşkent, Alma-Ata ve Dış Moğolistan radyo yayınlarıyle Doğu Türkistan halkını Çin idaresine karşı kışkırtmaya çalışmıştır. Zaman zaman Doğu Türkistana silahlı adamlar sokmak suretiyle kargaşalıklara sebebiyet vermiştir. Kendi idaresi altındaki Doğu Türkistanlılara geniş imtiyazlar tanımak suretiyle onları Çine karşı birer piyon olarak kullanmıştır. Hatta bu Doğu Türkistanlıları dış ülkelere göndererek, oradaki soydaşlarıyle Çin Halk Cumhuriyetine karşı işbirliği zemini aramaya zorlamıştır.

Ne var ki, Sovyetler Birliğinin bu ikiyüzlü siyasetini çok iyi bilen dış ülkelerdeki Doğu Türkistanlılar, aslında Sovyetler Birliğinden gelen bu işbirliği tekiflerini reddetmişlerdir.

Şarki Türkistan Avazı" gazetesinin son Sovyet - Çin yakınlaşmasına kurban edilmiş olması da, dış ülkelerdeki Doğu Türkistanlıların ne kadar haklı olduğunu bir kere daha ispatlamış olmaktadır.

● ERKİN ALPTEKİN

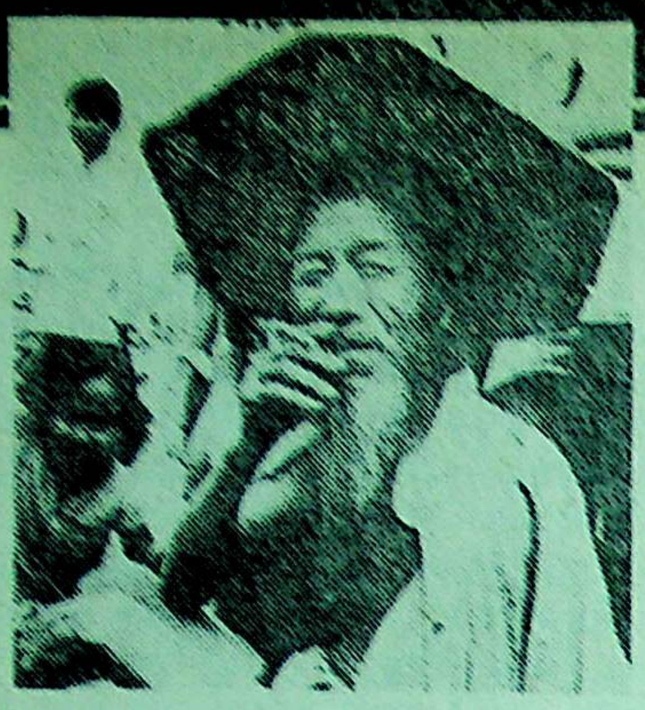

ÇİN'E GERÇEK BİR BAKIŞ

Çin'de gördüklerini kaleme alan Amerikalı Profesör James Kenneson kaldığı bir yılı bu yazıda tarafsız bir gözle noktalamaktadır.

İhtilalinden otuz yıl sonra Çin Halk Cumhuriyetinde acaba hayat, gerçekten nasıl? Bütün ülke için belki bir şey söyleyemeyiz ama eşim ve ben 1980 Ekimin'-1981 Eylülüne kadar Universitede öğretim üyesi bulunduğumuz profesör ve öğrencilerle beraber yaşadığımız "Zengzu"şehrinde hayat doğrusu kötü idi. Bu kötülüğün bir kısmı fukaralıktan, bir kısmı ise, daha geniş ölçüde olarak, totaliter bir rejimin baskısı altında yaşamaktan kaynaklanıyordu.

Zengzu şehri, Henan eyâletinin başkentidir; geniş Kuzey Çin ovasının sınırında olan bu şehir, yabancıların çoğunun ziyaret ettiği Şanghay, Pekin ve Guangzu gibi şehirlerden saatlerce tren yolculuğu mesafesinde olmasına rağmen, adeta bu şehirlerden fikren onyıllarca uzakta yaşamaktadır. 1949'daki "Kurtuluştan" (yâni komünistlerin iktidarı ele geçirmesinden) sonra şehrin nüfusu 100.000 den milyona cıktı. Bundan dolayı şehirde bulunan binaların, apartmanların hemen hepsi yenidir; ve hemen tamamen birbirlerinin aynıdır.

Apartımanların içinde herşey çimentodandır- döşemeler, duvarlar, tavanlar hep çimento Apartmanlarda pek az eşya vardır: bir, iki sandalya, pek az alçak tabure, bir masa, bir yatak çıplak ampullü bir masa lambası. 1966-1967 Kültür İhtilali esnasında (bu tarihi tesbit eden Çinlilerdir) apartmanları süslemek , güzelleştirmek ağır bir şekilde tenkit olunurdu. Bugün, hâlâ, bazı aileler böyle bir şey yaparak tehlikeye girmeye cesaret edememektedirler.

Dört kişilik bir aileye iki odalı bir apartıman tahsis edilirse bu aile kendisini şanslı sayar. Bazı profesörler, fabrika müdürleri ve bürokratların durumları daha iyidir; ama bir çok aşağı dereceli öğretim üyelerinin durumları ise daha da fenadır; mesela dörder nüfuslu iki aile üç odalı bir apartımanı paylaşırlar. Genellikle, daha çok kötü durumlara da rastlanır. Bulunduğumuz Üniversitedeki profesörlerinin hepsinin apartımanlarında akarsu vardı; ama Zengzu halkının çoğu evlerinin ihtiyacı olan suyu bina dışından, mesela, avludaki tulumbadan çekiyorlardı.

Çin' de gün erken başlar. Zengzu da saat 5.30 da hoparlörlerde bir borazanın "kalk borusu" çalınır. Bizim bulunduğumuz Universite kampüsünde ve şehirdeki fabrikalarda günlük hayatı hoparlörler düzenler. Hoparlörlerde boru çalmaya başlayınca halk kalkar; elini yüzünü yıkar; isteyenler saat altıda yapılacak cimnastiğe hazırlanırlar.

Üniversitede ders 8 'den 9.50 ye kadar sürer; 9.50 de yine hoparlörler teneffüsü haber verirler, müzik çalarlar; beden eğitimi öğretmeninin direktiflerini yayınlarlar. Yine hoparlörler saat 2.30 da öyle uykusundan uyandırırlar; müzik çalarlar; tebligatta bulunurlar; saat 5.30 o doğru da propağanda başlar.

Akşam yemeğinden sonra öğrenciler ya ders çalışırlar; yahut ta Televizyon olan bir dershanede televizyon seyrederler. Şehirlerde oturan her 7 aileye bir televizyon düşer; köylerde ise "43" aileye bir televizyon düşer. Zengzu'da gösterilen programda mesela şunlar vardır: "Şanghay Petrokimya Tesislerinde bir Gezinti", "Göllerde Balık Yetiştirilmesi", "Sağlık". Oynatılan bir çok Çin ve Kuzey Kore filmini hemen herkes defalarca görmüş bulunmaktadır. Doğrusunu söylemek gerekirse bu filmlerden kimse hoşlanmaz; çünkü mevzuları her zaman siyasidir, ve neticelerini tahmin etmek te zor değildir. Edebiyat ta aynı problemlerin acısını çekmiştir. Şehirde ve üniversitede saat onda herkes yatmış, uyumuştur; zaten pek az olan lokantalar saat sekizde kapanır.

Fabrika işçileri haftada altı gün çalışırlar; pazar günleri tatildir..

Üniversite Yabancı-Dil Bölümü bir iş ünitesi teşkil etmektedir; bugün Çin de şehir hayatında teşkilatlanmanın temel taşını "iş ünitesi" teşkil eder. Fabrikaların, anbar, ve depoların diğer kuruluşların hepsinin iş üniteleri vardır. İş ünitesine bir kere girildi mi, bu artık hayat boyu sürer. Bir iş ünitesinden diğer birine nakil çok güçtür. Bazı ailelerin fertleri bir ömür boyu birbirlerinden ayrı kalırlar; baba bir şehirde, oğul bir şehirde yaşamak mecburiyetinde kalabilirler.

Başka ülkelerde insanların verdiği bir çok kararları, Çinde, iş üniteleri yaparlar. Apartman tahsisi iş ünitelerince yapılır; gelen postayı iş ünitesi dağıtır. Karı-koca itilâflarını iş ünitesi hal eder; maaş ve ücret artışlarını tesbit eder; yiyecek kuponlarını dağıtır; günlük çalışma esaslarını tesbit eder; evli çiftlere doğum kontrol hapları verir; hatta evli çiftlere, şehirlerde devletin müsaade ettiği tek çocuğu ne zaman yapabileceklerini bildirir. Parti görevlileri iş ünitesinin her üyesi hakkında gizli bir dosya tutarlar. Bu dosyada, dosyanın ait olduğu kimsenin hal tercümesi, çalışma kayıtları, partinin değerlendirmeleri ve ismi gizli tutulan kimselerin (dosya sahibi için pek tehlikeli olabilecek) ağır tenkitleri bulunur. Üniversitede hafta tatili cumartesi günü öğleyin başlar. Cuma günü öğleden sonraki zamanı kimse sevmez. Çünkü bu süreede politika eğitimi yapılır. Haftada bir gün bir kaç saat, hemen hemen bütün ülke- bankalar, daireler, dükkanlar, okullar ve fabrikalar otururlar siyasi dersleri dinlerler, gruplarca veya ferden yapılan hatalar tenkit edilir.

Bu siyasi dersler hakkında, parti üyeleri (halkın yüzde ikisi) dışında kimseden iyi bir söz işitmedik; hatta parti üyelerinin hepsi de bu dersler hakkında iyi şeyler söylemediler. Herkes bu derslere katlanılması gereken bir mecburiyet olarak bakıyordu.

Sinema filmleri, Televizyon, edebiyat kalitesiz olunca ve siyasi heyecan da olmayınca can sıkıntısı gerçekten bir problem olmaktadır. Kültür ihtilâli sırasında, bir iptilâsı

Biz Çin'e giderken, hemen hemen ömrümüzün sonuna kadar orada kalmayı arzu ederek gitmiştik. Biz Çin'e yalnız, tamamen anlayışla bir kafayla değil, aynı zamanda ümitli olarak da gittik. Halbuki, orada çevrenin içinde en haysiyetli olanları en çok ezilmiş olanlardı. En namuslu bırakılmış, boğulmuştu... Zekâ sloganlarla tıkanmış işlemez hâle gelmişti...

Yeni Düşünce sayı:20 19/2/1982

BU HAFTA

MUSTAFA KAFALI

Türkistan ve Çin

BİLİNDİĞİ üzere, tarihin aydınlandığı çağlardan bu yana Asya Kıtası'nın merkezi kısmı Türkistan diye adlandırılmıştır. Bu vatanın aslî ve hakiki sahibi Türklerdir.Bu münasebetle zaten coğrafyanın adı Türkistan olmuştur. 6 milyon kilometrekare civarında olan bu Türk vatanı maalesef kötü bir kaderin cilvesi olmak üzere Çin ve Sovyetler Birliği gibi, iki dev arasında bölüşülmüştür. Doğu bölümü ki, 2 milyon kilometrekare civarındadır. Çin'in istilasına maruz kalmıştır. Batı bölümü ki 4 milyon kilometrekare civarındadır. Sovyetler Birliği'nin hakimiyeti altındadır. Bu Türkistan coğrafyası üzerinde yaşayan nüfus halen bir nüfus sayımı yapılsa yüzde yetmişbeş, sekseniyle Türk'tür. Mutebâki kalan nüfus ise, Çinli ve Rus müstevlileridir.Ve bu müstevlilerin Türkistan'a istilacı olarak yerleşmeleri dün gibi bir zamanın işidir. Günümüzde Türkistan'da yaşayan Türk nüfus 80 milyon civarındadır. Birçok yeraltı ve yer üstü zenginliklerine sahip olan bu eski Türk vatanından bugün Çin ve Rusya faydalanmaktadır.

Rusya'ya ait değerlendirmemizi bir sonraki yazımıza bırakarak, şimdi Çin istilası altındaki Doğu Türkistan üzerindeki durumu nakletmeye çalışalım. Çin Devleti 100 sene kadar önce Atalık Yakup Bey'in idaresindeki Türk Devletini mağlup ederek, bu bölgeyi istila etmiş ve hakimiyetini kurmuştur. Doğu Türkistan'da 20 milyon civarındaki soydaşımız, yıllardır birbiri ardınca İstiklâl mücadeleleri yaparak, günümüze kadar gelmişlerdir. Çin istila etmiş olduğu bu Türk vatanını, istila etmiş olduğu günden bu yana yeni kazanılmış toprak manasına gelen Sin-Kiang adıyla adlandırmıştır.İfadeden de anlaşılacağı üzere, Çinli'ye göre Türkistan'ın bu bölümü yeni kazanılmış topraklardır. Yani asıl Çin vatanı değildir. Ancak yapılan hareketler göstermektedir ki, Çinli'ye göre burası yalnızca sömürülen bir ülke değil, esas itibarıyle Çinli hesabına vatan haline getirilen coğrafya olmaktadır. Çünkü Çin Devleti esas Çin'den kütleler halinde milyonlarca Çinli'yi buraya getirip, zorla iskân etmektedir. Bu siyaset devam ettiği taktirde, yakın bir gelecekte Doğu Türkistan'da Çinli nüfusu ekseriyet haline getirip, "Zaten burası bizim memleketimizdi" neticesini almaya çalışmaktadırlar.

SON günlerde bölgede çıkan istiklâl hareketlerinin devamlılığı ve bu arada Rus—Çin soğuk harbinin şiddetlenişi dolayısıyla, Çin Devleti sert politikasını biraz gevşetmiş gibi göstermeye çalışmaktadır. Fakat işin aslında değişen bir şey yoktur. İki dev birbirlerine karşı şu sloganları kullanmaktadırlar. Çin "Asya Asya'lılarındır" ifadesi altında Avrupalı olan Rusları Türkistan ve Sibirya'dan uzakaştırmayı hedef tutan siyaseti kendine temel olarak kabul etmiştir. Hakikatte Rusya'ya böyle hücum ederken, Türkistan'ı ve Sibirya'yı "Sen değil ben sömüreceğim" demek istemektedir. Rusya ise: "Sibirya ve Türkistan Sovyetler Birliği'nin Asya'daki uzantısıdır" sloganıyla cevap vermektedir.Bu ifadeyle Rusya hem hakimiyeti altındaki Sibirya ve Batı Türkistan'ı ve hem de Çin hakimiyeti altındaki Doğu Türkistan'ı hedef tutmaktadır. Hatta kendisini güçlü kılabilmek için, Sovyetler Birliği yâni bir millet adı kullanmamakta ve Türkistan ve Sibirya'daki sözde Türk Cumhuriyetlerinin adlarını kullanarak, "Bakın burada müstakil devletler vardır" demektedir. Bu görünüşüyle çok daha sert bir politika içinde olan Çin'e karşı sureta Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan gibi Türk il ve kabilelerinin adlarıyla sun'i olarak yaratılan bölünmeleri müstakil olarak veya devlet olarak taktim etmekle daha baskın çıkmaktadır. Çin ise; bu kadarını dahi gösterebilmekten uzaktır.

ÇİN hiç olmazsa, mukabil taarruza kalkabilmek için siyaseten ama (hiç bir zaman aldanmamak lâzım gelir ki) bu yeni gevşeme ve yumuşama politikasının propagandasını yapmaya çalışmaktadır.Bu durumu Batı efkâr-ı umumiyesinde bazı mecmua ve gazeteler yoluyla yaymaya çalışmaktadır. Yine son günlerde dışardan Doğu Türkistan'a giriş-çıkışları ve hatta Türkçe eserlerin girmesine izin verişi bu politikanın sonucudur. Kısa bir devre için, Doğu Türkistan'da Latin harfleriyle Türk alfabesinin kullanılmasına izin vermiştir. Fakat bu devamlı olmamış ve ardından Arap harfleriyle Türk alfabesinin kullanılmasına dair yeni hüküm çıkarmıştır. 1000 yıldan beri imlası kararlı bir hâle gelmiş olan, eski harflerle Türk yazısı önce Çin harfleriyle hatta yalnızca Çin'ce olarak eğitim yaptırılmış, daha sonra yumuşamanın ifadesi olmak üzere bir kaç yıl için Latin harfleriyle eğitim yapılmasına izin verilmiş, en son olarak da, 1000 yıldan beri kullanılan kararlı imlâ yapısına sahip olan şekilde değil de, Arap harfleriyle yeniden tanzim edilerek, eskisinden farklı bir alfabe getirilmiş olmaktadır. Bu durum göstermektedir ki, nesiller arasında bağlantının kurulmasını ve eski kültür miraslarının bilinmesini ve öğrenilmesini istememektedir. Çin Devleti bayrağındaki bir büyük yıldızın yanında yer alan dört küçük yıldızla bu işi temsil ediverip, geçemiyeceğini artık bilmelidir. Zira büyük yıldız esas Çin'in, küçük yıldızlar ise Tibet, Moğolistan, Mancurya ve Çinlilere göre Sinkiang adıyla bilinen Doğu Türkistan'ı güya temsil etmektedir. Sun'i görünüşler, aldatıcı tavırlar, hakikat olmayan hususlar daima kaybedecektir. Her millet, kendi istiklâline sahip olmayı isterken, bunu en tabii hakkı olarak bilmektedir. Çin istilası altındaki dört tane küçük yıldızın temsil ettiği Tibet, Dış Moğolistanv e Mançurya ve tabiatıyla Doğu Türkistan, bu basit şekillerle ilâ nihâye kandırılamaz.

HAFTANIN OLAYI - HAFTANIN YORUMU

Kaatil Mafia mı?

Geçen hafta bir çok kişi birbirine şu soruyu soruyordu:

"Mafia intikam mı alıyor?"

Bu sorunun sebebi Jandarma Genel Komutanlığı Elektronik Narkotik Laboratuvarı Sorumlusu Yüzbaşı Gürkan Akın Viyana'da esrarengiz bir trafik kazasına kurban gitmesiydi.

Bu trafik kazası ardından bir çok soruyu da beraber getirmesine rağmen, inandırıcı değildi İnandırıcı olmadığına Yüzbaşı AkBin eşi de inanıyordu ki, Jandarma Genel Komutanlığı'na hitaben yazdığı dilekçede şu soruları soruyor ve cevap istiyordu:

"-Eşimin bindiği takside neler olmuştur?

(DEVAMI SAYFA 8'DE)

Bir Türk Yüzbaşısı Viyana'da ölü bulundu

Bizim duyduklarımız...

BİR TELEFON HİKAYESİ

BUNDAN iki-üç sene önce bugünkü birinci dereceden tercihli telefon kategorisinde olan "Bakanlık tercihli" bir telefon almış; 90 bin lira da para ödemişti.

Her şey iyi gidiyordu. Fakat, bir dedi vardı. Kiracıydı... Her kiracı gibi de "göçer"lendi. Gün geldi, başka bir yere taşınması gerekti. Yeni semtine taşınması gerekti. Yeni semtine taşındığında, PTT'ye müracaat etti, ve "Bakanlık Tercihli telefonunu yeni evine naklettirmek istedi. Bu amaçla da 22.500 lira yatırdı. Telefonun nakli sırasında da 22.500 lira daha yatıracaktı. Şartnamede, en geç altı ay içinde nakil işleminin yapılacağı devlet tarafından "garanti" ediliyordu.

Ediliyordu, ediliyordu ya... Kazın ayağı başka çıkmıştı..Çünkü, nakil isteğinden bu yana birbuçuk yıl geçtiği halde, telefonu hâlâ nakledilmemişti. Üstelik yeni taşındığ evin ikiyüz metre yakınına yeni telefonlar verilmişti. Ama, onun telefonunun naklinden haber yoktu.

Bulunduğu semtin telefon şebekesinin bağlı olduğu, PTT Müdürlüğü'ne gitti ve derdini anlattı. Müdür, "Kardeşim, bizde kofra yok ,siz falanca müdürlüğe gidin." cevabını verdi. O Müdür'ün dediği diğer Müdürlüğe gitti. Oradan cevabı ise "Orası bizim bölgemize dahil değil kardeşim, siz falanca müdürlüğe gitmelisiniz" cevabını aldı.

O müdürlükten, berikine, berikinden ötekine, kendi tâbiriyle "sütçü beygiri" gibi dolaştı durdu...

Artık "tak" demişti...Gırtlağına kadar Oradan oraya gezmekten de bıkmıştı. Son çâre olarak Telefon Başmüdürlüğü'ne gitmeye karar verdi. Gitti de...

Telefon Başmüdürü'nün odasına girdi ve 1,5 yıldan bu yana başından geçenleri birbir anlattı. Telefon Başmüdürü de kendisine "emkânsızlıklar" dan bahsetmeye başlayınca artık dayanamadı ve başladı konuşmaya:

"Devlet benim 90 bin liramı aldı. Alman para bununla da kalmadı. Nakil için de ilk anda 22.500 lira yatırdım. Toplam eder 112.500 lira.. 1,5 yıldan beri birinci dereceden tercihli telefonum nakil için bekliyor. 200 metre yakınımıza kadar telefon veriliyor ama. benim tercihli telefonumun nakil için bekliyor. Şartnamede ise, Devlet en geç altı ay içinde nakil işleminin yapılacağını taahüt ediyor.

yor. 200 metre yakınımıza kadar telefon veriliyor ama benim tercihli telefonumun nakil sırası hâlâ gelmedi... Ne oluyor... Devlet bizi dolandırıyor mu?..

Bu sözler karşısında Başmüdür, biraz şaşkın, biraz kırgın, "Bbunca yıldır çoklarını gördüm. Bağıran, çağıran hattâ küfür edenler oldu...Ama "Devlet bizi dolandırıyormu?"diyeni ilk defa görüyorum" dedi.

PTT'nin gadrine uğramış vatandaşımız, istemeyerek ağzından çıkan bu cümlelerden kendini de pişmenlik duymuş olacak ki, B"Buraya kadar doldum Müdür Bey... Son çâre, son kapı olarak size geldim.. Ben de istemezdim bu tür sözler etmeyi... Ama, mecbur kaldım" dedi.

"Sabır kardeşim, biraz daha sabır.." olunca,mağdur vatandaşımız bir "Ya sabır" çekip, oradan da eli boş ayrıldı. O gün buğündür, bir hafiye gibi, bulunduğu semtte nereye telefon bağlanıyor, nereye telefon takısisi yapılıyor, araştırıp, inceleyip "raporlar" halinde PTT'ye bildiriyor ve birinci dereceden tercihli telefonunun nakli için kapı çalmaya eşik aşındırmaya devam ediyor.

Tabii ki, her kapıdan "Ya sabır"la çıkmaya da!..

"TÜRKİYE'DE SADECE ÜÇ BÜYÜK ŞEHİRDE BİLİNİYORUM"

AZ-çok gazete okuyup, basını tâkip edenler mutlaka tanırlar kendisini. Bir zamanların "harika çocuğu" İdil Biret yukarıdaki sözlerin sahibi. Dünyayı iki defa dolaşmış ama, Türkiye'de sadece üç büyük ilde biliniyormuş... ÜÇ büyük ilde bilenler de mahdut sayıda mutlaka.

Bu hârika piyanistimiz acaba kimi, kimin müzigini temsil ediyor ki, kendisine "müzik elçisi" sıfatı verile. Türkiye'yi ve Türk Müziğini temsil etmediği muhakkak... Türkiye'den başka her yerde tanınması da bunu göstermiyor mu? Daha üç büyük şehirden başka yerde bilinmeyen biri, nasıl "elçi" olabilir ki?..

Nedense, Türkiye'de işler hep böyle gider... Kimi, hakettiği halde alamaz, kimi de haketmediğini bile bile bazı şeyleri istemek hakkını kendinde bulur.

★ ★ ★

HAFTANIN OLAYI - HAFTANIN YORUMU

MHP DAVASINDA AVUKAT YILMAZ VE IRMAK DURUŞMA SALONUNDAN ÇIKARILDI

Geçtiğimiz hafta Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı (1) Numaralı Askeri Mahkemesinde devam edilen MHP Davası duruşmalarında hava elektriklenip, tartışmalar başlayınca Mahkeme Başkanı tarafından Avukat Şerafettin Yılmaz ve sanıklardan MHP eski Milletvekili Mehmet Irmak salondan çıkarılıyorlardı. Duruşmalar sonunda beş sanık da tahliye ediliyorlardı.

Geçen haftaki duruşmalar sırasın da, ilk olarak sorgulaması yapılan Sahir Solmaz, "İdeolojilere alet olmadığını" ve "MHP ile gönül bağı olduğunu" belirtiyor; gazinolardan para almasının söz konusu olmadığı ni söylüyordu.

Solmaz, Anıtkabir yanındaki bir parka silâh götürmesi iddiasını kabul etmiyor; 12 Eylül'den sonra Atilla Engür ile karşılaştıklarını, Engür'ün elindeki torbayı parka bıraktığını, bu torbanın içinde ne bulunduğunu bilmediğini söylüyor du.

Askeri Savcılık'ta alınan hazırlık ifadelerini de kabul etmeyen Sahir Solmaz, Askeri Savcılık'ta, C-5 olarak adlandırılan yerde kendisine işkence yapıldığını öne sürüyor, gözaltına alındığında yedeksubay olarak askerlik görevini yaptığını belirtiyor ve şöyle devam ediyordu:

"Bana en büyük işkence üzerime çıkıp "şerefsiz subay" diye seslenme leri ve üzerimdeki Askeri Öğrenci elbisemle yerde sürüklemeleriydi"

C-5'ten geçen herhangi bir sanığın Askeri Savcılık'ta nedense ifadesini reddettiğini söyleyen Solmaz, sanıklardan Ertuğrul Alparslan'ın lehine şahitlik yapacağını söyleyerek, salondan çıkarılmasını istiyordu Solmaz, hazırlık ifadesini reddederken, Sorgu Hakimliği'nde Emniyet ve Savcılık ifadelerinin kendisine ait olup olmadığının sorulmadığını da sözlerine ekliyordu.

Solmaz, gazinolardan para toplanması konusunda "Aydınlık Gazetesi" nin rehber kabul edildiğini belirttiği sorgulamasında, eğlence

Yeni Düşünce Sayı 23 12/13/1982

HAFTANIN OLAYI · HAFTANIN YORUMU

Çin, yalanlıyor ama...

Çin Halk Cumhuriyeti, ABD Dışişleri Bakanı Alexander Haig'in, Pekin'e yaptığı geziden hemen sonra, sınır görüşmelerinin tekrar başlatılması için Sovyetler Birliği'ne iyiniyet çağrısında bulundu. Ancak Sovyetler bu çağrıya pek iltifat göstermedi. Fotoğrafta Haig, Çin'li yetkililerle görüşürken...

DOĞU TÜRKİSTAN'DA ABD DİNLEME ÜSSÜ VAR MI YOK MU?

Erkin ALPTEKİN

Associated Press Haber Ajansının (I) Pekin'den bildirdiğine göre, Çin Dışişleri Bakanlığı, Japonya'nın "Yomiuri Shimbun" (2) gazetesinin, Doğu Türkistan'da ABD dinleme üssü olduğuna dair bir haberini yalanladı.

Halbuki, Amerikanın "New York Times" (3), İngiltere'nin "Times" (4), İsviçre'nin "Neue Züricher Zeitung" (5), Suudi Arabistan'ın "Arab News" (6) ve Avusturya'nın "Neue TZ" (7) gazeteleri aynı konuyla ilgili olarak, daha önce vermiş oldukları haberlerde aksini iddia ederek, Doğu Türkistan'da ABD üssü olduğunu belirtmişlerdi.

ABD Dışişleri Bakanlığı ise bu konudaki sorulara ne müsbet ne de menfi cevap vermişti

Amerikan Generali Georges Buis Ocak 1982 tarihinde Fransa Radyosuy'la yapmış olduğu bir görüşme sırasında, ABD'nin Doğu Türkistan'da bir dinleme üssü kurmuş olduğunu belirterek, bu üssün kontrolünü Çinlilerin elinde olması sebebiyle buna bir ABD üssü denilemeyeceğini ifade etti.

Batılı diplomatik çevrelerin vermiş oldukları bilgilere bakılırsa, Doğu Türkistan'da bir dinleme üssünün kurulması için ABD 1978 de Çinlilere başvurmuştur. Hatırlanacağı gibi ABD ile Çin Halk Cumhuriyeti henüz diplomatik ilişki kurmamıştı. Ne var ki, ABD ile çok sıkı ilişkiler içinde görünmek istemeyen Çinliler, ABD'nin bu arzusuna o zaman da pek rağbet göstermemişlerdi.

ABD, Şah Rıza Pehlevi'nin devrilmesinden sonra, İran'daki Sovyetler Birliği'ni dinleme üslerini kaybetmiştir. Bunun üzerine ABD 1979 da Çinliler'den tekrar dinleme üssü açmak için izin talep etmiştir. Aynı sene Çin'e giden ABD Senatosu Dışilişkiler Komisyonu'nun Başkanı Senatör Bildin, Çin yöneticileriyle sürdürülen müzakerelerden sonra gazetecilerle yapmış olduğu görüşme sırasında, Deng Xiaoping'in, ABD'nin Doğu Türkistan'da yapmış olduğu görüşme sırasında, Deng Xiaoping'in, ABD'nin Doğu Türkistan'da dinleme üssü kurma arzusunun olumlu karşıladığını bildirmişti. Ne var ki, Deng Xiaoping, kurulması öngörülen bu ABD dinleme üssünün Çinliler tarafında yönetilmesini şart koşmuştur.

1979 senesinin sonuna doğru, Pekin ile Washington arasında ABD dinlenme üssünün kurma konusunda resmi görüşmeler başlatılmış, Pekin, üssün Çinliler tarafından yönetilmesinde ısrar etmiş, ABD de bunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Gerçi ABD iki dinleme üssünün açılması gerektiği görüşünü ileri sürmüşse de, Çinliler yalnız bir tek üsse izin vermişlerdir. Böylece Doğu Türkistan'ın Lop Nor bölgesinde, ABD dinleme üssü kurulmuştur. Üssün bütün teknik ve elektronik aletleri ABD'den getirilmiş, yönetimi Çinliler'in eline verilmiştir. ABD yetkilileri ise hersenemuntazaman üsse gelip denetlemelerde bulunmaktadırlar.

Sovyetler Birliği'ne komşu olan Doğu Türkistan, bu bölgedeki Sovyet askeri harekatlarını, özellikle atom denemelerini kontrol edebilmek için çok uygundur. Doğu Türkistan'ın Sovyetler Birliği ile olan ortak sınırının uzunluğu 1600 km.dir ve Sovyetler Birliği'nin, Deninsk Sarı Şagan adlı atom deney merkezlerine çok yakındır. Sovyetler Birliği, Aral Denizi yakınlarındaki Leninisk'de kıtalararası atom füze denemelerini, Balkaş Gölü yakınlarındaki Sarı Şagan'ın ise antiatom füzelerinin denemelerini yapmaktadır. Doğu Türkistan'daki ABD dinleme üssü, Sovyetler Birliği tarafından denenmesi öngörülen füzelerin kaç atom başlıklı olduğunu, katettiği mesafenin uzunluğunu, patlama gücünü veya herhangi bir yeni sistemin keşfedilip edilmediğini kolayca tesbit edebilmektedir.

Çin Dışişleri Bakanlığı'nın, Doğu Türkistan'da ABD dinleme üssü olduğuna dair Batı basını tarafından verilen haberleri yalanlamasının elbetteki önemli sebepleri vardır.

Şöyle ki, yüksek kademedeki Çin yöneticileri arasında iç ve dış politika konularında henüz tam bir anlışma sağlamamamıştır. Çin'in kudredli adamı olarak kabul edilen Deng Xiaoping tarafından başlatılıp pragmatik politikaya karşı olan güçlü fraksiyonlar vardır. Bir zamanlar "kağıt arslan" olarak tarif edilen ABD ile sıkı ilişkiler içinde görünmek ılımlı Çin yöneticilerini zor durumda bıra kabilecektir. Ayrıca Taiwan konusu ciddi bir çözüme bağlanmış değildir. Gerçi, ABD Başkanı Ronald Reagan, Taiwan'a satılması kararlaştırılan son model Amerikan askeri uçaklarının satışını durdurduysa da, Çin, Taiwanın Çin'in bir eyaleti olduğunu, bunun için ABD'nin Taiwan ile olan her türlü ilişkisini kesmesini talep etmektedir. Çin, ABD ile olan anlaşmazlıklarını tam manasiyle çözümlemeden Sovyetler Birliğini yürütmek istememektedir. Nitekim Çin Halk Cumhuriyeti, ABD Dışişleri Bakanı Alexander Haig'in Pekin'e yapmış olduğu geziden hemen sonra, sınır görüşmelerinin tekrar başlatılması için Sovyetler Birliğine iyi niyet çağrısında bulunmuştur. Fakat Sovyetler Birliği Çin'in bu iyi niyet gösterisine pek iltifat göstermemiştir. Sovyet Haber Ajansı TASS 18 Haziran 1981 tarihinde yayınlamış olduğu bir haberinde, Çin Halk Cumhuriyetini, emperyalist casusluk kuruluşlarının gönüllü ajanı olamakla suçlamıştır.

CİN VE RUH

ZEKERİYA BEYAZ

Soru: - Cin diye bir şey var mıdır? İslam'a göre Cinlere inanmak gerekli midir?

Cevap: - Cin diye bir varlık vardır ve İslam'a göre Cinlerin varlığına inanmak gereklidir. Kur'an-ı kerimde cinlerin varlığından sözedilmektedir. Surelerden birinin adı da Cin Suresidir. Dolayısıyle Cinlerin varlığını inkâr etmek Kur'an-ı Kerim'in bildirdiği bir gerçeği inkâr etmek olur ki bilerek ve kasden olursa insanın İslamdan çıkarılmasına sebep olur.

Soru: - Cinlerin özellikleri hakkında açıklama yapar mısınız?

Cevap: - Cinler ateşden yaratılmıştır. Gözle görünmezler. Melekler gibi onlar da çeşitli şekillere girebilirler. Cinler meleklerden farklı olarak günah da işleyebilirler. Cinler de insanlar gibi birçok emirlerle mükellefdirler. Kur'an-ı Kerim'de : Cenabı-ı Hak:

"Ben Cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım"

Zariyet suresi : 56

Buyurmaktadır. Bu Ayet-i Kerim'e hem cinlerin var olduğunu, hem de onların da sorumlu bulundukla rını beyan eylemektedir. Bir başka Ayet-i Kerim'de ise, ahirette cinlerin de hesaba çekileceklerini açıklamaktadır:

"Ey Cin ve insan topluluğu, içinizden size ayetlerimi bildiren ve bu günümüzün gelip çatacağını haber veren peygamberler gelmedi mi?

Enam sureşi : 130

Soru: - İnsanlar Cinler ile temas kurabilir mi?

Cevap: - Kurabilir. Cinler peygamberimizin Kur'an-ı Kerim okuyuşunu dinlemişler, anladıklarını da gidip kendi kavimlerine haber vermişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de Cin süresinde bu husus açıklanmaktadır. Dolayısiyle bizim peygamberimiz hem insanların, hem de cinlerin peygamberidir. Buna göre peygamberimizin cinlerle temas kurduğu, onlara ilah__i emirleri bildirdiği, onları doğru yola davet ettiği bir gerçektir. Hz. Süleyman'ın da Cinlerle temas halinde bulunduğu yine Kur'an-ı Kerim'in beyanından anlaşılmaktadır.

Soru: - Peki peygamberlerden başka diğer insanlar, meselâ bugün yaşayan insanlar da cinlerle temas kurabilirler mi?

Cevap: - Mümkündür. Kur'an-ı Kerim'den bazı Ayet-i Kerimleri, özellikle de Cin suresini belli kurallar içinde okuyan insanlar, doğrudan olmasa da, dolaylı olarak cinlerle temas kurabilirler. Meselâ suyun içine davet edebilirler. Bir çocuk aracılığı ile televizyonda olduğu gibi suyun içinde çocuğun gözüne cinler gözükür. Çocuk aracılığı ile bir takım sorular sorulup cevaplar alınabilir.

Soru: - Buna göre birtakım gizli bilgileri bu yolla elde etmek mümkün müdür? Ve dolayısiyle cinlerle temas kurmak yararlı mıdır? Cinlerden insanlara zarar gelir mi?

Cevap: - Cinler aracılığı ile birtakım bilgiler elde etmek mümkündür, ancak bu konuda iki önemli husus vardır: Bunlardan biri cinler de gaipden bilmezler. Belki bize gaip olan bazı şeyleri bilirler ise de, gerçekte gaip bilgisine sahip değildirler. Dolayısiyle onların da ancak bildikleri şeyler sınırlıdır. İkinci husus cinler doğru bilgiler yanında, çok da yalan söylerler. Hatta bilgi verdiği kimseleri aldatarak yanlış yola sevkede bilirler. Onun için cinler ile temas kuran ve onlardan bilgiler alan kimseler çok kere yalan haberleş ile husrana ve hayal kırıklığına uğrarlar. Tabiî arada doğru bilgi verenler de bulunabilir. Cinlerin insanlara zararı olup olmacağına gelince, hemen ifade edelimki Cinlerden insanlara zarar gelebilir. Özellikle de cinler ile uğraşan, onlardan haber almaya çalışan, cin davetiyeleri yapan kimselere her zaman zarar gelebilir. Bu işlerle uğraşan kimseler, genel olarak meczup ve ruhi dengesini yitirmiş bir hale gelirler. Fakat durup dururken cinlerden insanlara zarar gelmez. Bu sebebledir ki, biz hiçbir kimseye cinlerle uğraşma falan tavsiye etmeyiz.

(Devamı var)

Ne oldu 5 Türk Lideri?..

Dr. NEFİ DEMİRCİ

Kerkük'ün derdiyle başlar her yazımız ve onunla biter. Okuyucularımızı inşallah usandırmadık. usandırdık ise, Anavatan'da huzur içinde yaşayan ırkdaşlarımızdan bağışlanmamızı dilerim. Zira Türk olmanın çilesini çekmiş ve çekmekte olan 1,5 milyon Türk 'ün bugün Yeni Düşünce'den başka düşündüklerini ve dertlerini dökecek kapıları bulunmamaktadır. Türklüğün çilesini, Türk'üm diye geçinenlere anlatmak çabası ve gururu içinde olan Yeni DÜŞÜNCE'nin çıkış sebebi bu değil midir ? Öyleyse dert otağına gelenler dertten başka bir şey beklemesinler. Ve bu otağın büyümesine yardım etsinler. Tâ ki, dertli olanların yüzü gülene kadar.

Yazılarımızı takib edenler, 1,5 milyon Türk'ün dünü ve bugünü hakkında yeterince olmasa bile bir fikir edinmişlerdir. Bir ara, bu sayıda hangi çilemize dokunalım diye düşünürken, bir haber geldi, şaşırdık kaldık. Haberin doğru olmadığını temenni edelim, dedik. Fakat, sütten dili yanan ayranı üfleyerek yermiş, atasözü bizim durumumuza ne güzel uyuyor.

Bir zamanlar beş liderininin asılacağını duyurmadığımız, çalmadığımız kapı kalmamıştı Kerkük Türkleri için. Arkasından Irak resmi makamlarının tekzibi ve yüreklerimizi alev alev yakan haber. Ne oldu beş Türk lideri ? Asıldı !.. Hem de Türk hariciyecilerinin gözünün içine baka baka !.. Ve arkasından, "Dostumuz, komşumuz Irak'ın içişlerine karışamayız, onlar Türk asıllı Irak vatandaşlarıdır" şeklinde açıklamalar !.. Ve geçen nice acılı günler.

Bugünlerde öğrendiğimiz yeni bir haberi, aslında daha önceden öğrenmiştik. Gerçek olup olmadığı hakkındaki tereddütlerimizi gidermek için bekledik. Iraklı dostlarımız (!) topraklarındaki Türkleri yerlerinden, yurtlarından çıkartmak için, "Toplu tehcir" gibi çağdışı bir karar alıyordu.

20 Ekim'de "Meclis-i Sevre" (Millet Meclisi) bu kararla ilgili olarak Bakanlıkların verdiği teklifleri kabul etmiş, 24 Kasım'da da Türkler'in toplu tehcir kararı "Vakai Irakiye" de (Resmi Gazete'de) yayınlanmıştır.

Beş yıl içerisinde 1. derecede Türkler ve 2. derecede Irak Kürtleri, Divaniye, Rümadi, Nasiriye ve Bağdat vilayetinin güneyinde mecburi iskâna tâbi tutulacaklardır.

İşte 1,5 milyon Türk'ün bir çilesi daha Bu vurdumduymazlığın karşısında daha neler görecekler bu kadersizler ..

Erciyes Yıl:4 Sayı:48

Uygur Türklerinde Yeme Usulü ve Yemek Araçları

A. Şekür TURAN

Sofraya oturma : Uygur Türkleri Yemeklerini umumiyetle, «körpe» dedikleri uzun minderler üzerine otururak yerler. Önlerine «doskan» ismini verdikleri sofra sererler. Bu sofraların beyazını değil de, çiçek desenli olanını tercih ederler. Uygurlar sofrada otururken, daire şeklinde değil, evin yapısına uygun olarak dört köşe oluşturup oturur. Sofralar geniş olarak serilir. Uygur Türkleri geniş yerde yemek yemeyi severler. Bu konuda şöyle bir atasözleri de vardır :

«Tam yerde aş yiguce
Keng yerde muş ye»

Yâni «dar yerde yemek yemektense, geniş yerde yumruk ye.» Böyle geniş yerde yemekler rahat yenildiği gibi, Uygur yemeklerinin özelliği itibariyle de sofraya tamamen bağlı kalınmadığı için zevkle yenmiş olur.

Sofraya oturma usûlü : Uygur Türkleri kendi büyüklerine ve hocalarına çok saygılı davranırlar. Böyle olunca da, sofraya otururken bu kişiler yaş ve mevkilerine göre «Tör» dedikleri sofranın baş köşesine otururlar. Ondan sonra yaş sırasına göre oturulur. Bu oturma adabına çok dikkat ederler. Kendi sırasını bilmeyen bazı kişilerin, sırayı bozup baş köşeye çıkmak istemesine çok kızarlar. Bazı durumlarda, kendi mevkiine göre oturamayanlar sofrayı terk ederler.

El yıkama : Sırasına göre oturan misafirlerin elini yıkaması için evin en genci tarafından, önce «Tör» de oturanlardan başlamak üzere, «aptuva» ismi verilen ibriğe benzer bir kapla su ve ayrıca harcanan suyun birikmesi için de gene «Çilapça» ismi verilen bir leğen getirilir. Oturma sırasına göre eller yıkanır. El kurulamak için «longa» denilen peşkir kullanılır.

Uygur yemekleri ve özellikleri : Uygur yemeklerinin çoğunluğunu hamur, pirinç ve et yemekleri teşkil eder. Sebzeler ancak garnitür olarak az miktarda kullanılır. Çorbalar, kuşbaşı et, kesme hamur ve az miktarda sebzelerden yapıldığı için, doyurucu ve besleyicidir. Böyle olunca da, bu yemeklerin yanında ekmek pek yenmez.

Yemeklerin bazıları : Pirinç haşlanarak süzüldükten sonra demlenip pişirilir. Diğer bir tencerede de et ve çeşitli sebzeler ince doğranıp kavurma yapılır. Haşlanmış pirinç üzerine bu kavurma konulup yenir. İsteyen bu yemeğin üstüne sirke de ilâve eder. Bu yemeğin adı «bette» veya «ganpen» dir. Gene aynı şekilde ev makarnası kaynar suda pişirilip süzüldükten sonra üzerine, bette de olduğu gibi, hazırlanmış kavurma konulup yenir. Bu yemeğin adı da «leğmen» dir. «leğmene» sirke ve yağda sarımsakla pişirilip hazırlanmış kırmızı pul biberin konması şarttır, «Mantu» (Mantı) yemeği için hamur çay tabağı büyüklüğünde açılır. İçine kuşbaşı et, doğranmış soğan ve baharatla hazırlanmış iç konur. Hamur kendine özgü ustalıkla kapatılır. Bu mantu'nun özel tenceresi vardır. Su ile temasa geçmeden buharda pişer. Uygurların çorba yerine yedikleri yemeklerden «çöçvire» «Suyukaş» (Sulu aş) da, kuşbaşı et, kesme hamur ve kısmen sebzeden oluştuğu için besleyici ve doyurucudur. Bu yemeklere ekmek gerekmez.

Uygur Türkleri yemeklerini yakındoğu sakinleri gibi, elle veya ekmeği kaşık yerine kullanarak yemezler. Ancak havuçlu pilâvı (yâni Uygurca «Koyugaş») sünnettir diye, Hocalar ve bu çevrenin etkisinde olan kişiler elleriyle yerler.

Yemek araçları : Kaşık (Kaşık) : Kaşıkların ekseriyesi ağaçtan olup, çeşitleri çoktur. Ayrıca mâdenî ve porselen kaşıklar da kullanılır. Bunlardan başka, «çoka» adı verilen iki çubukla da yemek yerler. Bu çubuklar 25 cm. uzunluğunda ve 1 cm. genişliğinde olup, uca doğru daralır. Bu yemek aracı, Uygur Türklerinin komşuları Çinliler dahil, Güneydoğu Asya'ya geniş çapta yayılmıştır. Çubuğun Çince adı «Koyza» dır. Bu iki çubukla yemek yeme geleneğinin Çinlilerden Uygurlara mı, yoksa Uygurlardan Çinlilere mi geçtiği tartışma konusudur. Çünkü Çinceden Uygurcaya geçen alet ve nesne isimleri, az bir değişiklikle de olsa, gene Çince olarak kalmıştır. Meselâ : «Coza» (Masa) ve «Laza» (Biber) gibi. Oysa bu aletin ismi Çince değil, Uygurcadır; yani «Koyza» değil Çokadır.

Tabaklar : Uygur Türkleri yemeklerini umumiyetle kâselerde yerler. Tabakların kullanma alanı dar olup, daha çok müşterek yenmesi lâzım gelen «Samsu» «Mantu» gibi börek cinsinden yiyecekler için kullanılır. Kâseler porselenden olabileceği gibi, seramik ve ağaçtan da olabilir. Kesinlikle sofraya tencere gelmez. Yemekler mutfakta taksim edilir; kâselere konduktan sonra misafirlere kıdem sırasına göre ikrâm edilir.

Yemek yeme usulü : Yemekler sofraya geldikten sonra, ev sahibinin ayakta durarak hafifce bükülüp «buyurun» demesiyle, önce «tör» de oturanından başlayıp herkes yemeğe başlar. İsteyen kâseyi sol eline alıp, sağ elindeki kaşık ile veya yemek müsait ise, Çoka ile yer. Kâse ağıza yaklaştırıldığı için, hem yemeklerin dökülmesi önlenir hem de yemeği yiyen sofraya bağlı kalmadan, istediği şekilde, meselâ diz çöküp, bağdaş kurup yiyebilir. Bâzı kişiler kâseyi

Ağıt Edebiyatı ve Müziği Derlemeleri

Dursun BERKOK

Millet olarak, milletimize büyük hizmetleri olan büyüklerimizin hatırasını, savaşlarda şehid olan yiğitlerin, zamansız kaybedilen genç kız ve delikanlıların ölümünden duyulan üzüntüyü, tabii afetlerin acısını, o andaki duygu sağanıyla ancak ağıtlarla ifade etmişiz.

Ağıdın geçmişi Orta Asyaya dayanmakta :

«Alp Er Tunga öldü mü ?
Issız acun kadı mı ?
Ödlek öcün aldı mı ?
İmdi yürek yırtılır.»

Âşık Veysel'in Atatürk için yaktığı ağıtta : «Cemiyeti Akvâm ağladı» mısraları, halk edebiyatının anlatım gücünün hangi zirvelere ulaştığına güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Millet hayatında önemli kayıpların ardından yakılan ağıtlar, kısa zamanda millete mal olmuştur. İşte askerde hastalanıp genç yaşta rahmete kavuşan asker Yusuf'un ardından söylenen, ümmî bir genç kadının eşine «sürmeli eşim» diyerek yaktığı ağıttan bir dörtlük :

«Koca değil, karı değil,
Daha yaşı yarı değil,
Elden evvel tezkere almış,
Her yiğidin kârı değil.»

Bu dörtlükte, bağlılık, acının en koyusu, ölenin ancak sayfalarla anlatılabilecek tasviri, ölçülemeyecek bir yiğitlik simgesi olduğu, ne güzel, ne öz ve duygulu anlatılmış; hayran olmamak, bu büyük halk sanatı ve sanatçısı önünde saygıyla eğilmemek ne mümkün.

Geleneksel müsbet gelin - kaynana ilişkilerimizi, kültür değişmesi içinde bulunduğumuz günümüzle karıştırmamalıyız. Kaynana için gelin, evinin öz ve kıymetli varlığıdır. Gelin için de, kaynana ikinci bir anadır. İşte kaybedilen gelin için kaynanasının yaktığı ağıttan bir bölüm :

«Emiş getirdi odun,
Yakın sobayı kızınsın
Dar ikindi gelin verdim,
Örtün duvağı süzünsün.»

Örnekleri, nâçizâne derlemelerimizle daha çoğaltabiliriz. Ancak bunun yerine ağıt müziği üzerine de bir kaç söz söylemeyi —yazının dar çerçevesi içinde— uygun buluyoruz :

Bilindiği gibi ağıt, şiir okunur gibi söylenmez. Orijinal söylenişi; kaybedilen kişinin geriye kalan bir eşyası, ölü evinde, ölü defnedilmeden önce veya sonra, ağıdı yakacak olanın eline verilir ve böylece ağıt başlar. Ağıtta ölenin bir eşyasının kullanılması, sanırım söyleyenin konsantre olmasını sağlamak içindir. Bundan sonra en zor olan bölüm başlar. Ağıdı yakan hem dörtlüklerle şiir yapmak, hem de aynı anda bu şiiri besteleyerek yüksek sesle söylemek durumundadır. Ne büyük bir san'at ne büyük bir iş... Kelimeler halkın öz malı, mecazlar asırların kültür birikimidir. (Millete yeni bir dili kabul ettirmek amacında olan sağırlar, senede bir şiir yazamayan büyük şâirler, kulak ve kalemlerini halk folklörüne açmak zorunda olduklarını ne zaman anlayacaklar ? Millete inmek değil, onun seviyesine çıkmak gerektiğini idrak edebilecekleri mi dersiniz ?)

Ağıt söylenirken, dörtlükler boyunca ölü evi sessizlik içindedir. Her dörtlükten sonra ölü evindekilerin hemen hepsi, yürekleri parçalayan, sızlatan, gözlerden yaşları «yağmur gibi» akıtan bir «Ooooy» la ağlamaya katılırlar. Bu hareket, genellikle kadınlar tarafından dizleri (morarıncaya kadar) dövmek, saçları yolmakla devam eder. Ölüye duyulan acının büyüklüğü böyle ifade edilir.

Ağıtlarda kullanılan dil, mutlaka «Yaşayan Türkçe» dir. Kelimeler adeta büyülü bir olgunluk kazanır. Bir mısra içinde ağıdı yakılan kişinin iç ve dış yapısını bulmak çoğunlukla mümkündür. Edebiyatımızda bu özellik yalnızca ağıtlarda görülür. «Eniği ağzında kurt gibi» mısraında, ananın koruyucu şefkâtını, «kurt gibi» yiğit ve yırtıcılığını anlamak için, arif olmaya gerek yoktur. Ne kadar anlaşılır bir söyleyiş...

Yukarıda, ağıtlarımızın söylendiği anda bestelendiğini de belirtmiştik. Başkaları tarafından yeniden bestelenip söylenmesi de çok görülür. Böylece Türk Halk Müziği yeni eserler kazanır. «Aziziye Aziziye» «Ben de çıktım geyik avına» «Cemalim Cemalim» «Ankara'da yedim taze meyvayı» çok yaygın örnekler olarak sayılabilir. Hemen belirtelim ki, kendisi gibi adı da hafif olan müzik için «uyarlanmış» ağıtlar, kelime ve anlatım güçlerinden çok şey kaybetmiştir; icracılarına maddî menfaat sağlamaktan öte, millete birşeyler verememişlerdir.

Folklorümüzün «gözbebekleri» ağıtlarımız ne yazık ki tarihe karışma yolundadır. «Erciyes» bu konuya lâyık olduğu önemi vermektedir. Ancak bu mesele, bir folklör dergisinin kısır imkân boyutlarına sığmayacak önem ve mâhiyettedir. Çok değerli araştırmacı ve derlemeci arkadaşlarımızın imkânları da yeterli değil inancındayım. Tarih, örf, anane ve millet birliğinin perçinleyici gücünü yaşatan ağıtlarımızın derlenmesinin, kültür faaliyetleri plân ve gündemime girmesinin zamanı geçmektedir.

Artık ağıtlar yakılmaz oldu. Yakılan ağıtların kaybolması, yaşı 50 - 60 olan yaşayan kültür insanlarımızın yaşlarıyla sınırlı. Onların da te-

---

sofraya koyarak yediği için de bükülüp (öne eğilmiş olarak) oturur.

Yemeklerin arkasından mutlaka çay içilir. Uygurlar'da sofraya su koymak âdet değildir. İçilen çaylar şekersiz olup, isteyen şeker de koyabilir. Çaylar, yemek kâselerinin küçüğü olan «piyale»ler ile içilir. Yemekten sonra hocalardan biri veya Kur'an okuyabilen varsa o, Kur'an'dan bir ayet okuyup dua eder.

Sayı 43 30 Temmuz 1972

TERCÜME — Yeni Düşünce — ■ Erkin ALPTEKIN

●İç Moğolistan'da kargaşalık!

Ajans France Press'in Pekin'den vermiş olduğu bir habere göre, Çin 5 otonom bölgesinden biri olarak kabul edilen İç Moğolistanın birçok şehirlerinde kargaşalıklar patlak verdi.

İç Moğolistan Radyosu da bu haberi teyid ederek, ülkede ki, kargaşalıklarla ilgili olarak yayınlamış olduğu bir haberinde, bilinmeyen sebepler yüzünden bazı kimselerin ülkeyi "Kaos"a sürükleyebilecek yıkıcı faaliyetlere girişmiş olduklarını, bundan sonra patlak vermesi muhtemel kargaşalıkların önlenebilmesi için ülkenin ekonomik durumu hakkında halka ayrıntılı bilgi verilmesi ve hattâ halkın bu konuda eğitilmesi gerektiğini belirtti.

Pekin'deki diplomatik çevreler, İç Moğolistanda patlak veren kargaşalıkların başlıca sebebinin ekonomik olduğunu ileri sürüyorlar.

Son zamanlarda İç Moğolistan'ın dışında Tibet ve Doğu Türkistan'da da bazı huzursuzluklar çıkmış bulunuyor.

Amerika'nın **Philadelphia İnquirer** adlı gazetesinin yazdığına göre, Tibet'te bazı hürriyet hareketleri olmuş, Tibet Komunist Partisi Başkanı Yin Fatang hürriyet taraftarlarını çok sert bir dille tenkit etmiş, Çine karşı silahlı ayaklanma düzenlemek suçundan **tutuklanan** 7 Tibetli müebbet hapis cezasına çarptırılmıştı.

Washington Post, Los Angeles Times, Tagesspiegel, International Herald Tribune gazeteleri ise çeşitli tarihlerde vermiş oldukları haberlerde, daha geniş muhtariyet hakkı verilmesini talep eden Doğu Türkistan halkının Çin idaresine karşı ayaklanmış olduğunu, hatta Çinliler ile Uygur Türk liderlerinin birbirine düştüğünü, ayaklanmanın bütün ülkeye sirayet etmeye başlaması üzerine Deng Şiopingin arabulucu olarak Doğu Türkistana gitmek zorunda kaldığını, kargaşalıkları önleyemeyen Doğu Türkistan Komünist Partisi Başkanı Wang Fıngın yerine Wang En Mao'un getirilmesini sağlamış olduğunu bildirmişlerdi.

Çinliler, sınır boylarındaki ülkelerde patlak veren kargaşalıklardan çoğu zaman Sovyetler Birliğini sorumlu tutmaktalar.

Mesela, geçen sene Iç Moğolistana giden DPA nın muhabiri **Dietmar Schulz** ile bir görüşme yapan Çinli yönetici **Yuan Şianşeng**, Sovyetler Birliğinin ortalığı karıştırmak için İç Moğolistana sık sık casus sokmakta olduğunu ileri sürmüştü.

İç Moğolistanın Sovyetler Birliği ile olan sınırının uzunluğu 2 bin kilometredir. Sovyet kuklası Dış Moğolistan ile komşudur. İç Moğolistan ve Dış Moğolistan 1911 kadar bir **bütünlük** arzetmekteydi. Bu tarihten sonra ise ikiye ayrıldı. Çinde Mançur hanedanlığı devrilerek yerine Milliyetçi Çin idaresi kurulduğu sıralarda; bugün Moğolistan Halk Cumhuriyeti olarak tanımlanan Dış Moğolistan kendi istiklâlini ilân etti.

Çarlık Rusyası, Moğolistan Halk Cumhuriyetini tanımış ve desteklemişti. Böylece müşterek bir ırk, din, dil ve örf adete sahip olan Moğol halkı da ikiye bölünmüştü.

Gerçi Moğolistan Halk Cumhuriyeti 1924 kadar istiklâlini koruyabildiyse de, bu tarihten sonra tamamen Sovyet tesiri altında kaldı. Bugün Moğolistan Halk Cumhuriyetinde takriben 30 bin Sovyet askeri var. Ayrıca, 50 bin kadar Sovyet ve Doğu Avrupalı uzman da bulunmakta. Birleşmiş **Milletler** teşkilatının üyesi olan Moğolistan Halk Cumhuriyetinin başta İngiltere, Fransa, Batı Almanya ve Japonya olmak üzere 90'dan fazla ülkeyle diplomatik münasebeti mevcut.

İç Moğolistan ise, Çinin **"ayrılmaz"** bir parçası olarak kabul edilmekte. Aslında gerek Milliyetçi Çin ve gerekse Komünist Çin her iki Moğolistanı'ı bir Çin toprağı olarak kabulettiği için, Moğolistan Halk Cumhuriyetini tanımamaktalar. İç Moğolistan'ın bütün nüfusu 18 milyon olup bunun sadece 2 milyonu Moğol.

Geriye kalan nüfusu Çinliler teşkil eder. İç Moğolistandaki Çin nüfusu 1949'dan sonra devamlı arttı, bu durum yerli halkın ekonomisinin son derece sarsılmasına yolaçtı. Çin akını Moğol halkının milli duygularının daha da güçlenmesine ve milli muhtariyet fikrinin ortaya atılmasına sebebiyet verdi.

Komünist Çin, İç Moğolistan halkının milli duygularını, birlik ve beraberliğini yokedebilmek maksadıyle İç Mo ğolistan toprağı üzerinde iki defa bölücülük yaptı;

1969 ve 1971'de gerçekleştirilen bu bölücülük hareketlerinden sonra İç Moğolistan topraklarının büyük bir kısmı Çin topraklarına ilhak edildi. Ne var ki, **Mao'nun** ölümünden sonra iktidarı ellerine alan yeni Çin yöneticileri yalnız ilhak edilen toprakları iade etmekle kalmayarak, halkın hayat seviyesini yükseltebilmek, kültüre ve **dine** serbesti tanımak için bazı tedbirler almışlardı.

Çinliler, Doğu Türkistan gibi İç Moğolistanı da "Sovyetler Birliğinin yayılma siyasetine karşı ileri karakol" olarak kabul ediyorlar.

Bu yüzden İç Moğolistan muhtemel bir Sovyet saldırısına karşı tahkim ediliyor ve nükleer savaştan korunabilmek için 7000 kilometre uzunlukta ve 4 metre derinlikte tüneller kazılıyor. İç Moğolistan'ın "ileri karakol" rolünü oynayabilmesi için önce Moğol halkının gönlünün alınması, dolayısıyle İç Moğolistan'ın stabil bir ülke haline getirilmesi gerekiyor. Yeni Çin yöneticileri de bu yüzden yerli halkın gönlünü alacak bir takım tedbirlere başvurmaktaydı. Böyle bir sırada İç Moğolistanın birçok şehirlerinde kargaşalıkların patlak vermiş olması elbetteki yeni Çin yöneticilerini zor durumda bırakabilecek.

BİR İLİM ADAMINA GÖRE ATATÜRK!

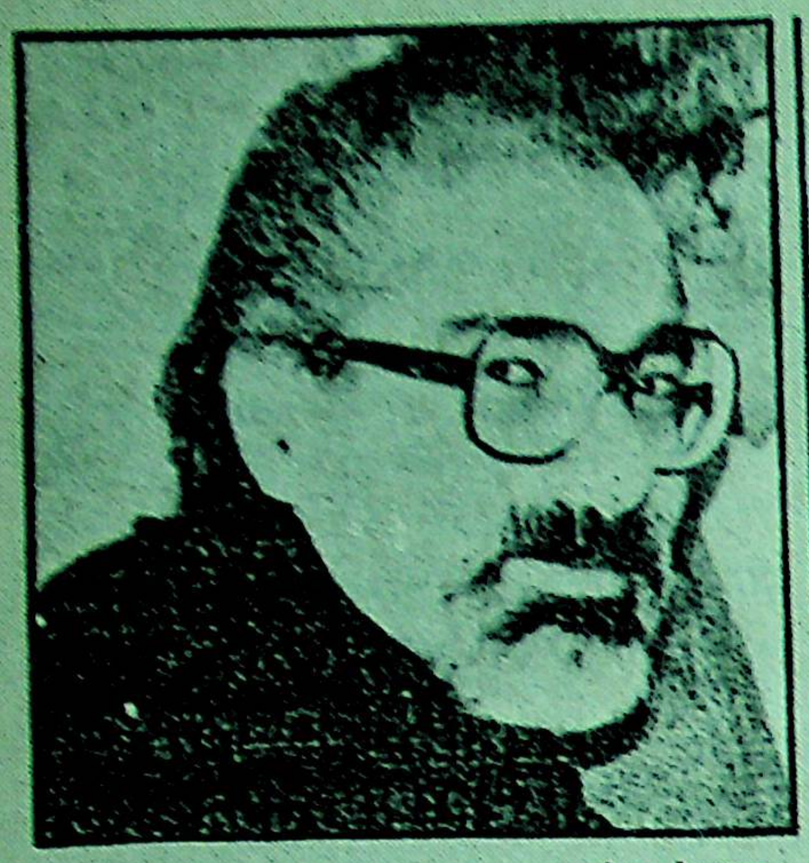

Kadro takviyesi yapan MİLLİYET gazetesinde değişiklikler olurken yeni kadroda görev alacaklar arasında Profesör Dr.Emre Kongar'ın da adı geçiyordu. Zaman zaman bu gazetede yazılar yazan Kongar'ın adı bahis konusu edilince ilk karşı çıkanlardan biri de gazetenin sahibi Aydın Doğan oluyordu. Kongar'ı isteyen ler profesörün Milliyet yazı ailesinden olduğunu hatırlattılar ve kendisinin Atatürkçü olduğunu ileri sürdüler. Aydın Doğan, Emre Kongar'ın bir yazısını okumak istedi. Kongar'ın daha önce yayınlanmış yazısını görünce de kararında israr ettiğini bildirdi ve profesörün yazı ailesinden de çıkartılmasını istedi. Emre Kongar o tarihteki yazısında Atatürk için şunları yazıyordu:

«Altıyüz yıllık bir imparatorluğu yıkan devrimci kadronun getirdiği bir yerde geçmişe karşı bir tepki ideolojisidir. O zamandan bu yana gelişen toplum resmi ideoloji halini alan Atatürkçülüğe karşı bu kez başka tepki ideolojiler doğurmuştur.

Aslında Atatürk'ün ne meşrutiyetçi ve hatta ne de solcuydu. Ama marksist anlamda bir ilericiydi. Türkiye'de yapılan kapitalizm öncesi ilişkilere geçişte bir devrimdir. Ve Atatürk bunu yapmıştır.

Eski günlerin özlemi içinde tutuşanlar unutmamalıdırlar ki, Atatürk dönemindeki tekçi düzen 1977 sınıflı toplum düzeninde artık geçerli olamaz.

Atatürk padişahla mücadele için "gücümü milletten ve halktan alıyorum" demiştir. Oysa aynı Atatürk'ün saltanatın kaldırılması sırasında karma komisyonda "Çok uzattınız beyler sal'anat kimseye münakaşa ile verilmez. Osmanlı da öyle almamıştır. Nitekim halkta onun elinden iktidarı aldı. Ya bunu görürsünüz ya da birtakım kelleler gider. Ama yine saltanat kaldırılır". demesi onun meşrutiyetçiliğinin ölçülerini ortaya koymaktadır, aynı şekilde Başkomutanlığı uzatılmadığında Meclis kürsüsünden "Başkomutanlığı bırakmadım, bırakamam, bırakamayacağım"
demiştir.

Atatürk din düşmanı hiç değildir. Ayrıca O'nun çok dindar olup olmadığıda önemli olmasa gerek. Ama Atatürk'ün otoritesini dinden alan bir iktidarı devirmesi toplumun güç piramidini altüst etmiştir. Buna karşılık Atatürk'ün dini biçimsel olarak bazen kullandığı görülür. Sözgelişi T.B.M.M.'nin açılışının Cuma gününe rastlaması dualar edilmesi.

Atatürk devrimlerinin genellikle üst yapıda kaldığı sayıda elbette doğru değildir. Tarihteki bütün devrimlerin ve devrimcilerin önce devleti ele geçirdiğini gözden kaçırmamak gerekir. Sosyalist devrim yapan Lenin de öyle yapmıştır.

Aslolan önce siyasal iktidarı ele geçirmek, ondan sonra altyapıyı kendi ideolojisine göre değiştirmektir.

Atatürk'e iki ihanet edilmiştir. Birisi bağımsızlık konusunda yapılan toplumsal ihanettir. Diğeri kişisel ihanet yapılarak Atatürk putlaştırılmıştır.

Oysa Atatürk kendi döneminde ve sonra bir ideolojinin sahibi olmamıştır ve olmakta istememiştir. "Beni dondurmayın" diyen insan putlaştırılmıştır ne yazık ki. Oysa bir insan'ı yok etmenin en iyi yolu O'nu tanrılaştırmaktır.

Atatürk'ün halkçılığı konusuna açıklık getirilmek istendiğinde istiklâl savaşının her halk hareketi olmadığını gözden kaçırmamak gerekir. Bu savaş eşraf, ayan, şeyhler ve Atatürk ile arkadaşlarının kısacası merkezi bürokrasi ile Anadolu'nun çevrelerinin yürüttüğü bir savaştır. Halk doğrudan hareketin içinde değildir.»

Atatürk'ü bu şekilde yorumlayan Emre Kongar'a MİLLİYET'in kapılarının kapanması bu yazısı ile kesinleşiyordu.

Belçika'dan mektup var

Modern esaret

Selâhattin SAYGIN

Ey çilekeş, bağrıyanık, gözü nemli, gönlü yaşlı Türk islâm düşüncesinin değerli mensupları. Biliyorum binbir imkânsızlık içerisinde olsanız da hor ve hakir görülseniz de yine esir Türk'leri anacaksınız, onlar için yine çırpınacaksınız! Kimse sizi anlamasa bile! Büyük Milletimin değerli evlâtları size Belçika'dan sesleniyorum. Beni Belçika'dan değil bütün Avrupa'daki Türk'ün feryadını size duyurmak isteyen bir elçi olarak kabul edin ve modern esaretimizi bilin yeter! Sen bakma lüks arabalarla izine gelişime, caka satışıma, sana bir hoş bakışıma, senden uzak kaçışıma! Tabiî senin de beni Türkiye'den ihraç edip (Almanya'lı) diye içine almayışını da sayabiliriz. Benim isteğim bu seneki (Esir Türk'ler Haftası)n da bizi de anın ve hatırlayın, biz burada görüldüğü gibi rahat değiliz.

Biliyorum Moskof kızıl çarlarının, Çin'in Allah tanımaz canavarlarının, Saddam vampirliğinin, Humeyninin (ajan) deyip hakladığı, Papandreo'nun (sizin eski başbakanınız ne kadar Türk'le Yunan kardeşliğinin olduğunu iddia ederse etsin ben Türk'e hayat hakkı tanımam) şovenistliği, Bulgar'ın, Yugoslav'ın, Suriye'nin diğerlerinin (Türk'e vur) parolaları ile milyonlarca Türk'ü ezdiğini (Tarihte senmisin çağ açıp kapayan, dünyayı kendine küçük gören, insanlığa adalet götüren, nizam götüren, Rus'un pisliği ve görgüsüzlüğünden dolayı elçisini kabul etmeyen, Çin'e korkulu rüyalar gördürüp meşhur sed'ler yaptıran, Arap'a, İran'a, Yugoslav'a, Yunan'a, Bulgar'a, Sultan, Padişah, efendi olan sen misin) dercesine hıncını alan eski uşak, hizmetçi ve kapı kulunun yaptığı zulmü biliyorum.

YİNE sibarya steplerinde buz tutan, Afgan dağlarında napalm bombalarıyla yanan, Zap suyunda türk kanı akıtan, Yunan'ın, Bulgar'ın evinden ettiği, Humeyni'nin Türk ise Ayetullah'ına bile tahammülünün olmadığını biliyorum. Bu korkunç Türk soykırımını biliyorum. Kurtulmaları için de ALLAH (cc)'a dua ediyorum. Onlar için volkan gibi yanıyorum. Yalnız bu esaretten 20. yüzyılın sonuna doğru yamyamlar bile kurtulduğuna göre Türk'lerin de kurtulması gerekirken yeni bir Türk topluluğu daha doğuyor... Evet bu modern esaret (Avrupa'daki Türk işçisinin maruz kaldığı hakaretler) dir. Bizi dün bakanları karşılıyordu, bugün haklarımız verilmeden etkilisi yetkilisi ya (Alman, Belçika'lı, Hollandalı, Fransız olursunuz veya defolup gidersiniz) diyor!.. Birçok hasletlerimizi günden güne bırakıp onların kini aldıkça onlar bu kadarı yeterli değil diye diretiyorlar! Çocuklarımız laîk Avrupa (Türkiye'deki gibi değil) mektebine gidip hilal'le değil hacla yoğruluyor. Rahibesi, Papazı gelir bir şeker verir gönlünü almaya çalışır, hastanede baş ucunda hac vardır, eğlencede hac vardır, yılbaşında hac vardır, televizyonda hac vardır, her türlü eğitimde hac vardır! İşte bizim çocuklarımız bu eğitim, hor ve hakir görülme içerisinde büyüyor ve her gittiği yerde Alman görünmenin gayreti içine giriyor. Bizimmillî eğitimin çalışmalarınısoruyorsanız öğretmenlerimiz bir âlem,millî eğitim müşavirlerimiz de gazetelere demeç verme gayreti içindeler...

Bu durumda soruyorum sizlere, bizim ne farkımız var diğer esirlerden?

Erciyes : Y.1 : 7 Sayı : 76 Nisan 1984.

Fklorumuzda Türkistan Bibliyoğrafyası

A. Şekür TURAN

Türkiye'mizde, Türkistan'la ilgili 225 eser yazıldığı halde Türkistan'ın folkloruna dair müstakil tek eser yoktur. Bunun yanında tesbit edebildiğim Türkistanla ilgili 2891 makalenin ancak 44 adeti folklorla ilgilidir.

Bilindiği gibi Türkiye'ye göç edebilen göçmenlerin Türkiye'ye gelip sebebleri siyasî hadiselere dayandığı için yazılan kitaplar ve makaleler ekseriyetle yazarın siyasî görüş ve bilgisini aksettirir. Bunlara rağmen, Türkistan'ın folkloruna dâir az, fakat değerli makaleler yazılmıştır. Bunlar folklor arşivine sağlam bilgi kazandırdığı gibi, biz folklorculara da, elde etmemiz çok zor olan bilgi aktarmıştır.

Bilindiği gibi, Türkistan'a gitmek, oraları görüp bilgi toplamak, herkese nasip olamaz. Fakat Türkistan folkloru ile ilgilenip, araştırma yapacaklar için oldukça çok kaynak vardır. Bu kaynaklar Türkistan'dan göç edip gelenlerdir. Bunlar toplu olarak Kayseri Yeni Mahalle, Niğde Altay köyü, Salihli Kurtuluş Mahallesi, İstanbul Safâköy, Zeytinburnu, Güneşköy Kazakkenti ve Merterde yaşamaktadırlar. İzmir Balçovada da Türkistanlılar toplu halde bulunmaktadır.

Türkistan folkloru ile ilgili olarak tesbit edebildiğim 44 makaleyi aşağıda sunmaktayım:

1— Ahunbay, Metin: Türkistan Folkloruna Ait, Türkistan Sesi dergisi, 1956 İstanbul, Sayı 5, Sayfa 25.

2— And, Metin: Orta Asya Dansları, Forum dergisi, 1958 Ankara, Sayı 110, Sayfa 24.

3— Ankara, Prof. Dr. Seyid Ali: Felek (Elişi), Türkistan Sesi dergisi, 1956, Sayı 1, Sayfa 7.

4— Belâyef, Viktor (Çeviren: A. İnan): Özbek Mûsikîsi, Atsız Mecmua, İstanbul 1931, Sayı 2, Sayfa 30.

5— Buluç, Prof. Dr. Selahaddin: Altay Türklerine göre Dünyanın yaradılışı ve sonu, Ankara 1941, Ülkü dergisi Sayı 102, Sayfa 509.

6— Caferoğlu, Prof. Dr. Ahmet: Altay Türkleri, Türk Kültürü dergisi, 1964 Ankara, Sayı 23, Sayfa 47.

7— Caferoğlu, Prof. Dr. Ahmet: Uygurlarda Hukuk ve Maliye, Türkiyât Mecmuası, İstanbul 1934, Sayı 48, Sayfa 1.

8— Doğru, Abatay: Kazak Türkerlinin Şivesiyle Ata Sözleri, Türkeli Dergisi, 1938 İzmir, Sayı 3, Sayfa 33.

9— Eberhard, Prof. Dr. W. (Çeviren: N.T. Ulutuğ): Çin Kaynaklarına Göre Türkler ve Komşularında Spor, Ülkü dergisi, 1940 Ankara, Sayı 87, Sayfa 209.

10— Fındıkoğlu, Prof. Dr. Fahri: Turfan ve Havalisine Ait Folklorik Araştırmalar, Halk Bilgisi Haberleri, İstanbul 1938, Sayı 83, Sayfa 241.

11— Gayretullah, Hızırbek: Kazak Türklerinde kişi Adları, Türk Kültürü Dergisi, Ankara 1963, Sayı 10, Sayfa 13.

12— Gâzimihal, Prof. Râgıp: Eski Türkistan Halk Oyunları, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, 1959, Sayı 122, Sayfa 1979.

13— Gâzimihal, Prof. Râgıp: Türkistanda Zeybek kelimesi, Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi 1956, Sayı 89, Sayfa 1420.

14— Güleç, Azmi Eski Türk Hayatında Kımız ve Sağlıktaki Önemi, Türk Dili, Ankara 1955, Sayı 45, Sayfa 567.

15— Hakim, Meryem: Kazak Atasözleri, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1980, Sayı 9, Sayfa 237.

16— İnan, Prof. Abdülkadir: Manas Destanı Üzerine Notlar, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı 1959, Sayfa 125.

17— İnan, Prof. Abdülkadir: Kırgız — Kazak Düğünleri, Gökbörü Mecmuası 1942, Sayı 2, Sayfa 18.

18— İnan, Prof. Dr. Abdülkadir: Orta Asya Türklerinde Çadır ve kımız, Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi 1973, Sayı 288, Sayfa 6701.

19— Karadağ, Nuriman: Şarkî Türkistan İli Şehri, Çınaraltı Mecmuası 1942, Sayı 39, Sayfa 8.

20— Karadağ, Nurlman: Şarki Türkistan Musikisi fe Raksı, Çınaraltı Mecmuası 1942, Sayı 40, sayfa 8.

21— Karadağ, Nurlman: Şarki Türkistan Düğünleri, Çınaraltı Mecmuası 1942, Sayı 37, Sayfa 11.

22— Makal, Tahir Kutsî: Türkistan Folkloruna Bakış, Türk Dünyası Araştırmaları 1980, Sayı 2, Sayfa 73.

23— Nasrettinoğlu, İrfan Ünver: Şıncang (Doğu Türkistan) Uygur Eyaleti, Kooperatif Postası, Ankara 1982, Sayı 551, Sayfa 29.

24— Olcay, Dr. Selahattin: Yarkent Ağzından Örnekler, D.T.C.F. Dergisi 1961 den ayrı basım, Sayfa 31-65.

25— Orhun, Hüseyin Namık: Eski Bir Masal (Uygurca bir masal) Çınaraltı Mecmuası 1942, Sayı 10, Sayfa 12.

26— Ögel, Prof. Dr. Uygurların Menşei ve Efsânesi, Ankara 1948 DTC Fakültesi dergisi, Cilt 6 dan ayrı basım.

27— Özer, Aziz: Göçmen Türklerin Millî Oyunları, Azerbaycan Dergisi, Ankara 1956, Sayı 2, Sayfa 34.

28— Özoran, Beria Remzi: Kıbrıstа Uygur Türklerinin İzleri, Türk Kültürü Dergisi,Ankara 1970, Sayı 88, Sayfa 240.

29— Saynaç, Atıf: Halı Sanatının Türklerle Orta Asyadan Çin'e Girişi, Sümer Bank Dergisi 1962, Sayı 15, Sayfa 93.

30— Saynaç Atif: Halı Sanatının Orta Asyadan Hindistan'a Nüfuzu, Sümer Bank Dergisi 1962, Sayı 16, Sayfa 363.

31— Sobelov, V. (Çeviren: H. Bozkurt): Özbek Masalı, İnanç Dergisi, Denizli 1941, Sayı 55, Sayfa 14.

32— Turan, A. Şekür: Doğu Türkistan Folklorunda Meddahlar, Revapçılar, Neryengbazlar, Darbazlar; Erciyes Dergisi, Kayseri 1981, Sayı 43, Sayfa 11.

33— Turan, A. Şekür: Karluk Oyunu, Erciyes Dergisi 1981, Sayı 35, Sayfa 9.

34— Turan, A. Şekür: Türk Folkloru Açısından Uygur Elsanatları ve Halk Hekimliği, Erciyes Dergisi, Kayseri 1981, Sayı 36, Sayfa 20.

35— Turan, A. Şekür: «Ot Tutma» Erciyes Dergisi, Kayseri 1981, Sayı 40, Sayfa 3.

36— Turan, A. Şekür: Uygur Türklerinde Yemek yeme usulü ve yemek araçları, Erciyes Dergisi, Kayseri 1982, Sayı 48, Sayfa 15.

37— Turan, A. Şekür: Uygur Halk Nazarlıklarından Tumar ve Tumarla İlgili Mâniler, Erciyes Dergisi, 1981 Kayseri, Sayı 44, Sayfa 22.

38— Turan, A. Şekür: Uygur Türklerinde Erkek Kıyafetleri, Erciyes Dergisi, Kayseri 1981, Sayı 38, Sayfa 17.

39— Turan, A. Şekür: Türk Uygur Destanları, Erciyes Dergisi, 1981 Kayseri, Sayı 37, Sayfa 14.

40— Uçar, Hârun: Kazak Atasözleri, Türkeli Dergisi, İzmir 1969, Sayı 9 Sayfa 17.

41— Uzunoğlu, Sadık: Asya Türklerinde Müzik, Uygurlarda Ozas ve Oyun Müziği, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi 1951, Sayı 22, Sayfa 347.

42— Ülkütaşır, M. Şakir: Uygur Türklerinde kadın, Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul 1967, Sayı 12, Sayfa 20.

43— Ülkütaşır, M. Şakir: Altay Türklerinde Düğün Adetleri, Halk Bilgisi Haberleri, İstanbul 1938, Sayı 79, Sayfa 145

GURBETTE MEVSİM HEP GÜZ

Dursun BERKOK

Kemalettin Kamu'nun «Gurbet» şiirini duymayan yoktur sanırım. Hele hele,

«Ben gurbette değilim,
Gurbet benim içimde.»

mısralarını.. Almanya'da yaşayan birbuçuk milyon Türk İnsanı bizler, hem gurbetin içindeyiz, hem de bizim içimiz gurbet dolu.

Gurbette yaşamak, ona dayanabilmek ne zordur, bilen bilir. Ortanca kızım Türkcan (7 yaşında) birgün soluk soluğa içeri girdi. Elinde bir büyük mağazanın reklâm bröşürü; «Baba, baba Türk Bayrağı, Türk Bayrağı» diye bağırıyordu. Baktım bir çay kutusu resimliği üzerinde, zor seçilebilen bayrağımız. Nasılda seviniyor, çırpınıyordu. Târifsiz bir güz hüznü çöktü içime.. Daha sonra o minik resmi annesine saklattı. Her fırsatta çıkarıp bakıyor.

Bir dost ziyaretinde evin dokuz yaşındaki oğlu, «Mama, mama; bu mein kâadımı gıdı» dedi. «Anne bu benim kâğıdımı yırttı» demek istiyordu. Önce yine ciğerlerimi sızlatan bir güz rüzgârı esti içimde. Sonra söylediği cümlenin doğrusunu öğretmek için uğraştım bir süre. Anne—baba, biraz da övünçle «Türkçeyi biraz zor konuşuyor» demezler mi; kahroldum. Ne dersiniz, burada doğmuş burada büyüyor..

Bir arkadaşım, bir Türk'ü ararken kızına babasının nerede olduğunu sormuş; tabiî Türkçe. Kız, «Ben bilmek yok Türkçe. Sen bilmek var mı İngilizce» diye soruyla karşılık vermiş ve İngilizce anlaşabilmişler. Sonra ben de tanıdım onu. Burada yüksek öğrenim yapıyor. Vay benim güzel Türkçem, vay benim Türk kızım. Buradaki yeni nesil üzerine pembe düşler kurardım görmeden önce. Şimdi düşlerim güz sarısına döndü.

Yine bir arkadaşım anlattı: On oniki yaşlarında bir oğlanı bira içerken görmüş. Durumu babasına bildirmiş; «kulağını çek» demiş. Babası ne dese beğenirsiniz? «Sana ne arkadaş, parasını ben veriyorum.» Birlikte dertlendik, yandık.

«Süt veren anaya evlât yabancı,
Otuz doğum geçse bitmez sancı,»

Diyen Karakoç'u gelde anma. Koca Karakoç, iyiki görmedin buraları; neler yazardın, neler. Görseydin..

Gurbette, bir sazın telinden çıkan nağme, bir dertli gurbet türküsü, öldürür insanı. Her ses bir ok olur dolar yüreklere, her söz bir mızrak olur batar.

Gurbette her şey, her mevsim güzü, yaşamakta. Bütün güzler gibi hüzünlü, dertli, gamlı.. (9.10.1983 — Haibach)

Erciyes Mart 1984 Yıl: 7 Sayı 75

Uygar Halk Destanlarından Sadir Pehlivan Destanı

A. Şekür TURAN

Uygur Halk destanları içinde, SADİR PEHLİVAN destanının ayrı bir yeri vardır. Bilindiği gibi destanların bâzılarında destan kahramanı ve hadiselerin geçtiği bölgeler kesinlik kazanmadığı gibi, destanın meydana gelişi de tartışma konusu olmaktadır. Sadir Pehlivan destanında tartışma konusu olacak her hangi bir taraf olmadığı gibi, aşırı övme ve tabiat üstü olaylarla da süslenmemiştir. Çünkü destan kahramanı olan Sadir Pehlivan'ın doğduğu yer, yaşadıığ bölge, savaştığı düşmanlarla savaş gayesi, ihtilâf konusu olmuş değildir.

Sadir Pehlivan, 1798 senesinde Doğu Türkistanın İli vilâyetine bağlı Gulca şehrinin «Mollatohtiyüzi» köyünde çiftçi bir ailenin tek oğlu olarak dünya'ya gelmiştir. (1) Köyünde iktisâdî zorluklar ve siyasi baskılarla yetişmesine rağmen, bu zorlukları yenme çareleri aramış ve siyasi baskılardan kurtulmanın tek çâresinin de MANÇU yönetiminden kurtulmak olduğunu kavrayıp, kendine özgü mücadele yolları aramıştır. Bu sebeble Gulca'da ve sürgüne yollandığı Kumul vilâyetinde meydana gelen savaşların bazılarına önderlik etmiş, bazılarına gönüllü yardım etmiştin. Sadir Pehlivan'ın düşmanlarına karşı yaptığı savaşlarda gösterdiği kahramanlıkları unutulmamış, onun soyundan gelen veya geldiğini iddia eden kişilere de, Doğu Türkistan Türkü şefkatli ellerini uzatarak hakkı olan ilgiyi göstermiştir. (2)

Sadir Pehlivan yalnız bir halk kahramanı değil aynı zamanda usta bir «Koçakçı» yani usta bir «Halk Şâiri» idi. Bu şiirlerinde, başından geçen hâdiseleri, savaşları, hapishâne hayatını ve hapishâneden kaçışını halkın anlayacağı bir dil ve hoşlanacağı bir üslüpla anlattığı için, destanın bazı parçaları halk tarafından şarkı ve türkü olarak da okunmaktadır. Sadir Pehlivan destanı bir kahramanlık destanı olduğu kadar da, Uygur Türkçesi'nin Gulca ağzını araştıracaklar için de önemli bir folklör malzemesi olarak değerini korumaktadır.

Sadir Pehlivan koşmalarında, zamanın Mançu yönetimini yermek için, bazı yerlerde —az da olsa— çince kelimeler kullanmasından şâirimizin az çok çince bildiği anlaşılmaktadır.

Sadir Pehlivan destanı Doğu Türkistan'ın bütün aşıkları tarafından söyleniyorsa da, en yaygın olduğu bölge Gulca vilâyetidir. Doğu Türkistan'da halk «Koşak» (şiir) ve destanları, kalabalık toplantılar «meşreplerde (3) söylendiği gibi, pazar ve panayırlarda «Revapçı» tabir edilen kişiler tarafından da rübab eşliğinde çalınıp söylenmektedir.

Son zamanlarda Sovyetler Birliği kendi fikirlerinin temsilcisi imiş gibi yorumlayıp, Çinlilere karşı kullanmak üzere bu halk kahramanının bazı koşmalarını yayınladığı gibi, roman konusu dahî yapmıştır. (4) Şimdi de, Ruslar'a misilleme olarak, Çin Halk Cumhuriyetinde de Sadir Pehlivan destanı günün konusu olmakta ve bazı saptırmalarla da olsa, basılıp dağıtıldığı gibi orta okul ders kitaplarına da girmesine müsaade edilmektedir ki, bu hal eskiye göre büyük bir değişiklik olmaktadır. Bu iki devletin hareketlerinin, Uygur destan ve halk şiiri ve şâirlerine vermiş oldukları önemden değil, karşılıklı çekişmelerinin, daha doğrusu ilerdeki kavgalarının bir başlangıcı olduğunu söylemekte yarar vardır.

Onun için, bu gibi uygun destanları üzerinde çalışacak ve bu destanları roman konusu olarak işleyecek ilim adamlarımızın veya destan yazarlarımızın, bu gibi yazılı kaynaklara bağlı kalmadan, gerçek kaynak kişileri bulup, derlemeler yaparak çalışmaları gerekir. Bu kaynak kişilerin gittikçe azalmalarına rağmen, gene de arayanlara bilgi verecekler. Bunlar Kayseri Yeni Mahalle Doğu Türkistan Göçmen evleri, İstanbul Safraköy, Zeytinburnu ve Merter de yerleşen Doğu Türkistanlılardır.

---

(1) Uygur Halk Koşakları, «Şıncan» (Doğu Türkistan) Çin Halk Cumhuryeti. 1979

(2) Sadir Pehlivanın soyundan geldiği söylenen bir yaşlıya 1949 senesinde, O zamanın Genel Vali Yardımcısı Mehmet Emin Buğra tarafından oldukça büyük bir yardımda bulunulmuş ve bu yardımın tekrarlanacağı söylenmişti.

(3) Meşrepler, Uygur Türklerinin yemekli, sazlı ve sözlü bir çeşit eğlence şekli olup, geniş bilgi için: Abdülşekür Turdu'nun 2. Uluslar Arası Folklor Semineri Bildirisi, Ankara Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi yayını 1982 Ankara

(4) Yusuf Bek Muhlisi: Sadir Pehlivan. (Roman) Almaata (Sovyetler Birliği) 1980

da başlar işte. Olmaması gerekirken, kendi bilgisizliğini kabul etmeyen biri çıkar; mutlak şu veya mutlak bu yoktur der, kendi safsatasını ikame etmeye çalışır; yok öyle yağma..

Demek her şey beşerin fayda ve mutluluğu içindir. Fertten cemiyete kadar alıyorlar mı bu hissyi, doğru odur. Hiç bir şey muallakta değil, hiç bir şey asılsız ve lüzumsuz değildir. Her şeyin bir gâyesi bir vazifesi vardır. Okula giden bir talebeye, niçin gidiyorsun, işçiye niçin çalışıyorsun, doktora, ressama, niçinli suallere «hiç» diye bir cevap alamazsınız. Çünkü hiçbir şey hiç değildir.. Bu kadar basit şeyler —iş, hareket itibariyle— hiç olmuyor da; bu dünya, bu kâinat, milyarlarca galaksi sistemleri, bu sonsuz âlem nasıl hiç olabilir.

Elektronlar çekirdeğin etrafında, güneş sistemleri güneşleri etrafında aynı şekilde düzenli bir hareketle seyrederler. Kâinatta nizam ve intizam esastır. Güneşin doğduğu yer doğu, battığı yer batıdır. Ön, on; arka, arkadır. Var, var; yok, yoktur. Hâsılı insan çeşitli boyutlar arasında mahpustur. Hür zan ediyorsan kendini, akan zamanı durdur, mezarı kapat. Gücün yetiyorsa çık, Allah'ın mevcudatından... Çâren yok mahpussun; ama mes'uliyetli, vazifeli bir mahpus. Gök kubbeyle çevrili zemin, Yusuf'un medresesi.. Ölçülere, kurallara, kanunlara, sistemlere uymak zorundasın. Aksi, felâketinle sonuçlanır.

Ama zavallı insan kendini o kadar hür zan eder ki; isyan eder, sonra hak davasına kalkışır. Her gün doğan gün ve geçen geceler onu hiç düşündürmez, o kadar rahat uyur ki.. Ölüm gelince eyvah... der, eyvah.. Ama vakit bitmiş, zaman geçmiş, gün gelmiştir. Geriye alamaz zamanı, dönüş yok. Akıllı insan, dönüşü olmayan yola girmeden, kayd âlemindeki kaidelere riayet edendir.

Üstümüzde demir kafes,
Altımızda,
Sağımızda, solumuzda,
Arkamızda, önümüzde
Parmaklıklar.
İsyan eden abd, yiyeceği kırbaçları
düşünsün.
Arslanın parmaklıklar arkasındaki isyanı
boşunadır.
Kurtuluş yok.
Ya bu oyunu oynayacaksın
Veya ebede kadar hapissin.
Oyun gerçek, hile yok.
Kurdun alnındaki izi görüyormusun...
Tilkilik yapmaya kalkma;
Zîrâ,
Her cihetin kayıtlı..

YOL

Yollar uzun büklüm büklüm,
Ayçiçeği sana dönük.
Bu köşede bizim iklim.

Umudumuz topal, koşamaz artık,
Feleğin önünden kaçılmaz gayrı..

Hayatla aramda açtın uçurum,
Yıktın köprüsünü.. geçilmez gayrı.
Bundan sonra bizim diyarda dostum,
Hayat mı, memât mı.. seçilmez gayrı..

Mustafa Aykut SABANCILAR

İNSANLAR ve GECELER

Bir adam, haykırdı gece yarısı;
Gecey iikiye böldü ortadan.
Feryâdı silahtı, çığlığı kurşun:
— Nerde beni böyle yalnız bırakanl.

Bir adam dolaştı sabaha kadar,
Hıncını gezdiği yollardan aldı.
Türküler söyledi kendi kendine: :
«Bir belâlı baştan gayri nem kaldı..»

Bir adam ağladı yalnızlığına;
Puslanan camlara resimler çizdi.
En güzel çağrıyı yaparken ezan,
Câmiye gitmekten bile âcizdi.

Bir adam yıkıldı yüzüstü yere;
Kalkmayı denedi, ama boşuna.
Kan çanağı gözü; bir el aradı,
Neden sonra güldü, sarhoşluğuna.

Özdilek KARATEKİN

dahil milletlerin geleceği yönünden büyük idraksizliktir. Üçbuçuk Yunan'ın Amerika'da kurduğu lobi, Amerika'nın dış politikasına müessir olmakta, bizim sesimiz yeterince mâkes bulmamaktadır.

İktidar olmak arzu ve çabasında olan partilerin bu konulardaki görüşlerini milletimize bildirmelerini istemeliyiz.

Ayrıca, siyasi partiler, söz ve fikir hürriyeti, siyaset yapabilme hürlüğü konularında da henüz görüşlerini ortaya koymamışlardır. Bu bahislerde de açık konuşmalı ve açık davranmalıdırlar.

Parti genel başkanlarının dillerinden düşürmedikleri "12 Eylül felsefesi", vatandaşları birinci ve ikinci sınıf vatandaş olarak bölmeyi âmir değildir.

12 Eylül harekâtını realize edenler, siyasi görüşlerdeki katılıktan doğan husumetleri kırmak istediler, fakat hiçbir zaman yeni husumet mihrakları yaratmak istemediler.

Bu itibarla, mevcut siyasi partilerin, gerçek hainlerle, tahribe uğramış devlet boşluğunu doldurmak maksadıyla, komünistlerin karşılarına dikilenleri bir tutmak anlamını veren söz ve davranışlardan kaçınmaları gerekir.

Partiler bu bahislerdeki görüşlerini ipham perdesinden sıyırmalı, berrak bir tarzda konuşmalıdırlar. Millet "Süs biberleri" değil, gerçek parti liderleri istemektedir.

Hulâsa, insan hakları, hürriyetler ve dış politika konularında daha sarih tarzda konuşmalıdırlar.

Bizden Söylemesi — Necmettin HACIEMİNOĞLU

Yeni Düşünce Yıl 3 Sayı 104 14 Ekim 1983

Türkistan'dan Türkiye'ye

Birkaç gün önce 25 Doğu Türkistanlı soydaşımız daha Anayurdumuzdan kalkıp yeni vatanımıza gelmiştir. Bu geliş bir tarafı ile çok mânâlı ve sevindiricidir. Diğer tarafı ile de düşündürücü ve kahredicidir...

Mânâlı ve sevindiricidir. Çünkü hür dalgalanan bir Türk bayrağının gölgesine sığınmak için, on binlerce kilometrelik bir mesafenin ötesinden kalkıp, binbir meşakkati göze alan soydaşlarımızın millî şuur ile nasıl dopdolu olduklarını, yüreklerinde nasıl coşkun bir iman taşıdıklarını heyecanla gördük. Demek ki zulmün en karanlığına, baskının en katısına ve maddi şartların bütün imkânsızlıklarına rağmen, Türk'ün âsumâna baş eğmeyen erkek karakteri dimdik yaktadır. Demek ki, Bilge Han'ın 12 asır önce bahsettiği yenilmez irade, gene o günkü kadar canlı, hareketli ve ateşlidir. Demek ki bu millet ümidini, imanını ve yaşama azmini hiç kaybetmeyecektir. Çünkü önünde mevcut olan birkaç yoldan en sarpını, en aşılmazını seçmiştir. Bu 25 kişi Türk'ten başka bir millete mensup olsalardı, yapacakları iki şey vardı. Ya zalime boyun eğip onun emirlerine itaat etmek, yahut da kadere razı olup, miskin miskin bir köşede oturmak.

Bu yolların ikisi de, bizim kadere meydan okuyan mücahitlerin tuttuğu meşakkatli yoldan çok daha rahattır. Birinci yolu seçenler, pek âlâ başlarını sokacak bir yuva bulup, rahatlarını bozmadan hayatlarını sürdürebilirler. İkinci yolu seçenler de, köşelerine büzülüp, hiç olmazsa rahatça ölme çarelerini ararlar. Halbuki, Türk kahramanlarının gittiği yol, sıkıntılı, meşakkatli ve sonu meçhul olan üçüncü yoldur. Bu da, her şeyi göze alarak, hür bir bayrağın gölgesine koşma yoludur. Bu yolun sonunda hürriyete ulaşma ihtimali de azdır. Bu yol, Mehlika Sultana aşık yedi gencin, rüyalarında gördükleri sevgiliye kavuşmak için gittikleri Kaf Dağları'nın sihirli yollarına benzer. Hem ölüm vardır, hem ümit. Fakat ölüm ihtimali daima daha fazladır. Ama gönlünde ümit, yüreğinde ateş olan herkes, binde bir kavuşma ihtimaline rağmen , gene de bu yola seçer. İşte Türkler de tarih boyunca hep böyle hareket etmişlerdir. Onlar.

"Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi" mısraını,

"Olmaya devlet cihanda bir nefes hürlük gibi" şeklinde değiştirmişlerdir. Ve yalnız bir nefeslik hürriyet için her şeylerini fedâ etmeyi göze almışlardır. Bu hadiseden bizim çıkaracağımız güzel neticeler vardır.

Anlaşılmıştır ki, Türk Milleti için en büyük kıymet hürriyet ve istiklâl'dir. Gene anlaşılmaktadır ki, kahraman Türk Milleti bu aslı karakterini hiç kaybetmeyecektir. Onun için, kendi yurdumuzda hür yaşadığımız halde, son yıllarda zaman zaman düştüğümüz ümitsizlikler yersizdir. Yalnız 25 mücahidimizin ülkeler aşarak hürriyetlerine kavuşmuş olmaları, bile bize ümit ve ışık sacacaktır. Hiç bu millet esir edilebilir mi? Hiç bu millet zulme göz yumup zâlime, boyun eğer mi?

Meselenin kahredici ve düşündürücü yönüne gelince:

Evet, 20. Asırda hürriyetine kavuşmadık millet değil, kavim kalmadı. Afrika'da insan yiyen, yamyanlar bile Devlet kurdular. Bayrak sahibi oldular. Birleşmiş Milletler Teşkilâtına girip, seslerini dünyaya duyurdular. Hattâ yamyanların halkları bizim sokak veletlerinin bildirilerinde yer aldı. Kara Afrika'nın birbirini boğan haydutları için bizim kızıl kalemler ağıt yazdılar. Ama, çok hazindir ki, ne bizim resmi veya hususi teşekküllerimiz, ne de Batı dünyası, milyonlarca esir Türk hakkında ağız açmışlardır.

Ancak, sağır vicdanlardaki bu vurdumduymazlık elbette uzun zaman devam edemez. 25 soydaşımızın gelişi bize yeni hamleler yaptıracaktır. Bir yandan milletimiz ve gençliğimiz, bir yandan da milliyetçiliği kendisine bayrak edinmiş olan siyasi partilerimiz bu dâvâya eğileceklerdir. Sesimiz önce vatan ufuklarında, sonra da dünyanın işiten kulaklarında çınlayacaktır. Ve bir gün gelecek, bütün Türkler hür devletler kuracaklardır.

Siyasi Partilere Seslenis!

Dananyoruz, sayın okuyucularımızın dikkatlerinden kaçmamıştır: Biz, seçime katılacak partilerin önde insanlarının, teferrüat sayılacak meselelerin çenberinden sıyrılarak, ana meselelere yönelmelerini istedik. Ümitli bir bekleyişin içerisinde olduğumuz cihetle, "Çok erken olur" inancıyla bir çok davranışlarını tahlilden, tenkidden uzak kaldık.

Elbet, münhasıran kendi partileri ve kendileri bir muayyen serbestiye ulaşınca, herkesi aynı rahatlığın içerisinde göremez, memleket ve dünya meselelerine "Penbe gözlükle" bakamazlar.

Türkiye'nin ekonomik konular dışında ağır sosyal problemleri vardır. Onları bu konularda da konuşmaya, fikir beyanına dâvet ediyoruz.

Birkaç aydan beri, sözleri münhasıran üç noktada temelleniyor: Enflasyon, işsizlik ve "12 Eylül felsefesi!"

Enflasyonu, işsizliği, dar ve sâbit gelirlilerin içinde bulundukları buhrânı küçümsemiş değiliz. Ancak en az bunlar kadar önemli sosyal problemlerin var olduğunu kimse inkâr edemez.

Meselâ, hasta bazı Batılı ülkeler, aynı ittifak manzûmesi içerisinde olmamıza rağmen, jeopolitik durumumuzun ve Türk-Rus ilişkilerinin tarihi akışının istismarını yapmakta, "Bunların başka bir noktaya akmaları mümkün değildir" anlayışı ile sarih haklarımızı, menfaatlarımızı çiğnemektedirler.

Kıbrıs meselesi ve Türk- Yunan ilişkileri konusundaki davranışları bu olduğu gibi, Ermeni terörü ile ilgili tutumları da budur. Bazı Batılı ülkeler âdeta, yeniden "Haçlılık" ruhu ile karşımıza dikilmektedirler.

NATO içerisinde müttefikimiz bulunan Fransa'nın, bize karşı olan tavrını akla sığdırmak mümkün değil. Almanya'nın, Almanya'daki Türk işçilerini istiskali hâdiseleri, Türk'e hakaret noktalarına ulaşmıştır.

Amerika, şımarık Papandreau'ya karşı çok tavizkâr davranmakta, Mısır'a ve İsrail'e gösterdiği yakınlığın onda birini bize karşı göstermemektedir.

Rus tehlikesine karşı Avrupa'daki müttefiklerini füzelerle donatmak istemekte, Rusya'nın Kafkaslar'a ve Suriye'ye yerleştirdiği Türkiye'ye yönelik füzelerin lâfını yapmamaktadır.

İçinde bulunduğumuz ekonomik şartlar dahi, bize karşı bir silah olarak kullanılmakta, 31 yıldan beri NATO ruhunun yaşamasına büyük samimiyetle katkıda bulunmamıza rağmen, Türk Ordusunun NATO standartlarına göre cihazlardırılması ve silahlandırılması bahsinde yeter alâkayı göstermemektedirler.

Yeniden politikaya karışan bir eski hariciyeci, partisinin iktidarı alması hâlinde "Türkiye'nin kimseden taviz istemeyeceğini ve kimseye taviz vermeyeceğini" söylemiş, "Türkiye büyük devlettir, büyük devlet politikası güdecektir. Dış politikamız pasif değil, aktif olacaktır" Cümlesi ile de görüşünü berraklaştırmıştır. Şu görüş de onundur: "ABD'nin Yunanistana tanıdığı tavizler şaşırtıcıdır. Türkiye ve Yunanistan gibi aynı ortak savunma teşkilatına dahil iki memleket arasında kuvvet dengesini düşünmek ittifak ruhunu reddetmek olur."

Bu sözlerden, bugünkü hariciyemiz tarafından aktif bir dış politika takip edilmediği, Türk devletinin büyük devlet olduğunu idrak etmediğimiz ve tavizkâr davrandığımız mânâsı çıkmaktadır. Böylesine bir görüşü cevaplandırmak İlter Türkmen'e düşer.

Bizim İstanbul'u fethetmemizden 49 yıl sonra keşfedilen Amerika kıt'asındaki bugünkü ABD başta olmak üzere, bütün Batı ülkelerinden Türk devletinin devletlik şeref ve haysiyetine daha saygılı olmalarını istemek hakkımızdır.

Dış politikada elbet ölçülü olunacaktır. Papandreu gibi akıldışı isteklerle dünyayı kendimize güldürmeyeceğiz, fakat hudutsuz yumuşaklığa da düşmeyeceğiz.

Mevcut siyasi partiler, sadece Avrupa Konseyi'nin Türkiye ile ilgili olarak aldığı son kararı ayıplamakla yetinmemeli, dış politikamızda ne tarzda değişiklikler yapacaklarını yetkili insanlarının diliyle ortaya koymalıdırlar.

6 Kasım sonrasında "Tafrafuruşluk" yapalım demiyoruz. Fakat "Vurdumduymazlığa" düşülmeyeceğini de belirtmelerinde fayda görüyoruz.

1963-1964 yıllarında, Amerika'nın Kıbrıs konusundaki ters davranışı sebebiyle İsmet Paşa, "Yepyeni bir dünya nizamı kurulur, Türkiye bu nizam içerisinde şerefli yerini alır" demişti. Yeter güce ve dinamizme dayanmayan bu söz, o zaman boşlukta kaldı. Fakat bugünün dünyasının manzarası ve şartları değişiktir. Vasat daha rijit davranışlara müsaittir. Dünya kuvvet dengesinde hem bize ihtiyaç duyan, hem de taleplerimizi kolay- kolay yerine getirmeyen Batı'ya söylenecek çok sözümüz olmak gerekir.

Türk'le Yunan'ı bir terazinin iki kefesine koyarak tartmak, NATO'ya

→

Fransa'da orta yaşta insanların bir kısmı İslamiyeti tetkike başladılar. Ülkedeki müslümanların etkilediği Fransız yurttaşlarının arasında genç insanlar da bulunuyor.

İslamiyet Fransa'da öylesine etkili bir din haline geldi ki, birçok fabrika, işçi lojmanmanlarının yanına müslümanlar için bir ibadethane yapmak mecburiyetinde kaldı. Başbakan Pierre Mauroy, sosyal huzurun sağlanması için atılan böylesine adımları teşvik edeceklerini söyledi ve insanların inanç ve ibadet hürriyetleri olduğunu hatırlattı.

Le Point'in verdiği bilgilere bakılırsa, Fransa'nın çeşitli yerlerinde mescit ve cami olarak tam 400 ibadethane bulunuyor. Bu ibadethaneler ülkedeki müslümanların ihtiyaçlarına tam olarak cevap veremiyor. Dergi Paris'te 23, Lyon'da 16, Marsilya'da 15 cami bulunduğunu da yazıyor. Ülkedeki camilerin en büyüğü Paris'teki "Büyük cami". Bu cami aynı zamanda müslümanların kurduğu Vakfın da merkezi. Camii her saat müslümanlarla dolu bulunuyor ve Cuma namazlarında müm'inler namazlarını caminin dışında kılmak zorunda kalıyorlar.

Fransa'daki müslümanların tamamına yakını, geçtiğimiz ramazan ayında oruç tuttu. Toplu olarak yaşayan müslüman gruplar birlikte oruç açtı ve Sahur yeyip, Teravih namazı kıldı. Evlerde birkaç kişi olarak kalan müslümanlar ise, Teravih namazlarını kaçırmadılar ve kardeşleri ile birlikte oldular.

Dergiye göre sadece Fransa'da yılda ortalama 30 bin kişi İslâmiyeti seçiyor. Bu rakam Avrupa çapında 100 bine yaklaşıyor. Le Point müslümanlığa yönelişin bu kadar çok olmasına sebep olarak Yazar- düşünür Roger Garaudy'nin, ünlü kaptan Cousteau'nun, bazı sporcuların ,öğretmenlerin ve nihayet müslümanlarla evlenen kızların müslümanlığı seçmelerini gösteriyor.

Dergi bu arada Avrupa'lıların müslümanlıktan korkmadığını, fakat tutucu hristiyanların insanların müslüman olmalarından ürkmeye başladıklarını da kaydediyor...

Yeni Düzen

Yıl:3
Sayı:104
14 Ekim 1983

20 yıllık bekleyiş sona erdi...

25 Doğu Türkistanlı mülteci Türkiye'ye getirildi

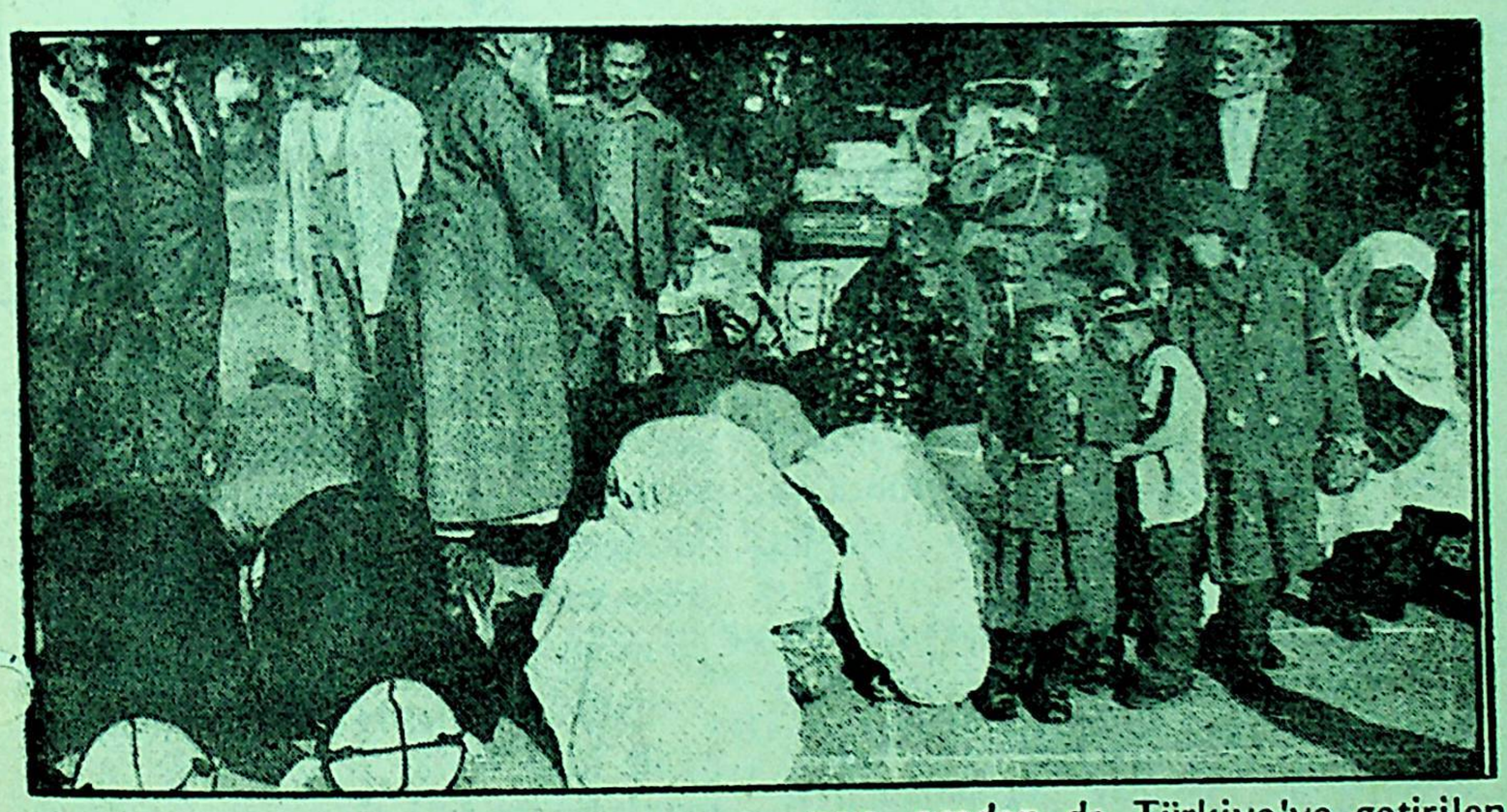

"Şükürler olsun Allah'a, sizlere kavuştum."

Bu sözler geçtiğimiz hafta içinde Yeşilköy Havaalanında 60 yaşında bir ihtiyarın dudaklarından dökülüyordu.

Gözlerde yaş vardı...Ama bunlar acı gözyaşı değildi. Sevinç gözyaşlarıydı bunlar. Herkeste bir sevinç, bir coşku vardı. İçi içine sığmıyordu, havaalanındaki bir avuç insanın ve karşılayıcılarının.

Yirmi yıldır bekliyorlardı...Dile kolay, tam yirmi yıl...Yirmi yıldır bekliyorlardı ama, değiyordu beklediklerine.

Sovyetler'in işgali altındaki Afganistan'dan kaçarak, Pakistan'a sığınan, oradan da Türkiye'ye getirilen soydaşlarını buğulu gözlerle uğurlayan 25 kişilik Doğu Türkistanlı mülteci grubu, sonunda amaçlarına erişiyordu.

Doğu Türkistan'dan komünist Çin zölmünden kaçarak yirmi yıl önce Pakistan'a sığınan mülteciler, o günden beri Türkiye'ye gelebilmek için bekliyorlardı.

İçlerinde bir ümit, hep çağrılacakları günü bekliyorlardı. Bekleye-bekleye tam 20 yıl geçmişti. Ama, hiçbirinin ümidi sönmemişti.

Sonunda, bekledikleri gün gelip çatıyor ve iltica isteklerinin kabul edildiği kendilerine bildiriliyordu. O anda, hepsinin ağzından tek bir söz duyuluyordu:

"Çok şükür yarabbim!..."

Çoğu kadın ve çocuk olan 25 kişilik Doğu Türkistanlı mülteci grubu, bir uçağa bindiriliyor ve Türkiye'ye gönderiliyordu. 20 yıl bekliyor; şikayet etmiyorlardı. Fakat bu kadere razı gönüller, 2-3 saatlik yola dayanamıyorlardı.

Hemen hepsinde "ne zaman bitecek" düşüncesi hâkimdi. 20 yıl bittiği gibi, 2-3 saatlik yolculuk da bitmişti; ama bu iki-üç saat onlara iki-üç asır gibi gelmişti.

İşte , bu duygular içinde Yeşilköy'e indiklerinde, kendilerini karşılamaya gelen akrabalarını görüyor ve o zaman her şeyin, bütün çilenin, derdin bittiğini anlıyorlardı.

Bir anda yaşlı- genç hepsi eğilip toprağı öpüyor ve bir kere daha "şükür" diyorlardı.

Herkes ağlıyordu; gelenler de, karşılayanlar da...

Sevinçten diller tutulmuş, gözler konuşuyordu artık.

On çocuk sahibi, 60 yaşındaki Ömer Mırda, 20 yılın hasretiyle önüne gelene sarılıyor; hayatının son günlerini Türkiye'de geçirmenin mutluluğunu tâ derinlerden duyduğunu ifadeden kaçınmıyordu.

"Çok şükür vatanımıza kavuştuk!...

1983 yılının Ekim ayına gelindiğinde, Polonya'da iplerin daha da gevşetildiği, fakat eski halin geri döndürülmesinin mümkün olmadığı görülüyordu.

Buna rağmen, gerek Walesa'nın, gerekse diğer muhalif güçlerin mücadelesi artarak sürüyordu.

Bu arada Gdansk tersanelerinin makina teknisyeni ve elektrikçisi, sempatik işçi Walesa "Nobel Barış Ödülü" ne aday gösteriliyordu.

"Nobel Ödülü" organizatörleri, yaptıkları açıklamalarda adayın çok olduğunu, bu yüzden hiç kimsenin alamamasının sürpriz olmayacağını belirtiyorlardı.

Daha sonra Norveç Nobel Komitesi tarafından yapılan açıklamada "işçi haklarının savunulması ve bağımsız işçi sendikaları kurulması mücadelesindeki şahsî katkılarından dolayı" Walesa'nın ödüle lâyık görüldüğünü açıklıyordu.

Ödülü almak için Norveç'e gitmesine izin verilip verilmeyeceği henüz bilinmeyen Walesa, kendisine verilecek olan 190 bin dolarlık (48 milyon lira) ödülü, Polonya tarımının geliştirilmesi için Katolik Kilisesi'ne bağışlayacağını açıklıyordu.

Barış Ödülü'nün Walesa'ya verilmesi yönetim tarafından sert tepkiyle karşılanırken, Hükümet Sözcüsü "Ödül anlamlı bir ödüldü, ama şimdi değerini kaybetti" diyordu.

Bu arada ödüle aday gösterildiği sırada ortaya çıkarılan bir bantta, Walesa'nın kazanacağı parayı yurt dışında kârlı bir işe yatıracağını kardeşine söylediği iddia ediliyor; fakat bu daha sonra Walesa tarafından yalanlanıyordu.

Nobel Barış Ödülü'nün Walesa'ya verilmesi Hükûmet cephesinde olumsuz karşılanırken, eskiden olduğu gibi, bugün de açıktan açığa faaliyetini sürdüren tek muhalefet kaynağı olan Katolik Kilisesi'nde sevinçe sebep oluyordu.

Siyasi gözlemcilere göre, Nobel Barış Ödülü'nü kazanmasıyla Walesa daha güçlü bir duruma geçiyordu. Artık ne Jaruzelski, ne Andropov, ne de bir başkası Polonya'da Walesa kadar etkili değildi. Diğerlerinin etkileri ancak silâh gücüne ve yönetim kademesinde bulunmalarına dayanıyordu. Walesa'nın gücü ise manevi bir dayanağa sahipti ve en güçlüsü de buydu.

İslâmiyet, Batı'da ikinci din durumuna geçiyor

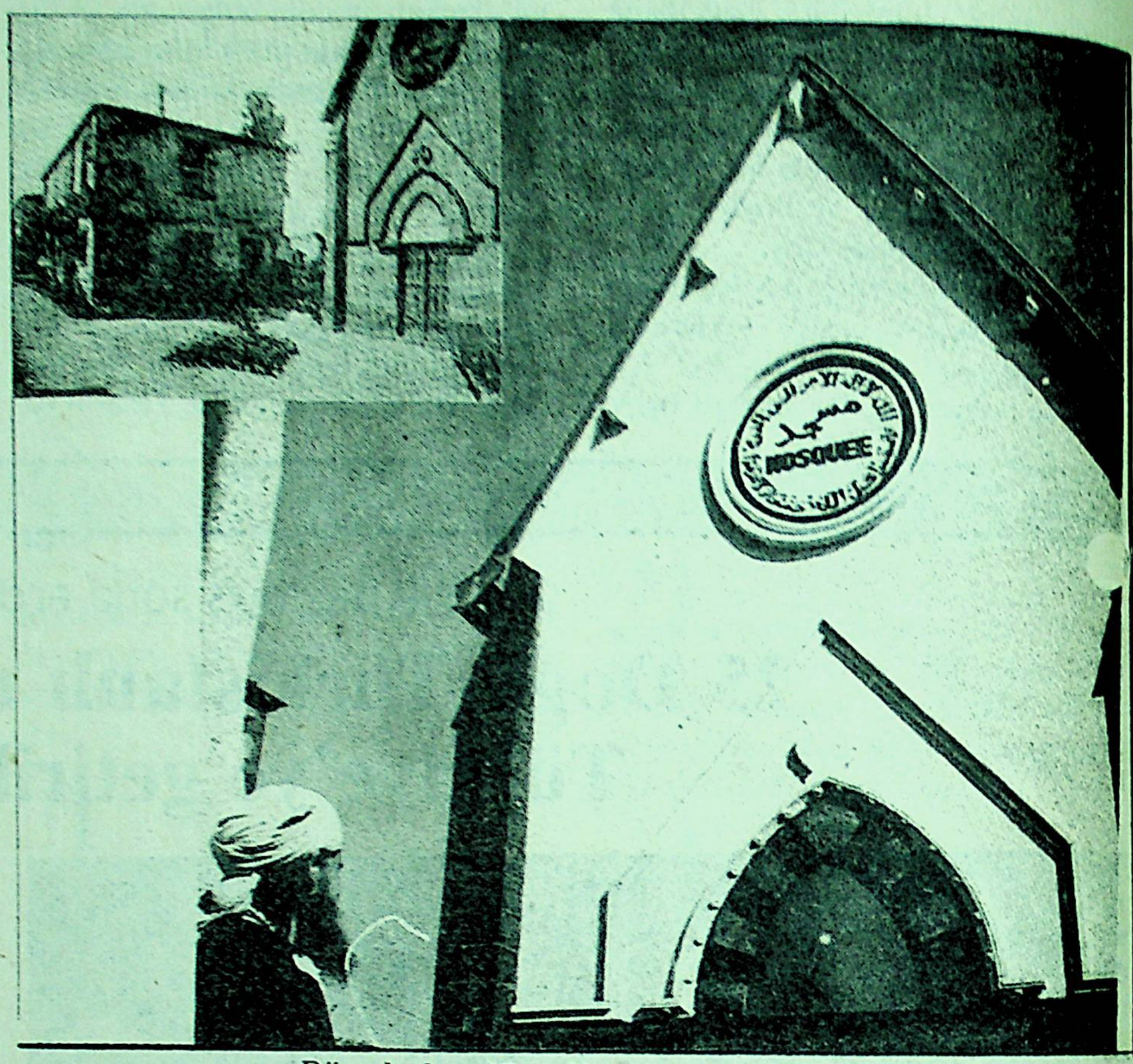

Düne kadar kiliseydi, bugün cami oldu

"Öğleden sonra saat beş sularında Sonacotra'dan (İşçi lojmanları) çıkan adam Kıble'ye doğru döndü ve ellerini kulaklarına dogru götürüp haykırdı:

—Allahuekber, Allahuekber..."

Fransa'nın haftalık dergilerinden "Le Point" son sayısındaki " Belge " bölümünde, ülkedeki müslümanlar ve İslamiyet konusunda yayınladığı yazısına böyle başlıyordu. Bahse konu işçi lojmanları ise Aix-en- provence'te idi ve lojmanlarda kalan işçilerin büyük bir bölümü müslümandı.

Le Point yazısına şöyle devam ediyordu:

"Müslümanları namaza çağıran ezanı okuyan adam hoparlör kullanma ihtiyacı duymuyordu. Çünki sesi oldukça gürdü. Hristiyanlar Allah kelimesini ilk defa duymuyorlar. Türk-Osmanlı orduları Avrupa üzerine yaptıkları seferlerde cenk ederken hep" Allah..Allah..." sesleri ile kılıç kullanırlardı. O bakımdan biz hristiyanlar bu kelimeye yavaş yavaş alışmışızdır.

Ezan sesini duyanlar yavaş yavaş bulundukları odalardan dışarı çıktılar ve ilerideki bir binaya doğru yürüdüler. Gittikleri yer müslümanların ibadethane olarak kullandıkları binaydı. Müslümanlar ibadethanelerinin büyüğüne cami, biraz daha küçüğüne mescit adını verirler, burası bir mescit idi.

Müslümanlarda din adamlarına imam ismi verilir, imam hem müslümanların ibadeti olan namazı kıldırır, hem dini telkin verir, hem de camiin sorumlusudur.

Ezan sesi ile birlikte camie doğru gidenlerin bir kısmında sakal vardı, fakat çoğu genç ise sakalsız, hatta bıyıksızdı. Bunların bir kısmı işçi, bir kısım ise aynı zamanda okuyan müslüman öğrencilerdi..."

Le Point, yazısında Fransa'da 1,5 milyondan fazla müslüman bulunduğunu bunların bir kısmının müslüman Afrika ülkelerinden, diğerlerinin Arap ülkeleri ile Türkiye'den Fransa'ya geldiğini kaydediyor ve bu müslümanların yıllardan beri binlerce Fransızı da İslamiyet'e doğru etkilediğini söylüyor. Yine Le Point'a göre

→

istediği bir hadisenin meydana gelmesi ihtimalini artırır. Halbuki kaçınmak istedikleri hadise: Sovyetlerin bir yanlış hesabı yüzünden bir dünya harbi çıkmasıdır.

Seviye meselesi

İkinci ihtimal olarak ta bu gerilimlerin, yönetici kadro içinde çok şiddetli bir mücadeleye sebep olacağını, ve neticede bir nevi askeri diktatörlüğe gidileceğini, ve böylelikle de açık seçik milliyetçi ve emperyalist bir ideolojiye gidileceğini tasavvur edebiliriz. Komünizmin meşruiyeti prensibini bir tarafa koyacak böyle bir oluşum belki de mevcut gerilimleri, daha önce görülmemiş bir derecede, artıracak ve çok tehlikeli bir düzeyeye getirecektir; işin sonunun nereyevaracağı tamamen kestirilemez.

Politik reform

Üçüncü olarak ta Sovyet liderlerinin, kendilerinin sebep oldukları ekonomik felaketler ve sosyal gerilimlerin birleşen baskıları altında; Kerhen dahi olsa, gerçek ve kontrolu mümkün bir milletlerarası silahsızlanma programını kabul etmeleri ve gayretlerini büyük ölçüde ekonomik kalkınmaya hasretmeleri ihtimalini tasavvur edebiliriz; tabii Sovyetler bir sürü sosyal ve politik reform yapmadan bunu gerçekleştiremezler. Bu da İmparatorluğun tedricen ve bir patlama olmadan dağılması demektir. Bu yol, en şayanı arzu yol olmasına rağmen, bu yolda da çok tehlike vardır . Bütün istibadat rejimlerinin, zor karşısında , ılımlı bir yol takip etmeye kalkınca meydana çıkacak büyük tehlikeyi herkes bilir; bu yol da emin bir yol değildir; sadece mümkün olan emin yoldur.

Polonya hareketi

Peki "tasavvur edilemeyen" bir ihtimal gerçekleşemez mi? Hiç kimse böyle bir ihtimaliyeti hesaplayamaz bununla beraber 1980-1981 Polonya misali "tasavvu edilemeyen" bir ihtimalin zuhur edebildiğini göstermiştir. Sovyet tehlikesi olmadığı takdirde Polonyada veya Çekoslovakyada (veya Macaristanda) komünizmin bir kaç gün içinde parçalanıp yıkılacağı muhakkaktır; halbuki Rus istibdadını yalnızca (Rusyadaki) iç kuvvetler doğurmuş ve ayakta tutmuştur.

Mamafih, antitotaliter potansiyeli heryerde, totaliter rejimin kendisinin muhakkak olarak getirdiği, dertler ve belalar besler; ve bu potansiyel çeşitli bir sürü iç ve dış kriz sonunda serbest kalır. Polonya hareketinin bir askeri diktatörlük karşısında hemen yüz geri etmesi, yalnızca totaliter imparatorluğun dağılmasında bir safha olarak görülmelidir; bu hadiseyi muhakkak ki Polonyalılar da böyle görmektedirler.

Sovyet imparatorluğunun yıkılması Rusya'nın harabisi demek değidir, bundan çok bir şeydir; Rusyanın kültür bakımından yeniden doğabilmesi için gerekli bir şarttır. Bu

nın kültür bakımından yeniden doğabilmesi için gerekli bir şarttır. Bu da bir gün olabilir; çünkü Lenin'in Kremlin'deki mumyası balmumundandır.

(*) Sulta: Saltanat sürme, hakim olma

(**) George Sorel: Fransız tarihçisi

(***) Hegel: Alman filozofu

Mohammed Bin Nasır Al Abudî

Yeni Düşünce Yıl: 3 Sayı: 106

28 Ekim 1983

Müslüman ülkeler Çin'deki müslümanların davasına eğilmeli

"Dünya İslam Birliği Teşkilatı Genel Sekreteri Mohammad Bin Nasır Al Abudi tarafından geride bıraktığımız hafta içinde Suudi Arabistan'ın büyük gazetesi "ŞARKUL VASAT-ORTADOĞU"'da Çin'deki müslüman Türklerle ilgili bir makale yayınlandı.

Yeni DÜŞÜNCE önemine binaen bu makaleyi okuyucularına aksettirirken, Doğu Türkistan meselesinin beynelminel platformlara gelmesinden büyük memnunluk duyduğunu da ayrıca belirtir."

Doğu Türkistan aslında bir Müslüman ülkesidir. Başkenti Urümçi'dir. Verilen bilgilere göre Doğu Türkistan'da 13 etnik grup yaşamaktadır. Bunlar Uygur, Kazak, Kırgız, Tatar, Özbek, Tajik, Sibo, Salar, Mançur, , Moğol, Hui, Rus ve Çinlilerdir. Bunlardan da Uygur, Kazak, Kırgız, Tatar, Özbek, Tajik ve Huilar Müslümandırlar. Bu Müslümanlar Doğu Türkistan halkının çoğunluğunu teşkil etmektedirler. Diğer bir sözle, Doğu Türkistan Müslümanları bütün Çindeki Müslümanların nüfusunun yarısını teşkil etmektedirler. Çinlilerin verdikleri bilgilere bakılırsa, bugün Çindeki toplam Müslümanların sayıları 13 ile 16 milyon arasındadır. Halbuki Milliyetçi Çin 1948 de ilan etmiş olduğu istatistiklerde Çindeki Müslümanların sayılarının 48 milyon olduğunu belirtmişti. O zaman bütün Çinlilerin nüfusu 500 ile 600 milyon arasındaydı. Şimdi ise bir milyarı aştılar. Buna mukabil doğum oranı yüksek olan Müslümanların nüfusları azalmıştır. Meselâ Çin Komünistlerinin 1950'de verdikleri rakama göre, Çinde sadece 10 milyon Müslüman vardı. Bu azalmanın sebebi bir türlü anlaşılamamıştır. Bu sırrı çözmek için çok araştırma yapmamız gerekmektedir. Gerçi Doğu Türkistan halkı 1934'lerden itibaren İslâmiyeti kabul etmeye başlamışlarsa da, onların Müslümanlarla olan teması çok daha eskidir. Meselâ İslâm ordusu komutanı Kuteybe bin Müslim Al Bahili 1714'de Doğu Türkistanın Kaşgar şehrine kadar girmiştir. Kaşgar Doğu Türkistan Müslümanlarının çoğunluğu teşkil ederek yaşadıkları nadir şehirlerden biridir. Çünkü komünist istilasından sonra akın akın gelmeye başlayan Çin mültecileri Doğu Türkistanın diğer şehirlerinde çoğunluğu teşkil etmeye başlamış

→

yet bölgesinde de (eğer terörle beraber) yürütülmüyorsa) tamamen, tesirsizdir. Sovyetizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve ideolojik başarısızlıkları, kendilerini ideolojik bakımdan Sovyetizmin müdafaasına adamış kimselerin teşkil ettiği ince kabuğu da tahrip etmiştir.

Sovyet oligarşisi

Bu imparatorluk yıkılacak. Tabii, nasıl yıkılacağı bütün dünya için sonderece ehemmiyetli bir mesele; bunun için de bir çok ihtimaller var.

Bu İmparatorluğun bütün dünyayı da beraber mahveden bir patlama ile yıkılmasını hiç kimse istemez. Mesela, Sovyet oligarşisinin, çeşitli başarısızlıkların, gerginliklerin bir araya gelmesi üzerine, bunlardan kurtulmak için mantıksız, şiddet ve fütuhat hareketlerine girişeceklerini kolayca tasavvur edebiliriz. Sovyetler Batıyı zayıf, kararsız ve iç kavgalarla parçalanmış gördükleri nisbette böyle bir çözüm ihtimali çoğalır. Avrupanın tek taraflı silahsızlanmaya gideceği (ben bu hareket için şu sloganı teklif ediyorum: cesur olmaktansa köle olmak daha iyidir: better slave than brave) görünümünü yaratması bu hareketin esas gayesi olan, sakınmak

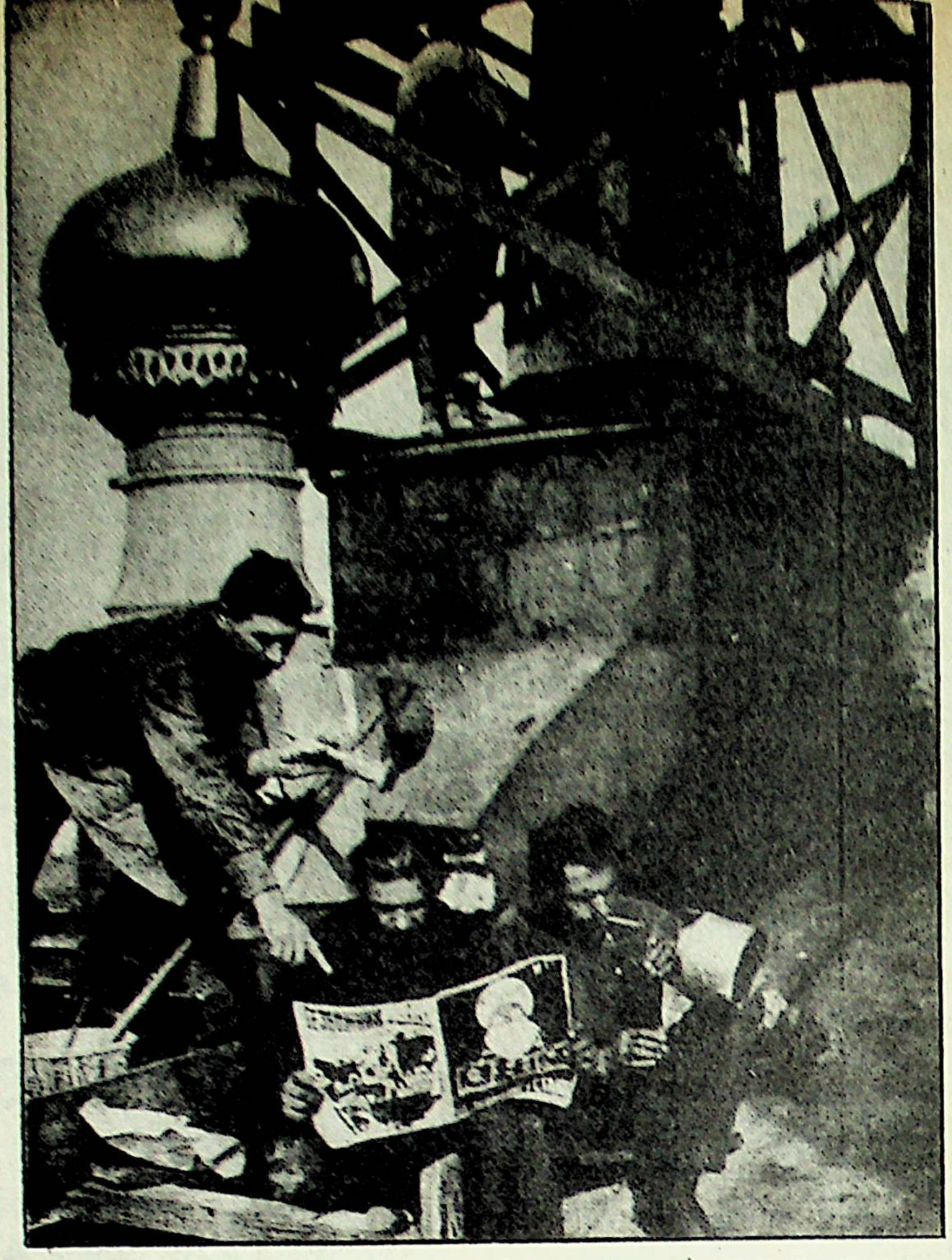

Moskova'da ünlü kilisenin damında işçiler

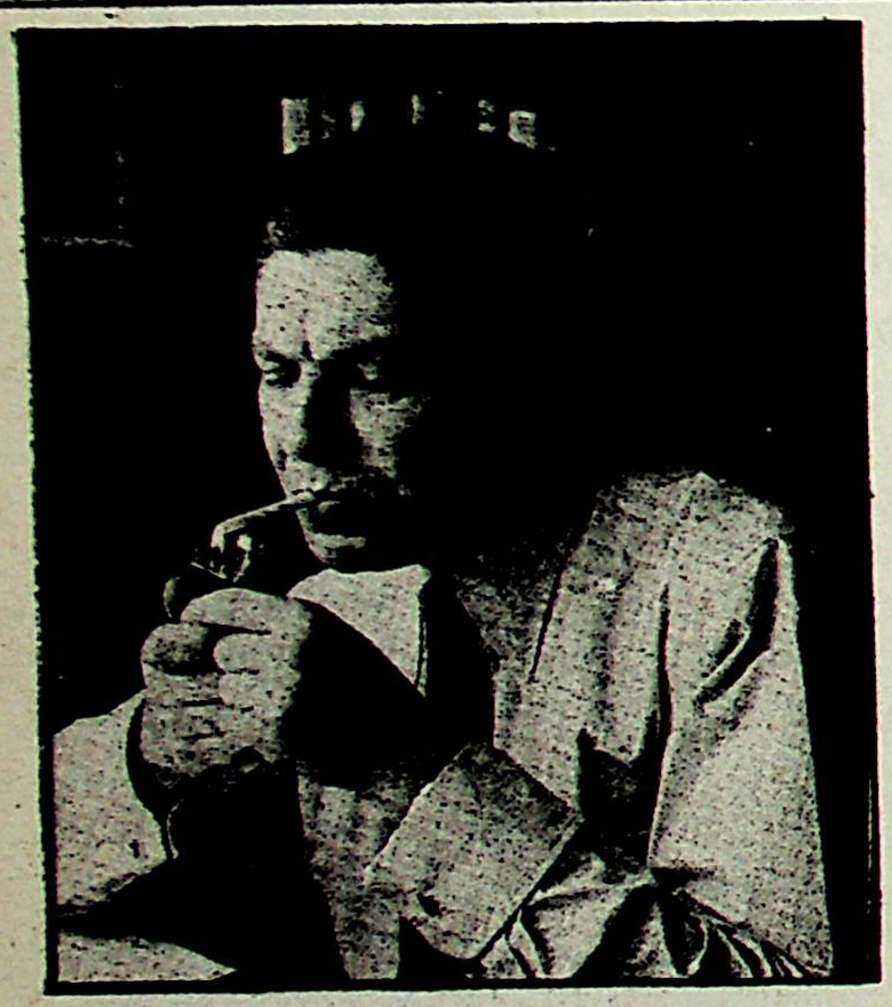

ve atalardan gelen koyu hayat usâresiyle beslenir.

Bir psikolog açısından devrimci ve gelenekci iman arasında pek az fark vardır. Bütün hakiki imanlar uzlaşmaz, radikal ve safiyetcidirler; bundan dolayı hakiki gelenekci, iki yüzlü toplum karşısında mutaassıp bir devrimcidir. Aksi de varittir: Görünüşte maziden tam bir kopuş olan devrimcinin ütopyası daima, mazinin kaybolmuş bir "cennet" hayali, efsanevi bir "Altınçağ" hayali modeli üzerine kurulmuştur. Marks ve Engels'e göre sınıfsız komünist toplum, diyalektik spiralin sonunda, tarihin ilk başlarında rastlanan iptidai komünist toplumun yeniden canlandırılmasıdır. Bundan dolayı bütün hakiki imanlar, iman edenin sosyal çevreye karşı bir isyanını ve uzak mâziden kaynaklanan idealin istikbale aksetmesini gerektirir. Bütün ütopiler mitoloji kaynağından beslenir; sosyal yapı mimarının ortaya koyduğu inşa plânları, yalnızca eski plânların tâdil edilmiş şekillerinden başka bir şey değildir.

Saf ütopiye sıkı bir bağlılık ve kirli topluma isyan, bütün militan inançlara gerilim sağlayan iki kutuptur. Hâli hazırdaki akımı bunlardan hangisinin - idealin cazibesii mi, yahut ta sosyal çevreye duyulan tiksinti mi- meydana getirdiğini sormak, tavuğun mu yumurtadan yumurtanın mı tavuktan çıktığı gibi eski bir suali tekrarlamak olur. Psikologlara göre, hem Ütopyaya duyulan hasret ve hem de statükoya karşı isyanın her ikisi de sosyal uyumsuzluk belirtileridir. Sosyal reformcuya göre ise, bunların her ikisi de sağlıklı ve mantıklı davranışlardır. Burada psikolog; sakat bir topluma pürüzsüz şekilde bir uyum sağlamanın sakat şahsiyetler meydana getirdiğini unutmuş görünüyor. Reformcu da ütopik toplumun istinat etmesi gereken merhamet ve adaleti, (haklı dahi olsa) kin ve nefretin yaratamayacağını, aynı şekilde unutuyor.

Bundan dolayı iki davranış tarzı, sosyologun ki de, psikoloğun ki de hakikatin yarısın aksettiriyor. Devrimcilerin ve reformcuların çoğunun hayatları incelenince, kendilerinin aileleri veya toplumla asabî çatışma halinde olduklarının ortaya çıktığı doğrudur. Bu da yalnızca Marks'ın dediği gibi şunu ortaya koyar: Can çekişen bir toplum kendi mezar kazıcılarını kendi yetiştirir.

İsyan ettirici bir adaletsizliğe karşı tek haysiyetli davranışın isyan etmek olduğu ve istiğnaka (*) dalmanın daha iyi günlere saklanmanın gerektiği doğrudur. Ama, tarihi tetkik ederek, namına devrimler başlatılan yüksek gayeleri ve vardıkları hazin neticeleri mukayese edince; kirli bir medeniyetin kendi devrim evlatlarını da nasıl kirlettiğini tekrar tekrar görüyoruz.

● Arthur Koestler (1949)

(*) İstiğrak: Derin bir dalgınlık; bu dalgınlık içinde düşünme,

ve yerli Müslümanlar azınlıkta kalmaya başlamıştır. Bir vakitler Kaşgar yalnız Doğu Türkistanın değil aynı zamanda İslâm aleminin de önemli merkezlerinden biri kabul edilirdi. Kaşgarın Idgâh camii dünyaca meşhurdur. Bu cami 1442 de inşa edilmiştir. Bu caminin kapladığı yer 17 bin metre karedir. 5 bin kişi almaktadır. Doğu Türkistan 1884 de Çin istilasına maruz kalmıştır. Bu tarihten sonra, bir Müslüman ülkesi olan Doğu Türkistana "Sinjiang" adı verilmiştir. Maalesef, bazı Suudi Arabistan gazeteleri yabancı basından naklen aldıkları yazılarda Doğu Türkistandan hala "Sinjiang" diye bahsetmeye devam etmektedirler. Halbuki Rabıtat-ül Alem ül -İslami 17-24 Nisan 1965 tarihleri arasında Mekke-i Mükerremede tertip etmiş olduğu 2. önem toplantısında, bütün gazetecileri davet ederek, onlardan İslâm ülkelerinden bahsederken tarihi ismiyle bahsetmelerini, özellikle Doğu Türkistandan "Türkistan Al Şarkiye" yani "Doğu Türkistan" diye bahsetmelerini rica etmiştir.. "Sinjiang" ismi bu İslam ülkesinin şahsiyetini tahrip etmek için verilen bir addır. Rabıtat-ül Alem Ül-İslâmi Doğu Türkistan Müslümanlarına çok büyük önem vermektedir. Meselâ Rabıtat Ül Alem Ül İslâmi 1980-1981 ve 1982 senelerinde tertip etmiş olduğu 22., 23., ve 24. dönem toplantılarında Doğu Türkistan Müslümanlarıyle ilgili çok önemli kararlar almıştır. Doğu Türkistan Müslümanlarının problemi İslâm ülkeleri Dışişleri Bakanları toplantısında da ele alınmıştır. 1981 de toplanan İslâm ülkeleri zirve toplantısında, Doğu Türkistan eski Genel Sekreteri İsa Yusuf Alptekin Rabıtat Ül Alem Ül İslâmi Kurucu Meclis üyeliğine seçilmiştir. Rabıtat Ül Alem Ül İslâmi aynı sene Şeyh Ahmet Salah Cem başkanlığında Doğu Türkistana bir heyet göndererek, oradaki Müslümanların durumunu yerinde araştırmıştır. Çin İslam cemiyeti bu heyeti çok iyi karşılamışdır. Bu heyet Çin İslâm cemiyetlerinin faaliyeti için 500 bin dolar mali yardımda bulunmuş ayrıca 20 bin Kuran yollamış ve halen yollamaktadır. Gene Çinden her sene Hac heyeti davet etmektedir. Rabıtat Ül Alem Ül İslâmi 1981 de Çindeki Müslümanlardan Yang Cin Rini, Burahn Şehidi'yi, Seyit Hamit Niyazi üstad Numanı ve Ma Şi Yeni Hacca davet etmiştir. Ne var ki bunlar sadece üstad Numan davetimize icabet edebilmiştir. Bu sene de çok önemli kimseler davet edilmiştir. Ayrıca, Rabıtat Ül Alem Ül İslâmi Çindeki 20 Müslüman talebeye burs tahsis etmişse de, henüz müracaat eden olmamıştır. Bunların dışında Çindeki Müslümanların durumunu araştırmaya davet etmekteyiz. Son senelerde Çin Müslümanlarına biraz serbesti verilmeye başlanmıştır. Bu durum bizleri memnun etmektedir. Ama birçok engeller henüz ortadan kaldırılmamıştır. Çinliler, Müslümanlara çok ihtimam göstermelidirler. Onlara kendi kendilerini idare etme hakkı tanımalıdırlar. Onları insanca yaşama seviyesine ulaştırmalıdırlar. Müslüman ülkelerin de Çindeki Müslümanların davasına eğilmesi gerekir. Kitap göndermeleri lâzım. İslâm üniversitelerinin Çindeki Müslüman talebelere burs vermeleri elzemdir. Çindeki Müslümanların ihmal edilmemeleri gerekir. Çünkü onlar büyük bir kütleyi teşkil ederler.

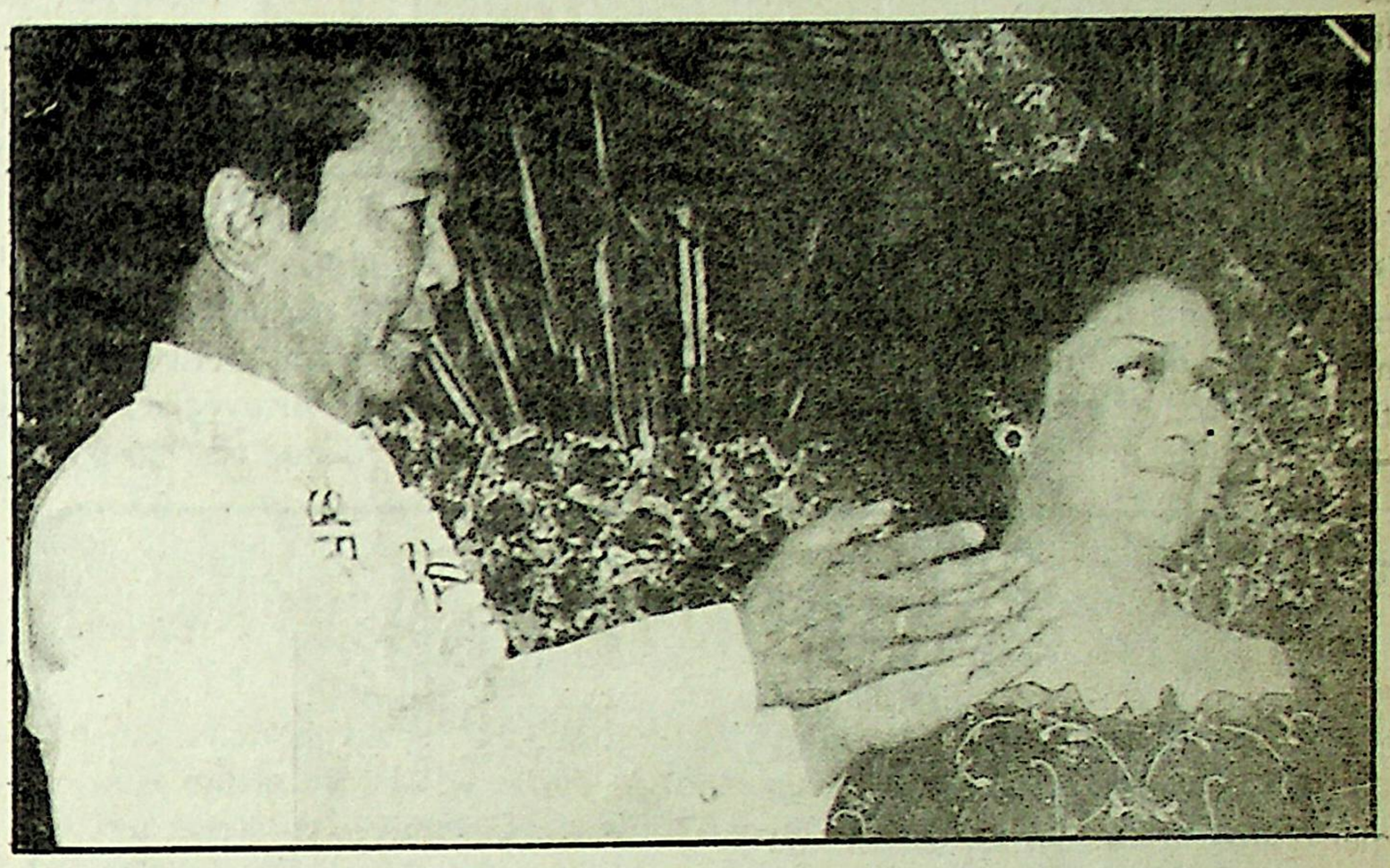

Markos 66 yaşına girerken büyük sıkıntılar içinde

Dünyanın iktidarda en uzun süre kalmış diktatörü Ferdinand Marcos 66 yaşına girdi. Karısı İmelda Marcos ise 54. yaşını yaşıyor. 18 yıldır Filipinleri yöneten diktatör mü, yoksa karısı mı hâkim, bu halâ tartışılmakta Binlerce adacıktan meydana gelen ülkeyi herhalde karısı yönetmekte ki İmelda dünyanın en zengin 10 kadınından biri.

66 yaşına girmiş olan Filipinler Cumhurbaşkanı Ferdinand Marcos bugün hasta bir halde muhteşem sarayında yatıyor. Doktorlar "İyileşcek ve görevinin başına dönecek" derlerken bu hastalıktan en ziyade sevinç duyan ise şüphesiz 54 yaşındaki karısı İmelda Marcos...Çünki yönetim adetâ ona kalmış sayılır.

Filipinler halkı gibi ülkedeki yabancılar da Filipinler'i Ferdinand Marcos'un değil, eskiden beri karısı İmelda Romualdez Marcos'un idare ettiğini biliyorlar. Her konuda kesin karar verme yetkisi bu kadına ait bulunmaktadır. İmelda ne istese, hükumet hemen onaylamakta ve alınan karar vakit geçirilmeden uygulanmaktadır. İmelda'nın alınmasını istediği kararlar arasında siyasi nitelikli olanlar ağır basmaktadır ama bazan da İmelda Marcos kendisine New-York'tan pahalı mücevherler veya Paris'ten muhteşem bir gardrop getirtilmesini isteyebilmektedir. Böylesine istekler de derhal yerine getirilmekte ve alınan her eşyanın parası hazineden sağlanmaktadır.

Bir sinema artisti kadar güzel olan İmelda Marcos, muhalefet lideri Ninoy'un ülkeye ayak bastığı anda öldürülmesi üzerine karışan Filipinlerde karışıklığı gidermek için bazı tedbirler aldırmaya çalışmaktadır. Bu tedbirlerden biri de Filipinler'de fuhuşu serbest bırakmak olarak ortaya çıkmıştır. İmelda, halkın yönetime karşı isyanını önlemek için uyuşturucu ticaretine, eroin, kokain, es-

→

rar, Marihuana ve benzeri uyuşturucuların içilmesine, fuhuş yuvalarına devlet kredisi verilmesine ve nihayet her kadının fahişelik, şarkıcılık, konsomatrislik yapabilmesine imkân tanımış bulunmaktadır.

Hükumetin bu konularda aldığı karar ise halka "Filipinler'e bu yolla bol döviz gelecektir. Biz bir turizm ülkesiyiz, bütün bunlar da turizme ...len önemin gereğidir" şeklinde duyurulmaktadır.

Küçük Amerika

İmelda ülkesini küçük Amerika yapmak istediğini saklamıyor. Filipinlerin bir eğlence ve seks ülkesi olmasını bunun için istediğini söylüyor ama buna inanan pek fazla değil. Ancak birçok kimse İmelda'nın açılan eğlence yerlerinin bazılarına ortak olduğunu, bazılarından haraç aldığını ileri sürüyorlar. Bunlara göre İmelda ayrıca randevuevlerinden, birleşme ve buluşma salonlarından, yeni yeni türeyen masaj salonlarından, genelev ve gece klüplerinden de haraç alıyor.

Bir devlet başkanını eşinin ülkesinin en kirli işlerine "Turizm ve döviz" sloganı ile de olsa bulaşmasını hangi milletin yurttaşları kabul edebilir? Elbet de Filipinler halkı da İmelda Marcos'un yaptıklarını tasvip etmiyor ve gün geçtikçe ondan soğuyor.

Ninoy olayının içinde mi?

Filipinlerde insanlar muhalefet lideri Ninoy'un ülkeye adımını atar atmaz öldürülmesi olayından Ferdinand Marcos ile birlikte karısı İmelda Marcos'u da sorumlu tutuyorlar.

Halka göre Ninoy'un havaalanında öldürülmesini planlayan İmelda Marcos,. Çünkü İmelda, ülkede bir muhalif liderin bulunması hallinde yaptığı işlerin kolayca ortaya çıkarılacağına bağlıyor. Ülkede muhalefet olursa elbet de kimse susmayacak ve biçok marifet tek tek sayılacak.

Ferdinand Marcos ile öldürülen Benigno Aquino, yâni Ninoy çocukluktan beri arkadaştılar. Fakat sonra yolları ayrıldı. Marcos ülkenin tek hakimi haline geldi ve yaptıklarının hesaplarını vermez oldu. Ninoy ise ondan hesap sormak gerektiğini söyleyerek muhalefetini gittikçe attırdı, sonunda da kendisini önce hapiste sonrada ülke dışında buldu.

Ferdinand Marcos yıllar sonra Ninoy'un ülkeye girmesine izin verirken kendisine haber yolladı. Habere göre Marcos Ninoy'a "Dönmeni istemiyorum, adımını attığın an seni öldürürler, güvenliğini sağlayabileceğim kanaatinde değilim" dedi.

Nitekim Marcos'un söylediği oldu. Sonradan anlaşılığına göre ayak takımından olan bir genç Ninoy'u Filipinler toprağına adım atar atmaz öldürdü. Bu da gösterdi ki cinayeti işleyen İmelda'dır. Çünki bunu yaptırmamış olsaydı yarın bir gün Ninoy hem kocasının hem kendisinin yaptıklarını halka duyuracaktı.

Sanatkar ruhlu gibi görünen ve böyle görünmek için elinden gelen gayreti gösteren İmelda Marcos dünyanın ileri gelen devlet adamlarıyla dostluklar da kurarak kocasını Filipinler'de güçlü olarak muhafazaya çalışmıştır. 1976 yılında gittiği Tripoli de Libya Halk Sosyalist Cemahiriyesi lideri Muammer El Kaddafi'nin huzurunda "Dahil Sayo" adlı şarkıyı bir şarkıcı edası içinde okuyan İmelda, öteki yabancı devlet adamları önünde de benzeri san'at (!) gösterilerinde bulunmaktan çekinmemiştir.

Bugün Filipinler'de halk yönetimden fevkalâde şikayetçi bulunuyor. Ülkenin ekonomisi bozuk, açlık ve yokluk görülmemiş dereceye yükseldi. Marcos'a bağlı olanların hepsi zenginlik içinde yüzerken halkın çaresizliği hiçkimseyi ilgilendirmiyor. Ülkede yatırım yok, döviz girdisi çok az. Fuhuş, uyuşturucu, eğlence ise gırla gidiyor. Marcos, İmelda'nın esiri haline gelmiş...18 yıldan beri Filipinler diktatörünü ayakta tutan iki önemli kuvvet var ki biri İmelda, öteki ise de Ordunun bir kanadı. O bakımdan bu ülkede diktatörün sonu yaklaşıyor sayabilirsiniz!

DIŞ DÜNYA'DAN

● **Fransa'nın Irak'a sattığı 5 "Süper Etendard" uçağı geride bıraktığımız günlerde Irak Hava Kuvvetleri'ne teslim edildi. Bu teslim işleminden sonra Irak yetkilileri ülkede Fransa aleyhine büyük gösteriler tertip ettirdiler ve Fransa'yı kınadılar. Fransa Savunma Bakanı Charles Hernu ise İran yetkililerinin kınamasına karşılık "Bu bir ticaret olayıdır. Anlaşması savaştan önce yapılmıştır." cevabını verdi.**

***

● **Ekonomisi allak bullak olan İsrail'de, ev kadınları enflasyonun yüselmesi ve fiyatların gittikçe artması ihtimaline karşılık mağazalara hücum ederek, ne var ne yok satın aldılar. Bu yüzden İsrail'de haftalardan beri birçok temel tüketim maddesi bulunamıyor. Hükumetin ithalat yapmaması da yokluğun sürmesine sebep oluyor. Başbakan İzak Şamirin yeni ekonomik tedbirler almaya çalışması sırasında ortaya çıkan yokluk ve darlık, halkın hükumete olan güvenini de ortadan kaldırmış bulunuyor.**

***

● **Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Üyesi olan Konstantin Çernenko, Merkez Komitesi Daire Başkanlığı görevinden azledildi. Sovyet diktatörü Brejnev'in sağ kolu iken, onun ölümünden sonra yerine geçmeye çalışan Konstantin Çernenko, Yuri Andropov'a yenilmiş ve Sovyet diktatörlüğü koltuğunu kaybetmişti. Andropov grubuna karşı olduğu bilinen Çernenko'nun görevinden azledilmesi, Sovyetler Birliği diktatörü Andropov'un kuvvetini bir kere daha ortaya çıkardı.**

***

● **Sovyetler Birliği diktatörü Yuri Andropov'un ağır hasta olduğu bildirildi. Almanya Başbakanı Helmut Kohl'un Moskova'ya yaptığı ziyaret sırasında, hastalığı yüzünden Kohl'u kabul etmeyen Andropov, yardım edilmediği takdirde yürüyemiyordu. Bu yüzden birçok toplantıya katılmayan Andropov'un şeker, damar sertliği ve kalp hastalıklarından rahatsız olduğu, böbreklerinin ve karaciğerinin iyi çalışmadığı biliniyordu. Diktatörün hastalığı hakkında resmi bir açıklama yapılmadı.**

? Yeni Düşünce Sayi: 10

DOĞU TÜRKİSTAN ' DAKİ GELİŞMELER

Erkin ALPTEKİN

32 sene sonra görme fırsatını elde ettiğim Ana Vatanım Doğu Tükistan'dan döndükten sonra kaleme almış olduğum naçizane seyahat intibalarımın bir yerinde, Doğu Türkistan'daki Çin nüfusunun hızla artması yüzünden yerli Türkler ile Çinliler arasındaki sürtüşmelerin gittikçe arttığını ve son bir iki sene içinde Doğu Türkistan'ın Aksu, Kaşgar ve Kargalık gibi şehirlerinde Türkler ile Çinliler arasında bazı çatışmaların çıkmış olduğunu, belirtmeye çalışmıştım.

Sovyetler Birliği Çin sınırları içinde kalan Doğu Türkistan'ı istila etmek için bu ülkenin vatandaşlarından davet bekliyor.

Son günlerde alınan bazı haberler, bu çatışmaların alevlenerek ülke sathına sirayet etmeye başladığını belirtmektedir.

Hong Kong'da çıkmakta olan Çen Ming (1) adlı dergi, Batı Berlin'in Tagesspiegel (2) ve ABD'nin Washington Post Gazetelerinin bildirdiklerine göre,Haziran 1981 tarihinde Doğu Türkistan'ın Kaşgar şehrinde büyük bir ayaklanma patlak vermiştir. 2000 kadar Uygur Türk'ü civardaki bir Çin Askeri Garnizonuna hücum etmiştir. Her iki taraf arasında kanlı çarpışmalar olmuş ve ellerinde silah bulunmayan Uygur Türkleri geri püskürtülerek ileri gelenleri Çinliler tarafından tutuklanmıştır.

Aynı zamanda Doğu Türkistan Komünist Partisinde görevli Doğu Türkistanlı liderlerle Çinliler arasındaki ilişkiler de geçen ay çok gerginleşmiştir. Doğu Türkistanlı liderler geniş anlamda dahili muhtariyet verilmesini talep etmişlerdir. Anlaşmazlıklar da bu yüzden çıkmıştır. Geniş anlamda dahili muhtariyet verilmesini talep eden Doğu Türkistanlı liderler, ülke çapında ayaklanma tertip etmeyi planlamışlardır. Geçen ay Doğu Türkistan'da patlak veren olaylar o kadar ciddiyet kesbetmiştir ki; Çin'in kudretli adamı olarak tanınan Deng Xiaoping Doğu Türkistan'a giderek, uzlaşma zemini aramak zorunda kalmıştır.

1) Çen Ming Eylül 1981 Sayısı; 2) Tagesspiegel 16 Eylül 1981; 3) Washington Post 11 Eylül 1981

Çen Mingi, Tagesspiegel ve Washington Post gibi dergi ve gazetelerin vermiş olduğu haberlere göre, Nisan 1980 de bir Uygur Türk'ünün iki Çinli asker tarafından öldürülmesini protesto eden Kuçar halkı, Çinlilerin mahallelerine, fabrika ve iş yerlerine hücum ederek, bir kaç yüz Çinliyi döverek hastahanelik etmiş ve Çin idaresini istemediklerini belirttikten sonra muhtariyet verilmesini talep etmişlerdir.

Bu olaydan bir kaç ay sonra, bir Uygur Türk çocuğu bir Çinli şöför tarafından kullanılmakta olan bir kamyonun altında kalarak ölmüştür. Çinli şöför, çoğu Uygur Türkleri tarafından oluşan mahkeme tarafından ölüm cezasına hükmedilmiştir. Fakat icra hakkını bizzat kendi elinde bulunduran Çinliler, Çinli şöföre verilen idam cezasını infazdan kaçınmışlardır. Galeyana gelen Kaşgar halkı Çin idaresine karşı ayaklanmıştır.

Ocak 1981 de bir camiinin meçhul kimseler tarafından ateşe verilmesini protesto eden Kargalık halkı hükümet, parti ve belediye binalarına hücum ederek, buralarını tahrip etmişlerdir. Çinliler, olayların civar şehirlere yayılmasını önleyebilmek maksadiyle Kargalığı muhasara altına almıştır. Çin Komünist Partisi durumu yerinde araştırabilmek, Kargalık halkını yatıştırabilmek ve uzlaşma yolu bulabilmek maksadıyla politbüro üyesi Wang Zhengi Doğu Türkistan'a göndermiştir.

Büyük bir ihtimalle Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Başkenti Alma Atada çıkmakta olduğu tahmin edilen "Şarki Türkistan Avazı" adlı gazete 8 Ağustos 1981 tarih sayısında yayımlamış olduğu bir yazısında Çen Ming, Tagesspiegel ve Washington Post'ta yayımlanan yukarıdaki yazıları teyid etmektedir.

Batı Berlin'de yayınlanmakta olan Tagesspiegel gazetesinin yazdığına göre, Doğu Türkistan Çinliler için büyük stratejik önemi haizdir. Bu ülkenin kontrolünü bizzat kendi elinde bulundurmaya çalışacaktır. Ürümçi'deki Doğu Türkistanlı liderlerin talep etmekte olduğu geniş anlamdaki muhtariyeti vermekten kaçınacaktır. Bu yüzden Doğu Türkistanlıların Çinlilere olan itimatsızlığı devam edecektir. Bu itimatsızlık Doğu Türkistan halkıyla Çinliler arasındaki çatışmaları daha da şiddetlendirecektir. Bu durumdan Sovyetler Birliği azami derecede yararlanmaya çalışacaktır.

radan bir sporcu kadar tanıtılamamaktadır. Bu haliyle sanat, Türkiye'de halktan, milletten kopuk bir dar ve mahdut çerçevenin içindekilere hitap etmektedir. "Devlet sanatkarları" taltif edilip imkan ve nimetlere boğulurken, millet sanatkarları da horlanmaktadır. Klasik Türk müziğinin başına gelen bu hal milli edebiyat içinde söz konusudur. Türk töresine, Türk diline, Türk sanat anlayışına bağlı şiir, roman, hikaye, tiyatro hem kendini tanıtmanın hem de millete sahip çıkmanın mücadelesini vermektedir. Devleti ayakta tutan milli kültür ve sanattır. Bu iki müessese'ye devlet sahip çıkmazsa milli kültür ve milli sanat yolunda istenilen ve beklenilenleri yapmazsa silahlı ve siyasi anarşi fikir, sanat ve kültür fidanlıklarındaki yeşilliklere de içtimai ve edebi yangınlar çıkaran komünizm kızıl alevini bir canavar dili gibi uzatır. Bu sebeble de anarşi, terör ve komünizm tehlikesi bitti dediğimiz anda [illegible] kliklarda üreyen sivrisinekler [illegible]ali sanat kamuflajlı kızıl propagandacılar bu sahalara el atar yayılır. Günümüzün kültür ve sanat faaliyetlerini içtimai hayatımızın bütününden tecrit edemeyiz. 12 Eylül'den önceki kızıl tehlike kılık değiştirip dil ve sanat sahasına dalmıştır. Kültür ve Sanat bakımından dilin ehemmiyetini belirterek sözüme başlamıştım. Ahmet Haşim daha güzel ifade ediyor: "Fikirlere emin mahfazalar bulamıyan bir medeniyetin, tefekkür kabiliyetini kaybetmekte geçikmiyeceğinden hiç şüphe etmemelidir. "Edebiyatın mahfazası, muhafızı olan kelimeler Türkçe'nin de, Türk Kültürü'nün de, Türk sanatı'nın da koruyucularıdır. Fakat uydurukça ile bir mefhuma karşılık yaşıyan Türkçe yanında üç dört tane de uydurukça sözcük çıkarılırsa kelime anarşisi, mefhum anarşisine, o da lisani, edebi bozgunculuğa yol açar. Kendi [illegible]lığını koruyamıyan bir dil sanatı [illegible] kültürü de koruyamaz, geliştiremez. Türkçemiz, türkçe kelimeler maalesef şimdi kendi varlıklarını, kendi kendilerini koruma mücadelesi vermektedirler. İşte böyle bir savaş ve mücadele içinde kültür ve sanat faaliyetlerine devam edebiliyorsak bu Türkçe'nin bütün hastalıklara olan dayanıklılığından, zenginliğinden ve tarihi bir dil olmasından ileri gelmektedir.

Yeni DÜŞÜNCE– Romanı nasıl tarif edersiniz? Bugün romanın nasıl olması lâzım geldiği hakkında ortaya atılmış bazı görüşler var. Siz romanınızla okuyucuya vermek istediklerinizi anlatır mısınız?

Öğretmenlerin öğrencilerine öğrettikleri gibi ille de bir roman tarifi vermek mecburiyetinde değiliz. Buna rağmen söyliyeyim: Ben hikaye için yapılan Mavpussant ve Çehov tarzı hikaye tasnifi kadar klasik roman ve yeni roman tariflerini de tatmin edici bulmam. Hikaye gibi roman hakkında da her yazara göre ayrı, farklı usul ve telakkiler olabilir. Fakat hikaye ve romanın umumi tarifleri değişmez. Roman içtimai hayatın aynasıdır. Ama bu aynada halle birlikte mazi de görünür ve istikbale de ışık tutar. Roman içtimai hayatın hadiseler silsilesi içinde tahlil ve tasvirlerle anlatılmasıdır.

Roman milli romantizmi ferde hissettiren, öğreten; okuyucuya bedüzevkler için de içtimai veya ferdi hayatı dünü ve bugünü ile yaşatan ana konuya bağlı hikayeler manzumesidir. Bir sanatkarın hayal ettiği veya yaşadığı hadise bambaşka anlayışlar içindeki tarif ve ölçülerle romanlaştırılabilir. Tek bir ferdin, hayvanın veya maddenin de romanı yazılabilir. Yeni ve eski roman anlayışı arasındaki farklar konulardan ziyade gelenek ve kalıplara bağlı olup olmamaktan ileri gelmektedir. Klasik roman geleneğine ve usulüne uymayan uzundan uzun hikayelerin yamalı bohça gibi gayrı muntazam birbirine eklenmesine, ilim yazısı röportaj karışımı makalemsi yazılarla okuyucuya birşeyler anlatılmak istenmesine de roman denmektedir. Bu görüşte olanlar çoğunlukla yenilik peşinde koşmayı veya bir moda yaratmayı istiyenler değildir, mazi ve gelenek düşmanlığı ile kendilerine sanat yolu ile bir ideolojik zemin hazırlamak istiyenlerdir. Dünyadaki her geleneğe yerleşmiş zevk ve kalıba karşı olanlar antiroman yeni roman diyeceğimiz resimdeki sürrealist, dadaist veya fütürist akımlara benzer bir roman cereyanını edebiyata getirmek istiyenlerdir. Fakat bunlar dahi yeni roman denemelerinde ve orijinallik merakında daha ileri gitmemişlerdir. Klasik roman anlayışını modern roman anlayışı nasıl kökten söküp atamadıysa yeni roman anlayışı da ilk ikisinin usul ve gelenkleri etrafında dönüp duracak ve ancak olanlardan aldığı ölçüler nisbetinde "roman" olacaktır. P.Bentley'in klasik romanın beşinci şartı olarak anlattığı sonuncu illede mutlu, kötü, faziletli, cezalandırılmış veya mükafaatlandırılmış şekilde bitmesine modern roman da da rastlamıyor muyuz. Bunun gibi modern romanın anlatım usullerinden biri olan sahte hatırlamalara yer vermeyen yeni roman anlayışı mensubu kimse yoktur.

Romanın veya içtimai şartların kişilik veya havasına bağlı ifade tarzları ve romanın farklı, alışılmamış mimarisi olması eseri roman olmaktan alıkoymaz, yazarı klasik roman anlayışından da koparmaz. Farklı anlayışlara rağmen bütün yazarlar "roman" kelimesinde birleşmektedirler. Klasik romanı da modern romanı da reddedenler bir türlü eserlerine "itirafname", "deneme" "roman, röportaj" demezler veya yeni bir isim de bulmazlar. O halde bir insan veya insana bağlı eşya veya ruh hadiselerini okuyucuyu ilgilendirip, oyalıyacak şekilde alışılmış veya alışılmamış bir roman kalıbı içinde bir yazar anlatabiliyorsa ve okuyucu kitlesi de bulmuşsa roman telakkisini kabul ettirmiş demektir. J.P.Sartre, A.Gide, S.Zweig, F.Kafka yeni romanı deneyebilirlerdi. Çünkü onlar ve milletleri milli romantizmi yaşamışlar, daha önceki romancıları milli romantizmi yaşatmışlardı.

Biz milli romantizmi tam anlamıyle ve bütün muhtevasıyle, daha ehemmiyetlisi bütün milletçe yaşayamadığımız içindir ki roman anlayışımızı epope çağından, klasik roman anlayışından geçirip modern kalıplar ve gelenekler içinde milli hayatımızı anlatmak mecburiyetindeyiz. Şuurlu veya şuursuz, bütün romancılarımız bizde tarihe el atmadan, tarihi zenginliklerimizi veya dertlerimizi karıştırmadan hale gelememişlerdir. Yahya Kemal'in şiirlerinde yapmak istediğini Nihal Atsız romanlarıyle yapmak istemiştir. Romanlarımla okuyucuya vermek istediğim Yahya Kemal'in okuyunca kalb tellerimizi geren şiirlerindeki hava ile maziyi yaşatabilmek, onlardan alınan güç ve ilhamla istikbale, milli romantizmini kalbinde dimağında duyan bir millet olarak çıkarabilmektir. Ben roman kadar roman okuyucusunun da hayata, hadiselere, şahıslara, tabiata ve maddeye milli şuur içinde bakmasını ve düşünmesini isterim. Roman düşünür, düşündürürse milli romantizm kalblerde, beyinlerde dal budak salar, milli kültür doğar, millet olmanın vasıfları gerçekleşir, daha da kuvvetlenir. Tam anlamıyle ve bütün Türk milletiyle birlikte milli romantizmimizi yaşadıktan sonra herhalde biz de batıdaki gibi yeni roman anlayışı ile her konuda ve her kalıbta yazabiliriz, fakat henüz çok erken.

Yeni DÜŞÜNCE– Bundan sonraki çalışmalarınızla ilgili olarak bizi aydınlatırmısınız?

Elimde yarım kalmış veya neşredilmemiş romanlar var. Onları tamamladıktan sonra "Acı"lı romanların devamlarını yazmak istiyorum. Tabii vakit ve gönül huzuru ile dimağ zindeliği bulabilirsem.

Yeni Düşünce Sayı 57 / 5 Kasım 1982

MÜLAKAT

İsa Yusuf Alptekin Rabita't-ül Alem-il İslâm Teşkilâtlarına katıldı

Merkezi Mekke-i Mükerremede bulunan bir teşkilat var. Bu teşkilatın adı Rabita't-ül Alem-il İslâmî.

Rabıta't-ül Alem-il İslâm'ın (reisi) başkanı: Abdülaziz BİNBAZ bu zat Suudi Arabistan'ın en önde gelen dini lideri. İslâm dünyasınca yakınen bilinen ve tanınan bir zat. Bu zat'ın kral neznınde büyük yeri ve değeri var.

Rabıta'nın genel sekreteri: Eski adalet bakanı Muhammed Ali HARIKAN. M. Ali Harıkan'ın yardımcısı, Muhammed Saffet SAKKA el Eminî.

Bu teşkilatın Kurucular Meclisi var. Bu meclisin üyeleri: Bütün İslâm Dünyasının Dini, Millî ve Siyasî liderleridir.

Teşkilat bütün dünya Müslümanlarının dini, içtimai ve siyasi davalarıyla ilgilenir. Bu konularla ilgilenmek suretiyle, ihtiyacı olanlara yardım yapmaktadır.

1980 Yılında toplanan Rabıtanın kurucular meclisi o toplantıda beni kurucu meclis üyeliğine seçtiler. Üye seçilmemin sebebini Rabıta aşağıdaki şekilde tarafına ifade etmiştir:

Zatıalinizin Kurucular Meclisi heyetine seçilmeniz, Kominist zulmü altında ki Müslüman Doğu Türkistanlı kardeşlerimizin hâlâsı uğrundaki mücadeleniz sebebi ile gönlümüzden doğmuştur. Kurucular heyetindeki çalışmalarınızın, Müslümanlar'ın ve Doğu Türkistanlı kardeşlerimizin zaferi uğrunda olması dileğimizdir. Bizim Doğu Türkistan meselesine ihtimam göstermemiz ise Cenâb-ı Hakkın "Müminler ancak kardeştirler" ayetinden kaynaklanan İslâmi bir borçtur.

Komünist kahır ve zulmü altındaki Müslümanlara zafer'e kadar yardımcı olmamız bir dini vazifedir.

1980 de seçildim. 1981 deki 24. toplantıya katıldım. Orada birkaç konuşma yaptım. Doğu Türkistan davasını dile getirdim. Geçen yıl kurucular Meclisi'nde D Türkistan hakkında güzel kararlar aldık. Çok yakın ve çok büyük alâka gösterdiler.

Bütün Suudi Arabistanın yayın organları bahsettiler. Konuşmalarıma yer verdiler. Rabıt'a ve diğer azalarla birlikte Kral Halit'le iki defa görüştük.

Bundan dolayı Suudi Arabistandaki bütün hemşehrilerim çok sevindiler, memnun oldular. Bu haber Doğu Türkistan'a da ulaşmış. Oradaki Müslüman Türkler de son derece memnun olmuşlar.

Geçen yıl Kızıl Çinden 22 kişilik bir Hac heyeti geldi. Bu heyet Doğu Türkistanlı Türkler ve Çinli Müslümanlardan ibaretti. Bunların başkanı Doğu Türkistan hükümetinin reis muavini İsmail YASİN idi. İsmail YASİN başta olmak üzere bu heyet'in mühim azaları ile defalarca hasbıhalde bulundum. Onlardan Doğu Türkistan hakkında bilgi aldım. Bende dışarıdaki 32 yıllık faaliyetlerim hakkında bilgi verdim.

Bu yıl ilk önce bu teşkilat'ın reisi Abdülaziz Binbaz, genel sekreteri Muhammet Ali HARIKAN, genel sekreter muavini Saffet Beyleri ziyâret ettim. Çok yakın alâka gösterdiler.

Doğu Türkistandaki durum hakkında benden bilgi aldılar. Teşkilât'ın siyasî komisyonunda üç defa konuşma yaptım. Konuşmalarım tasviple karşılandı. Kurucu Meclis bu senede Doğu Türkistan hakkında gayet güzel kararlar aldı. Teşkilat üyelerinden bu yılda çok yakın alâka gördüm.

Kısacası bu seyehatim çok faydalı oldu. Önemli bir konu çıktığından toplantı bitmeden dönmek zorunda kaldım. Bu teşkilatın Doğu Türkistan davasına gösterdiği alâka ve yakınlık yalnız bunlardan ibaret değildir.

Cümleden olarak Dünya İslâm birliği 1965 te Mekke'de Dünya İslâm konferansı tertip etti.

Bu konferansa da davet edildim. O konferansta Türkistan ve esir Müslüman Türkler hakkında gayet güzel karar alınmış idi. Beni Rabıta'ya aza seçilinceye kadar Rabıta Doğu Türkistan için şu işleri yaptı.

Rabıta't-ül Alem-il İslâmi daha başından beri Doğu Türkistan davasını esir müslümanlar davası içinde mütalaa etmiş onların dertlerine sahip çıkmış. Izdıraplarına ortak olmuş. Mücadelelerinin islâm alemine ve bütün dünyaya duyrulmasına gayret göstermiştir.

9 ila 16 Mayıs -1963 tarihinde Mekke'de toplanan Rabıta'nın kurucu Meclisi ve 17 ila 24 Nisan - 1965 tarihleri arasında yine Mekke de toplanan Dünya İslâm konferansında davamızla ilgili kararlar çıkarılmıştır.

Bu kararlarda mazlum ve mahkum Türkistan müslüman Türklerinin davasına İslâm ülkeleri'nin sahip çıkmaları Birleşmiş Milletlerde görüşülmesini sağlamışlar. Göçmen Doğu Türkistanlıları ülkelerine kabul etmeleri ve tabiyetlerine almaları, onların çocuklarının okutulması için tahsil bursu vermeleri gibi çok faydalı hizmetler tavsiye edilmiştir.

Rabıta uzun seneler boyunca bu hizmetlerin takipçisi olmuş, Türkistan davasının milletler arası

lira

başta tarafı 15. sayfada

topluca muhtelif yerlerde, Çorumlular yine muhtelif yerlerde topluca yaşarlar. Çankırılılar, Yozgatlılar, Tokatlılar da aynı vaziyettedir.

Gene, Devlet İstatistik Enstitüsü ve Ankara Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğünce yapılan tesbitlere göre ise Ankara'da mevcut 289 mahalle muhtarlığının % 60.2 sinin gecekondu semtlerinde, % 39.8 nin ise imar planlı alanlarda olduğu açıklanmaktadır.

Gecekondu mahallelerinde gecekondu kurmak için arazinin mülkiyeti mühim değildir, her istiyen kendi hemşerilerinin bulunduğu semtde dere, tepe demeden evini kurmuştur. Böylece evvelâ hemşehri topluluklarının sür'atle genişlemek arzusu bu topluluklar arasında çatışmaya sebep olmuş, böylece mahalle kavgaları başlamıştır.

İkinci ve en önemli husus mezhep ayrılığıdır. Ankara'ya gelip yerleşen bu kişilerin bir kısmı Sünni bir kısım Alevi'dir.

Şunu samimiyetle ifade edeyim ki... Bir kısmı çirkin politikacı ve kökü dışarda Vatan haini bölücü ve kışkırtıcılar, bu iki zümre arasına nifak tohumlarını ekmişler, devamlı olarak birbirleri aleyhine kışkırtılmışlardır. Böylece Alevi vatandaşlar kendilerini Alevi topluluğu içersinde, Sünni vatandaşlarda kendilerin Sünni topluluğu içersinde emniyetde hissetmişlerdir. İşte böylece gecekondu semtleri içersinde buna bağlı kümelenmeler ve bir göç hareketi başlamıştır. Zamanla bu göç hareketi zorlamalara ve silahlı çatışmalara dönüşmüştür.

Alevi vatandaşlar arasında partimiz aleyhinde devamlı menfi propoğanda yapılmış ve bu vatandaşlar bize düşman edilmişlerdir.Halbuki, biz parti olarak daima bu ayrılığın karşısında olduk. Türkiyede ilk defa "ALLAHIMIZ BİR, KİTABIMIZ BİR, VATANIMIZ BİR, BAYRAĞIMIZ BİR" diye bu düşmanlığı söndürmeye çalıştık. Şahsen ben her gittiğim yerde bu ayrılığı yaratanları lanetlemiş ve halka tahriklere kapılmamalarını öğütlemişimdir. İddianamenin aksine Alevi vatandaşlara daima dostca davranmışızdır. Netekim, Genel Başkan Yardımcılarından biri, özel kalem müdürü, parti idare amiri ve genel başkan koruma polisi Alevi idiler. Gine partimizin ANKARA İl Sekreteri ve Belediye Encümen Üyesi Veli Fidan Alevi idi. Ayrıca daha bir takım görevli Alevi arkadaşımız vardı. Fakat bunlar daima diğer Alevilerin tehdidi altında kaldılar. Mesela: Veli Fidan'ın evi kurşunlandı, oğlu öldürüldü, gelini ve kendisi ağır yaralandı. Daha sonra da evini terk edip başka semte taşındı.

—

Allah şahidimdir ki belgeyi görünce çok şaşırdım. Bu belgede tarih yoktur, yazanı belli değildir, kime yazdığı belli değildir, isim imza yoktur... Belgenin benim yazmadığım ve bana yazılmadığı açıktır. Ayni belge iddianamede Mali bilirkişi raporu olarak da belirtilmiştir. Yapmış olduğumuz araştırmada bu belgenin KAYSERİ eski il başkanı tarafından yazılmış olduğu anlaşıldı.

Eski il başkanı Hasan Sami Bol'ak, bu raporu Genel Başkana getirmiş, fakat kendisi ile görüşemeyince Özel Kaleme bırakmış ve gitmiş Özel kalem müdürü de bu raporu İdari kısma vermiştir. İdari kısımdaki görevliler de kayda geçirerek tarih ve numara verip bana getirmişlerdir.

Bu raporu ben alınca tetkik ettim. Gerek faaliyetler ve gerekse harcamalar bakımından uygun bulmadığımdan üzerinde müzakere açılmak üzere divana götürülmesi için arka sayfadaki kaşenin yanına "DİVAN" diye yazarak teşkilat genel sekreter yardımcısı Sayın Nevzat Kösoğluna havalesini yaptım.

Bu belge bana heyetinizce sorgum esnasında da sorulmuştu. Ama aleyhimde bir delil olduğunu hiç düşünmemiş ve üzerinde fazla durmamıştım. Genel olarak bilgi almak için sorulduğunu sanmıştım...

Şayet bu belgede suç unsuru tesbit ediliyorsa, SUÇLARIN ŞAHSİLİĞİ esasına göre, bu suç yazarına aittir. Genel merkezde bulunması bir suç sayılıyorsa, o takdirde de bu yazıdan, Agah Oktay Güner, Ahmet Er ve Genel sekreter yardımcıları yani divam üyeleri ne kadar suçlu ise bende o kadar suçlu olurum ki bu saydıklarımın hepsi tahliye edildiklerine göre sadece benim bu belgeye dayanılarak tutuklu bulunmam hukukla kabili telif değildir.

Gine bu belge elime geçtikten sonra yaptığım araştırmaya göre, esasen il başkanı Hasan Sami Bol'ak'in yönetimi beğenilmediği için il yönetim, kurulu vaktinden önce ve bu belge partiye gelmeden önce kongreye götürülmüştür. O yönetim kurulundan bir kişi hariç hepsi değiştirilmiştir. Bu hususdaki Kongre ilanını veren gazete fotokopisi de, yeni ve eski il yönetim kurulu üyelerinin listesi "EK- 5" te sunulmuştur. Ayrıca KAYSERİ parti teşkilatı ile ilgil bütün belgeler ANKARA Sıkıyönetim askeri savcılığına getirildiğini de öğrenmiş bulunuyoruz. Onların tetkikinden de bu belgenin hakikatleri belirtmediği anlaşılacaktır.

Bana ait olmayan, evimde veya ofisimde bulunmıyan, isimsiz, imzasız ve tarihsiz bu belgeyi, sadece üzerinde müzakere açılması için usulen parafe etmemden nasıl oluyor da "Ceza evlerindeki ülkücü militanların beslenmesi için mali destek sağladığım" hükmüne varılabiliyor? Bunda şayet bir kast yoksa büyük bir yanlışlık vardır. Benim KAYSERİ ile ne ilgim var ki ordaki birfaaliyetin de sorumlusu olarak bunca zamandır tutukluluğum devam ediyor?..

Zaten dikkat edilirse ve özetliyecek olursam:

—İddia makamı, hakkında ithamlarda bulunurken hukuki bir delil gösterememiş, mücerret olarak suçlamayı yapmış suçsuzluğumun isbatını bana bırakmıştır.

—Mahalle örgütleri ile çalıştı deniliyor, delil yok, tanık yok. Aksine benim, parti adını kullanan, ne oldukları belli olmayan kişilerle açık bir mücadelem var. ANKARA parti teşkilatını olayların dışında tutmayı başarmışım. İl ve ilçe yöneticilerinden bir tek kişinin bu davadan sanık olmayışı bunun açık bir delilidir.

—Suç işliyen Ülkücülere yardımda bulundu deniliyor, bir avukatın kartı delil olarak gösteriliyor, fakat adı geçen doktora bir telefon bile sorulmuyor.

—Kaçakları ve bunlara ait eşyaları sakladığım iddia ediliyor, sakladığım kaçaklar belirtilmiyor, Kıskıs'ın mektupları klasörlerde bulunamıyor.

—Suç eşyası sakladığım iddia ediliyor, delil gine isimsiz ve imzasız bir rapor. Kimin kime yazdığı belli değil. Ortadan suç eşyası yok.

—Militan Yetiştirmek için kamplarla ilgilenmiştir deniliyor. Muhsin Polatın ifadesi makbul kabul ediliyor, diğer tanık ifadelerinde tek kelime yok. Gelen yazıdan da görüyoruz ki iddia edildiği gibi bir kamp yoktur ve kampa militan gönderdiği iddia edilen kişi sanık bile değil.

—Yurt dışında ülkücü derneklerin ve MHP teşkilatının kurulmasına yardımcı olduğum iddia ediliyor. Bu derneklerin kuruluşu esnasında benim silahlı kuvvetlerde hizmetde olduğum, Partiye giriş tarihim nazarı dikkate alınmıyor.

—Ceza evlerindeki ülkücü militanların beslenmesi için mali destek sağladığım ileri sürülüyor. Benimle ve hakikatle hiç bir ilgisi olmıyan KAYSERİ'den gelen, gine imzasız, isimsiz ve tarihsiz bir yazı bana mâl ediliyor.

İşte, benim 26 aydır tutuklu kalmama sebep olan suçlamalar ve gösterilen deliller...

Şimdi, heyetinizden çok rica ediyorum, iddia makamının vey heyetinizin, klasörlerde veya iddianamede bulunmıyan bir bildiğiniz veya duyduğunuz bir şey varsa bana lütfen bildiriniz ki savunmamı yapabileyim. Eğer tutuklu kalışımın sebeplerini açıkca bilebilmiş olsaydım, bu sebepleri araştırır ve durumun açıklığa kavuşması için sizlere yardımcı olarak Adaletin tecellisi için çalışırım.

İslâmi toplantılarda ele alınması için gayret sarfedilmiştir.

1978'de Karaçi'de toplanan I. Asya İslâm konferansında Doğu Türkistanla ilgili benimde davet edildiğim konferansta çok faydalı karar alınmıştır. 1980 de İslamabadda toplanan İslâm ülkeleri hariciye bakanları konferansınada Doğu Türkistanla ilgili Rabıta tarafından bir muhtıra takdim edilmiştir.

Bu arada 11-26 Kasım - 1980 tarihlerinde Mekke-i mükerreme'de yapılan Rabıta'nın 22. dönem toplantısında Doğu Türkistan davasını ilgilendiren hayâti kararlara yer verilmiştir.

Geçen yıl Rabıta Doğu Türkistan'a Suudi Arabistan eski ticaret bakanı Ahmed Salah Cemdim başkanlığında 6 kişilik bir heyet göndererek, Doğu Türkistan Müslüman Türklerinin durumunu tetkik ettirmiştir. İslâmi neşriyat gönderme faaliyetini sürdüreceğini büyük memnuniyetle öğrenmiş bulunuyorum.

Rabıta bu heyet vasıtasıyla Pekin'deki İslâm cemiyetine 500 bin dolar bağışta bulunmuştur.

Rabıta Doğu Türkistan'a 25.000 adet Kuran-ı Kerim göndermiştir. Gene Türkistandaki dini, içtimai işlere sarfetmek üzere nekadar para istenirse vermeyi taahhüt etmiştir.

Dışarda 20 adet Doğu Türkistanlı talebe okutmak niyetindedir. Doğu Türkistanda Kuran-ı Kerim bastırmak için matbaa kurmak niyetindeler.

Bunlardan Doğu Türkistandaki müslümanlar son derece memnun olup, sahipsiz olmadıklarını söylemişlerdir. Bu güne kadar Dünyada hiçbir teşkilat Rabıta kadar, Doğu Türkistan davasıyla Yakından alakadar olmamıştır.

Bu alâka gerek dahili, gerek harici bütün Türkistanlılar için moral ümut ve teselli kaynağı olmuştur.

•En tehlikeli yeraltı derneği

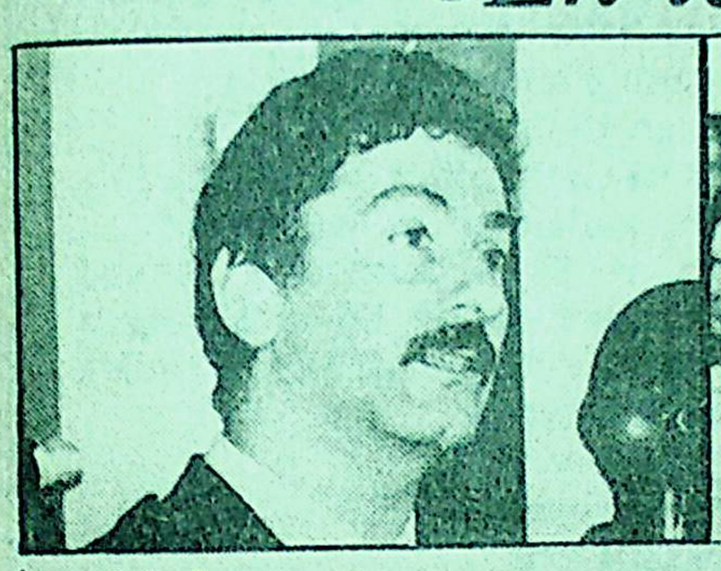

İlhan Selçuk

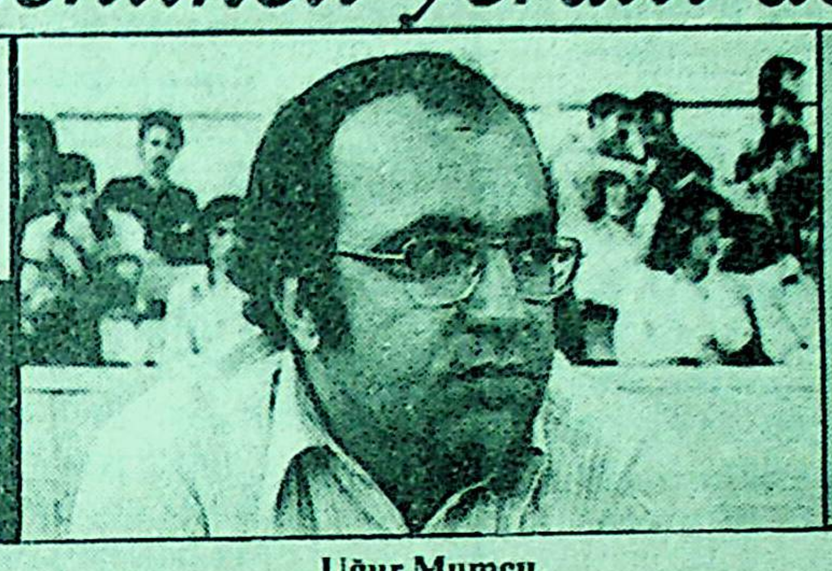

Uğur Mumcu

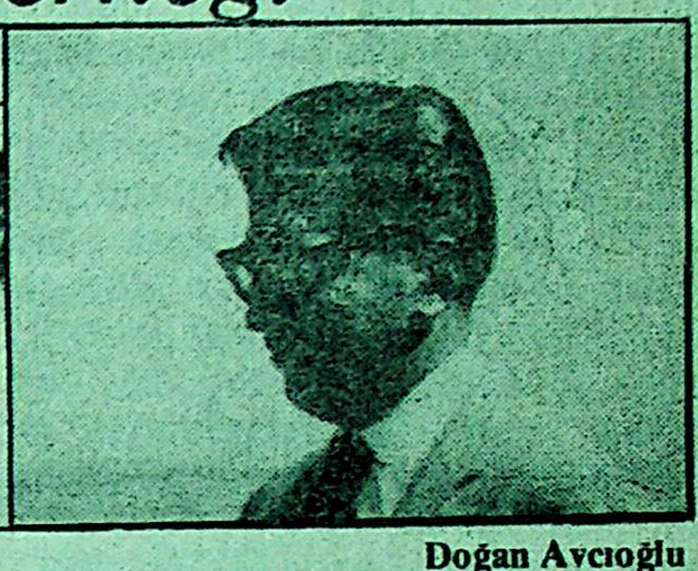

Doğan Avcıoğlu

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, 1972 yılında yayınladığı "Türkiye'de Yıkıcı Faaliyetler ve İllegal Kuruluşlar" adını taşıyan kitapta Türkiye'yi bölmeye ve yıkmaya çalışan bütün gizli örgütlerin faaliyetleri anlatılmaktaydı.

Kitabın 38 sayfasında ismi geçen örgüt ve aşırı cereyanlardan biri "en tehlikeli" olarak işaretlenmiştir.

"Türkiye'de Yıkıcı Faaliyetler ve İllegal Kuruluşlar" adlı kitabın 38'nci sayfasında "en tehlikeli" olarak tanıtılan "Devrim Çevresi" hakkında aynen şunlar yazılıyor:

***

"Lider Kadrosu; Doğan Avcıoğlu, Cemal Reşit Eyüboğlu, İlhami Soysal, İlhan Selçuk, Uğur Mumcu gibi yazarlarla bazı emekli askerlerden teşekkül eden bu grubun ana fikri:

Sivil, asker, aydın kadro harekatı ile sol eğilimli bir cunta meydana getirmek, bir darbe ile iktidarı ele geçirmek ve Sosyalist bir düzen kurmak.

Ordu içinde örgütlenmeyi temin etmek.

Parlamento aleyhtarı propağanda ve tahrikler yapmak.

Gayeye ulaşabilmek için "Gerilla" dahil her türlü eylemi ve davranışı desteklemek ve yürütmek.

Bu grup yukarıda arzedilen ana fikrini Devrim gazetesiyle de yaymıştır. Fikrinin destekunsurları ise:

Silahlı Kuvetler içinde bazı taraftarları,

Sosyalist gençlik kuruluşları ile "Devrimci Gençlik" çevresindeki bazı üyeler.

Bazı TÖS mensupları.

Destek grupları ve yayın organlarının faaliyeti neticesi aşırı solcu bazı gençlere TÖS içindeki öğretmenlere Fakülte içindeki öğretim üyelerine müessir olmuştur.

Silahlı Kuvvetler içinden azami destek sağlamak çabası içindedir.

Sıkıyönetim komutanlıklarına ihtikal eden faaliyetlerinden dolayı, Silahlı Kuvvetler içinde bir tasfiye yapılmış ve bu grubun Ordu içindeki faaliyeti büyük ölçüde önlenmiştir.

Doğan Avcıoğlu ve arkadaşlarının yıkıcı faaliyetleri ile ilgili olarak hazırlanan dökümanter dava dosyası yetki uyuşmazlığı nedeniyle bugüne kadar işlem görmemiştir. Yetki uyuşmazlığının hallinden sonra mevcut sol gruplar içindeki mahiyet ve kurduğu ilişkiler bakımından "EN TEHLİKELİ" olan bu grubun durumu hakkında Sıkıyönetim Mahkemeleri bir karar verecektir.

Bu grup Sıkıyönetim ilanı ile birilkte yapılan tevkifat neticesi bugün için pasif kalmayı tercih etmiş görünmektedir.

***

On yıl önce yayınlanan bu kitaptan aynen yayınladığımız yukarıdaki bölümün, günümüzle ne ilgisi olduğu sorulabilir. Belki hiç, ama On yıl önceki grup hiçbir şey olmamış gibi bugün de görüşlerinde bir değişiklik yapmadan yazılarına devam ediyorlar.

●Tekin ERER

YOZLAŞTIRILMAK İSTENİLEN MİLLÎ DEĞERLERİMİZ...

• Abdullah SATOĞLU

Bir zamanlar, sistemli tarzda şiirimizi soysuzlaştırmaya doğru girişilen gayretler ve bu arada "Kadın Donları"nı şiirlerine konu ve "Marika'nın Donu"nu kitaplarına isim olarak alanlar hakkında kaleme aldığımız bir yazı, merhum üstad Peyami Safa tarafından takdir görmüş ve bütün eli kalem tutanların, bu konuda bizi yalnız bırakmamaları gerektiğine işaret olunmuştu. (Milliyet Gazetesi: 19 Haziran 1956)

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasını, İslâm dünyasının izmihlâlin hazırlamak isteyenler, işe islâmın ve Türklük âleminin içine nifak unsurları ve çarpık düşünceleri sokmakla başladılar. İslâmı yıkmak için sarfedilen gayretler, öyle câzip şekillerle bizi hassas noktalarımızdan yakalamış ki, islâm ateşinin üzeri âdeta küllenir gibi olmuştur.

"İslâm medreselerine giren Aristo mantığı ve Yunan felsefesi, bir taraftan İslâm skolâstiğini, diğer taraftan islâmi olmayan lâubâli tasavvufu hazırladı..." Aslında, insanlığı bir sürü halinde kullanmak isteyenlerin tezgâhından çıkan seviyesiz bir kültür anlayışı, gide gide bütün dünyada olduğu gibi, bizim de dini ve milli değerlerimizi zedelemeğe, hattâ tahrip etmeğe başlamıştır.

Bir kısım müstehçen ve hayasız sözler yanında, cemiyeti yanıltıcı mahiyetteki:

—Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.

—Devlet malı deniz, yemeyen domuz.

—Bal tutan parmağını yalar.

—El için yanma nârâ, yak çubuğunu bak safana.

—Yiğitlik on'sa, dokuz'u kaçmaktır.

—Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.

—Köprüyü geçene kadar gâvura dayı demek lâzım, gibi, halkımızı korkaklığa, her türlü mücahede ve mücadeleden kaçmaya sevketmek için, maksatlı şekilde ortaya atılmış, tâvizkâr ve âdice sözler, cemiyetimiz içinde âdeta yerleşir ve benimsenir hâle gelmiştir.

Hele, kasıtlı şekilde tekrarlana tekrarlana, zamanla Atasözü haline gelen:

—Türk'e beylik vermişler, önce babasını asmış.

—Türk ne bilir bayramı, lak lak içer ayranı.

—Türk'ün derneği olmaz.

—Al bir turpu vur bir Türk'e, yine yazık olur turpa.

—Kapını Türk'e, sırtını kürke alıştırma, gibi gerçekle ilgisi olmayan sözler yanında, çoğu islâm birliğini parçalamak için, din düşmanlarınca uydurulan: "Türbe ve yatırlara adakta bulunmak, bez bağlamak, bazı günleri uğursuz saymak, fala bakmak..." v.b. gibi, bâtıl ve hurafe inançlar da, ne yazık ki, imanından şüphe etmediğimiz bir kısım saf müslümanlarca rağbet görmüştür.

XX.ci asrın başlarına kadar Türk aydınları (!) ndan bir kısmı bile, yabancı tesirleri altında kalarak, kendi milletini hakir görür, Türk'lüğünü unutur olmuşlardır.

Nitekim, kendi Padişahına bomba atan bir Ermeni'ye:

"Ey şanlı avcı dâmını beyhude kurmadın
"Attın fakat yazık ki, yazıklar ki vurmadın!"

diye methiye yazan bahtsız ve basiretsiz şairler bile çıkmıştır.

Hattâ bir Şeyhülislâm Yahya Efendi (1552-1643) nin:

"Mescidde riyapişeler etsin ko riyayı
"Meyhaneye gel ne riyâ var ne mürayi"

mısralarıyla, mescidi riyakârların yeri ilân etmesi ve halkı meyhaneye çağırması, islâmiyetin inceliği itibarıyle ne kadar gariptir. Sözü fetva hükmünde olan bir Şeyhülislâm, böyle deyince; öbiryandan Azerbeycanlı bir şair Sabir çıkıyor:

"Cin görürem, can görürem korkmıram
"Harda müselman görürem korkıram"

diyerek, güya müslümanların ahlâk bozukluğu karşısında âdeta ödünün patladığını şiirleştiriyordu.

Edebiyatımızın renkli simalarından Ahmet Mithat Efendi ile zaman zaman boğaz - boğaza kavga eden, Bâb -ı âli'nin meşhur şahsiyetlerinden Lâstik Sâid Bey, bir hicvinde:

Ahlâka nazar edilmeyince
Semt-i edebe gidilmeyence:
Alemde nice maarif ehli
Tercih ediyor uluma cehli.

demişti.

Yakın tarihimizde, alkollü içkilerin ikram edildiği bir kokteyle, dini kisvesiyle katılan bir Diyanet İşleri Başkanı'nın, basın mensuplarına, bardağındaki meyve suyunu göstererek:

—Bakın, benim içtiğim "İman Suyu" değildir, demek suretiyle şecaat arzederken, içkiye "İman Suyu" ismini veren soysuzların bu iftiralarını zımnen tasdik eder mahiyetteki sözlerine şahit olmuşuzdur.

Bunlardan ayrı olarak, Türk San'atını yozlaştırma çabası içinde olanlarla, günlük zevklerin ve hislerin tatmini ve değişik yollardan şöhret sağlamak amacını güdenler, bu defa da bütün güçleriyle şiir, şarkı vetürkülerimizin nezahatini bozmak ve cemiyetimizi ahlâken çökertmek yolunu seçmişlerdir.

Bunlar, gerçek san'atçılar tarafından hiçbir zaman tasvip görmediği gibi, halkımız da bu eserleri benimsememekte, hâfızasını kaba ve çirkin kelime oyunlarıyla işgâl etmemektedir.

"Türk'ü anlamak için, türkü dinlemek gerek" sözünün, tam mânasıyle ifade ettiği hakikati, ortadan kaldırmak ve türkülerimizle bizi başka türlü göstermek isteyenlerin gayretleri de hep boşa gitmiştir.

Nitekim, "Rakıyı şaraba katan" ve "Halime'nin şalvarını gül ağacına asıp, güneşe bakan yatak odasını" teşhir eden seviyesiz türkülerin, radyo ve gazinolardan avaz avaz yayılması da, artık ilgi ve itibar görmemekte ve nefretle karşılanmaktadır.

Fakat, bizi üzen ve düşündüren tek nokta; bu kötü emellere bazı müesseselerin yanında, zaman zaman TRT'nin de neden ve nasıl âlet olabildiğidir?

Sayı 58
Ekim 1982
Erciyes

Doğu Türkistan Folklor Ekiplerinin Gösterileri

Nezih DEMİRTEPE

Çin Halk Cumhuriyeti işgalindeki Türk yurdu Doğu Türkistan'ın «Doğu Türkistan Müzik ve Dans Topluluğu» Haziran ayında geldiği yurdumuzda, İstanbul, İzmit-Yarımca, Akşehir ve Ankara'da gösterilerde bulundular.

Ekibin Ankara gösterisi; Uygur oyunu olan «Dolan Senem» ile başladı. Daha sonra sırası ile «Bayram Şenliği», «Üzüm toplayan Kızlar» (Turfan bölgesi oyunu), «Meyva bahçesindeki şarkı sesleri», «Gelin karşılama» oyun ve dansları sırası ile sunuldu.

Şarkı olarak ise; Paşahan İşanoğlu (Paşa işar) «İlgaz ve Dere geliyor dere,» Erkin Kutbeddin «Sarı Çizmeli Mehmet Ağa» ve «Esmerim» Abdulkerim Abdurrahman «Çoban Türküsü» Padacı Nahşası «İlkbahar» adlı türküleri seslendirdiler.

Doğu Türkistan Müzik ve Dans Topluluğunun yöneticiliğini Hamit Sabit, Koreografisini Hacı Rahman üstlenmekteydi. Ekipte 11 oyuncu ve 5 solist bulunuyordu.

Açıklandığına göre, ekip 1951 yılında kurulmuştur. Doğu Türkistan Bölgesinde yaşayan 10 ayrı Türk uruğuna mensup soydaşlarımızdan meydana gelmiştir.

Öte yandan Çin Halk Cumhuriyetinin Ankara Büyük elçiliği geçtiğimiz (Temmuz) ay içinde Ankara'da bir Karma Resim Sergisi açmıştır.

Ankara Devlet Güzel Sanatlar Galerisi A salonunda açılan serginin açılışında Çin Halk Cumhuriyeti Büyük elçisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürü Mehmet Özel birer konuşma yaptılar. Sergide özgün Çin resim örneklerinden elli eser bulunuyordu. Çin resim sanatında Türk izlerinin belirginliği, dikkate değer bir hususdu.

Bize Gelenler :

1- KÜÇÜK DÜNYAMIN İÇİNDEN

17.4.1982 tarihinde sanat hayatının 50. yılı münasebetiyle Türk Kooperatifçilik Kurumunca gün düzenlenen şâir ve eğitimci Coşkun Ertepınar'ın 1975-1981 yılları arasındaki şiirleri ile, diğer eserleri hakkında yazarların mütalaalarını ihtiva eden eser, 124 sahife olup 200 lira fiatında.

İsteme adresi: Coşkun Ertepınar, Bahçelievler Son Durak, Konak Apt. Nu: 80A/9 - ANKARA

2- MAHBUBU'L EHİBBE (Sevenlerin Sevgilisi)

Yazan: Mevlevi Şeyhi AHMET REMZİ AKYÜREK

Hazırlayan: Rasim DENİZ

Kayseride Eski Eserleri, Müzeleri ve Turizmi Sevenler Derneğinin iki numaralı yayınıdır. 32. sayfa 3. hamur kağıda basılmıştır.

Remzi Dede'nin üç gazeli ile başlayan kitapçıkta önsözlerden sonra, Ahmet Remzi Akyürek'in hayatı ve üç fasıl halinde asıl metin yer almaktadır.

Aslına bağlı kalarak hazırlanan bu kitapçık Rasim Deniz'in ilk neşriyatı olmuştur.

3- SARI ÇİÇEK

Sivaslı Âşık Kul Gazi'yi konu edinen bu kitap, Erzurum Üniversitesi Doçentlerinden Saim Sakaoğlu tarafından 1980 yılında hazırlanmıştır. 144 sayfalık kitabın fiatı 100 liradır. Âşık Kul Gazi'nin hayatı, mahlası, san'atı, konuları, sevgilisi ve şiirleri, bahisleri ile indeks, lügatçe ve biblografyayı ihtiva etmektedir.

İsteme adresi: Kul Gazi Kurt, P.K. 535 Sivas

4- KERVAN

İsmail Ergi'nin yazmış olduğu 5 perdelik tiyatro oyunu, 52 sayfa ve 150 lira fiatlıdır.

Mevlânâ ile babası Sultanü'l Ulemâ Bahâeddin Veled'in Horasan'dan Anadoluya gelişlerini konu edinmektedir.

İsteme adresi: İsmail Engi, Televizyon Tiyatro Yayınları TRT Araştırma İkmal Dairesi Alım İkmal Müdürlüğü, Ziya Gökalp Caddesi Nu: 23 ANKARA

5- Her Yönüyle HALKTA ATATÜRK

Sivas İlköğretim Müfettişlerinden Emil Sevinç'in yazmış olduğu 64 sayfalık kitabın fiatı 65 liradır.

100. Yıl kutlamaları münasebetiyle yazılmış, Atatürk'ten hatıralar ve fıkralar ihtiva eden belgesel bir kitapçıktır.

İsteme adresi: Emil Sevinç, Milli Eğitim Müfettişi - SİVAS

NEM KALIR

Sen gidersin ben giderim bu yerden,
Aşkım kalır, sevgim kalır, ben kalır.
Affet beni, kırdı isem bilmeden,
Derdim kalır, yaram kalır, iz kalır.

Ne hissedip duyduğumu bir bilsen,
Sabredip birkere beni dinlesen,
Şu emanet olan canım istesen,
Herşey senin, vermeyecek nem kalır.

Çok düşündüm, düşündüğüm olmadı
İstediğim hiç yerini bulmadı,
Yaşayacak artık gücüm kalmadı,
Ben giderim, sen gidersin, ad kalır.

Uzaklaştım, konuşmadım bir müddet,
Bırakmadı beni, insafsız illet,
Ünal, bâkî kalmaz, sendeki bu dert,
Ateş gider, duman gider, kül kalır.

Ünal TAYFUR

---

nacoğun elinden el-aman etmişler. Karı - Koca bir araya gelerek «Artık Sınacoğun elinden kurtuluş yoktur, tek kurtuluşumuz, bir gece sessiz-sedasız bu evden kaçmaktır. Onlar bu durumu plânlarken, sınacoğ da durumu gizliden gizliye takip etmeğe başlamış. Ertesi gün Köse, evde ne kalmışsa, sakat öküzlerle beraber pazara götürmüş, satmış... Evde kala kala bir küçük torba un kalmış. Onu da çörek yapmak için bırakmışlarmış. Ertesi gün Kösenin karısı bu unu almış, yağla şekerle iyice yoğurmuş, içine çörek otları ve yumurtalar katıp tandıra götürmüş. Buram buram kokan taze ekmeklerle eve dönmüş. Nihayet akşam olmuş, herkes yerli yerinde... Karı-koca artık kaçmak için gecenin yarısını beklemişler. Yalancıktan uykuya dalar gibi yapmışlar. Oysa yaramaz Sınacok da onları izliyormuş. O da uyur gibi yapmış. Herkes uykuya daldıkları bir anda kalkmış ve ekmek-çörek dolu torbayı boşaltmış, kendisi içine girmiş. Derken, biraz sonra Karı-koca heyecanla ve gizlilik içinde torbayı sırlarına aldıkları gibi evden ayrılmışlar. Oysa Sınocak'ta torbanın içindedir... Bundan habersiz Köse, yola revan olunca karısına» çok şükür bu yaramaz Sınacok'tan kurtulduk, Allah belasını versin» derken, karısı da «he ya, çok şükür kurtulduk» diyor; Sınacok da bunları içinden gülerek dinliyormuş.. Derken, az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler, yakın köye varmışlar. Köy meydanına varırlarken, köyün köpekleri bunları karşılamışlar, onlara yol vermez olmuşlar. Tam o sırada Köse ve karısı dinelip «keşki Sınacok burada olaydı, o zaman köpeklerin hali nice olurdu» diye konuşurlarken, torbanın içinde bulunan Sınacok, «beni bırakın, beni bırakın» diye bağırmaya başlamış. Köse hayretle torbayı omuzundan indirince Sınacok bir çırpıda torbanın içinden fırlamış. «Emret amcacığım, emrinize hazırım» demiş. Sonra köpekleri kovalayıp, karı-kocaya rahat bir nefes aldırmış...

Geceyi köyde geçirmişler. Yine karı - koca Sınacok'tan kurtulmanın çaresini ararlarken sabah olup köyden ayrılmışlar. Az gimişler, uz gitmişler bir gölün kenarından geçerlerken karı-koca birleşip Sınacoğı uçsuz-bucaksız göle atmışlar. Sınacok boğulmuş, onlar da yollarına devam etmişler... Daha sonra başka bir köyde yerleşip yeniden mutlu bir hayat yaşamışlar... Masalın günahı ve vebâli, bize daha önce anlatanların başına. Gökten üç elma düştü, biri bana, biri sana, biri de başkasına anlatana olsun...

Yeni Düşünce Sayı 38 25 Ağustos 1972

hasretini ifade ederken, daha sonra mağlubiyetlerin acısını dile getirir. Başlangıçta duyduğumuz nal sesleri şiirin son bölümünde gitgide uzaklaşır..

"Atlımız yayamızla suları böyle geçtik
Dağları, yaylaları uzaktan böyle seçtik,
Tuna, Nil ve Volga'nın suyunu böyle içtik,
Tarihten gelen vedâ, artık, nal seslerimiz"

Aynı kitapta milli tarih şuurunu aksettiren şiirlerin yanında bayrak sevgisini anlatan şiirler de yeralmaktadır. Merdivenler adlı şiiri, bayrağı, temsil ettiği değerlerle birlikte son derece canlı bir şekilde tasvir edir.

"Yeryüzünden
Tanrı'ya yükselen merdivenlerin,
Al gülle süslüdür basamakları..
Al kefenli şehitleri karşılar
Gelinlik kızların ak duvakları..."
.....
Yellere bırakın al bayrakları
Al gülle süsleyin basamakları?"

Gerek Merdivenler adlı şiirde gerekse, Arif Nihat Asya'ya ithaf edilmiş olan Bayrak Konuştu adlı şiirde Körüklü, bayrağı Türk Milletinin geçmişi, günü ve geleceği içerisinde değerlendirir. O Türk Milletinin maziden bugüne gelen ruhunu anlatır. " Kopuz dağ başında kalmış ozansız" derken, milli değerlerin çiğnenişinden duyduğu acıyı ifade eder. Parıltısı sönmüş bir destan çağına hasretini belirtir.

Yukarıda şairin bütün bir Türklüğü yazdığını belirtmiştim. Kitapta yer alan, 27 Nisan, Özlenen Yurt, Övünürüm, Korkma, Kerküklüm bu tür şiirlerdir. Kerküklüm adlı şiirinde Kerkük ve Musuldaki kardeşlerimizin acısını, o acıyı paylaşma duygusunu şöyle anlatır.

Kerküklüm,
Yağız çehreli yiğitim,
Bil ki
Bana benden yakınsın;
Beni kahreder tutsaklığın, yasın,
Bazen Kerkük'te, Musul'dasın, Bazen, şuracıktasın..
Dinle;
Ben her seher senin horyatlarına,
Başı dumanlı Cilo'dan
Yanık yanık türküler söylerim..
Sesimi duymaz mısın?
Sesimi duymaz mısın?"

Refet Körüklü, Hani adlı kitabının sonuna, Kerkük horyatlarının ilhamıyla " Türkiye Hoyratları " ilâve etmiş. Birkaçını buraya alalım:

Yar vurulmuş
Güzele yar vurulmuş
Bir sabah uyandım ki
Kerkük'te yar vurulmuş

.....

Kor
Ayrılık yad elde kor;
Beni yaktı kül etti
İçime düşen şu kor.
Yelim var
Kasırgam var, yelim var;
Tanrıdağ'dan gelmişim
Öpülecek elim var..

10. İstanbul Festivali başladı

"Festival de Festival!"

20 Haziran, 22 Temmuz tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen milletlerarası 10. İstanbul Festivali'ne bu yıl ilk defa olarak Çin Halk Cumhuriyeti hakimiyeti altındaki Doğu Türkistan'ı temsilen "Doğu Türkistan Dans Topluluğu" katıldı.

Ne varki Çin Halk Cumhuriyeti Büyükelçilik yetkilileri bu "festival"den hiç hoşnut olmadılar. Çünkü onlar Türk Folklor Ekibi'nin ismini Çin Halk Cumhuriyeti Sinkiang Uygur Dans Topluluğu" olarak ilân etmişlerdi. Fakat festivali düzenleyen kuruluş tanıtıcı broşürlerde "Sinkiang" kelimesini kullanmayarak "Doğu Türkistan" kelimesini kullanınca Çin yetkilileri telaşa kapıldılar. Festivali düzenleyen Kültür Vakfı'nın yetkili bir şahsının ifadesine göre Çin Büyükelçiliği Türk Dışişlerine "şifahi nota". vermişler...

Bu konuda görüştüğümüz Türkistanlılar bu durumu Festival içinde "festival" olarak nitelendirdiler...

Doğu Türkistan Dans Topluluğu İstanbul Festivali'nde 25 Haziran, 27 Haziran ve 28 Haziran tarihlerinde Açık Hava Tiyatrosu'nda akşam saat 21 .30'da "gösterilerini" sunacaklardır.

Ayrıca festivale her yıl olduğu gibi Azerbaycan Dans Topluluğu 19 Temmuz, 20 Temmuz ve 21 Temmuz tarihlerinde Açık Hava Tiyatrosunda akşam saat 21 .30'da gösterilerini sunacaklardır...

Refet Körüklü'nün şiirleri

Sevinç ÇOKUM

Refet Körüklü edebiyatımızda milli duyguyu temsil eden bir şairimizdir. Onun şiirlerinde mazi, tarih ile bütün bir Türkiyeyi buluyoruz. Mazisi, zaferleri, yüce vasıfları ile bütün bir Türkiyeyi... Refet Körüklü bu bütünlük içerisinde Türk Milletinin uğradığı felaketleri, dış Türklerin elemini dermiyan diyerek dile getirmektedir. Türkiye bir yana, İstanbul gibi bir vatan parçasının bizim olup olmadığı hususunda tereddüt eden, fetih ülkü milletimizi ihtiyar bir ninenin oyuncu gözleri ve gülüşlerin karşısında Refet Körüklü kalemini vatanın ve milletin bölünmediğine ağlamış bir şairimizdir. O tıpkı Yahya Kemal gibi, ülkü zaferlerin mi vatanın duyulmakta ve günümüze değin zaman zaman gelen fetih ülkünün kıyısında hüzünle dolaşmaktadır.

"Nal Seslerimiz" adlı şiiri bu hüzünlü, bu buruklu dile getirir. Bu şiirde

"Gökler sarsılır bir yol yere varsa dizimiz,
Dağlar peşimizde, tarih arkamızda iz.
Bir zaman boralarla girdiğimiz diyârlara bir,
Turâbımız gelen nâlî, artık nal sesleriniz..."

diyerek Türkün kudretini, tarih içerisindeki yerini ortaya koyar. Türkün her vardığı yere adım takip-ettiğini ifade eder. Şiirin bir husûsiyeti de seçilen kelimelerin adeta atlıların nal sesini bize duyurabilmesidir. Bu nal sesi " koca Kürenin nabzı olmuştur. "Çağlarındaki volkanlar gümbür gümbür bastır.

Bastığın her toprakta bir ala turân vatan,
Koca kürenin nabzı benim emrimle atar,
Turâbımız gelen nâlî, artık, nal seslerimiz."

Bu bölümde şair, " koca kürenin nabzı benim emrimle atar" derken, Türk Milletinin kendi " beni" nide duyar. Körüklü bununla kendini o zaferlere ortak

→

BABİL'DE BİR TÖREN ARABASI

Bahattin KARAKOÇ

Hep büyüklere özenirdik çocukken
Çamurdan evcikler yapardık sıra sıra
Bahçeler yapardık ağaç dallarından
Arklar açar, tarlalar sulardık evlek evlek
Çöpten sabanlarımızla

Koş erinen ne hayaller kurardık
Bir yanımız sivil, bir yanımız asker
Savaşırdık tazecik kum tırtıklarıyla
Takır takır düşürürken leylekler
Kiminiz padişah olurdu, kiminiz vezir
Hint'e, Çin'e, Mısır'a

Büyüdük, çocukluktan çıktık ama
Bir turan bir daha bırakmak istemedi yakamızı
Oyun hep ayni oyun, az biraz boyutları değişmiş
Bin kapılı saraylara dönüşmüş evler
Göktaki yıldızlar yerlere düşmüş
Haksızlığı harp ganimeti sayınış devler

Tapular delinmiş, kan akar arklardan
Kimi "doğa" yasasıyla boğa güreştirir
Kimi kurmuş tezgâhını geçmişi ve geleceği eleştirir
Çıkmak hâsıl eder yapılan yorumlar
Kimi kendi için ister sınırsız hürriyeti
Kimi kendi çıkarına yontar adaleti
Oysa ki insan öldürmezdi çocuklar

Oyunun çizmeli kedişini gördüm fotoğrafçıda
Uzun favorilerini tarıyordu tırnaklarıyla
Sürmeli gözleriyle süzüyordu bütün dünyayı
Kamçısıyla çizmesine vura vura
Dünya dar bir kafes, içindekilerse kanarya
Ucuza kaptırıyorlar dokudukları rüyayı

Sahi siz ağlamasını hiç bilmez misiniz ey kuklalar?
Bir yanımız deniz, bir yanımız çöl, bir yanımız duş
Hiç söylemeden, hiç bir soru sormadan
Hiçbir şey olmamış gibi
Perdeye gelip selam durursunuz
İşlemeden suçlu sizi oynatanlara

Ver, daha ver, ver, daha ver...
Vere vere konduk kıl çula kuru basura
Biz vergi mükellefiyiz, verdikçe güçlenir tahsildarın atı
Elveda çocukluk günlerimizin mor saltanatı
Elveda padişahlığa, krallığa, vezirliğe
Elveda Hint'e, Çin'e, Mısır'a

Babil'de eski bir tören arabası
Uzaklık ne ki, sen say meyhaneyle mezarlık arası
Nasıl çarpılmazsın ki asma bahçelerinin ihtişamına?
En büyük putu taşırlar işkence festivallerinde
Kum saatleri çalışır ve fala bakar falcılar
çocuklukları yaşamayı unutmuş bütün çocuklar
Her alkış çağ-içi bir yüz karası

Biz kıvırcık sakallı kralın hemşehrileriyiz
Güneşi istediği yerden doğuracak bir kralın soylu tebası
Başlarımızı sokacak bir evimiz olmasa da
Zulümden ve yokluktan yedi sülalemiz kan ağlasa da

En görkemli zafer tâklarının altından
Islatmayan alkışlar arasından
Kralımızın miğferi hep böyle ışıldadıkça
Ağır ağır geçecek bu tören arabası

Erciyes Sayı 46
4.1.4

Kaşgarlı Mahmut

Doç. Dr. Tuncer GÜLENSOY

Türk tarihinin yapraklarını şöyle bir karıştırırsak, yalnız savaşlar, zaferler ve yenilgiler görmeyiz. Gerçi tarih deyince aklımıza hep savaş, zafer veya yenilgi ve arkasından da andlaşma gelir. Bunun dışında bir de kültür tarihimiz vardır ki, işte Türk'ü millet olarak tanımlatan bu tarihimizdir.

Türk kültür tarihi, edebiyat, dil, sanat, müzik, tarım gibi konuları içine alır. Bizim burada adını andığımız Kaşgarlı Mahmut da, Türk dili ve edebiyatına yüzyıllar önce imzasını atmış büyük bir dilcimizdir. Gerçi, Kaşgarlı'dan önce de büyük Türk dilcileri vardı : Orhon abidelerinin yazarları Kültigin ve Tonyukuk, büyük devlet adamlığı vasıflarının yanında birer dilciydiler. Onların bıraktıkları yazılı anıtlarda Türk dilinin eski örneklerini bulabiliyoruz.

Bu kısa girişten sonra, Kaşgarlı Mahmud hakkında elimizde bulunan bilgileri aktaralım :

Kaşgarlı Mahmud, XI. yüzyılın ikinci yarısında **Kitabü Divânü Lûgat-it-Türk** adlı ünlü eseri yazmış olan büyük Türk bilginidir. Bu büyük bilginin hayatı hakkında, Divânü Lûgat-it-Türk'ün çeşitli yerlerinde yine kendisi tarafından verilen kısa bilginlerin dışında pek fazla birşey bilemiyoruz.

Kendisinin yazdığına göre, babası Barsganlı olup adı Hüseyin; dedesinin adı ise Muhammed'dir. Babası Barsgan'dan Kaşgar'a göçmüş ve Mahmut da burada doğmuştur. Matmud'un doğum ve ölüm tarihlerini kesin olarak bilemiyoruz. Divanü Lûgat-it-Türk'ü yazıp bitirdiği 10 Şubat 1074 tarihinde yaşının bir hayli ilerlemiş bulunduğu bilindiğine göre, Kaşgarlı Mahmud'un XI. yüzyılın içinde doğup yaşadığı ve sonlarında da öldüğü tahmin edilebilir.

Büyük Türk hükümdarı Gazneli Mahmud'un babası Sevük Tigin de, Isık Göl yakınındaki Basgan şehrindendir. Kendi ifadesinden, onun soylu bir Türk ailesine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Çağının hilâfet dünyasında soya büyük bir değer verilirdi. Kaşgarlı da kendisini yüksek bir soya mensup göstermekle bu önemli noktaya işaret etmiştir. Bu gerçeği çekingen bir üslûpla anlatan Kaşgarlı, ailesi hakkında mübalâgalı ve lüzumsuz başka bir bilgi vermemiştir.

Yukarıda söze başlarken, onun büyük eserinin adını vermiştik : Divânü Lûgat-it-Türk.

Kaşgarlı Mahmud'u Kaşgarlı Mahmut yapan, adını ölümsüzleştiren de bu eserdir. Bilim dünyasında Divanü Lûgat-it-Türk deyince akla Kaşgarlı Mahmut, Kaşgarlı Mahmut deyince de Divanü Lûgat-it Türk gelir. Bu iki adı birbirinden ayrı düşünemeyiz.

Kaşgarlı Mahmut bu büyük eserini Bağdat'ta yazmıştır. Ama O'nun Bağdat'a neden ve ne zaman geldiğini bilemiyoruz. Bağdat'a gelmeden önce, Türk bozkırlarında gezip - dolaştığını, bir çok Türk lehçelerini, görenek ve gelenekerini yerinde öğrendiğini; Tarım, İli, Çu ve Seyhun nehirlerinin havzalarındaki Türk şehirlerini bizzat gördüğünü, türlü şehirler ve kabileler halkının şive farklarını, kelime konusundaki bazı ayrılıklarını bildiğini, yine kendisinden öğreniyoruz. Bu konuda şöyle diyor :

«Türk'lerin hemen tekmil illerini, obalarını, bozkırlarını inceden inceye gezdim, dolaştım : Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma, Kırgız boylarının dillerini ve kâfiyelerini, tamamen zihnimde nakşettim ki, her tâifenin şivesi bence, en mükemmel bir surette ortaya çıkmış oldu.»

Kaşgarlı Mahmud'un yaşadığı XI. yüzyıl, Orta Asya Türk dünyasının dil, edebiyat ve genellikle kültür bakımından en parlak çağıdır. Eski ana Türk yurdundan, durmadan Orta ve On Asya'ya doğru akmaya başlayan Türk göç ve akınlarıyla bu bölgeler artık iyice Türkleşmeye başlamıştı. X. yüzyılın başlarına doğru bağımsız bir Türk devleti kuran Karahanlılar, Orta Asya'nın Türk dilli ve kültürlü büyük bir çevresini içine almakla, ortak Orta Asya Türk dil ve uygarlığının öncüsü olmuşlardı. Fakat, bununla beraber, kuvvetli bir din dili olan Arapça ile, kuvvetli bir şiir ve edebiyat dili olan Farsçaya göre Türk dilinin başarı oranı azdı. İşte Kaşgarlı Mahmut, çağının bu kudretli dillerine karşı Türkçeyi yüceltmek, Türk diline istiklâlini kazandırmak için mücâdele etmiştir. Nitekim bu büyük eseri ile Türk diinin üstünlüğü, Arapça ve Farsça ile her zaman boy ölçüşebileceği ortaya çıkmıştır. Ne bahasına olursa olsun Türkçeyi Araplara öğretmeyi kendisine görev sayan Kaşgarlı Mahmut, en sonunda bunda başarılı olmuştur.

Şimdi de sayın okuyucularımıza bu büyük eser hakkında bilgi verelim :

Adından da anlaşılacağı üzere Divanü Lûgat-itTürk, her şeyden önce bir Türk sözlüğüdür. Daha eski bir sözlüğün şimdiye kadar elimize geçmemiş olduğuna bakılırsa Divanü Lûgat-it-Türk, kendi türünde en eski Türk sözlüğü oluyor demektir. Yazarının tarifine göre, malzemesini halk ağızlarından derleme teşkil etmiş, zaman zaman Türk halk edebiyatından da yararlanılmıştır. Fakat ne yazık ki, halk şiirlerine ait parçaların kaynakları gösterilmediği gibi, tamamı da esere yerleştirilmemiştir.

Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lûgat-it-Türk'deki dil tarihi bakımından çok değerli olan bilgilerden başka fırsat ve münasebet düştükçe, Türk coğrafyasına, tarihine, özellikle mitolojisine ait önemli bilgiler de veriyor. Eserin tercümesinin birinci cildinde yer alan bir efsaneyi şöyle anlatır :

«Türk din ulularından birinin adı **Kulbak** imiş; Balasagun dolaylarındaki dağlarda yaşarmış. Bu ulu kişi, eliyle siyah taşlar üzerine «Tanrı kulu Kulbak» diye yazınca, beyaz bir kitabe; beyaz taşa yazınca siyah bir kitabe or-

taya çıkarmış. Hattâ o kitabeler Kaşgarlı Mahmut'un zamanında hâlâ varmış. Bu kitabeler, belki de, bizim Orhon Kitabeleri dediğimiz kitabelerdir. Kim bilir...

Kelime serveti bakımından Divan, fevkalâde zengindir. Kaşgarlı, bunları halk ağzından toplamakla, bir Türk boyunun şivesine sadık kalmamış, bahsettiği kavimlerin dil malzemesini bir araya toplamaya gayret etmiştir. Divanü Lûgat-it-Türk'de 7500 kadar kelime vardır. Yazar, bunlardan birkaç sözün Farsçadan girdiğini yazıyorsa da, Arapçadan alınmış sözcükleri göstermiyor. Yine kitapta birkaç sözün, Tibet, Çin ve Hint dillerinden geldiği bazı Türk bilginleri tarafından bildiriliyorsa da, yazar bu türlü sözcüklerin kaynağını pek seyrek olarak anıyor.

Şimdi sözü burada kesip, bu büyük eserin nasıl ve kimin tarafından bulunup, bilim dünyasına sunulduğuna dair bir hatıraya yer verelim. Yeni Sabah gazetesinin 4, 7, 11, 14 Eylül ve 18 Ekim 1945 tarihli sayılarında, Türk diline emek veren dilcilerimizden Kilisli Rifat Bilge'nin anısını dinleyelim :

«..... Malî 1333 (yâni 1916) senesi idi. Bir gece yine bu kıraathaneye teşrif buyurdu (Kitabı bulan ve satın alan meşhur Ali Emiri Efendi'yi kasdediyor.) Biraz tarihten, edebiyattan söz ettikten sonra :

— Beyler, Efendiler !... Bu gece size bir şey soracağım ! dedi.

— Buyurun, dedik.

Sordu :

— **Divanü Lûgat-it-Türk** isminde bir kitap gördünüz mü, yahut işittiniz mi ?

İlk cevabı ben verdim :

— Kitabın kendisini görmedim, fakat Kâtip Çelebi bunu görmüş ve **Keşfüzzünûn**'una yazmıştır, dedim.

Sonra Ârif Bey ve arkadaşları, Arapça tarihlerin birinde bunun adını gördük, dediler. Bunun üzerine Emiri Efendi, Fuzulî'nin şu mısraını okudu :

«Eyledim tahkik, görmüş kimse yok cananı mı.»

Söz sırası bize geldi. Bir ağızdan heyecanla sorduk :

— Siz gördünüz mü ? dedik.

Sualimiz hoşuna gitti, kendisine mahsus bir tarzda gevrek gevrek, güle güle katıldı :

— Ne söylüyorsunuz ? İnayeti bârî ile bugün o kitaba malik oldum, dedi. Hepimiz tebrik ettik, fakat nasıl elde ettiğini, kimden satın aldığını sorduk.

— Âdetim veçhile haftada, iki, üç kere sahaflar uğrar, yeni bir şey var mı diye kitapçılara sorarım. Dün de uğradım. Kitapçı Burhan Beyin dükkânında oturdum. «Birşey var mı » dedim. Kitapçı :

— Bir kitap var ama, sahibi otuz lira (altın paradır) istiyor. Bu kitap bana geleli bir hafta oldu. Ben, bunu yüksek bir fiyatla alır. diye Maarif Nazırı Emrullah Efendiye götürdüm. O da encümenine havale etti. Encümen tetkik için bir hafta müsaade istedi, ben de kabul ettim. Bir hafta sonra uğradım. On lira teklif ettiler. Ben de : «Kitap benim değil, başkasınındır. Otuz liradan bir para aşağıya vermiyor» dedim. Cevaben «Biz otuz liraya bir kütüphane satın alırız. Al kitabını, istemiyoruz !» diye kitabı iade ettiler. Kitap sahibiyle tayin ettiğimiz müddet yarın bitecektir. Yarın kitabı vermeye mecburum. Bakınız, eğer işinize gelirse siz alınız» dedi.

Kitabı elime alınca bayıldım. Otuz lira değil, otuz bin lira değeri var. Dünyada eşi menendi görülmemiş bir Türk Kamusu ve grameri. Fakat kitapçıyı şımartmamak, fiyatı artırmaya bırakmamak için, nazlı davrandım : «Dağınık bir eser. Acaba tamam mı, değil mi ? Hem de müellifi Kâşgarlı bir adam imiş, kimdir, neciidir, belli değil. Sarı çizmeli Mehmet ağa... Maamafih ne de olsa bir eserdir. Maarif on lira teklif etmiş ise, ben de on beş lira veririm.» dedim. Kitapçı :

— Hayır, arzettiğim gibi benim değildir. Benim olsaydı verirdim. Fakat sahibi mutlak otuz lira istiyor. Almayacak olursanız sahibine iade ederim, dedi.

Sordum :

— Sahibi kimdir? dedim. Cevaben dedi ki:

— Yaşlıca bir hanımdır; eski Maliye Nazırı (Vanî Oğullarından) Nazif Paşa'nın mensuplarından biri. Paşa, bu kitabı ona verirken : «Bak, sana bir kitap veriyorum. İyi sakla ! Sıkıldığın zaman kitapçılara götür. Altın para otuz lira eder, aşağıya verme !» demiş. İşte bu otuz lira kadının kulağında küpe olmuş. Yoksa kendisi âcûze bir kadındır. Alacak isen, bir kadına iyilik etmiş olursun dedi.

Bunun üzerine :

— Evet, şimdi işin şekli değişti. Bir kadına muavenet bir vazifedir. Peki, kabul ettim, dedim ve kitabı aldım.

Fakat o dakikada şöyle düşündüm : Yanımda ancak 15 lira var, eve gidecek olsam kitap dükkanda kalacak, mümkün ki, başka birisi gelir, kitapçı tamahkârlık ederek ona da gösterir, o da alır. Paranın üstünü yarına bırakayını desem, olmaz. Başladım içimden Allah'a yalvarmağa : «Allah'ım bir dost gönder, bana yardım etsin. Beni kitaptan ayırma !...»

İki dakika sonra baktım ki, dostlarından eski Dârülfünûn edebiyat Muallimi Faik Reşat Bey oradan geçiyor. Hemen çağırdım. Gizlice : «Varsa aman bana yirmi lira ver» dedim. Çantasını açtı on lira varmış onu verdi.

— Üst tarafını da şimdi acele eve gider getiririm, dedi. Ben de kitapçının dükkânında kısmen huzuru kalple oturdum.

Birkaç dakika sonra Faik Reşat Beş geldi, parayı getirdi. Otuz lirayı kitapçı Burhan Beye verdim.

Burhan Bey «Pekâlâ, ya benim bahşişim yok mu ?» dedi.

Üç lira (altın) da ona verdim, vedalaştım. Dükkândan kalktım. Reşat Beyle konuşa konuşa çarşıdan çıktık. Fakat arkamıza baktım !

«Acaba Burhan Bey pişman olup da arkamızdan koşmasın» diye korku içindeydim.

Neyse, baktım ki gelen yok : «Oh Elhamdülillâh.» dedim.

Kitabı aldım, eve geldim, yemeği içmeği unuttum. Birkaç saat mütalâa ile uğraştım. Arkadaşlar, size arzediyorum : Bu kitap değil, Türkistan ülkesidir. Türkistan değil, bütün cihandır. Türklük, Türk dili bu kitap sayesinde başka revnak kazanacak, Arap dilinde Seyyibuyinin kitabı ne ise bu da Türk dilinde onun kardeşidir. Türk dilinde şimdiye kadar bunun gibi bir kitap yazılmamıştır. Bu kitaba hakiki kıymet verilmek lâzım gelse cihanın hazineleri kâfi gelmez.

Bu kitap ile Hazreti Yusuf arasında bir müşahebet var. Yusuf'u arkadaşları birkaç akçeye sattılar. Fakat sonra Mısır'da ağırlığınca cevahire satıdı. Bu kitabı da Burhan bana 30 liraya sattı. Fakat ben bunu birkaç misli ağırlığında elmaslara, zümrütlere veremem, dedim.

İşte ünlü Kaşgarlı Mahmut ve O'nun büyük eseri Divânü Lûgat-it-Türk...

Kaşgarlıyı ve Divânü Lûgat-it-Türk'ü bu kısa yazı çerçevesinde ancak bu kadar anlatabiliriz. Bu kıymetli ve büyük eser pek çok bilgin tarafından ele alınıp işlendi. Hakkında yazılan yazılar, üzerinde yapılan çalışmalar pek çoktur.

Sözlerimizi bitirmeden önce, Divânü Lûgat-it-Türk'ten bazı şiir ve atasözlerini, o zamanın ve bugünün Türkçesi ile sayın okuyucularımıza aktarmak istiyoruz. İşte Alp Er Tonga mersiyesinden iki dörtlük :

Alp Er Tonga öldü mü
Issız ajun kaldı mı
Ödlek öçin aldı mı
Emdi yürek yırtılur
(Yiğit Er-Tonga öldü mü
Kötü dünya kaldı mı
Zaman öcünü aldı mı
Şimdi yürek parçalanır)
Köglüm içün örtedi
Yetmiş yaşığ kartadı
Keçmiş ödük irtedi
Tün kün keçüp irtelür.
(Gönlüm için için yandı
Olmuş yaranın başı açıldı
Geçen zamanı aradı
Felek durmadan onu kovalıyor.)

Bahar tasviri de şöyle yapılıyor :

Türlü çiçek yazıldı
Barçım yazım kerildi
Uçmak yeri körüldi
Tumlug yana kelgüsüz
(Türlü çiçekler açıldı
İpekden döşeğim serildi
Cennet yeri belirdi
Soğuk yine gelmeyecek.)
Kurt kuş kamug tiridi
Erkek tişi terildi
Ögür alıp tarıldı
Yınka yuna kirgüsüz
(Kurt, kuş hep dirildi
Dişi erkek toplandı
Bölük bölük olup dağıldı
Artık ine girmeyecekler.)
Tümen çiçek tizildi
Bükünden ol yazıdı
Öküş yatıp üzeldi
Yirde kopa darışur
(Binlerce çiçekler dizildi
Tomurcuklarından yayıldı
Yer altında yatmaktan sıkılan bitkiler
Yerden biterek birbirlerinden ayrılıyorlar.)

Şimdi de atasözlerinden örnekler verelim :

1. Erdem başı tıl (Erdemin başı dil)
2. Koş kılıç kınga sıgmas (Çift kılıç bir kına sızmaz
3. Kanı kan ile yumas (Kanı kan ile yıkamazlar)
4. Közden yırasa köngülden yeme yırar (Gözden ıraklaşan gönülden de ıraklaşır.)
5. Tag tagka kavuşmas kişi kişike kavuşur. (Dağ dağa kavuşmaz, kişi kişiye kavuşur.)
6. Suv körmeginçe etük tartma (Su görmeyince pabuç çıkartma)
7. Kuvi er kudugka kirse yil alır (Talihsiz adam kuyuya girse yel alır.)
8. Tüzün birle uruş utun birle üsterme (Ağırbaşlı ile uğraş, yüzsüzle yarışma.)
9. Ermegüke eşik art bolur (Tembele eşik yokuş olur.)
10. Kişi alası içtin yılkı alası taştın (İnsan alacası içinde, hayvanın alacası dışında.)

Şimdi de b ubüyük eserin ne gibi konuları kapsadığı hakkında bilgi verelim :

Divanü Lûgat-it-Türk, adından da anlaşılacağı gibi, yalnız o zamanki canlı Türk şiveleri nin bir sözlüğü olmayıp, bütünüyle, o devir dil ve uygarlığını temsil eden, emsalsiz bir hazinedir. Arapça'ya ve İslâm kültürüne mükemmel bir şekilde vâkıf olan yazar, şüphesiz, kendi ırkdaşlarının toplumsal ve siyasal durumarına da yakından tanık olmuştur. Eserde toplanan kelimeler, Arap sistemi üzerine, sessiz harflerin sayısı oranında vezin kalıplarına ayrılmış ve çeşitli konulara bölünmüştür. Konuya göre, Türk şivelerinin ses ve şekil bilgilerine de, serpinti halinde değinilmiştir. Kelimelerin yazılışında, tamamiyle Arap tranekripsiyona riayet edilerek Türk dili âhengi, üstün, esre, ötre ve şedde gibi işaretlerle gösterilmiştir.

Bundan da anlaşılacağı gibi, Kaşgarlı bu noktada Arap imlâ geleneğine uymamış, Türkçe kelimelere has bir imlâ sistemi yaratarak, onları seslendirmek suretiyle gerçek değerini korumuştur.

Kelimeleri açıklayan örnekler, çoğunlukla Türk atasözlerinden ve halk edebiyatı parçalarından alınmıştır. Bu halk edebiyatı, dört önemli ve uzun mersiyeden başka, destanlardan, hikmetlerden, vecizelerden, pendnâmelerden, bahâriyelerden ve ayrı ayrı parçalardan ibarettir.

Kaşgarlı, Divanında yalnız Türk halklarının sözlüğünü toplamakla yetinmemiş, ayrıca Türk

kültür hayatının örfe, inanışa, kütle coğrafyasına ve toponomisine dayanan bilgileri de bir araya getirmeye çalışmıştır.

Divandaki sözlük malzemesi, şive bakımından yalnız halk ağzına bağlı kalmamıştır. Eserdeki sözcüklere ve eski Türk şiir ve edebiyat örneklerine bakılırsa, bunlar, hem o devrin klâsik Türkçesinden, hem de halk ağzından derlenmiştir. Bununla beraber Kaşgarlı, halk edebiyatına ve halk ağzına ait örnekleri bizzat Türk boyları arasında dolaşıp, onların ağzından derlediğini belirttiği halde, Divandaki klâsik edebî parçaları nereden aldığını açıklamaya lüzum görmemiş, anrak Çuçu adlı bir Türk şâirinin adını belirtmekle yetinmiştir.

Kelime serveti bakımından Divan, fevkalâde zengindir. Fakat, toplanan kelimeler, konu ve anlamları bakımından tasnif edilmemiş, ses ve şekil bilgisi konuları hep birbirine bağlı olarak alınmıştır. Taklit adları, saray diline ait unsurlar ve genellikle gramer şekilleri de bir tasnifden uzak tutulmuştur. Coğrafi isimlerle memleket adlarından ancak belli başlı tanınmış olanları alınmıştır. Bunlardan bazıları eserin içerisine alındığı halde, Divana eklenen haritada onlara yer verilmemiştir.

Yukarıda Divana ekli bir haritadan bahsettik. Şimdi de bu harita üzerine okuyucularımıza bilgi verelim :

Bu harita ilk Türk dünya haritasıdır. Kaşgarlı Mahmut'un eserine eklediği bu ilk Türk dünya haritasında Türklerin yaşadıkları alan ile, bunların uzak ve yakın bir ilişkide bulundukları milletlere de yer verilmiştir. Bu haritada dağlar - kırmızı, denizler - yeşil, kumluk sahalar - sarı, nehirler - mavi renklerle tesbit edilmiştir. Haritanın esas merkezini, Türk hükümdarlarının oturdukları Balasagun şehri teşkil etmektedir. Onun yakınında olup da belirtilmeyen göl Isık - göldür. Kaşgarlı da aslen buralardan olduğu için haritasında dünyanın ana noktasını burası teşkil etmiştir. Diğer Türk şehirleri ve sahalar bu şehre göre tanzim edildiği gibi, yönler eski Türk geleneğine göre düzenlenmiştir. Bu yüzden haritanın esas görünümünü doğu teşkil etmektedir. Haritada Türklerin yaşadıkları alanlar yeteri kadar ve açıklıkla belirtildiği gibi, Türk'lerin temasta bulundukları yakın yabancı komşularına da aynı derecede itina gösterilmiştir. Fakat, Türklerle ilişkisi olmayan sahalar ne yazık ki ihmal edilmiştir.

Haritada yerleri belirtilen Türk boyları, Kaşgarlının etnik tasnifine göre, başlıca yirmi esas kökten ibaret olmuş ve her bir boy da ayrıca birkaç kabileye ayrılmıştır. Divanda ancak esas boylar dikkate alınmış, kabileler ise pek çok olduklarından ihmal edilmiştir. Yalnız, herkesin bilmesi gereken Oğuz boyunun 22 kabilesi damgaları ile beraber gösterilmiştir.

Kaşgarlı Mahmud, Türk ulusunun boylarını birer birer belirttikten sonra, ayrıca, XI. yüzyıl Türk şiveleri arasındaki ilişkileri de tayine çalışmıştır. Onun bu yolda başvurduğu metod, ses ve şekil bilgilerine dayandığı gibi, o zamanki Türk şivelerinin, öz veya edebî olup olmadıkları esasına da dayanmaktadır. Ona göre, XI. yüzyıl Türk şivelerinin genel karakteri şöyle bir tasnife tabi tutulmuştur :

1. En açık ve doğru Türk şivesi, ancak bir dil bilip İran'lılarla karışmayan ve yabancı ülkelerle temasta bulunmayan kimselerin şivesidir. İki dil bilenler ve şehirlilerle düşüp kalkan kimselerin şiveleri bozuktur.

2. Uzak Doğuda bir ırmağın civarında oturan Cabarka halkının dili, oturdukları alanın çok uzakta olmasından dolayı malûm değildir.

3. Çin ve Maçin halkının ayrı ayrı dilleri vardır. Fakat, bunların şehirlileri Türkçe'yi iyice bilmektedirler. Bunlar, mektuplarını, Türk alfabesi ile yazarlar.

4. Yecüc ve Mecüc ülkesinin dilleri bilinmemektedir.

5. Tübüt ve Hotanlıların kendilerine has dilleri ve yazıları vardır. Bunların ikisi de Türkçeyi güzel konuşamazlar.

6. Uygurların şivesi öztürkçe olmakla beraber, ayrıca kendi aralarında konuştukları özel bir ağızları vardır. Kitapta ve mektupta kullandıkları 24 harften ibaret alfabeleri vardır. Bunun dışında Uygurların ve Çin'lilerin diğer bir alfabeleri daha vardır. Defter ve senetlerde bu yazıyı kullanırlar. Bu yazıyı ancak barbarlar okuyabilirler.

7. Göçebe Çumulların, kendilerine özgü anlaşılmaz bir dilleri vardır. Fakat Türkçeyi de anlarlar.

Bu tasnif diğer boyları da içine alarak uzayıp gitmektedir.

DAĞLAR

Kıvrım kıvrım yollar aşar, dolanır,
Yemyeşil yamaçlı, köşeli dağlar
Baharda çayları coşar, bulanır,
Sırt sırta dayalı, döşeli dağlar.
Doruğuna çıkan temaşa eyler,
Aşağı düzlükte görünür köyler ,
İnsan cûşa gelir, bir Bozlak söyler,
Yaylası sevinçli, neşeli dağlar.
Burcu burcu kokar çamın sakızı,
Ceylanlar dağların sevgili kızı,
Havası ciğerde tatlı bir sızı,
Yakası ardıçlı, meşeli dağlar.
Her nefesi cana bir can katmada,
Karalı'nın gözü Benli Fatmada,
Gümbür gümbür yayık yayar çatmada,
Güzeli Elifli, Eşeli dağlar.

İbrahim DAVUTOĞLU

Erciyes : Y,1:7 Sayı :76 Nisan 1984.

Doğu Türkistan Halk Kahramanları

Erkin ALPTEKİN

Çinliler, M.Ö. 210 dan itibaren Ortaasyada kurulan bütün Türk devletlerinin sınırları içinde bulunan Doğu Türkistanı istila edebilmek için, M.Ö 104, 59; M.S. 73, 448, 657, 744, 1759 yıllarında teşebbüsde bulunmuşlarsa da, bu emellerine 1876 yılına kadar nâil olamamışlardır. (1) 1876 yılındaki istiladan sonradır ki, Doğu Türkistana «Şincang» ismi verilerek, 18 Kasım 1884 tarihinde Çin topraklarına ilhak edilmiştir. (2)

Tarihçiler, Doğu Türkistan halkının tekrar hür yaşayabilmek için, 1759 yılından bu yana tam 2 defa ayaklanmış olduklarını belirtmektedirler. (3)

Bu ayaklanmalardan sonra Doğu Türkistan, 1863 1933 ve 1944 yıllarında olmak üzere üç defa, bağımsızlığını ilân etmiş ise de, bu devletlerin ömürleri çok kısa olmuştur.

Çinliler, ayaklanmaları her defasında çok kanlı bir şekilde bastırmıştır. Feodal Çin döneminde 1 milyondan fazla Doğu Türkistanlı katledilmiş (4), bir o kadar insan Çin zulmünden kaçarak komşu ülkelere sığınmış (5), 200 bin kişi de zincirlere vurularak Doğu Türkistanın güney vilayetlerinden İli vadisine sürülmüşlerdir. (6) Milliyetçi Çin döneminde ise 300 bin Doğu Türkistanlı imha edilmiştir. (7) Komünist Çin döneminde ileri gelen 360 Doğu Türkistanlı katledilmiş (8), 100 bin den fazla insan dış ülkelere sığınmak zorunda kalmış (9), 500 binden fazla kişi de çeşitli bahânelerle «ağır çalışmayla islah etme kampları»na tıkılmışlardır. (10)

Bu olağanüstü dönemde Doğu Türkistanda, halkını tekrar hürriyete kavuşturabilmek, halkının iffet, namus ve şerefini koruyabilmek maksadiyle, Sadir Pehlivan, İpar Hanım, Nazugum (Nâziğim), Mayım Han, Gülem Han, Ali Ahun, Rizvangül, Bilâl Nâzım, Hoca Niyaz, Mahmut Muhitti, Mehmet Emin Buğra, Ganî Batur, Şerifhan, Töre, Osman Batur, Canım Han, Vasıl Kadı, Davut Kadı, Abdulgafur Sabri, Nuri Bey, Rozi Muhammed Bey, Paşa Hanım, Abdulhamit Damollah başta olmak üzere sayısız kahramanlar çıkmıştır.

Bu kahramanların başında şüphesiz Sadir Pehlivan gelir. Sadir Pehlivan, Çin istilacıları tarafından Kaşgar ve Üçturfan şehirlerinden mecburen İli vadisine sürülen ailelerden birinin çocuğu olup, halkının başına gelen acı felaketleri kendi gözleriyle bizzat müşahede etmiştir. Sadir, halkının bu acısını biraz olsun dindirebilmek için nasıl bir hal çaresi bulması gerektiğini düşünüp duruyordu. Sonunda esaret altında ölmektense, harp ederek ölmeği tercih etti. Henüz 15 yaşında olmasına rağmen eline silah alarak, halkın yer yer istilâcılara karşı yürütmekte olduğu mücadeleye katıldı. Cesurluğuyla kısa zamanda bir önder haline geldi. Bu cesurluğundan dolayı halk ona «Pehlivan» lakabını verdi. Başlangıçta dağınık bir şekilde yürütmüş olduğu bu mücadeleyi, derleyip toparlayarak, askerlerini bir komuta altında toplayıp mücadeleyi bir çete harbinden çıkararak, ezilen bir milletin ezen bir millete karşı yapmakta olduğu istiklâl harbi haline getirdi.

Sadir Pehlivan dağınık vaziyetteki milliyetçileri bir araya toplamakla kalmadı, çok usta bir kurmay olduğunu da ispat etti. Çinlilerin Doğu Türkistandaki en büyük istihkamı olan «Bayanday» kalesini fethetmenin planlarını hazırlayarak bunu Şubat 1865 yılında tatbik etmeye karar verdi. İlk nazarda «Bayanday» kalesinin fethedilmesi çok zor gibi görünüyordu. Çünkü, bu kaleyi muhafaza etmek için 100 bin Çin askeri vardı. Fakat Sadir Pehlivanın îmanı, azmi ve usta stratejisine karşı Çin askerleri dayanamadılar.

Sadir Pehlivanın bu ölüm kalım savaşı tam iki sene devam etti. Binlerce şehit verilerek 1867 yılında «Bayanday» kalesi zaptedildi ve Çin askerleri tamamen imha edildi. Sadir Pehlivanın bu zaferiyle coşan Doğu Türkistan halkı Çin askerlerini tamamen ülkelerinden atarak 4 sene kadar müstakil yaşama imkânını bulmuşlarsa da, ardı arkası kesilmeyen Çin hücumları neticesinde tekrar boyun ekmek zorunda kaldılar. «Bayanday» kalesini fethetmeden önce hasta olan Sadir Pehlivan 1871 yılında İli de vefat etti.

1798 de dünyaya gelen Sadir Pehlivan, tam 58 sene elinden silâhı bırakmayarak düşmanlara karşı mücadele etti. O, sadece Doğu Türkistan halkının ölmez bir kahramanı değil, aynı zamanda da büyük bir şairi oldu, şiirlerinde kendi halkının başına gelen acı felaketleri dile getirmeye çalıştı. Bununla da yetinmeyip kendi şiirlerini bizzat besteledi. Onun şiirlerini bugün ezbere bilmeyen pek az Doğu Türkistanlı vardır.

Sadir Pehlivanın şiirlerinin halk arasında bu kadar tutulmasının en önemli sebeplerinden biri, şiirlerini çok sade bir dille yazmış olması ve devrin modası olan ve halkın kulağına yabancı gelen Farsça ve

Arapça kelimeleri kullanmaktan imtina etmesidir. Sadir Pehlivanın şiirleri şekil itibariyle koşmalardan farklı değildir.

Ünlü Rus bilgini Radlov, 1862 — 1863 seneleri arasında, Ömer Baki adlı bir Doğu Türkistanlının da yardımıyla halk arasına yayılan Sadir Pehlivanın şiirlerini toplayarak, 1886 da Petersburgda yayınlamıştır. Şimdi onun şiirlerinden bir tanesini sunalım:

Uygur Türk lehçesi

Tağmu tağ uruşup yürüp,
Putlarım yeğir boldi.
Şalvuni kavap kılsam,
Bir tatlik beğir boldi.
Yamulning yağaçları,
İgiz karağay çengze.
Yamuldin keçip çikkan,
Sadir özi hohengze.
Yamulda tola yetip,
Beşim bir kuçak boldi.
Men yamulni teşkende
Kaburğan piçak boldi.

Türkiye lehçesi

Dağdan dağa savaşmaktan,
Ayaklarım yara oldu.
Cepkenimi kebap yapsam,
Lezetli bir çiğer oldu.
Mahpushane duvarları,
Yüksek çam ağacından.
Mahpushaneden kaçan,
Sadirin kendisi pek yaman.
Mahpushanede çok yatıp,
Saçlarım bir kuçak oldu,
Mahpushane duvarlarını delerken,
Kaburgam biçak oldu.

Bu şiirinden de anlaşılacağı gibi, Sadir Pehlivan ilk zamanlar bir kaç defa yakalanarak mahkum edilmişse de, her seferinde bir yolunu bularak kaçmaya muvaffak olmuş ve tekrar milli mücadelesini devam ettirmiştir.

---

1) M.E. Buğra «Doğu Türkistanın Hürriyet Davası ve Çin Siyaseti» İstanbul 1954.
2) Owen Lattimore «Pivot of Asia» 1950 s. 50
3) M.E. Buğra a.g.e.
4) Peter Fleming «News From Tartary» London 1936 s. 247
5) İshakov «K. Tuği» 12.2.1970
6) a.g.e.
7) «Şing Şi Seyin Cinayetleri» Ürümçi 1945
8) Ziya Samedi «K. Tuği» 19.3.1974
9) Newsday 26.7.1982
10) Chen Shu Ping «The China Communist System of Reform Through Labour», Taipeh, Taiwan, Nisan 1978.

YARINLAR

Yalan günler birer birer geçiyor,
Ben yollara bakıyorum,
Yollar bana.
Sonra aklıma hayat geliyor;
Ben ömre yanıyorum,
Ömür bana...

Gün gelecek, ay olacak, yıl bitecek,
Ben onlara soracağım,
Onlar bana.
Ve sevgilim söz verdi yarın gelecek,
Ben yarınlara ağlayacağım,
Yarınlar bana...

Muammer ERCİYAS

GÖZLER

Bizi ölüm gibi ürküttü bir göz,
Sustu dilimiz, diyemedik «bakma..»
Bir gölge olarak dolaş ey gönül
Ve artık susama, artık acıkma..

Yaratmış nasılsa, öyle yaradan
Fitne, bu gözlerden dağılan ışık.
Söyleyin çekilsin dünya aradan,
Olmadan, olmadan delice âşık.

Odur gördüğümüz en güzel rüyâ
Çoktandır mes'uddur yastıklarımız.
Oldu kaç dağ ova, oldu kaç Asya
Demir çarıklarla aştıklarımız.

Adnan BÜYÜKBAŞ

Yeni Düşünce 18 Kasım 1983
Y:1:3 Sayı:109

İsa Yusuf ALPTEKİN

Doğu Türkistan'ın "İstiklâl Günü,,

Geçtiğimiz 12 Kasım, Çin zulmünden kurtularak bağımsız bir devlet haline gelen Doğu Türkistan'ın "İstiklâl Günü'ydü. 1933'de bağımsız bir devlet olarak kurulan Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti, daha sonra çeşitli entrikalarla ve barbarca istilâ ediliyordu.

Aşağıda, bu konuyla ilgili olarak Doğu Türkistan Hükumeti eski Genel Sekreteri İsa Yusuf Alptekin 'in bir yazısını bulacaksınız.

12 Kasım , Doğu Türkistan'ın Çin esaretinden kurtulup istiklâlini ilan edişinin en büyük ecdadı gibi, esaret tanımaz bir millet olduğunu bütün dünyaya haykırışının ve Türk'ün millı bayrağı olan "Gök Bayrak" ın Tanrı dağları üzerinde dalgalanmaya başlayışının 50. yıldönümüdür.

Doğu Türkistan'a vaki ikinci Çin istilasından 35 sene geçtikten sonra, bu müddet zarfında patlak veren ve çok kanlı şekillerde bastırılan millı ayaklanmaların yedincisi, 3 / Mart/1931'de Doğu Türkistan'ın doğu ucunda bulunan ve Çin'le hem hudut olan Kumul vilayetinden Hacı Hoca Niyaz adındaki bir millı kahramanımızın liderliğinde, hiç bir milletin ve devletin yardımı olmaksızın, yalnız sopa ve diş-tırnak gücü ile hattâ "kızıl" komşumuz Dış Moğolistan'ın yardım talebini de reddederek meydana geldi. Bu milli ayaklanma 1933 senesine kadar bütün Doğu Türkistan'a yayıldı. Şerif Han'ın liderliğinde Altay vilayetinde, Uygur Türkleri'nin merkezi olan Turfan'da,; Musul, Maksud, Mahmud Muhitî kardeşlerin liderliğinde Turfan'da, Hâfız Bey liderliğinde Karaşchir vilayetinde, Timur Beyin liderliğinde Aksu Vilayetinde, gene Timur ve Osman beylerin liderliğinde Kaşgar vilayetinde ve Mehmet Emin Buğra beyin liderliğinde Hoten ve Yarkent vilayetlerinde millî ayaklanmalar meydana geldi.

Netice itibariyle, İli ve Urumci vilayetlerine bağlı bir kaç kaza dışında, bütün Doğu Türkistan meş um Çin istilâsından ve esaretinden kurtulmuş oldu. Ve bu mukaddes Türk toprakları; şovenist, mağrur, gaddar, hilekâr, zâlim, Çinliler'den temizlendi. Ve Doğu Türkistan'ın tarihî, millî merkezi olan ve bağrında Karahanlı Devleti'nin kurucusu Satuk Buğra Han'ın ve Türklüğe şan ve şeref kazandıran Divan-ı Lügat-it Türk müellifi, Türkolojinin bânisi Mahmud Kaşgarî hazretlerinin ve Türk'ün Şehnâmesi olan Kutadgu Bilig'in müellifi Yusuf Has Hâcib hazretlerinin mübârek kabirleri bulunan Kaşgar'da "Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti" adıyla bir Türk Devleti kuruldu. 12/Kasım/1933...

Kumrul'da meydana gelen ilk ayaklanmanın lideri Hacı Hoca Niyaz Cumhurbaşkanlığına ve Doğu Türkistan'ın münevver din âlimlerinden olup bir müddet Türkiye'de de bulunan Sabit Abdulbâki Başbakanlığa getirildi.

İstiklâl merasimine Türkiye'den gelen, (bir rivayete göre Atatürk'ün emriyle gönderilen) Dr. Mustafa Kentli, Ahmet Tevfik Paşa, Mahmud Nedim...gibi zevat da katıldılar. Ve Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti Erkânı'nı Türkiye adına tebrik ettiler.

Hükumet, İsveçli misyonerler tarafından Kaşgar'da kurulmuş bulunan matbaada "Erkin Türkistan", "Yeni Hayat", "İstiklâl" ...gibi mecmua ve gazeteler neşrettirdi . Aynı zamanda Dr. Mustafa Kentli'yi, Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti'nin temsilcisi olarak Hindistan'a gönderdi. Vazifesi: Başta kardeş Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere, komşu ve diğer devletler nezdinde, yeni kurulan bu Türk devletinin tanınmasını sağlamak ve yeni devletin ayakta kalabilmesi için mâlî veaskerı yardım temin etmekti. Mustafa Kentli Hindistan'a gelir gelmez ilk iş olarak, Mustafa Kemal Atatürk'e, "Gök bayraktan Al bayrağa selâm.." diye başlayan bir telgraf çekti.

Bu arada, Doğu Türkistan'ın kurtuluş harekâtına yardım etmek bahanesiyle, Çin 'in batı ucunda bulunan Kansu eyaletinde Ma Cun Yin adında bir müslüman Çinli general Doğu Türkistan'a geldi. Ve Urumçi'yi muhasara etti. Doğu Türkistan Askeri İşler Direktörü sıfatını taşıyan zâlim, gaddar, hâris, habis, sadist.. bir insan olan general Şın Şi Say Ruslar'dan askerî yardım istedi. Doğu Türkistan'da bir müslüman Türk devleti kurulmasından son derece endişeye düşen Ruslar, general Şın'dan büyük imtiyazlar koparark. Doğu Türkistan'a iki koldan kızıl ordu birliklerini sokmak suretiyle Urumçi şehrini muhasaradan kurtardı ve milli ayaklanmaları bastırdı, kurulan yeni devleti de yıktı. Doğu Türkistan'a tamamen hâkim oldu. Sonra tedricen, Hacı Hoca Niyaz ve Sabit Abdulbâki başta olmak üzere 300 000 kişi tevkif edildi. Bunlar üzerinde 125 türlü işkence usulü kullandı. 28 türlü de öldürme usulü kullanarak 100 000 kişiyi öldürdü..

1933 yılında başlayan bu istilâ hareketi, isim ve rejim değiştirere hâlâ bütün şiddetiyle devam etmektedir.

Bu meş'um istilânın, bu insanlığı utandıran emperyalist tecavüzlerin durdurulması için Doğu Türkistanın müslüman Türk halkı, başta aziz Türkiyemiz olmak üzere, İslâm dünyasından ve hür insanlık âleminden âcil ve tesirli teşebbüsler ve yardımlar beklemektedir.

Doğu Türkistan'da ve bütün Türk dünyasında ebedî istiklâl güneşinin, bir daha batmamak üzere doğmasını diler; aziz Türkiye Cumhuriyetinin ilel ebed pâyidâr olmasını Cenab-ı Allahtan niyaz ederim.

olduğu zaman da bunu Tüfekçibaşı yapmış. Müşir rütbesi vermiş. Müşir Tahir Paşa'nın Beşiktaş'ta Serencebey'de bir konağı vardı.

Otuz Bir Mart Olayında Hareket Ordusu İstanbul'a gelince, Müşir Tahir Paşa Sultan Hamid'e diyor ki

–Padişahım, Müsaade buyurun, bunların hepsini yok edeyim. Sultan Abdülhamid:

– Hayır, olmaz. Kardeş kanı dökülmesini istemiyorum, demiş.

Sultan Abdülhamid Hal edildikten sonra ittihatçılar Müşir Tahir Paşa'yı Divanı Harp'te yargılıyorlar. Paşa her şeyi anlatıyor ve diyor ki:

– Eğer Sultan Hamid bana müsaade etseydi, şimdi sizin yerinizde ben olacaktım. Benim yerimde de siz olacaktınız...

İttihatçılar , Müşir Tahir Paşa'yı vazifesine bağlılığından dolayı takdir etmiş olacaklar ki, fazla bir ceza vermeyip sadece sürgüne yollamışlardır.

Mahmud Kemal Bey, "İlân-ı Hürriyet"e, "Ilân-ı harriyet" derdi. İttihatçılar iş başına geldikleri zaman, bir gün eski vükelâyı, eski vekilleri, kendilerinden önceki vekilleri, Divan yolun'dan yumurta atarak, çürük domates atarak geçiriyorlarmış. Mahmud Kemal Bey diyor ki: Baktım, eski Dahiliye Nazırı Memduh Bey geliyor. Beni görmesin diye Belediye binasının arkasına saklandım. Saklandım, ama beni yine de görmüş. Beni görünce müteesir olmasın diye saklandım. Sonra Baş Kâtip Tahsin Paşa'yı gördüm.

"İzzet Ağa... Sen onu, ona ver,,

Baş Kâtip Tahsin Paşa sefih bir adamdı. Aldıklarını kumarda, içkide yemiş bir adamdı. Har vurup harman savurmuş. Fakat aynı zamanda bilgili bir insandı. Bu Tahsin Paşa, Anadolunun işi bittikten sonra Cumhuriyet Gazetesi'nde beş lirakarşılığında tefrika yazıyordu. Sonra o parayı da kestiler. Erenköy'de otururdu. Kadıköy'e inecek kadar parası yoktu. Ayağına ayakkabı bulamıyordu. Hatta, Efendi hazretleri bu adamı birgün Eminönü'nde dilenirken görmüş.

Birgün Sultan Abdülhamid'i Şirket-i Hayriye Eshamından beşyüz altın temettu gelmiş.

Tahsin Paşa İzzet Bey'e demiş ki:

–Ben Huzurdan şimdi geldim. Bu altınları ben götürmeyeyim, al sen götür.

Ben sana bunu geri getirsem, bana ne verirsin, demiş. Hadi hadi sen götür, demiş. Gayet cimri adammış.

Sultan Hamid gayet terbiyeli adam tabii...Ne haber İzzet Ağa, bir şey mi var? demiş.

İzzet Bey:

– Bu Şirket-i Hayriye Eshamındaki Temettu'u Baş Kâtip Tahsin Paşa kulunuz gönderdi, demiş.

Sultan Hamid:

– İzzet Ağa, İzzet Ağa...Sen onu, ona ver...Birgün gelir lazım olur, demiş.

Müfessir Elmalılı Küçük Hamdi Efendi vardı, Onun yanına toplanıp ziyaretine giderlermiş. Sarığı cübbesi üstünde, mindere oturmuş. Birisi bir akşam demiş ki:

– Efendi hazretleri siz neden bir vazife almazsınız?

Atatürk'ün emriyle sekiz cildlik bir tefsir yazmıştı. Altı bin lira vermişti ona o zaman. Ondan sonra kendisine bir daha vazife verilmedi.

Elmalılı Hamdi Efendi demiş ki:

– Sultan Hamid'in hal fetvasını bana yazdırdılar. Ben bundan dolayı lânetliyim. Bundan sonra bana kimse iş vermez.

Bu konuyla ilgili olarak şöyle bir rivayet de kulağıma geldi:

Hamdi Efendi fetvayı vermek istemiyormuş, ama kendisine demişler ki: Bu İttihatçılar katil adamdır, padişahı öldürebilirler. Sen fetvayı ver. Hal olması, öldürülmesinden ehveni şerdir. Bunun üzerine baskı neticesi fetvayı vermiş.

Okuyucudan

TRT ve Sanat

"Bakıyoruz ekrana, "İz Bırakanlar" programında aynı adam, "Bir Sanatçı'nın Dünyası" isimli programda aynı adam. Sanki danışıklı bir dövüş sürdürülüyor. Bazı isimler, ekran ve mikrofonu tekeline almış. Başka isimlere buralarda görünme veya seslenme imkânı yasaklanmış gibi.

Türkiye'de sanatçı sayısı bu kadar azmı ki, hep aynı adamlar, aynı isimler üzerinde ısrar ediliyor.

Yoksa TRT'nin programları, belli kişilerin arzuları doğrultusunda mı hazırlanıyor?"

Mehmet ÇELİK/KAYSERİ

Yerli bir dizi

"TV'de geçtiğimiz Pazar akşamı yeni bir dizi başladı. Dizinin özelliği "yerli " bir hüviyet taşıması. Başrolde Müşfik Kenter oynuyor.

Bu polisiye dizinin, ilk hafta seyrettiğimiz "Pilot" bölümü, üzülerek söyleyelim ki, üzerinizde olumlu bir etki yaratmadı.

Hele Batı'dan alınan "polisiye dizi"lerle mukayese edildiğinde, çok ağır kaldığı, hattâ can sıktığı göylenebilir.

Hele bazı hatalar var ki, gözden kaçması imkânsız. Bir polis memuru, karanlık bir köşede, kaçakçılık zanlısı birini yakalamak için, sadece bir "hüviyet" gösteriyor. Karşısındaki adamın ne yapabileceğini, silâhı olup olmadığını, varsa çekip çekemeyeceğini, önceden kestirmiş gibi, silâhını çıkartmak gereğini bile duymuyor. Pek inandırıcı bir görünüm değildi.

Kaldı ki, gerçek hayattaki polisiye olayların gerilimi, bu dizidekinden çok daha fazladır.

İnşaallah, daha sonra istenen seviyeye gelir."

Osman TÜRKOĞLU/K.MARAŞ

Sanat haberleri

"Yeni DÜŞÜNCE'nin "Sanat"la ilgili sayfalarında, çeşitli yorumla, mülâkatlar görüyoruz. Bunlar millî düşünce açısından sanat-edebiyat ve benzeri konuların incelenişi şeklinde ortaya çıkıyor.

Fakat, dergide gördüğümüz bir eksiklik var ki, o da sanat haberleriyle ilgili. Zaman zaman kitap incelemeleri çıkıyor. Fakat , dergilerle ilgili incelemelerin, sergi ve sanat faaliyetleri gibi etkinliklerin sayfalarda yer almadığına şahit oluyoruz.

Bu gibi konulara daha fazla yer verirseniz bizi memnun etmiş olursunuz."

Özlem KESKİN/ ANKARA

Erciyes, Y.1 : 4 , Sayı : 46 = 10.12.1971

Kaşgarlı Mahmut

Doç. Dr. Tuncer GÜLENSOY

Türk tarihinin yapraklarını şöyle bir karıştırırsak, yalnız savaşlar, zaferler ve yenilgiler görmeyiz. Gerçi tarih deyince aklımıza hep savaş, zafer veya yenilgi ve arkasından da andlaşma gelir. Bunun dışında bir de kültür tarihimiz vardır ki, işte Türk'ü millet olarak tanımlatan bu tarihimizdir.

Türk kültür tarihi, edebiyat, dil, sanat, müzik, tarım gibi konuları içine alır. Bizim burada adını andığımız Kaşgarlı Mahmut da, Türk dili ve edebiyatına yüzyıllar önce imzasını atmış büyük bir dilcimizdir. Gerçi, Kaşgarlı'dan önce de büyük Türk dilcileri vardı : Orhon abidelerinin yazarları Kültigin ve Tonyukuk, büyük devlet adamlığı vasıflarının yanında birer dilciydiler. Onların bıraktıkları yazılı anıtlarda Türk dilinin eski örneklerini bulabiliyoruz.

Bu kısa girişten sonra, Kaşgarlı Mahmud hakkında elimizde bulunan bilgileri aktaralım :

Kaşgarlı Mahmud, XI. yüzyılın ikinci yarısında **Kitabü Divânü Lûgat-it-Türk** adlı ünlü eseri yazmış olan büyük Türk bilginidir. Bu büyük bilginin hayatı hakkında, Divânü Lûgat-it-Türk'ün çeşitli yerlerinde yine kendisi tarafından verilen kısa bilginlerin dışında pek fazla birşey bilemiyoruz.

Kendisinin yazdığına göre, babası Barsganlı olup adı Hüseyin; dedesinin adı ise Muhammed'dir. Babası Barsgan'dan Kaşgar'a göçmüş ve Mahmut da burada doğmuştur. Matmud'un doğum ve ölüm tarihlerini kesin olarak bilemiyoruz. Divanü Lûgat-it-Türk'ü yazıp bitirdiği 10 Şubat 1074 tarihinde yaşının bir hayli ilerlemiş bulunduğu bilindiğine göre, Kaşgarlı Mahmud'un XI. yüzyılın içinde doğup yaşadığı ve sonlarında da öldüğü tahmin edilebilir.

Büyük Türk hükümdarı Gazneli Mahmud'un babası Sevük Tigin de. Isık Göl yakınındaki Basgan şehrindendir. Kendi ifadesinden, onun soylu bir Türk ailesine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Çağının hilâfet dünyasında soya büyük bir değer verilirdi. Kaşgarlı da kendisini yüksek bir soya mensup göstermekle bu önemli noktaya işaret etmiştir. Bu gerçeği çekingen bir üslûpla anlatan Kaşgarlı, ailesi hakkında mübalâgalı ve lüzumsuz başka bir bilgi vermemiştir.

Yukarıda söze başlarken, onun büyük eserinin adını vermiştik : Divânü Lûgat-it-Türk.

Kaşgarlı Mahmud'u Kaşgarlı Mahmut yapan, adını ölümsüzleştiren de bu eserdir. Bilim dünyasında Divanü Lûgat-it-Türk deyince akla Kaşgarlı Mahmut, Kaşgarlı Mahmut deyince de Divanü Lûgat-it Türk gelir. Bu iki adı birbirinden ayrı düşünemeyiz.

Kaşgarlı Mahmut bu büyük eserini Bağdat'ta yazmıştır. Ama O'nun Bağdat'a neden ve ne zaman geldiğini bilemiyoruz. Bağdat'a gelmeden önce, Türk bozkırlarında gezip - dolaştığını, bir çok Türk lehçelerini, görenek ve gelenekerini yerinde öğrendiğini; Tarım, İli, Çu ve Seyhun nehirlerinin havzalarındaki Türk şehirlerini bizzat gördüğünü, türlü şehirler ve kabileler halkının şive farklarını, kelime konusundaki bazı ayrılıklarını bildiğini, yine kendisinden öğreniyoruz. Bu konuda şöyle diyor :

«Türk'lerin hemen tekmil illerini, obalarını, bozkırlarını inceden inceye gezdim, dolaştım : Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma, Kırgız boylarının dillerini ve kâfiyelerini, tamamen zihnimde nakşettim ki, her tâifenin şivesi bence, en mükemmel bir surette ortaya çıkmış oldu.»

Kaşgarlı Mahmud'un yaşadığı XI. yüzyıl, Orta Asya Türk dünyasının dil, edebiyat ve genellikle kültür bakımından en parlak çağıdır. Eski ana Türk yurdundan, durmadan Orta ve Ön Asya'ya doğru akmaya başlayan Türk göç ve akınlarıyla bu bölgeler artık iyice Türkleşmeye başlamıştı. X. yüzyılın başlarına doğru bağımsız bir Türk devleti kuran Karahanlılar, Orta Asya'nın Türk dilli ve kültürlü büyük bir çevresini içine almakla, ortak Orta Asya Türk dil ve uygarlığının öncüsü olmuşlardı. Fakat, bununla beraber, kuvvetli bir din dili olan Arapça ile, kuvvetli bir şiir ve edebiyat dili olan Farsçaya göre Türk dilinin başarı oranı azdı. İşte Kaşgarlı Mahmut, çağının bu kudretli dillerine karşı Türkçeyi yüceltmek, Türk diline istiklâlini kazandırmak için mücâdele etmiştir. Nitekim bu büyük eseri ile Türk diinin üstünlüğü, Arapça ve Farsça ile her zaman boy ölçüşebileceği ortaya çıkmıştır. Ne bahasına olursa olsun Türkçeyi Araplara öğretmeyi kendisine görev sayan Kaşgarlı Mahmut, en sonunda bunda başarılı olmuştur.

Şimdi de sayın okuyucularımıza bu büyük eser hakkında bilgi verelim :

Adından da anlaşılacağı üzere Divanü Lûgat-itTürk, her şeyden önce bir Türk sözlüğüdür. Daha eski bir sözlüğün şimdiye kadar elimize geçmemiş olduğuna bakılırsa Divanü Lûgat-it-Türk, kendi türünde en eski Türk sözlüğü oluyor demektir. Yazarının tarifine göre, malzemesini halk ağızlarından derleme teşkil etmiş, zaman zaman Türk halk edebiyatından da yararlanılmıştır. Fakat ne yazık ki. halk şiirlerine ait parçaların kaynakları gösterilmediği gibi, tamamı da esere yerleştirilmemiştir.

Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lûgat-it-Türk'deki dil tarihi bakımından çok değerli olan bilgilerden başka fırsat ve münasebet düştükçe, Türk coğrafyasına, tarihine, özellikle mitolojisine ait önemli bilgiler de veriyor. Eserin tercümesinin birinci cildinde yer alan bir efsaneyi şöyle anlatır :

«Türk din ulularından birinin adı **Kulbak** imiş; Balasagun dolaylarındaki dağlarda yaşarmış. Bu ulu kişi, eliyle siyah taşlar üzerine «Tanrı kulu Kulbak» diye yazınca, beyaz bir kitabe; beyaz taşa yazınca siyah bir kitabe or-

taya çıkarmış. Hattâ o kitabeler Kaşgarlı Mahmut'un zamanında hâlâ varmış. Bu kitabeler, belki de, bizim Orhon Kitabeleri dediğimiz kitabelerdir. Kim bilir...

Kelime serveti bakımından Divan, fevkalâde zengindir. Kaşgarlı, bunları halk ağzından toplamakla, bir Türk boyunun şivesine sadık kalmamış, bahsettiği kavimlerin dil malzemesini bir araya toplamaya gayret etmiştir. Divanü Lûgat-it-Türk'de 7500 kadar kelime vardır. Yazar, bunlardan birkaç sözün Farsçadan girdiğini yazıyorsa da, Arapçadan alınmış sözcükleri göstermiyor. Yine kitapta birkaç sözün, Tibet, Çin ve Hint dillerinden geldiği bazı Türk bilginleri tarafından bildiriliyorsa da, yazar bu türlü sözcüklerin kaynağını pek seyrek olarak anıyor.

Şimdi sözü burada kesip, bu büyük eserin nasıl ve kimin tarafından bulunup, bilim dünyasına sunulduğuna dair bir hatıraya yer verelim. Yeni Sabah gazetesinin 4, 7, 11, 14 Eylül ve 18 Ekim 1945 tarihli sayılarında, Türk diline emek veren dilcilerimizden Kilisli Rifat Bilge'nin anısını dinleyelim :

«..... Malî 1333 (yâni 1916) senesi idi. Bir gece yine bu kıraathaneye teşrif buyurdu (Kitabı bulan ve satın alan meşhur Ali Emiri Efendi'yi kasdediyor.) Biraz tarihten, edebiyattan söz ettikten sonra :

— Beyler, Efendiler !... Bu gece size bir şey soracağım ! dedi.

— Buyurun, dedik.

Sordu :

— **Divanü Lûgat-it-Türk** isminde bir kitap gördünüz mü, yahut işittiniz mi ?

İlk cevabı ben verdim :

— Kitabın kendisini görmedim, fakat Kâtip Çelebi bunu görmüş ve **Keşfüzzünûn**'una yazmıştır, dedim.

Sonra Ârif Bey ve arkadaşları, Arapça tarihlerin birinde bunun adını gördük, dediler. Bunun üzerine Emiri Efendi, Fuzulî'nin şu mısraını okudu :

«Eyledim tahkik, görmüş kimse yok cananı mı.»

Söz sırası bize geldi. Bir ağızdan heyecanla sorduk :

— Siz gördünüz mü ? dedik.

Sualimiz hoşuna gitti, kendisine mahsus bir tarzda gevrek gevrek, güle güle katıldı :

— Ne söylüyorsunuz ? İnayeti bârî ile bugün o kitaba malik oldum, dedi. Hepimiz tebrik ettik, fakat nasıl elde ettiğini, kimden satın aldığını sorduk.

— Âdetim veçhile haftada, iki, üç kere sahaflar uğrar, yeni bir şey var mı diye kitapçılara sorarım. Dün de uğradım. Kitapçı Burhan Beyin dükkânında oturdum. «Birşey var mı » dedim. Kitapçı :

— Bir kitap var ama, sahibi otuz lira (altın paradır) istiyor. Bu kitap bana geleli bir hafta oldu. Ben, bunu yüksek bir fiyatla alır diye Maarif Nazırı Emrullah Efendiye götürdüm. O da encümenine havale etti. Encümen tetkik için bir hafta müsaade istedi, ben de kabul ettim. Bir hafta sonra uğradım. On lira teklif ettiler. Ben de : «Kitap benim değil, başkasındır. Otuz liradan bir para aşağıya vermiyor» dedim. Cevaben «Biz otuz liraya bir kütüphane satın alırız. Ali kitabını, istemiyoruz !» diye kitabı iade ettiler. Kitap sahibiyle tayin ettiğimiz müddet yarın bitecektir. Yarın kitabı vermeye mecburum. Bakınız, eğer işinize gelirse siz alınız» dedi.

Kitabı elime alınca bayıldım. Otuz lira değil, otuz bin lira değeri var. Dünyada eşi menendi görülmemiş bir Türk Kamusu ve grameri. Fakat kitapçıyı şımartmamak, fiyatı artırmaya bırakmamak için, nazlı davrandım : «Dağınık bir eser. Acaba tamam mı, değil mi ? Hem de müellifi Kâşgarlı bir adam imiş, kimdir, necidir, belli değil, Sarı çizmeli Mehmet ağa... Maamafih ne de olsa bir eserdir. Maarif on lira teklif etmiş ise, ben de on beş lira veririm.» dedim. Kitapçı :

— Hayır, arzettiğim gibi benim değildir. Benim olsaydı verirdim. Fakat sahibi mutlak otuz lira istiyor. Almayacak olursanız sahibine iade ederim, dedi.

Sordum :

— Sahibi kimdir? dedim. Cevaben dedi ki:

— Yaşlıca bir hanımdır; eski Maliye Nazırı (Vanî Oğullarından) Nazif Paşa'nın mensuplarından biri. Paşa, bu kitabı ona verirken : «Bak, sana bir kitap veriyorum. İyi sakla ! Sıkıldığın zaman kitapçılara götür. Altın para otuz lira eder, aşağıya verme !» demiş. İşte bu otuz lira kadının kulağında küpe olmuş. Yoksa kendisi âcûze bir kadındır. Alacak isen, bir kadına iyilik etmiş olursun dedi.

Bunun üzerine :

— Evet, şimdi işin şekli değişti. Bir kadına muavenet bir vazifedir. Peki, kabul ettim, dedim ve kitabı aldım.

Fakat o dakikada şöyle düşündüm : Yanımda ancak 15 lira var, eve gidecek olsam kitap dükkanda kalacak, mümkün ki, başka birisi gelir, kitapçı tamahkârlık ederek ona da gösterir, o da alır. Paranın üstünü yarına bırakayını desem, olmaz. Başladım içimden Allah'a yalvarmağa : «Allah'ım bir dost gönder, bana yardım etsin. Beni kitaptan ayırma !...»

İki dakika sonra baktım ki, dostlarımdan eski Dârülfünûn edebiyat Muallimi Faik Reşat Bey oradan geçiyor. Hemen çağırdım. Gizlice : «Varsa aman bana yirmi lira ver» dedim. Çantasını açtı on lira varmış onu verdi.

— Üst tarafını da şimdi acele eve gider getiririm, dedi. Ben de kitapçının dükkânında kısmen huzuru kalple oturdum.

Birkaç dakika sonra Faik Reşat Beş geldi, parayı getirdi. Otuz lirayı kitapçı Burhan Beye verdim.

Burhan Bey «Pekâlâ, ya benim bahşişim yok mu ?» dedi.

Üç lira (altin) da ona verdim, vedalaştım. Dükkândan kalktım. Reşat Beyle konuşa konuşa çarşıdan çıktık. Fakat arkamıza baktım !

«Acaba Burhan Bey pişman olup da arkamızdan koşmasın» diye korku içindeydim.

Neyse, baktım ki gelen yok : «Oh Elhamdülillâh.» dedim.

Kitabı aldım, eve geldim, yemeği içmeği unuttum. Birkaç saat mütalâa ile uğraştım. Arkadaşlar, size arzediyorum : Bu kitap değil, Türkistan ülkesidir. Türkistan değil, bütün cihandır. Türklük, Türk dili bu kitap sayesinde başka revnak kazanacak, Arap dilinde Seyyibuyinin kitabı ne ise bu da Türk dilinde onun kardeşidir. Türk dilinde şimdiye kadar bunun gibi bir kitap yazılmamıştır. Bu kitaba hakiki kıymet verilmek lâzım gelse cihanın hazineleri kâfi gelmez.

Bu kitap ile Hazreti Yusuf arasında bir müşahebet var. Yusuf'u arkadaşları birkaç akçeye sattılar. Fakat sonra Mısır'da ağırlığınca cevahire satıdı. Bu kitabı da Burhan bana 30 liraya sattı. Fakat ben bunu birkaç misli ağırlığında elmaslara, zümrütlere veremem, dedim.

İşte ünlü Kaşgarlı Mahmut ve O'nun büyük eseri Divânü Lûgat-it-Türk...

Kaşgarlıyı ve Divânü Lûgat-it-Türk'ü bu kısa yazı çerçevesinde ancak bu kadar anlatabiliriz. Bu kıymetli ve büyük eser pek çok bilgin tarafından ele alınıp işlendi. Hakkında yazılan yazılar, üzerinde yapılan çalışmalar pek çoktur.

Sözlerimizi bitirmeden önce, Divânü Lûgat-it-Türk'ten bazı şiir ve atasözlerini, o zamanın ve bugünün Türkçesi ile sayın okuyucularımıza aktarmak istiyoruz. İşte Alp Er Tonga mersiyesinden iki dörtlük :

Alp Er Tonga öldü mü
Issız ajun kaldı mı
Ödlek öçin aldı mı
Emdi yürek yırtılur
(Yiğit Er-Tonga öldü mü
Kötü dünya kaldı mı
Zaman öcünü aldı mı
Şimdi yürek parçalanır)
Köglüm içün örtedi
Yetmiş yaşıg kartadı
Keçmiş ödük irtedi
Tün kün keçüp irtelür.
(Gönlüm için için yandı
Olmuş yaranın başı açıldı
Geçen zamanı aradı
Felek durmadan onu kovalıyor.)

Bahar tasviri de şöyle yapılıyor :

Türlü çiçek yazıldı
Barçım yazım kerildi
Uçmak yeri körüldi
Tumlug yana kelgüsüz
(Türlü çiçekler açıldı
İpekden döşeğim serildi
Cennet yeri belirdi
Soğuk yine gelmeyecek.)
Kurt kuş kamug tiridi
Erkek tişi terildi
Ögür alıp tarıldı
Yınka yuna kirgüsüz
(Kurt, kuş hep dirildi
Dişi erkek toplandı
Bölük bölük olup dağıldı
Artık ine girmeyecekler.)
Tümen çiçek tizildi
Bükünden ol yazıdı
Öküş yatıp üzeldi
Yirde kopa darışur
(Binlerce çiçekler dizildi
Tomurcuklarından yayıldı
Yer altında yatmaktan sıkılan bitkiler
Yerden biterek birbirlerinden ayrılıyorlar.)

Şimdi de atasözlerinden örnekler verelim :

1. Erdem başı tıl (Erdemin başı dil)
2. Koş kılıç kınga sığmas (Çift kılıç bir kına sızmaz
3. Kanı kan ile yumas (Kanı kan ile yıkamazlar)
4. Közden yırasa köngülden yeme yırar (Gözden ıraklaşan gönülden de ıraklaşır.)
5. Tag tagka kavuşmas kişi kişike kavuşur. (Dağ dağa kavuşmaz, kişi kişiye kavuşur.)
6. Suv körmeginçe etük tartma (Su görmeyince pabuç çıkartma)
7. Kuvi er kudugka kirse yil alır (Talihsiz adam kuyuya girse yel alır.)
8. Tüzün birle uruş utun birle üsterme (Ağırbaşlı ile uğraş, yüzsüzle yarışma.)
9. Ermegüke eşik art bolur (Tembele eşik yokuş olur.)
10. Kişi alası içtin yılkı alası taştın (İnsan alacası içinde, hayvanın alacası dışında.)

Şimdi de b ubüyük eserin ne gibi konuları kapsadığı hakkında bilgi verelim :

Divanü Lûgat-it-Türk, adından da anlaşılacağı gibi, yalnız o zamanki canlı Türk şiveleri nin bir sözlüğü olmayıp, bütünüyle, o devir dil ve uygarlığını temsil eden, emsalsiz bir hazinedir. Arapça'ya ve İslâm kültürüne mükemmel bir şekilde vâkıf olan yazar, şüphesiz, kendi ırkdaşlarının toplumsal ve siyasal durumarına da yakından tanık olmuştur. Eserde toplanan kelimeler, Arap sistemi üzerine, sessiz harflerin sayısı oranında vezin kalıplarına ayrılmış ve çeşitli konulara bölünmüştür. Konuya göre, Türk şivelerinin ses ve şekil bilgilerine de, serpinti halinde değinilmiştir. Kelimelerin yazılışında, tamamiyle Arap tranekripsiyona riayet edilerek Türk dili âhengi, üstün, esre, ötre ve şedde gibi işaretlerle gösterilmiştir.

Bundan da anlaşılacağı gibi, Kaşgarlı bu noktada Arap imlâ geleneğine uymamış, Türkçe kelimelere has bir imlâ sistemi yaratarak, onları seslendirmek suretiyle gerçek değerini korumuştur.

Kelimeleri açıklayan örnekler, çoğunlukla Türk atasözlerinden ve halk edebiyatı parçalarından alınmıştır. Bu halk edebiyatı, dört önemli ve uzun mersiyeden başka, destanlardan. hikmetlerden, vecizelerden, pendnâmelerden, bahâriyelerden ve ayrı ayrı parçalardan ibarettir.

Kaşgarlı, Divanında yalnız Türk halklarının sözlüğünü toplamakla yetinmemiş, ayrıca Türk

kültür hayatının örfe, inanışa, kütle coğrafyasına ve toponomisine dayanan bilgileri de bir araya getirmeye çahşmıştır.

Divandaki sözlük malzemesi, şive bakımından yalnız halk ağzına bağlı kalmamıştır. Eserdeki sözcüklere ve eski Türk şiir ve edebiyat örneklerine bakılırsa, bunlar, hem o devrin klâsik Türkçesinden, hem de halk ağzından derlenmiştir. Bununla beraber Kaşgarlı, halk edebiyatına ve halk ağzına ait örnekleri bizzat Türk boyları arasında dolaşıp, onların ağzından derlediğini belirttiği halde, Divandaki klâsik edebî parçaları nereden aldığını açıklamaya lüzum görmemiş, anrak Çuçu adlı bir Türk şâirinin adını belirtmekle yetinmiştir.

Kelime serveti bakımından Divan, fevkalâde zengindir. Fakat, toplanan kelimeler, konu ve anlamları bakımından tasnif edilmemiş, ses ve şekil bilgisi konuları hep birbirine bağlı olarak alınmıştır. Taklit adları, saray diline ait unsurlar ve genellikle gramer şekilleri de bir tasnifden uzak tutulmuştur. Coğrafî isimlerle memleket adlarından ancak belli başlı tanınmış olanları alınmıştır. Bunlardan bazıları eserin içerisine alındığı halde, Divana eklenen haritada onlara yer verilmemiştir.

Yukarıda Divana ekli bir haritadan bahsettik. Şimdi de bu harita üzerine okuyucularımıza bilgi verelim :

Bu harita ilk Türk dünya haritasıdır. Kaşgarlı Mahmut'un eserine eklediği bu ilk Türk dünya haritasında Türklerin yaşadıkları alan ile, bunların uzak ve yakın bir ilişkide bulundukları milletlere de yer verilmiştir. Bu haritada dağlar - kırmızı, denizler - yeşil, kumluk sahalar - sarı, nehirler - mavi renklerle tesbit edilmiştir. Haritanın esas merkezini, Türk hükümdarlarının oturdukları Balasagun şehri teşkil etmektedir. Onun yakınında olup da belirtilmeyen göl Isık - göldür. Kaşgarlı da aslen buralardan olduğu için haritasında dünyanın ana noktasını burası teşkil etmiştir. Diğer Türk şehirleri ve sahalar bu şehre göre tanzim edildiği gibi, yönler eski Türk geleneğine göre düzenlenmiştir. Bu yüzden haritanın esas görünümünü doğu teşkil etmektedir. Haritada Türklerin yaşadıkları alanlar yeteri kadar ve açıklıkla belirtildiği gibi, Türk'lerin temasta bulundukları yakın yabancı komşularına da aynı derecede itina gösterilmiştir. Fakat, Türklerle ilişkisi olmayan sahalar ne yazık ki ihmal edilmiştir.

Haritada yerleri belirtilen Türk boyları, Kaşgarlının etnik tasnifine göre, başlıca yirmi esas kökten ibaret olmuş ve her bir boy da ayrıca birkaç kabileye ayrılmıştır. Divanda ancak esas boylar dikkate alınmış, kabileler ise pek çok olduklarından ihmal edilmiştir. Yalnız, herkesin bilmesi gereken Oğuz boyunun 22 kabilesi damgaları ile beraber gösterilmiştir.

Kaşgarlı Mahmud, Türk ulusunun boylarını birer birer belirttikten sonra, ayrıca, XI. yüzyıl Türk şiveleri arasındaki ilişkileri de tayine çalışmıştır. Onun bu yolda başvurduğu metod, ses ve şekil bilgilerine dayandığı gibi, o zamanki Türk şivelerinin, öz veya edebî olup olmadıkları esasına da dayanmaktadır. Ona göre, XI. yüzyıl Türk şivelerinin genel karakteri şöyle bir tasnife tabi tutulmuştur :

1. En açık ve doğru Türk şivesi, ancak bir dil bilip İran'lılarla karışmayan ve yabancı ülkelerle temasta bulunmayan kimselerin şivesidir. İki dil bilenler ve şehirlilerle düşüp kalkan kimselerin şiveleri bozuktur.

2. Uzak Doğuda bir ırmağın civarında oturan Cabarka halkının dili, oturdukları alanın çok uzakta olmasından dolayı malûm değildir.

3. Çin ve Maçin halkının ayrı ayrı dilleri vardır. Fakat, bunların şehirlileri Türkçe'yi ivice bilmektedirler. Bunlar, mektuplarını, Türk alfabesi ile yazarlar.

4. Yecüc ve Mecüc ülkesinin dilleri bilinmemektedir.

5. Tübüt ve Hotanlıların kendilerine has dilleri ve yazıları vardır. Bunların ikisi de Türkçeyi güzel konuşamazlar.

6. Uygurların şivesi öztürkçe olmakla beraber, ayrıca kendi aralarında konuştukları özel bir ağızları vardır. Kitapta ve mektupta kullandıkları 24 harften ibaret alfabeleri vardır. Bunun dışında Uygurların ve Çin'lilerin diğer bir alfabeleri daha vardır. Defter ve senetlerde bu yazıyı kullanırlar. Bu yazıyı ancak barbarlar okuyabilirler.

7. Göçebe Çumulların, kendilerine özgü anlaşılmaz bir dilleri vardır. Fakat Türkçeyi de anlarlar.

Bu tasnif diğer boyları da içine alarak uzayıp gitmektedir.

DAĞLAR

Kıvrım kıvrım yollar aşar, dolanır,
Yemyeşil yamaçlı, köşeli dağlar
Baharda çayları coşar, bulanır,
Sırt sırta dayalı, döşeli dağlar.
Doruğuna çıkan temaşa eyler,
Aşağı düzlükte görünür köyler ,
İnsan cûşa gelir, bir Bozlak söyler,
Yaylası sevinçli, neşeli dağlar.
Burcu burcu kokar çamın sakızı,
Ceylanlar dağların sevgili kızı,
Havası ciğerde tatlı bir sızı,
Yakası ardıçlı, meşeli dağlar.
Her nefesi cana bir can katmada,
Karalı'nın gözü Benli Fatmada,
Gümbür gümbür yayık yayar çatmada,
Güzeli Elifli, Eşeli dağlar.

İbrahim DAVUTOĞLU

Erciyes, Yıl: 4 Sayı: 46 10,12,1981

Doğu Türkistan Millî Kahramanı Ganî Batur'un Vefatı

Erkin ALPTEKİN

Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Başkenti Alma Ata'da Uygur Türk lehçesinde çıkmakta olan «Komünizm Tuğı» gazetesinin gecikerek elimize geçen son sayılarının birinde, Doğu Türkistan millî kahramanların Ganî Batur'un 28 Haziran 1981 de vefat etmiş olduğu bildirilmiştir. Merhumun âilesine, mesai arkadaşlarına ve Uygur toplumuna başsağlığı, sabır ve sağlık dileriz.

Ganî Batur, 1902 senesinde Doğu Türkistanın İli vilâyetinde dünyaya gelmiş ilk ve orta tahsilini burada tamamlamıştır. Boylu - poslu, güçlü - kuvvetli olduğu kadar zeki bir çocuk olması dolayısiyle, arkadaşları arasında çok takdir edilirdi. Küçüklere sevgi, büyüklere saygı ve âcizlere yardım etmesi dolayısiyle halkın sevgisini kazanmıştı. Vatanı ve milletine bağlılığı sonsuzdu. 16 yaşından itibaren Çin'li yöneticilerin haksız icraatlarına karşı mücadele etmiştir. Bunun için de Wang Zin Şin, Cing Şu Rin ve Şing Şi Sey gibi Doğu Türkistanı sorumsuz bir şekilde idare eden «Harp Beyleri» devrinde bir kaç defa mahkûm olmuştur.

Ganî'nin, bir halk kahramanı olarak ortaya çıkması, 21.9.1944 den sonraki bir tarihe rastlar. Şöyle ki, Mançur - Çin hanedanlığının devrilmesi ve Harp Beylerinin azledilmesinden sonra, Doğu Türkistan'ı askeri kuvvetleriyle kontrolü altına alan Milliyetçi Çin Hükümeti, 30 Ağustos 1944 tarihinde U Cung Şin'i Doğu Türkistan Genel Valisi olarak tâyin etmiştir.

U Cung Şin, göreve başlar başlamaz, haleflerini aratmayacak bir şekilde, Doğu Türkistan halkına karşı Çinlileştirme siyaseti yürütmeye başlamıştır. Bu durumdan dehşete kapılan Doğu Türkistan halkı, yer yer mitingler, gizli toplantılar yaparak, bildiriler dağıtarak durumu protesto etmeye çalışmışlardır. U Cung Şin'in görevinden azledilmesi için Doğu Türkistan halkının yapmış olduğu müracaatlara Nankin Hükümeti de ilgisiz kalmıştır. Çaresiz kalan Doğu Türkistan halkı, U Cung Şin idaresine karşı ayaklanmıştır. Bu ayaklanmayı Ganî başkarmaktaydı.

Ganî, yanına Ekber, Hamit, Refik ve Fatih gibi Uygur, Kazak ve Tatar boylarından oluşan arkadaşlarını alarak 6.10.1944 tarihinde İli vilâyetinin Nilki nahiyesindeki Milliyetçi Çin garnizonunu basmıştır. Buradaki Çin askerlerini imha eden Ganî ve arkadaşları, 7.10.1944 tarihinde Nilki nahiyesini tamamen kendi kontrolü altına almıştır. Şevke gelen Nilki ve civar halkı, eline geçirdiği silahlarla Ganî'ye iltihak etmiştir. Kendisine ilhak eden halkla birlikte ili şehrine hücum eden Ganî, İli halkının da kendisine iltihak etmesiyle 5 Kasım 1944 tarihinde, buradaki Milliyetçi Çin askerlerini tamamen mağlup etmiştir.

Ganî'nin silâha sarılmasından önce Cing Şu Rin, Şing Şi Sey ve U Cung Şi'nin takibinden kurtulmak için dağlara sığınan milliyetçi aydınlar da tekrar İli'ye dönmüşlerdir. Yapılan müzakerelerden sonra, 12 Kasım 1944 tarihinde Çin'lilerden arındırılan bölgede Hür Doğu Türkistan Cumhuriyeti ilân edilmiş ve Alihan Töre bu yeni Cumhuriyet başkanlığına seçilmiştir.

Yeni hükümet derhal milli ordu teşkil etmeyi kararlaştırarak, Doğu Türkistan'ın diğer bölgelerini de Milliyetçi Çin askerlerinden kurtarmanın planlarını yapmağa başlamıştır.

Hür Doğu Türkistan Hükümeti ilk iş olaGanî'yi, göstermiş olduğu cesaret, feragat ve kahramanlıktan dolayı «Doğu Türkistan Cumhuriyetinin Milli Kahramanı» ilân etmiş, göğsüne, yeni Cumhuriyetin ayyıldızlı istiklâl madalyasını takmıştır. Bu tarihten sonra Ganî «Ganî Batur» olarak anılmaya başlamıştır.

Doğu Türkistan 1949 senesinden sonra, Çin Halk Cumhuriyetinin idaresi altına alınmıştır. Ganî Batur, burada kurulan hükümette bazı görevler almış, fakat bazı haksızlıklara karşı direnmesi yüzünden görevinden alınarak, Taklamakana sürgün edilmiştir. 1950 senelerinin ortalarında Sovyetler Birliğine sığınan Ganî Batur, vefatına kadar Özbekistan ve Kazakistan'ın çeşitli bölgelerinde yaşamıştır.

Doğu Türkistan halkı, bu unutulmaz millî kahraman hakkında şiirler yazmış ve şarkılar bestelemişlerdir. Bu şiirlerden birini aşağıda sunuyoruz :

Uygur Lehçesi :

Kazanlar kaynap taşgan
Hitaylar heddidin aşgan.
Gani Batur kirip kelse,
Herembağğa harap kaçgan.
İli yolu heybetlik,
İçken suyu şerbetlik.
Düşmanlarni yoğatgan
Geni Batur heybetlik.

Türkiye Lehçesi :

Kazanlar kaynayıp taşmıştır,
Çin'liler haddinden aşmıştır.
Gani Batur gelince,
Herembağa kaçmıştır.
İli yolu heybetli,
İçtiği su şerbetli.
Düşmanları yokeden,
Gani Batur heybetli.

Kitaplar Arasında :

Kıbrıs Türk Folkloru (*)

Doç. Dr. Saim SAKAOĞLU

Dış Türklerle ilgili olarak ortaya konulan her kitap, bazen çok uzaklarda, bazen bir adımlık yerde olan, ama daima aynı kalp atışlarıyle yaşayan soydaşlarımızın selâmı gibi gelir, tatlı bir gülücüğü gibi gelir, bâzen de mânâlı bir bakışı gibi gelir. Bu kitaplar arasında dert yüklü olanları vardır. Ama içlerinde sevgi haberleri getiren, geçmişin kötü günlerinden geleceğin güzel günlerine bağ kuranları da vardır. Elimizdeki **Kıbrıs Türk Folkloru** bu sonuncu bölümün güzel örneklerindendir.

1969 yılında neşrettiği **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler : Maniler** adlı ilk kitabı ile yavruvatan Kıbrıs'ın sesini duyurmaya başlayan edebiyat öğretmeni Oğuz M. Yorgancıoğlu, bu sefer daha doyurucu bir eserle karşımıza çıkıyor. Kendisi de bir parçası olduğu Kıbrıs insanının hemen her şeyini dile getiren Yorgancıoğlu, eserin bazı bölümlerini fotoğraf ve resimlerle de zenginleştirmiştir. Eser, Kıbrıs'ı kültür açısından tanımak isteyenler için vaz geçilmez bir kaynak olacak vasıftadır.

Kendi neslinden Mahmut İslâmoğlu ve gençlerden İlter Veziroğlu gibi, Kıbrıs'ın folklorunu tanıtan Yorgancıoğlu, evvelce de çeşitli konularda, yukarıda sözünü ettiğimiz **Maniler**'in dışında, üç eser daha çıkarmıştır. Bunları kısaca tanımakta fayda vardır kanaatindeyiz : Erenköy Şehitler Albümü (Ahmet Yorgancıoğlu ile birlikte, Magusa, 1969), Okulda (Üç perdelik piyes, Magusa, 1970), I. Manga (Üç perdelik piyes, Bozkurt gazetesinde 1974 Aralık'ında tefrika edilmiştir.) Onun iki kitabı da yayımlanmak üzere sırada beklemektedir.

Kıbrıs, Anadolu'nun ayrılmaz bir parçasıdır. Coğrafyacılar bu bütünlüğü ilmî usullerle araştırıp ortaya koyuyorlar. Ama her iki kalp atışının biri «Anavatan» diye çarpan soydaşlarımızın Anadolu'ya bakışları çok değişiktir. Onlar Kıbrıs'ın suyunun bile Anadolu'dan geldiğine inanırlar. Yorgancıoğlu'nun **Değirmenlik Köyünün Suyu** adıyle verdiği efsaneye göre, Anadolu'da teknesini kaybeden bir değirmenci, yıllar sonra onu Kıbrıs'ta bulur. Teknenin Kıbrıs'ta bulunuşu değirmencinin ağzından şöyle ifade edilir : «Demek ki su yol yapmış, buraya geliyor.» (s. 86)

Kıbrıs'ta düğün ve bayramlarda oynanan oyunlardan biri de Köroğlu adını taşımaktadır. (s. 35) Kıbrıs'ta meşhur olmuş bir Köroğlu olmadığına göre bunu, Çamlıbel'in ünlü efsanevî kahramanı Uruşan Ali olarak kabul etmemiz gerekecek.

Kıbrıs'lı soydaşlarımız Rumlardan çok çekmiştir. Meşhur Noel Gecesi katliamı (25 Aralık 1963) bunların en unutulmaz olanlarındandır. Makarios, Yorgacis, Samson gibi zalimlerin yıllar boyu soydaşlarımıza reva gördüğü zulümler, elbette Kıbrıs'lıların dillerinde ifadesini bulacaktı. Yorğancıoğlu'nun derlediği ve mani tarzında söylenmiş şiirler, anavatana duyulan hasreti dile getirdiği kadar zalimlere karşı duyulan nefreti de ortaya koymaktadır. Buradan seçeceğimiz iki mani, bir arzuyu olduğu kadar bir hasreti de şiirleştirmenin en güzel örneği olacaktır :

Ağızları kaparım
Sanma yoldan saparım
Enosis ne demekmiş
Ben Türklüğe taparım. (s. 148)

Bir gün sabah olacak
Güneş gene doğacak
Unutmayın kâfirler
Ada Türk'ün olacak. (s. 148)

Kıbrıs Türk Folkloru'nun ilgi çeken yönlerinden biri de «Asırlık Çınarlar Konuşuyor» adını taşıyan bölümüdür. Burada görmüş ihtiyarlar, kendilerine soruylan çeşitli konulardaki sorulara cevap vermişlerdir. 1920'lerden sonrası için belge olabilecek bu konuşmalar, soydaşlarımızın çektiği acıları olduğu kadar, gerek Kıbrıs'ta, gerek anavatanda cereyan eden sevindirici hadiseleri de sergilemektedir. Bir soruya verilen bu birkaç cevap, sevinçlerin nasıl gözyaşlarıyle karıştığını çok güzel bir şekilde ifade etmektedir :

«1960'ta Türk askeri adaya gelince ne hissettin ?»

«Bizi gurtaracak diye çok sevindik.» (s. 113)

«Çok sevindik.» (s. 123)

«Ne hissettim lâf mı be oğlum, sevindim, hem de nasıl... Çoluk çocuk kürümüynan garşılamaya gittik.» (s. 110)

Kıbrıs Türk Folkloru 1971 yılında hazırlanıp 1980'de basıldığı için 1974 Barış Harekâtiyle ilgili hususlar yer almamaktadır. Böyle bir bölüm olsa ve aynı soruyu sorsalardı alınacak cevaplar her halde «Mehmetciğimiz geldi, tıpkı 1571'de Lala Mustafa Paşamızın gelişi gibi geldi... İnşaallah bir daha çıkmamak üzere gelmiştir», şeklinde olacaktır.

Yorgancıoğlu'nun kitabı, içindeki malzemenin değerliliğinin yanında düzensizliği ile de dikkati çekmektedir. Matbaa imkânsızlık-

(*) Oğuz M. Yorgancıoğul, **Kıbrıs Türk Folkloru** (Duydum - Gördüm - Yazdım), Mağusa, 1980, Cambulat Basımevi, 186 s. (çift sütun), 8°, 200.000 TL.

Yeni Düşünce 4.1:3 Sayı: 91
29 Temmuz 1983

Mülâkât

Niyazi Yıldırım GENÇOSMANOĞLU

● İSA YUSUF ALPTEKİN

"Sovyet esareti esaret kabul ediliyor ama Kızıl Çin'in bizleri ezmesi esaret sayılmıyor"

Esir Milletler Haftası münasebetiyle Yeni DÜŞÜNCE Doğu Türkistan lideri İsa Yusuf Alptekin'le bir mülâkat yaptı ve bu haftanın 24. yılında görüşlerini aldı.

Aşağıda sayın İsa Yusuf Alptekin'in sorularımıza verdiği cevapları bulacaksınız:

– Bugün Esir Milletler Haftasının 24. yıldönümündeyiz. Siz 24 yıldanberi bu haftaları esir soydaşlarımız adına değerlendirmeye çalıştınız. Bugün neler hissediyorsunuz?

– Esir Milletler haftasını, her yıl olduğu gibi yine ızdırapla, fakat ilerisi için ümitle anmaktayız.

– Bu hafta münasebetiyle Türk milletine söylemek istedikleriniz nelerdir?

– 20. asrın sonlarına yaklaşırken, insanlık camiası içerisinde, büyük bir medeni milletin yüz milyon evlâdının, kızıl Rus ve Çin gibi iki zâlim emperyalist devletin esareti altında yaşaması, bizim mâkus talihimiz olabilir. Fakat bu durumun, gerek İslâm dünyasının, gerek hür insanlık âleminin ve dolayısı ile 20. asrın yüz karası ve utancı olarak tarihe geçeceğinden de şüphemiz yoktur.

Yüzyıllarca kölelik zinciri taşımış kavimler, Afrika'da henüz millet haline gelememiş topluluklar, bugün birer müstakil devlet olma saadetine ermişken, tarihin efendisi bir millet, medeniyetin beşiği bir ülke, kızıl Çin ve kızıl Rus emperyalizminin zulmü altında inlemektedir.

Büyük Türkistan'ın bölünmez bir parçası olan Doğu Türkistan, kızıl çarların metotlarını gölgede bırakacak zulümlerin tatbikatçısı olan kızıl Çin istilâcılarının esareti altındadır. Diğer emperyalist devletler, hiç olmazsa istilâ ettikleri ülkeye kukla bir cumhuriyet idaresi verdikleri halde, Çin emperyalistleri böyle bir şeyi düşünmemekte, zorla girdikleri ülkeyi kendi vatanları saymaktadırlar. İşte bu iğrenç siyaset yüzünden, beşbin yıllık Türk vatanı olan Doğu Türkistan'ın adı değiştirilerek, "yeni Toprak" demek olan "ŞİNCAN" yapılmıştır. Böylece Doğu Türkistan adı, hâfızalardan ve hâtıralardan silinmek istenmektedir.

– Esir Milletler Haftasının tesis ve tesid inden dolayı, esir milletlerin meselelerine bir fayda hasıl olmuş mudur?

– Bizim talihsizliğimize bakınız ki, 1959 yılında ABD. lerinde Esir Milletler Haftası tesis edilirken, yalnız Sovyet Rusya'nın esareti altındaki milletler hedef alınıyor. Kızıl Çin ve diğer Batılı devletlerin esaretindeki milletler bu "hafta"nın kapsamına alınmıyor. Gerçi biz, her yıl bu haftayı, dert ve davalarımızı dile getirerek anıyoruz. Fakat gönül ister di ki, Esir Milletler Haftası, bütün esir milletlere teşmil edilsin, artık insanlık için yüz kızartıcı esaret zincirleri kırılsın.

Esir Milletler Haftası her ne kadar 24 yıldan beri tertip ediliyorda, bu Haftayı dünya milletleri pek benimsemiş görünmemekedirler. Yalnız Birleşik Amerika Hükumetleri ve halkı Esir Milletler Haftası'nı değerlendirmekte; Müslüman milletler olsun, diğer hür dünya milletleri olsun bu "Hafta" ya gereken ehemmiyeti vermiyorlar.

– Kızıl Çin'de camilerin ibâdete açıldığı hakkında basında çıkan haberleri okuyorsunuz. Bu konuda ne dersiniz?

– Bugün kızıl Çin, bazı hususlarda Doğu Türkistan Türkleri üzerindeki baskısını biraz olsun gevşetmişse de, bu geçici ve aldatıcı bir durumdur. Temel politikaları olan zulüm ve işkence hiç bir zaman değişmez. Dış siyasetindeki şartlar kendi lehine döndüğü zaman yine ananevi zulmüne devam edeceğinden şüphe edilmemelidir.

– Bu "hafta" münasebetiyle dış Türkler hakkında Devletimizden ve milletimizden istedikleriniz nelerdir?

– Bugün "Esir Milletler Haftası"nın 24. yılını idrâk ederken, büyük Türk milletinden, kan ve can kardeşlerimizden bazı ricalarımız olacaktır; Bu ricalarımız sırasıyla şunlardır:

Hangi şartlarda ve şekilde, hangi sahalarda ve hangi nisbette olursa olsun; esir Türkler'in mânevi lideri, yegâne istinatgâhı, ümit ve teselli kaynağı olan Türkiye Cumhuriyeti hükumetlerince; başta Doğu Türkistan olmak üzere, bütün esir Türkler'in dert ve davalarıyla alâkadar olunması;

Dr.Kürşat AKTAŞ

Magna Carta'dan Churchill'e...

Avrupa'da 18. asrın sonuna kadar hükümdarla halk arasına hiçbir organ girmemiştir. İngiltere hariç. İngilterede baronlar soyguncu ve zalim kral John'a baş kaldırmışlardır. Sebep enflasyon. Artan fiyatlar yüzünden masraflarını karşılayamayan kral yeni vergiler koymuş, baronlarla tebaa arasındaki yerleşik örfü bozmuş ve ileri gitmiştir. İngiliz baronlarının beşte biri bir araya gelmiş, krala karşı koymaya yeltenmiştir. Baronların geriye kalanlarından yardım uman kral bu hareketi kuvvetle bastırmaya teşebbüs etmiştir. Baronların bu işte çoğunlukla tarafsız kalması ve isyan halindekilerin Londra'yı işgal etmeleri kralı yola getirmiştir.

Baronlar kraldan şikâyetlerini, bunların uzun ve kısa vadeli çözümlerini gösteren bir vesika hazırlamışlar, kral da bu vesikaya mührünü basmıştır. Adı büyük "Mağna Carta" budur. Hadise 1215 yılında, bundan 768 yıl önce cereyan etmiştir. Çağımızın siyası demokrasisini Mağna Carta ile başlatanlar İngiltereyi demokrasinin beşiği sayarlar.

Gerçekten, basit yapısı ve görünüşü yanında, Magna Carta'nın bir vasfı dikkati çekicidir: O sırada toprağa bağlı esirler hariç bütün insanların bazı önemli hakları teminat altına alınıyordu. Çağımızda iktidar sahiplerinin hâlâ havsalalarına sığdıramadıkları haksız tevkif ve alıkoyma bunlardan biridir. Anglo-Amerikan hukunda (habeas corpus) adıyla müesseseleşen bu hak sekiz asırdanberi sarsıntı geçirdikçe güçlenmiş ve yerleşmiştir. Demokrasinin bir gecede oluşmadığı, müesseselere dayandığı gerçeğinin tipik delillerinden bir bu habeas corpus ve özellikle (habeas corpus ad subjiciendum) müessesesidir. Magna Carta, kralları da hukukla bağlamıştır. Sir Edward Coke'un sonradan yaptığı ciddi çalışmalarla ve mücadelelerle Magna Carta Anayasa hukukunun ciddi vesikası haline gelmiştir . Amerikada Thomas Jefferson'un da bu kaynaktan yeteri kadar beslendiği bilinir.

Krallar durur mu? İngiliz kralları iç ve dış olayların getirdiği fırsatlardan faydalanmaya ve hükümranlık haklarını mutlak hale getirmeye çalışmışlardır. Bunların karşısında bir müddet kilise, ve halk ve bir müddet de halkın mümessilleri denge aramışlardır.

İngiliz Parlamentosunun teşekkülü dikkat çekicidir. Aslında İngilterede ve Fransada (Parlament ve Parliament) tabirleri kaza organları için kullanılmış veya öyle doğmuştur. Sonradan İngiliz Kralı (Shire - beylik)'lere haber göndermiş, krala faydalı tavsiyelerde bulunabilecek akıllı adamlarını göndermelerini istemiştir. İngilizlerden yedi asır sonra böyle akıllı adamları bulmak ve çağdaş iktidarlara hizmet sunmak imkânı, ibretle görüyoruz ki, hâlâ mevcuttur.

İngiliz kralları ile millet meclisleri (House of Commons) arasındaki denge mücadelesi 17. asrın ortalarına kadar alternatif cereyandaki zikzakları takip etmiştir. Kâh birinin, kâh ötekinin lehine gelişerek. Burada ülkenin hayatı menfaatlerini ayakta tutacak güçte istikrarlı icra ihtiyacı kadar insan haysiyetini koruyacak teminatlar da önemli olmuştur. Her iki tarafın müesseseleri de gelişmiştir. İngiliz parlamentosu on yedinci asırda iki iç harbden sonra ve Oliver Cromwell darbesiyle bugünkü seviyesini kazanmıştır. Ondan sonra ki asırlarda Parlamento kralların veya kraliçelerin hükümetleriyle, kralların ve kraliçelerin muhalefetlerini çıkaran, kontrol ve murakabe eden kaynak, hâkimiyet kaynağı haline gelmiştir. Bugün İngiliz Parlamentosunun, hangi devirde olursa olsun, aldığı kararlar ve çıkardığı kanunlar, yürüttüğü işlemler icra ve kaza organları için yegâne rehber ve dayanaktır.

1940 yılında Kraliçenin [illegible] yetkili Başbakanı, Harbiye Bakanı, Kraliçenin ordularının Başkomutanı Winston Churchill Millet Meclisi kürsüsünden, kendisini o mevkilere iş fakla getirenlere şöyle sesleniyordu:

"Size ancak kan, zahmet, gözyaşı ve alınteri vadedebilirim. Siyasetimiz nedir diye sorarsanız derim ki denizde, karada ve havada bütün gücümüzle harbetmektir. Gayeyi sorarsanız bir kelimeyle cevap veririm: Zafer."

Parlamentonun ileri gelen liderleri, birinci dünya harbinden beri devam eden bütün başarısızlıklarını ve sevimsizliklerini bir yana bırakarak Churchill'e İngiliz mukadderatını teslim etmeyi teklif etmişler ve İngiliz Parlamentosu da bu teklifi ittifakla kabul etmiştir.

Sir Winston Churchill İngiliz Dünya Harbinin muzaffer lideri 1945 Seçimlerinde İngiliz milleti demokrat diktatörü iktidardan uzaklaştırmıştır. İngiliz milletinin ne kadar nankör olduğu söyleyeni hiç duymadım. Herhalde diktatörlük tidatlarının en masumunu bile İngiliz demokrasisi hassas dengesine sığdıramamıştır.

Sir Winston Churchill bir kurnazı (Stalin) ile ayağı yerden sik bir Amerikan entellektüeli (Roosevelt) arasına sıkıştığı günlerden layarak, son nefesine kadar hürriyaya komünist tehlikesini anlatmaçalışmıştır. İngiltereyi George well'in 1984 İngilteresi haline memek için Parlamentonun Churchill'ler çıkarma gücünde ğunu iddia etmek herhalde İngiliz düşer.

Bizimki, nasıl bir demokrasinin bu güçte olduğunu araştırmak bulmak ve güvenmekten ibarettir.

TRT. dünyanın bir çok memleketini Türkiye'ye tanıtmak için programlar yapmaktadır. Bu meyanda, başta Doğu Türkistan olmak üzere, (çünkü en çok unutulan odur) esir Türk illerini; tarihi, içtimaı ve kültürel sahalarda tanıtacak programların da yapılması;

Türklük, Müslümanlık ve insanlık için büyük hizmetler veren, Türkistan'da yetişmiş Türk büyüklerinin doğum ve ölüm yıldönümlerinde, eserlerinin ve şahsiyetlerinin tanıtılması;

Doğu Türkistan beşbin yıllık bir Türk vatanıdır. Bütün dünyadaki Türklerin ecdadının vatanı olan ve halen de Müslüman Türk soydaşlarımızın yaşadıkları bu vatanın, Çinliler tarafından, adının "Sincan" olarak değiştirilmesi TRT ve basınımız tarafından Türk milletine açıklanmalı ve ilgili devletin ilgili makamları nezdinde protesto edilmelidir. Hiç bir emperyalist millet istilâ ettiği memleketin adını değiştirmemişken, Çinlilerin bu ebedi Türk vatanın adını değiştirmesi ve Kızıl Çin'in de bu adı kullanmakta ısrar etmesi ve Türkiye'mizin de bu değişik Çince adı benimsemesi, Türk ırkının haysiyetine dokunan bir husus olarak bunun da protesto edilmesi;

Esir Türkler'in meseleleriyle meşgul olmak üzere, Başbakanlığa bağlı bir Müşteşarlık, Dışişleri Bakanlığına bağlı bir Daire kurulması;

Doğu Türkistan'dan gelip Türkiye'ye iltica suretiyle kalmak istiyenlere her sahada kolaylık, devlet kademelerinde güleryüz ve azami şefkat gösterilmesi; Doğu Türkistan'a, Diyanet İşleri Başkanlığınca dini kitaplar ve çok miktarda Kur'an-ı Kerim; Kültür Bakanlığınca, Türk tarihi, Türk dili, ve diğer konularda kitaplar gönderilmesi;

Türkiye Hükumeti tarafından, dış Türkler'in lehçeleriyle konuşabilen dış Türk ülkeleri hakkında yeteri kadar bilgileri haiz, o ülkeleri yakından tanıyan mütehassıslar yetiştirilmesi;

Bütün dış Türkler tarafından anlaşılabilecek müşterek bir Türkçe'nin meydana getirilmesi zaruridir. Zira esir Türkler, Çinliler'in ve Rusların ananevi, milli siyasetleri icabı, kendi milli tarihlerini, kültürlerini, dillerini öğrenmek imkânından mahrumdurlar. Esir Türkler bunları ancak, Türkiye'de, Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan öğrenmek zorundadırlar. Fakat maalesef uydurma dil sebebiyle, lâyıkı gibi istifade edilememektedir . Bu itibarla, bütün dünya Türklüğünün kolayca anlıyabileceği okuyup , yazabileceği bir Türkçe için çalışmalar yapılması;

Sahipsiz esir Türk ülkelerini bütün cepheleriyle araştırmak maksadıyla, üniversitelerin alâkalı fakülteleri nezdinde "Dış Türkler" kürsüleri kurulması, bu kürsülere iç ve dış Türklerden mütehassıs elemanlar yetiştirilmesi;

Üniversitelerde, dış Türkler'in meselelerini görüşmek, tebliğler verilmek ve ilmi çalışmalar yapılmak üzere, yılda bir defa sempozyumlar tertip edilmesi;

Yine üniversitelerimizin himayesi altında olmak üzere, Çin mahkumu Doğu Türkistan'dan, Rus mahkumu Batı Türkistan'dan, Azerbaycan'dan, Kuzey Kafkasya'dan, İdil- Ural'dan, Kırım'dan...Türk ilim adamlarının, sanatkârlarının, edip ve şairlerinin Türkiye'ye davet edilerek, konferanslar verdirilmesi ve Türkiye'den de oralara aynı vasıfta insanların gönderilmesi, tarih , edebiyat, iktisat, sosyolofi,arkeoloji sahalarında mütehassıs ilmi heyetlerin Doğu Türkistan'a gönderilmesi, oralardaki kültür mirasımızın araştırılmasının, tanınmasının ve Türkiyeye tanıtılmasının sağlanması;

Filim şirketlerinin Doğu Türkistan'a gidip, oraların tabiat güzelliklerinin, zenginliklerinin tanınması, belgesel filimler çekilmesi, aynı zamanda folklorunu, tarihi eserlerini, ecdat yâdigârı âbidelerini, kültür bakiyelerini tesbit ile filmler yaparak Türkiye'ye ve dünyaya tanıtılması; Doğu Türkistan'ın zengin görüntülerini ve kültür ürünlerini gösteren filmleri, Almanlar, Japonlar, İngilizler.. yıllarca önce yapmışlardır.

Filistin şehitlerine mevlüt okutulduğu ve dualar yapıldığı gibi camilerimizde muayyen zamanlarda, Türkistan şehidleri için de mevlüt okutulmasının ve dua edilmesinin sağlanması, Birleşik Amerika'da olduğu gibi alâkalı teşekküller tarafından toplantılar tertip edilmesi, esir Türklerin davalarının dile getirilmesi;

– Siz Dünya İslâm Birliği Kurucu Meclis azası da seçilmiş bir Türk olarak, esir milletler ve esir soydaşlarımız hakkında İslâm dünyasına neler söylemek istersiniz?

– Kızıl Çin'le diplomatik münasebetleri bulunan İslâm devletlerinin İslâm teşekkülerinin İslâm matbuatının, Doğu Türkistan'a istiklâl tanınması hususunda kızıl Çin'e tavsiyede ve baskıda bulunmaları:

Başta Doğu Türkistan olmak üzere Çin ve Rus istilâsı altında bulunan Müslüman Türk ülkeleri hakkında iktisat, sosyoloji, dil, edebiyat, tarih sahalarında olduğu gibi Çinliler'in Doğu Türkistan'daki imha siyasetinin gelişmesi hakkında da ciddi araştırmalar yaptırılması;

Doğu ve Batı Türkistan'ın kurtuluş davaları, bunlar üzerindeki Rus ve Çin rekabetinin tetkiki ve gelişme seyrinin takip edilmesi;

Esir Milletler Haftası dolayısıyla toplantılar tertip edilerek komünist esiri milyonlarca müslüman Türk'ün hatırlanması;

Mekke'deki Dünya İslâm Birliği tarafından alınan karar icabı , İslâm devletlerinin Doğu Türkistan davasını BM'e götürmeleri;

Doğu Türkistan meselesini yerinde tetkik etmek üzere Cidde'deki İslâm Devletleri Hariciye Vekilleri Konferansı tarafından Doğu Türkistan'a bir heyet gönderilmesi;

Dünya İslâm Devletleri Hariciye Vekilleri Konferansında Doğu Türkistan meselesinin müzakere edilmesi ve Doğu Türkistan lehine kuvvetli ve tesirli kararlar alınması;

İslâm dünyasındaki bütün teşkilâtların bizim bu ricalarımıza kulak vermeleri ve kızıl Çin nezdinde tavsiyelerde bulunmaları;

– Efendim, yine Esir Milletler Haftası münasebetiyle hür insanlık âleminden istediklerinizi de öğrenebilir miyiz?

– Birleşik Amerika Devletleri, Japonya, Federal Almanya, İngiltere, Fransa ve diğer alâkalı devletlerin, bunların matbuatının Doğu Türkistan davasına sahip çıkmaları, Esir Milletler Haftası'nı benimsemeleri ve Çin yönetimi nezdinde baskı ve tavsiyelerde bulunmaları, Doğu Türkistan üzerindeki Çin- Rus mücadelesini yakından takip etmeleri;

Bizim bu çağrılarımıza kulak asılmadığı takdirde ve zalim Kızıl Çin insafa davet edilmediği takdirde, her zaman olduğu gibi Ruslar'in kurtarıcılık kisvesi altında Doğu Türkistan'a istilâsından doğacak Rus-Çin savaşını ve hatta bir üçüncü dünya savaşını ve bundan duyduğumuz korku ve endişelerimizi bütün dünyaya bu vesileyle ilân etmek isteriz.

ONBEŞ

Oktay Öksüzoğlu'nun kaleminden

Kıbrıs Türk'ünün ölüm kalım savaşı...

20 Temmuz Güneşinin aydınlattığı zafer tacının, 16 Ağustos yellerinin söylediği kurtuluş türküsünün, ve 9 Eylül 1975 tarihinde tamamlanan hürriyete göç destanının öncesinde, Kıbrıs Türk halkının ortaya koyduğu Kurtuluş Savaşı örnek bir mücadeledir.

Bu inanılmaz zorluklarla yokluklara, dayanılmaz acılarla dertlere, iman dolu korkusuz göğsünü geren ve ölüme meydan okuyan Kıbrıs Türk'ünün sürdürdüğü kurtuluş ve varoluş mücadelesini Oktay Öksüzoğlu'nun kaleminden sunuyoruz. Bütün esir milletlere toplumlara örnek olabilecek özellikler taşıyan bu yazıda Kıbrıs Türk'ünün hatıralarını ve çeşitli boyutlarda ve de renklerde, gerçekten yaşanmış olayları bulacaksınız.

Oktay Öksüzoğlu

Kimdir?

1942 yılında Lefkoşe'de doğan Oktay Öksüzoğlu tahsilinin bir bölümünü Kıbrıs'ta, bir bölümünü de Londra'da yapmış. Tanınmış bir şair de olan Öksüzoğlu, halen Kıbrıs Türk Federe Devleti Enformasyon Genel Müdürü'dür.

Bir mevziden hatıralar

"Üç saatte Kıbrıs Türk'ünü dize getirip isteklerimizi kabul ettiririz; ya da tümünü ENOSİS uğruna katlederiz" düşüncesini gerçekleştirmek için planlı, hazırlıklı ve şevkle yola çıkan Rum- Yunan saldırganlar, 11 yıl süren insanlık dışı bir savaşta sayı ve silah bakımından kat kat üstün durumda olmalarına rağmen "bir avuç asi" diye dünyaya yutturmaya kalktıkları Kıbrıs Cumhuriyetinin iki eşit kurucu ortağından biri olan Kıbrıs Türk halkını yok etmek yada dize getirmek amaçlarında başarıya ulaşamadılar.

İzleyen bütün yabancı gözlemcileri şaşırtan Kıbrıs Türk'ünün şanlı direnişinin, hürriyet ve hak yolundaki bu mukaddes mücadelesinin dayandığı inanç, yardımlaşma, fedakârlık ve mertlik manzumesinden örnekler vermek, kurtuluş kavgalarını sürdürmekte olan esir, sömürülen ve ezilen bütün milletlere yararlı olacaktır inancındayım. O günleri yaşamayan, görmeyen veya bazı sebeblerle unutur gibi görünen soydaşlarımız için de uyandırıcı bir etki yaratabileceğini umduğum bu yazıya 1963-1974 döneminde evlerinin mücahitlerimizce MEVZİ olarak kullanılmasına gurur ve mutluluk duyarak rıza gösteren binlerce fedakâr ailelerimizden biriyle söyleşerek başlıyorum.

Çağın Ailesi

Toplumumuzu toptan yok etmeyi amaçlayan insafsız, gözü dönmüş yalnızca 15-20 metre eninde bir yolla ayrılan, 11 yıl boyu onların kurşunlarına, roketlerine, bombalarına karşı kahramanca direnen mücahitlerimizin yanıbaşında şefkat ve muhabbetle dolaşan ve kutsal değerlerimize edepsizce uzatılan dilleri, yüz kızartıcı küfürleri, sineye çekmek zorunda kalan binlerce fedakâr ailenin, mücadele tarihimizdeki yeri ve önemi, üzerinde azıcık düşünüldüğü takdirde bütün boyutlarıyla ortaya çıkmaktadır.

İşte Ali Rıza Çağın ve eşi Pembe Çağın da bu binlerce aileden biri... Küçük Kaymaklının İstiklâl Sokağındaki 3 Numaralı evlerini beş kişilik ailesiyle birlikte, kanlı Rum saldırıları yüzünden 24 Aralık 1963 tarihinde terketmek zorunda kalan Ali Rıza Çağın, o kara günleri ve evinin mevzi oluşunu bakınız nasıl anlatıyor.

"1963 Aralık ayının son haftasıydı. Silâhlı Rum- Yunan grupları masum, çoluk çocuk, genç, ihtiyar demeden önlerinde buldukları her Türkü kurşunlayıp yok etmek için harekete geçmişti...Küçük Kaymaklı Türkleri olarak bizler, av tüfeklerimiz, birkaç tabanca ve Birinci Dünya Savaşından kalma birkaç piyade tüfeği ile, tepeden tırnağa silâhlı, gözü dönmüş Rumlarla Yunanlıları sonsuza kadar köyümüzden uzak tutmaya yeterli olamayacağımızı anlayınca, idarecilerimiz çareler düşünmeye başladı. Ve sonuçta beşbin kadar olan küçük Kaymaklı Türk'ünün daha emin bölgelere çekilmesini emrettiler. Bir kısım köylüler Hamit Mandrez, bir kısmı ise Lefkoşe Türk bölgesine sığınmak zorunda kaldı.

"Bu arada ben de, eşim, iki oğlum, annem ve kayın pederim ile birlikte, kurşun yağmurları altında arka sokaklardan ve evden eve açılan deliklerden geçerek, birer küçük çanta dışında herşeyimizi geride bırakarak, Lefkoşanın Türk kesimine ulaşmayı başardım. Yara bere almadan bu kaçışı becerebildiğimiz için kendimizi çok şanslı sayıyorduk."

Bir odada iki aile

Ali Rıza Çağın evlerinden, sıcak yuvalarından kaçışlarını anlatırken, o dehşet günlerini yeniden yaşıyor gibiydi... Kucağında yavruları, ölümden yalınayak kaçan anaların korkulu halleri, masum ihtiyarları koltuklayıp daha emin bölgelere götürme çabası veren soydaşlarının zor durumları, yatalak akrabalarını arkada bırak-

Yeni Düşünce
Y.1 : 3 , Sayi: 90
24 Haziran 1983

Dış Türkler

Türkiye, Türklüğün yegâne müstakil kalesidir

Mao, Çin Komünistlerinin 1945'deki 6. Kurultay'ında, Milliyetçi Çin'in, Çin'deki azınlık milletlere karşı yürütmüş olduğu siyasetini eleştirerek, eğer komünistler Çin'de iktidarı ellerine alacak olurlarsa, Moğol, Tibet ve Doğu Türkistan halkına kendi kaderini kendi tayin etme, isterse Çin camiasından ayrılıp çıkma, istemezse Çin Halk Cumhuriyeti dahilinde federatif Cumhuriyet kurma hakkının tanınacağını ilan etti. (1)

Ne var ki, Mao, Çin'de iktidarı eline aldıktan sonra, daha önce vermiş olduğu bu sözleri tamamen inkâr da bulundu.

Netice'de Doğu Türkistan halkı, Rusların daha önce Sovyetler Birliğin'deki tatbikatına uygun olarak Uygur, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Tacik, Sibo, Solon, Hui (Çinli Müslüman), Moğol, Kalmık vs gibi halkcıklara bölündü ve hepsi için birer, "özerk" bölge teşkiline karar verildi.

Asimilasyon

Mao'nun bu siyasetinin maksadı, Doğu Türkistan halkını "halkcıklar" bölerek, onları "parçalamak", "eritmek" ve böylece "Büyük bir Çin Milletinin uhdesinde birleştirmek"ten ibaret idi.

Doğu Türkistan Komünist Partisinin yayın organı olan "Şincang Ribao" gazetesi 14 Aralık 1960 tarihli sayısında, Mao'nun bu niyetini şu şekilde açıkladı.

"Çin Halk Cumhuriyetinin genel nüfusunun % 94'ünü Çinliler teşkil eder. Biz Çin'deki milletlerin kaynaştırılmasına taraftarız. Bunu sağlayabilmek için bir milleti esas almak gerek. Bu millet de Çin milletidir. Azınlık milletlerle Çinliler arasındaki evlenmeleri daha da sıkılaştırmak lâzım. Buna kimsenin mani olmaya çalışmaması gerek. Zaten buna kimse de mani olamaz."

Mao, Doğu Türkistan halkının yazı dilini siyasi, askeri, teknik ve idari terimler için kifayet etmediğini ileri sürerek, yerli halkın 1000 seneden beri kullana geldiği Arap harfleri yasakladı yerine Çin fonetiğine uygun Latin alfabesini koydu. Maksat, Doğu Türkistan halkının dilini sistematik olarak Çinlileştirmekten ibaret idi. Nitekim, Çin Komünist Partisinin yayın organı "Rin Min Ribao" gazetesi 12 Şubat 1958 tarihli sayısında şöyle dedi:

"...Çinliler ile azınlık milletlerin kaynaştırılmasında Çin dilinin fonetiğine uygun olarak hazırlanan Latin alfabesinin çok önemi vardır. Latin alfabesine karşı çıkmak, Çin'deki milletlerin kaynaştırılmasına, sosyalizmin ve komünizmin kurulmasına karşı çıkmaktır."

İsa Yusuf Alptekin, hem Rusya hem Çin tarafından tehlikeli bulunan Türkistan lideri.

Sürüleştirme

Mao, sosyo- ekonomik reform adı altında Doğu Türkistan halkını zorla komünlere tıkarak onları sürüleştirmeye, mukaddes sayılan aile hayatını, milli ve dini geleneklerini tamamen yok etmeye çalışdı.

Maonun bu imha siyasetine karşı çıkan 360 bin Türk katledildi, 100 bindenfazla Doğu Türkistanlı selameti dış ülkelere sığınmakla buldu, 500 binden fazla Doğu Türkistanlı da ağır çalışmayla islah kamplarına [illegible] dı.

Doğrudur; Maonun ölümünden sonra iktidarı ellerine alan yeni Çin yöneticileri Doğu Türkistan halkına eskisine kıyasla biraz daha fazla serbesti tanımaya başladı.

Ama yeni Çin yöneticilerinin tanımaya başladıkları bu serbesti Doğu Türkistan halkını tatmin etmemiş olacak ki, 1979 dan bu yana ülkenin bir çok şehirlerinde kargaşalıklar patlak verdi.

Bu kargaşalıkların temelinde siyasi hak talebi yatmaktadır. Gerçi Doğu Türkistana "özerk" bölge deniliyorsa da, bu "özerklik" sadece kağıt üzerinde kaldı. "Özerk" demek kendi kendini idare demektir. Ama Doğu Türkistan halkı hâlâ kendi idare etmek hakkından mahrum tutulmakta. Bütün dizginler Çinlileri elinde olup, Doğu Türkistanın idaresinin % 90'nı Çinlilerin elinde.

→

Çin kendi vatandaşına her türlü rahatlığı sağlarken Türkistan vatandaşına üçüncü sınıf insan muamelesi yapıyor.

pısını çalmayı, kapısının önünden biraz yakın geçmesi bile canına mal olabilir.

Aradaki fark

Sovyet askerleri ile Afgan halkını eğer askeri yönden, yani silâh ve cephane ile birlikte askeri strateji bilme açısından mukayese ederseniz elbet de Sovyet askerleri ağır basar. Bu bariz farka rağmen iki kuvvet arasında Afgan halkının lehine ağır basan bir silâh vardır ki kızılordu askerlerinde bu yoktur. O da Afgan halkının Allah'a inanması ve İslâmiyete bağlı olmasıdır. Önceleri Sovyetler bu önemli faktörü dikkate alarak Afgan cephesine çoğu Türk olan müslüman askerleri gönderdiler. Fakat kullanmak istedikleri silah ters tepti ve müslüman Türk askerleri Sovyet ordusundan koparak mücahitlerin safına katıldılar. Bunun üzerine Sovyet Savunma Bakanlığı cepheye slav (sözüm ona ortodoks) ve Allah'a inanmayan askerlerin sevkini kararlaştırdı. Bundan sonra da Sovyet askerlerinin başı dertten kurtulmadı. Mücahitler safında dövüşen Afgan Ordusunun eski yüzbaşılarından Muhammed Enver bu konuda şunları söylüyor:

—Mücahitlerimizi askeri bakımdan elimizden geldiği kadar hızla eğittik. Günlük dış eğitimin yanı sıra askeri strateji, saldırı, savunma, toplu imhâ, ikmâl gibi konularda da yetiştirdik. Fakat bu gelişmeye rağmen elimizde Sovyet silâhlarını altedici vasıfta silâh sayısı yok denecek kadar az. Onlara da gözümüz gibi bakıyoruz. Eğer silâh eşitliği olsaydı. Sovyet askerlerini iki saat içinde Afganistan dan çıkmaya mecbur bırakırdık...

Başaramadılar

İki serbest gazeteci yaptıkları röportajda bazı tesbitleri de gözler önüne seriyorlar. Bu tesbitlere göre Sovyetler Afganistan'a gelir gelmez bu ülkede yaşayan değişik Türk boylarına mensup Afganlıları birbirlerine düşürmeye çalıştılar. Bu arada Hindu sayılan Puştu'ları da Türk asıllı Afgan halkın üzerine sürmeye çalıştılar. Ülkede ayrıca müslümanları birbirine kırdırmak için de mezhep ayrılığını kullanmaya uğraştılar. Maksatları Şii müslümanlarla Sünni müslümanları birbirine düşürmekti. Böylece Şii müslümanların Afgan ve dolayısı ile Sovyet orduları yanında yer almalarını sağlayacaklarını hesapladılar. Akılları sıra direnişçi mücahit grupların etkinliğini de ortadan kaldırmış olacaklardı.

Fakat bu oyun sökmedi; İran'dan Afganistan'a kaçmış ve sınırdan sızmış olan acemler hariç öteki müslümanlar mezhep farklılığına saldırmadan birlikte dağlara çekilip Sovyet askerlerine karşı döğüşmeye başladılar. Sovyetler bu plânı yaparken, öyle anlaşılıyor ki bir sivil harbin kendilerine yardımcı olacağını düşünmüşlerdi . Fakat bu plân tutmadı, o yüzden Sovyet askerleri de Afganistan'a geldiklerine pişman oldular.

Afgan dramının sorumlusu Babrak Karmal

Sovyet canavarlığı

Marcia Kunstel ile Joseph Albright röportajlarında Sovyet canavarlığına ait birçok misâl de veriyorlar.

Hindukuş dağlarının eteklerindeki bir köyün Sovyet saldırganları tarafından nasıl yerlebir edildiğini bütün çıplaklığı ile gözler önüne seriyorlar. Köyde o güne kadar 1200 insan yaşıyormuş, bunların erkekleri ve hatta genç kadınları dağlara çıkmışlar. Köyde kala kala 40 büyük insan ile 70 çocuk kalmış. Bir sabah Sovyet askerleri köye gelerek hepsini kurşuna dizmişler.

Sovyet canavarlığına bir başka misâl de Jakdalag kasabasından veriliyor. Kasaba Kâbil'e 30 mil uzaklıkta, Kasabanın halkından büyük bir grup mücahitler safında döğüşmek üzere dağlara çekilmiş, kasabada yaşayan insan sayısı 400'e ulaşmıyor...

Kunstel burada şunları söylüyor:

—Sovyet askerleri Jakdalag'a girip bu 400'e yakın insanı hunharca öldürmüş, hemen hepsini sırtlarından kurşunlayarak katletmiş. Ölüleri orada bırakıp çekilmiş; tabii kasabanın saldırıya uğradığından mücahitlerin haberi olmadığından ölüler kokuşmuş. Birkaç mücahit geri geldiğinde durumu görüp ötekilere bildirmişler, bu mücahitlerden biri ile görüştüm. Bana "Jakdalag'da Ruslar ölüm fermanlarını imzaladılar. Onlardan bize sığınan Türk ve Müslüman kardeşlerimiz hariç ötekilerin o slav ve Allahsız askerlerin hiç birini sağ bırakmayacağız..." dedi. Gözlerinden o kadar kararlı oldukları anlaşılıyordu ki...

İki gazeteci mücahitlerin miktarının tam olarak bilinmediğini, ancak Sovyet yapısı Kalaşnikov silahlar kullandıklarını, bunların büyük bir çoğunluğunu tek defada doldurulan eski silâhları kullanarak sağladıklarını , şimdilerde ellerine bazı Sovyet yapısı ağır silâhlar geçirdiklerini, bazı menzili uzak füzelere bile sahip olduklarını anlatıyorlar ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan savaşı sırasında askerler için 500 milyon dolar harcadığını, bu harcamanın bitmediğini, yakın zamanda Babrak Karmal'ın ayakta durabilmesi için 1 milyar dolar daha Afganistan için harcamak zorunda kalacaklarını yazıyorlar...

İstekler

Doğu Türkistan halkı, Feodal Çin döneminde verilen "Şincang" isminin değiştirilmesini talep etti.

Doğu Türkistan halkı , ülkesindeki Çün mültecilerinin sayılarının azaltılmasını istemekte. 1949 dan önce bu ülkede sadece 200 bin Çinli bulunmaktaydı. Şimdi ise bu sayı 5 milyondan fazladır. Doğu Türkistan halkı bu kalabalık Çin nüfusunun içinde erimekten korkmaktadır.

Doğu Türkistan zengin bir ülke olmasına rağmen halkı son derece fakirdir. Kış ortasında ayakkabısız insanlara rastlamak mümkündür. Doğu Türkistan'da komünist idarenin kurulmasının 33. senesi de doldu, buna rağmen, yerli halk halâ insanca yaşama seviyesine ulaşamadı.

Eğer Doğu Türkistan halkının bu haklı talepleri yerine getirilmeyecek olursa, bu durumdan geçmişte olduğu gibi, bundan sonra da dış güçlerin faydalanmaya çalışmaları kuvvetle muhtemel.

Nitekim Doğu Türkistan Komünist partisinin Başkanı Wang En Mao "Rin Min Ribao" gazetesinin 17 Nisan 1982 tarihli sayısında yayınlanan beyanatında bu tehlikeye işaret ederek şöyle dedi.

"... Sovyetler Birliğinin yayılma siyasetini durdurabilmek için Şincang halkıyle Çinliler arasındaki dostluk münasebetlerini düzenlememiz gerekmektedir."

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, Çinliler ile Doğu Türkistan halkı arasındaki münasebetler iyi değil; Bu durumdan Sovyetler Birliğinin faydalanma ihtimali vardır. Bunun önünü alabilmek için Çinliler ile Doğu Türkistan halkı arasındaki dostluk münasebetlerinin düzenlenmesi gerekmekte.

Doğu Türkistan Türkleri'nin temsilcisi İsa Yusuf Alptekin, Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Çin Halk Cumhuriyeti gezisinden önce, sadece milliyetçigazetelerdekibildirisinde, Wang En mao'nun da arzu ettiği bu dostluğun ancak Doğu Türkistan halkının haklı taleplerinin yerine getirilmesiyle düzenlenebileceğini bir defa daha duyurmaya çalıştı.

Örnekler var

Bunun iddia edildiği gibi, "Çin Halk Cumhuriyetinin içişlerine müdahale", "ırkçılık" , "Turancılık", " "Pantürkizm", "Türkiye'yi tehlikeye atma", "Türkiye'yi savaşa çağırmayla" hiç bir ilgisi yok.

Bugün İsrail, Sovyetler Birliği başta olmak üzere Doğu Avrupa ülkelerinde yaşamakta olan soydaşlarının problemleriyle ilgilenebilmek için özel bir bakanlık kurmuş durumda.

Federal Almanya Cumhuriyeti 16. yy. da Çar Rusya'sına göç eden 2 milyondan fazla soydaşına sahip çıkmakla kalmayarak, her vesileyle onlarla ilgilenmekte ve soydaşları için özel radyo yayınları yapmakta.

Arap âlemi, Filistin davasına sahip çıkıyor.

Afrika ülkeleri, ırkçı Güney Afrika Cumhuriyetindeki soydaşlarının davasıyle ilgilenmekte.

Çin Halk Cumhuriyeti Vekiller Kurultayı Başkan Yardımcısı Peng Zhen yakındaki bir beyanatında şöyle dedi.

"...Dış ülkelerde yaşamakta olan Çinliler, büyük bir Çin milletini teşkil eden ailenin fertleridir.

Yani bundan asırlar önce dış ülkelere göç eden Çinlilere "soydaşım" diye sahip çıkmakta, onların problemleriyle ilgilenmekte ve icabında "soydaşlarına" karşı haksızlık eden ülkeleri cezalandırma yönüne gitmekte.

Nitekim Çin Halk Cumhuriyetinin Vietnam'a yapmış olduğu silahlı saldırının sebeblerinden biri de, Vietnamlıların ülkedeki Çinli azınlığına karşı girişmiş olduğu haksız tutum idi.

Bunlar "içişlerine müdahale", "ırkçılık", "Şövenizm" olmuyor da İsa Yusuf Alptekinin tamamen insani temellere dayanan bildirisi mi "içişlerine müdahale", "ırçılık", "Turancılık", "Pantürkizm", "Türkiye'yi tehlikeye atma", "Türkiye'yi savaşa çağırma " oluyor? →

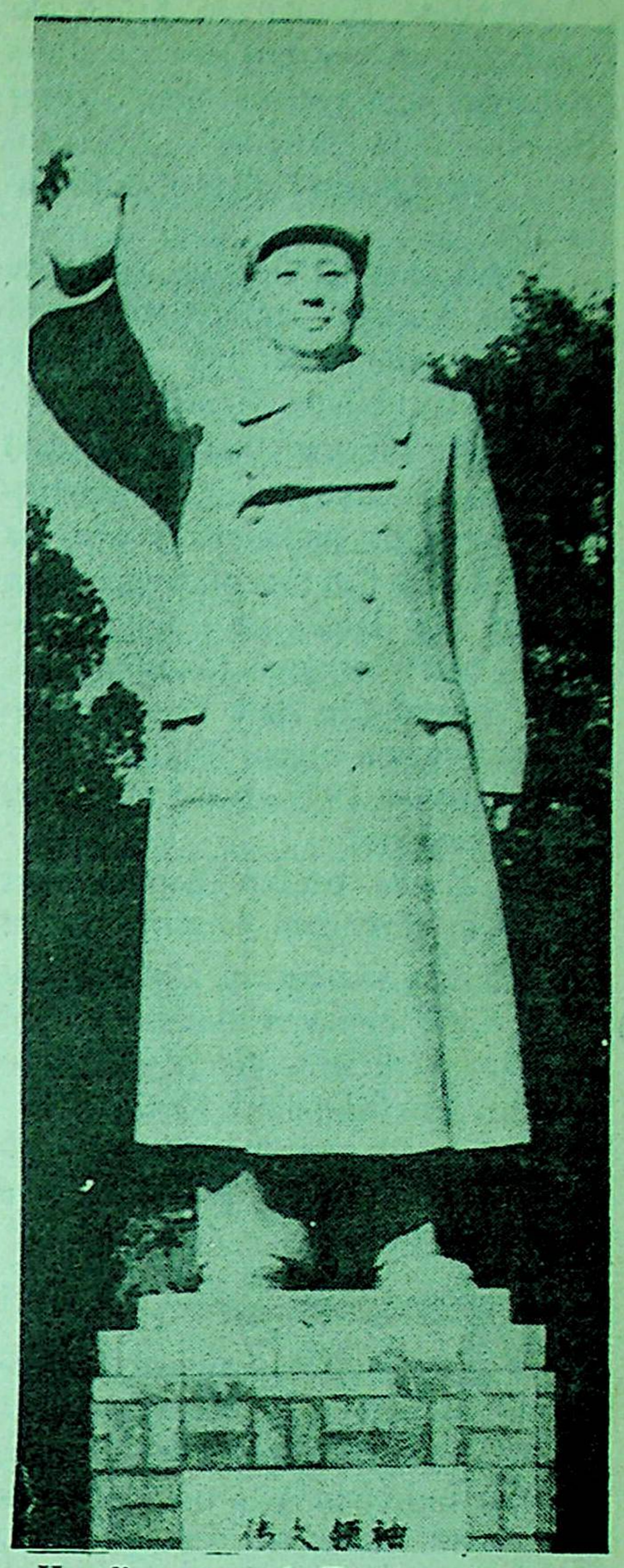

Kendi zamanında Türkistan'a özerklik vereceğini vaad eden Mao, iktidara geçince bu sözünü unuttu

Her türlü baskı ve zulumlere rağmen Türkistan'da yaşayanlar geleneklerinden birşey kaybetmiş değiller.

O halde, Türkiye'nin, Kıbrıs'taki soydaşlarının hayatını güvence altına alabilmek için yapmış olduğu Barış Harekatını da "ırkçılık", "Turancılık", "Pantürkizm" diye mi adlandıracağız?

Milli benliğinin yok olabileceğinden korkan cemiyetlerde milliyetçilik cereyanlarının güçlendiği ezelden beri bilinen bir gerçektir.

Doğu Türkistan halkı arasındaki milliyetçilik cereyanı, Çin şövenizmine karşı bir tepki olarak daha da güçlendi. Bu Çin şövenizmi geçmişte olduğu gibi bugün de Doğu Türkistan'da bütün varlığıyla hissedilmekte.

Nitekim Çin Halk Kurtuluş Ordusunun yayın organı "Hungçi" dergisi Ağustos 1977 tarihli sayısında şöyle demekte:

"...Çinde öteden beri mevcut olan Çin şövenizmi, bugün de bütün canlılığıyla mevcuttur. Çin şövenistleri, Çinli olmayan milletlere hiçbir hakkın verilmemesinden yanadırlar. Gerçi, Çin Komünist Partisi bu şövenistlere karşı mücadele etmekte ise de, pek başarılı olamamıştır."

Mesut Sabri Baykuzi, Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin gibi Doğu Türkistanlı liderler, Sovyetler Birliğinin bilâhare Mao'da örnek olan "halkcıklar"' siyasetine daima karşı oldular. Çünki Uygur, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Azeri olarak sınıflandırılan topluluklar kendi başlarına birer "halk" değil antropolojik, etnolojik ve etnografik anlamlarda Türk soyunu teşkil ediyorlar. Tacikler her ne kadar İndo- Cermen halk topluluğundan sayılıyorlarsa da, asırlardan beri yukarıda adı geçen Türk soylariyle bir arada yaşamaktadırlar.

Bu fikri savundukları için Mesut Sabri Baykuzi, Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin yalnız Çinlilerin değil yanı zamanda Rusların da eleştirilerine hedef oldular.

Sovyetler Birliği halâ hızını alamamış olacak ki, İsa Yusuf Alptekin Türkiye'ye gelip yerleştikten sonra bile "Pantürkist" olarak suçlamaya devam etti. Meselâ, Karabayev adlı bir yazar "Türkmenistan Komünisti" dergisinin Ekim 1973 tarihli sayısında İsa Yusuf Alptekin ile Batı Türkistanlı ve Türkiyedeki milliyetçilere çatarak şöyle demektedir:

"...Pantürkistlerin, burjuva milliyetçilerin arzusu, Türkiye'de yaşa-

Sağlık kontrolü yalnız Çinliler için geçerli

yan Kürt, Laz, Çerkez, Arap gibi milli azınlıkların adlarını; Ortaasyada Özbek, Türkmen ,Karakalpak, Tacik isimlerinin kullanılmasını yasak ettirmektir."

Karabayev'in bu yazdıklarından da anlaşılacağı gibi, herhangi bir kimse ortaya çıkıp: "Ortaasyada Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen, Tatar, Karakalpak, Uygur, Azeri yok Türk var; Türkiye'de falan filân halklar yok Türk var derse, o kimse "ırkcıdır", "turancıdır", "kafatasçıdır", ve "Pantürkisttir."

Karabayevin bi r"öcü" gibi göstermeye çalıştığı "Pantürkizm" sözü Türk birliği demektir. Ama bu Türk birliğinin elimize kılıç kalkan alıp atlarımıza binip dünya Türklerini birleştirmeye çalışmakla bir alâkası yoktur. Arzu edilen birlik her Türk boyunun bulunduğu coğrafik bölgedeki birliğidir. →

Rahat yaşantı da Çinliler için

Okuyucudan

Tenkit edinız

Dergimizdeki güzel yazı vinçle okuyoruz. Her biri cemizin muhtelif dert ve sıkOkuyucularınız da çeşitli konu daha çok yazılmasını istiyorlanaatime göre derginin müştehaşısına geçerek bu konu üzerinde sasiyetle durması gerekiyor. Sonlerde basının hali iyice kötüleşya ve edep dışı fotoğraflar, reçgençleri birer seks manyağı velası haline getirmeyi gaye edinsanların geçim vasıtası oluyor, bu yolla da ahlâksızlığın yaymasına hizmet ediliyor. O halde sizler bu "Pis neşriyatı" çok tenkit ediniz. Şu mübarek Ramgünlerinde nedir bu namussuzbu namussuzluğa göz yummakonuda nizamların ve kanunların mediği hükmüne neredeyse vüzereyiz. İnsanların milli ve değerlere olan bağlılıkları ile rına Türkiye gibi bir memlekette saygı gösterilmezse hangi yerde gösterilir?

H. İbrahim HAKSEVER-

100. Sayı

Diğer birçok derginin yaptığı bi sizler de dergimizin mensupları hayat hikayelerini yayınlarsanız memnun oluruz ve sizleri yakından tanırız. Allah'ın izni ile 100. sayıyaklaşıyoruz, o sayı için özel bir lışmanız var mı?

Zeki DOĞAN-Edi

Yer verin

Sizden tek ricam dinimiz İslâmyet ile ilgili mevzuulara daha fazla yer vermeniz ve ağırlık getirmeniz. Çünki, zamanımızın gençliği büyük bir buhran içine çekilmek istenmekte gazetelere gelince, onların İslâm adına yaptıkları ve yapmadıkları meydandadır, istismar ve para kazanmak için Ramazan sayfaları hazırlıyorlar ama birinci sayfalarında çıplak kadın fotoğrafları, ikinci sayfalarında ise sağcı bir muharririn yazısının altında Rotary ve Lions kulüplerin ilanları ile ahlâksızlığı ve Allahsızlığı teşvik ediyorlar. Saygılarımla.

Bayram YILMAZ-Edi

Mao

Hangisi suç

Ayrıca, bugün "Bütün dünya proleterlerini birleştireceğiz" diye çeşitli ülkelerde bölücü, yıkıcı, terörü, siyaseti yürütülmekte, hatta tarafsız ülkelere askeri müdahalelerde bulunmakta iken, birgün bütün dünya Türklerini bir çatı altında görmeyi sadece hayal etmek neden suç olsun?

Hele, İsa Yusuf Alptekine istinat edilen "Türkiye'yi savaşa çağırma, iddiasına kargalar bile güler. Bu en kibar tabiriyle Türkiye Devletine saygısızlıktır. İsa Yusuf Alptekin veya herhangi bir dış Türk lideri tamamen insani temellere dayanan bir bildiri yayınlayacak, Türkiye Devletinin başka işi gücü yok Çin halk Cumhuriyetine "savaş" ilan edecek. Acaba İsa Yusuf Alptekin veya diğer dış Türk liderlerini Babrak Karmal mı zannediyorlar ki, "gel halkımı yok et" diye başka devletleri "savaşa" çağırsın. Yoksa Türk Devletini başka bir devlete mi benzetiyorlar ki, "beni yardıma çağırdılar " diye başka ülkelere silahlı saldırıda bulunsun.

Türkiye Cumhuriyeti Türklüğün yegane mustakil kalesidir. Türkiye Cumhuriyetinin ilelebet payidar olması Türkiyedeki 50 milyon ve Türkiye dışındaki 110 milyon dış Türk'ün en büyük arzudur. Bunun içindir ki, dış Türkler, zerre kadar bile olsa İstiklal Savaşına katkıda bulunabilmek maksadiyle ağızlarındaki altın dişlerine varıncaya kadar söküp yardım olarak göndermişlerdir. Bugün Tarsus'ta mütevazi bir kabristanlık vardır. Burada yatanlar, Ortaasyanın bağrından kopup, İstiklal Savaşına katılan, Türkiyeli kardeşleriyle omuz omuza çarpışıp şehit düşen gönüllülerin bir kısmıdır. Gönüllü olarak gelemeyenler, iki gözü iki çeşme, İstiklal Savaşının zaferle bitmesi için gece gündüz dua etmişlerdir. Bütün yasaklara rağmen, İstiklal savaşının Başkomutanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın hatırasını canlı tutabilmek için:

Altay tağlarında çiçekler açar,
Altın gümüş ordu sürmeler saçar.

Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa sözlerini çocuklarına ezberlettirmişlerdir. Böyle bir ruha sahip dış Türklerin iddia edildiği gibi "Türkiyeyi tehlikeye " atabilecek herhangi bir maceraya girişmeleri düşünülebilir mi?

Ayrıca, Türkiyeyi kimlerin " "tehlikeye " atmaya çalıştığı 12 Eylülden sonra daha da sarahate kavuşmuştur.

"Çin Halk Cumhuriyetinin Şincang Uygur Özerk Bölgesindeki boylarla Türkiye Türkçesiyle anlaşmanın mümkin olmadığı" ileri sürülmektedir.

Mao'nun Doğu Türkistan Türklerinin dilini Çinlileştirmek için sarfetmiş olduğu bütün gayretlere rağmen, Doğu Türkistanı ziyaret etme fırsatını bulan Türkiyeli gazeteciler hiç bir sıkıntı çekmeden Doğu Türkistanlı kardeşleriyle rahatça anlaştıklarını belirtmişlerdir.

İsa Yusuf Alptekini "Çin Halk Cumhuriyetinin içişlerine müdahale, ile suçlayanlar, aslında Çin Halk Cumhuriyetinin avukatlığını yapmaktadırlar. Çin Halk Cumhuriyetinin avukata ihtiyacı yoktur. İlle de avukatlığa hevesleniyorlarsa, gitsinler Afganistan mücahitlerinin avukatlığını yapsınlar.

En kuvvetli 24 Oğuz Boyu

Bazı okuyucularımız Dış Türkler konusuna ağırlık vermemizi istiyor ve Türkiye dışında yaşayan öteki soydaşlarımız hakkında değişik sorular soruyorlar. Muğla'dan yazan okuyucumuz Halil ÖGE, gönderdiği mektupta Oğuz Boyları ile ilgili geniş bilgi vermemizi istiyor.

Türk Soyu'nun en âsil ve en kuvvetli soylarının sayısı 24'dür. Bu 24 boyun 12'si BOZ-OK'lar, 12'si de ÜÇ-OK'lardandır. Bilindiği gibi BOZ-OK'lar üçe ayrılır; bunlar Yıldız Han oğulları, Ay Han oğulları ve Gün Han oğulları.

ÜÇ-OK'lar da üçe ayrılır. Deniz Han oğulları, Dağ Han oğulları, Gök Han oğulları. Böylece bu Türk kollarından da 24 boy gelişir . Şimdi bu boyları ve işaretlerini sayalım:

BOZ-OK'ların GÜN-HAN Oğullarının 4 boyu vardır, bunlar sırasıyla Kayı Boyu, Bayat Boyu, Alkaravlı Boyu ve Kara İvli Boyu. Dört boyun işareti de Şahin'dir.

AY-HAN Oğullarının 4 boyu ve işareti ise sırasıyle şöyledir:

Yazır Boyu, Döğer Boyu, Dodurga Boyu ve Yaparlı Boyu; bu boyların işareti de Kartal'dır.

YILDIZ HAN Oğullarının boyları şöyle sıralanmaktadır:

Avşar Boyu, Kızık Boyu, Beg Dili Boyu, Karkın Boyu; dört boyun da işareti Tavşancıl'dır.

ÜÇ–OKLAR'ın GÖK- HAN Oğulları da öteki oğullar gibi dört boya ayrılır. Sunkur'u işaret yapan bu boylar şunlardır:

Bayındır Boyu, Beçene Boyu, Çavuldur Boyu, Çebni Boyu.

DAĞ–HAN Oğullarının dört boyu UC'u işaret saymıştır ve adları şöyle sıralanmaktadır:

Salur Boyu, Eymür Boyu, Ala Yuntlı Boyu, Üregir Boyu.

Çakır'ı işaret alan DENİZ-HAN Oğullarının 4 boyu da şunlardır:

Yigdir Boyu, Bügdüz Boyu, Yıva Boyu, Kınık Boyu.

Bu 24 Oğuz Boyu asalet ve kuvvet bakımından birbirinden farksızdır. Biri ötekinin önünde değildir. Fakat günlük hayat bakımından değişik meziyetleri vardır. Mesela Kayı Boyu insanları herşeye son derece dayanıklıdır, Alkaravlı Boyu insanları çok başarılı olurlar. Kızık Boyu insanları fevkalade kuvvetli, Karkın Boyu insanları merhametli, Beçene Boyu insanları çalışkan ve gayretli, Çavuldur Boyu insanları ünlü, Çebni Boyu insanları savaşçı, Üregir boyu insanları iş ve düzen kurucudurlar.

Aslında bu boylar insanlarının bu meziyetlerine göre adlandırılmıştır. Mesela Oğuz Türkçesinde Kayı kelimesi "Muhkem" anlamına gelmektedir. Bügdüz Boyunun adı ise Bügdüz kelimesinden yeni mütevaziden gelmektedir.

Kapal
kanl

Sıkıyönetim Komutanlığı tarafın
konu ile alâkalı bir açıklama yap
Sıkıyönetim Komutanlığının aç
ması şöyle:

16 haziran 1983 perşembe g
saat 11 sıralarında Kapalıçarşı
pakçılar caddesi girişinde, kim
henüz belirlenemeyen 20-25 ya
rında bir şahıs, beraberinde getir
patlayıcı bir maddeyi oradaki
bidonuna koyarak infilak ettir
ardından otomatik bir silahla çev
rastgele ateş ederek çarşı d
kaçmaya çalışmıştır.

Bu esnada güvenlik kuvvetle
olay yerine gelmesi üzerine sald
üzerinde bulunan ikinci bir patl
maddeyi patlatarak olay mahall
ölmüştür.

Olayda üçü ağır, 20'si hafi

İstanbul'un turistik alış veriş merkezlerinden biri sayılan tarihi Kapalıçarşı, geride bıraktığımız günlerde kana bulandı ve kimliği belirlenemeyen bir kişi silah ve bomba kullanarak biri çocuk iki kişinin ölmesine, ayrıca aralarında birkaç turistin de bulunduğu 23 kişinin yaralanmasına sebep oldu. Olay sırasında yakalanacağını anlayan saldırgan elindeki bombayı patlatarak parçalandı ve anında öldü.

Açıklama

Saldırı olayından sonra İstanbul

● Saldırı sırasında iki yurttaş öldü, 3'ü ağır 23 yurttaş yaralandı. Saldırgan yakalanacağını anlayınca intihar etti

mak üzere 23 vatandaş yaralanm
Ağır yaralılardan Yusuf Alper ile
rat Alptekin adlı şahıslar kurt
mayarak, kaldırıldıkları hastah
vefat etmişlerdir. Hafif yara
10'u ayakta tedavi görmüştür. S
turma çok yönlü olarak sürdürü
tedir.

Yaralılar

Olaydan hemen sonra hastah
lere kaldırılan yaralı yurttaşların
lık durumlarının iyiye gittiği
dirildi. Tarihi Kapalıçarşı'da
menfur bir olayın cereyan
üzerine bir Yeni DÜŞÜNCE
biri bazı turistlerle konuştu. K
çarşı'da olay başladığı sırada
dışında bulunan bir Fransız
biraz korktuğunu, fakat dün
öteki ülkelerinde, hatta kendi

Erciyes Yıl 5, Sayı 57

Doğu Türkistan Eski Uygur Duvar Resimleri Pekin'de Sergilendi

Erkin ALPTEKİN

Çin'in «Pekin Review» dergisi, Doğu Türkistan eski Uygur duvar resimlerinin, ilk defa Pekindeki Çin Sanat Müzesinde sergilendiğini bildirmiştir.

Müze müdürü Cao Zhenfeng'in bu konuyla ilgili olarak vermiş olduğu bilgiye bakılırsa, sergi, Pekin Doğu Türkistan ve Dunhuang Eski Eserler Enistitüsü tarafından tertip edilmiştir. Eski Eserler Enstitüsü uzun senelerden beri Doğu Türkistandaki eski Uygur duvar resimleri üzerinde araştırmalar yapıyordu.

Pekindeki Çin Sanat Müzesinde sergilenen 147 Doğu Türkistan eski Uygur duvar resmi arasında, Buda, uçan melek balık, çiçek, kuş, hayvan, bina, tavan ve manzara resimleri vardır. Ayrıca, bunlar arasında 14 değişik müzik aletli bir Uygur saz heyetinin resmi de yer almaktadır.

«Pekin Review» dergisinde yayınlanan yazıda ifade edildiğine göre, M.S. 3 ve 4 üncü asırlara ait olduğu tesbit edilen bu duvar resimleri, Doğu Türkistandaki bir çok mağara tapınaklarında bulunmuştur. Bilindiği gibi, yaşadığımız asrın başlarına doğru Orhun, Selenge, Yenisey, Turfan, Koço, Kuçar, Hoten ve başka yerlerde yapılan araştırmalar neticesinde Uygurlara ait bir çok sanat eserleri bulunmus, bu sebeble Doğu Türkistan XIX. asrın başlarında yabancı seyyahların ziyaretigâhı haline gelmişti. Albert von Lecoq, Aurel Stein Müller, Bang, Perçaveliski, Pozdniyev, Radlov gibi bir çok Batılı ve Rus seyyahları XIX. uncu asırda Doğu Türkistan'a giderek, eski Uygur medeniyetiyle ilgili araştırmalar yapmışlardır. Bay, Kuçar, Turfan, Karaşehir, Lop Nor, Keriye, Niye, Miran ve Lülen gibi şehirlerde yapılan kazılardan sonra elde edilen eski Uygur sanat eserleri, bugün Berlin, Paris, Londra, eski Petersburg müzelerini süslemektedir.

Çinde, komünist rejimin teessüsünden sonraki senelerde de aynı konuda daha geniş çapta araştırmalar yapılmaya başlanmıştı. Şimdi, bu araştırmaların bir netice si olarak, kazılarda ortaya çıkarılan mağara tapınaklarının duvarlarına çizilen resimler Pekindeki Çin Sanat Müzesinde ilk defa sergilenmiş olmaktadır.

Sanat tarihçileri, Uygurların baş sanatlarından birinin duvar resmi olduğunu ittifakla kabul etmektedirler. Bunun yanı sıra Uygurlar, kendilerinden önce gelen Türk boylarında olduğu gibi, keten kumaşlar üzerine yapıştırılan lake resim sanatı, alçı ile kaplanmış tahta üstüne yapılan balmumu resim sanatı, kâğıt ve ipek üzerine tezhip sanatı, kenevir üzerine yapılan resim sanatı, kitap resimleri ve tahta baskı sanatıyla da uğraşmışlardır.

Uygurların duvar resimleri genellikle Mani ve Buda diri metinleriyle ilgilidir. Mağara Tapınaklarındaki duvar resimlerinde «Şakiyamun» veya Baş Rahibni seyahatları, maceraları dile getirilmektedir. Uygur duvar resimlerinin eksersi, Kuçar, Turfan ve Dunhuangdaki «Ming Öy» veya Bin Buda tâbir edilen Mağara Tapınaklarında bulunmuştur. Gerçi, Dunhuang Çin'in Kansu Eyaletinde ise de, başkenti Moğolistanın Ordus şehrinde olmak üzere kurulan birinci Uygur Devletinin yıkılmasından sonra, bu bölgeye göç eden bir kısım Uygurlar tarafından çizildiği ifade edilmektedir. Tarihte bunlar «Sarı Uygur» olarak bilinirler.

Sanat tarihçileri, Uygurların ortaya çıkmalarıyle diğer Türk boylarının resim sanatında birdenbire bir üslûp ve teknik değişikliğinin kendini göstermeye başladığını belirtirler.

İlahî dünyada nen var senindir
Şefi-in Ahmet Muhtar senindir
Vedat'da senindir Didâr'da senindir
Göster cemâlini ya Resülallah
Ya Hayral-Berriyye ya Ebel-Bütul
Yataktan arşıma bu yarı bol
Coşkun'u düşkünü bırakma melül
Göster cemâlini ya Resülallah

Müfti Hasan Efendi sevdiğine de şöyle seslenir:

İçde Aşk ateşi yanarken parpar
Dıştaki manzara gözlere çarpar
İlâhî sözlerin cihanı tartar
Ne kadar mânidar sözün sevdiğim
Sıcak ruh sâhibi sevdâ-zedesin
Türksün, Türk gencine coşkun akarsın
Meysiz meyhânesiz bir mikâdesin
Hep öyledir oğlun, kızın sevdiğim.
Bülbül yavruları cikcik ötüşür
Aşk ehlini arar yanar tutuşur
Derdimi paylaşır olgun yetişir
Hakikat kaynağı özün sevdiğim.
Coşkun ne hocadır, ne Profesör
Tepeden tırnağa dopdolu kusur
Kudretle devreden bir eski motor
Rayihana uymaz sözüm sevdiğim.

Müfti Hasan Coşkun

(1303-1965)

Rasim DENİZ

Yozgat'ın Sorgun İlçesine bağlı Ahmetfakılı köyünde 1303 yılında doğdu. İlk tahsilini ağabeyi Osman Efendi'nin yardımlarıyla köyünde tamamladıktan sonra Medrese tahsili için Kayseri'ye, daha sonra da Konya'ya gitti. Medrese tahsilini bitirdikten sonra Yozgat vâizliğine, Müfti'lik imtihanını kazandıktan sonra da Sorgun İlçesi Müftiliğine tayin edildi. Sorgun'da müfti iken. Amasya Naksibendî şeyhi ile tanışarak bu tarikata girdi. Bir ara Kars müfti'liğinde bulunan şâir Hasan Coşkun, Ankara Polatlı, Eskişehir ve son olarak da Sorgun Müfti'liklerinde bulunduktan sonra 1956 yılında emekli oldu.

Emekli olduktan sonra Eskişehir'e yerleşen şâir Hasan Efendi, ,1965 senesinde burada vefat etti.

Merhum Müfti Hasan Efendi, bazı yerlerde «Deli Molla» ve bazı yerlerde de «Cilveli Hoca» ismiyle tanınır. Kürsüde vaaz ederken. kendini yaptığı konuşmanın tesirine kaptırır; kürsüde ayağa kalktığı, hattâ kürsüden inerek cemaatın arasında gezerek konuşmasına devam ettiği söylenir. Şâir olduğu kadar da nüktedan ve iyi bir hatip idi. Askerliğini Kurtuluş Savaşında Personel Zabiti olarak yapan şâir'in 9 Eylül 1922 tarihinde Yunanlıların denize dökülmesiyle Yunan Ordusu Baş Komutanı Venizelos'a yazdığı şiiri, devrin devlet adamları tarafından takdir edilmiştir.

Yunanlılara Nasihat

Bonsuvar Venizelos nerde kaldı Pontos
Gözlerin aydın olsun, denize düştü Aftos
Ankara'yı tuttun mu, yoksa hapı yuttun mu
Sakarya'da yediğin dayağı unuttun mu
dörtlüğü ile başlayıp,
Yetiş ey medeniyet, Yunan'ı sardı illet
Yaşasın Büyük Millet, kabul etmedi zillet
Ankara'yı tuttun mu, yoksa hapı yuttun mu
İnönü'de yediğin dayağı unuttun mu
dörtlüğü ile son bulan şiir, halen Yozgat ve havalisinde dilden dile söylenmektedir.

Cumhuriyetin ilânından sonra Anadoluda Kongre ve Şeriat taraftarları arasındaki çekişmeleri durdurmak gayesiyle İçanadolu Bölgesi gezisi vâizliğine tayin edilen şâir Müfti Hasan Efendinin o sıralarda yazdığı yazılar, yaptığı konuşmalar, camilerde verdiği nasihatlar, camilerde hutbe olarak okunur ve bastırılarak uçaklarla köyler ve şehirler üzerine atılırdı.

Sorgun Müftiliğinde bulunurken, Diyânet İşleri Başkanlığına manzum bir dilekçe yazarak Ankara civarına tayinini istediğinde, Başkanın «buraya gelin görüşelim» demesi üzerine Ankara'ya giden şâir, Diyanette kendisini:

Hasan-ı Coşkun
Müüfti i Sorgun
Kafası yorgun
Kalemi durgun

veciz sözleriyle tanıtır. Müfti Hasan Coşkun emekli olduktan sonra Yozgatlı hemşehrileri Eskişehir'e giderek partilerinden aday olmalarını istediklerinde, onlara bu işi kabul etmediğini belirten şu veciz cevabı söylemiştir.

Yaşım yetmişe ulaştı
Asâ elime dolaştı
Bu iş benden uzaklaştı
Ahbaplara selâm olsun.

Şâir Müfti Hasan Efendi, çocuklarını devrinin en yüksek okullarında okutmuş, onlara dinî ve milli terbiye vermiştir. Çocuklarına ve ahbaplarına yazdığı mektupların hemen-hemen hepsini manzum olarak yazmış, zaman zaman onların hatalarını düzeltmeye çalışmıştır.

Bilhassa, Akdağmadeni'nde memur olarak çalışan oğluna yazmış olduğu manzum mektup çok manidardır. Biz bu mektubu «Doğuş Edebiyat Dergisi» birinci cilt sayı 12 de, «Mektup Örnekleri» başlığı altında yazdık.

Merhumun kabri Eskişehirdedir. Kabrindeki mermer taşta, ölmeden iki gün evvel söyleyip oğlu İhsan Müftioğluna yazdığı şu kıtalar vardır.

Yaşım yetmişsekiz oldu,
Ne Hasan kaldı, ne Coşkun.
Hayatımın doldu miâdı,
Bütün aza heman yorgun.
Sarılmış bâb-ı gufrana,
Geliniz emrini bekler.
Bütün ahbab-ı yarana
Saadetler selametler..

Merhum Müftü Hasan Coşkun'un söylediği Naat:

Aşıkların yanık pervanelerdir.
Kaldır Nikâbını yâ Resülallah
Hasretinle sen divanelendir
Göster cemâlini Ya Resülallah
Ümmet olup sizi sevmeyen yoktur
Varsa mutlaka mayası bozuktur
Aşkını gizleyen biçâre çoktur
Göster cemâlini Ya Resülalah
Yeeksiz bir kapı çalmak ne müşkül
Şefaatdan mahrum kalmak ne müşkül
Niçin yaradıldık bilmek ne müşkül
Göster cemâlini Ya Resülalah

TERCÜME

Çin ile Sovyetler Arasında

Yeni bir Sınır Ülke

Yazan JAMES WALLACE Çeviren ERKİN ALPTEKİN

Doğu Türkistan Asya Kıtasının tam kalbindedir. Çinliler bu ülkeye "Xinjiang" demektedirler. Xinjiang sözünün manası "Yeni Sınır Ülkesi" dir. Çini Batıya bağlıyan tarihi "İpek Yolu" 20 asır devamınca Doğu Türkistan üzerinden geçmiştir. Büyük İskenderin askerleri bu ülkeye kadar gelmiştir. Ünlü seyyah Marko Polo da bu ülkeden geçmiştir.

Alaskadan biraz büyük olan Doğu Türkistanın tüm nüfusu 12.800.000 dir. Halkın çoğunluğunu 5.800.000 ile Uygurlar teşkil etmektedir. Uygur nüfusu Çin nüfusundan biraz fazladır. Diğer kalabalık nüfusu 870.000 le Kazaklar, 560.000 le Hui tabir edilen Tungan veya Çinli müslümanlar ve 100.000 le Moğollar teşkil etmektedir.

Doğu Türkistandaki Çin nüfusu, 1949 dan sonra daha da artmıştır. Doğu Türkistan'a bu kadar çok Çinli getirilmesinin asıl maksadı, Çinlilerin Doğu Türkistan halkının sadakatinden şüphe etmeleri, dolayısıyle onları kontrol altında tutabilmektir.

Gerçi Doğu Türkistan 2000 seneden beri Çin'in gölgesinde kalmışsa da, bu ülkenin yerli halkı her bakımdan Çinlilerden tamamen bir ayrıcalık arzetmektedirler. Yerli halk, Çinin diğer eyaletlerine "dahili ülke" tabirini kullanmaktadır. Seyahat kolaylıkları olduğu halde oraya pek seyrek gitmektedirler.

Doğu Türkistan Dış İlişkiler Dairesinin Müdürü Xie Liangying, Doğu Türkistan halkının % 55 nin Çinli olmadığını belirtmiştir. Zaten yerli halk Türkçe konuşmakta, çehre ve giyim kuşamlarıyla Avrupalıları andırmaktadır.

Mao döneminde Doğu Türkistan halkının dil, din ve kültürleri yokedilmeye çalışılmıştır. Arap alfabenin yerine Latin Alfabe ihdas edilmiş, müslümanlar domuz eti yemeye, gütmeye ve kesmeye zorlanmış, "köhne" bahanesiyle kültürleri ayakaltı edilmiştir.

Son 4 seneden beri Çinliler bir nevi günah çıkarma Siyaseti uygulamaya başlamışlardır. Yerli halka biraz siyasi, dini ve kültürel serbesti verilmiştir. Yerli halkın çocuklarına eskisine kıyasla biraz daha fazla eğitim imkanı sağlanmış, bir zamanlar tahrip edilen 12.000 cami hükümetin yardımıyla onarılmaya ve yerli halka iş sahası açmaya başlanmıştır. Ne var ki üst makamlardaki koltuklar yine Çinlilerin inhisarı altındadır. Çinliler, üst makamlardaki koltukları kolay kolay bırakacağa benzememektedir.

Dışa kapalı bir toplum arzetmesi dolayasiyle, Doğu Türkistandaki huzursuzlukları tesbit edebilmek biraz zor olmaktadır. Buna rağmen, Pekin'i endişeye sevk edebilecek bazı kargaşalıklar tesbit edilmiştir. Çinin kudretli adamı olarak kabul edilen Deng Xiaoping geçen sene yaz aylarında Doğu Türkistanda güya bir "tetkik" gezisi yapmıştır. Ama diplomatik çevrelerin vermiş oldukları bilgilere bakılırsa, Deng Xiaopingin bu gezisinin asıl maksadı, yüksek kademedeki Çinli idarecilerle Uygur liderleri arasında patlak veren anlaşmazlıkları çözümleyebilmek için arabuluculuk yapmaktan ibaret idi.

Nitekim onun bu gezisinden hemen sonra Wang En Mao, Wang Fıng'ın yerine Doğu Türkistan Komünist Partisinin Başkanlığına getirilmiştir. Emekli bir General olan Wang En Mao 1955-1975 seneleri arası Doğu Türkistanı demir yumrukla idare etmişti! Mao tarafından başlatılan "Kültür Devrimi" ne karşı çıkmış olduğu için de bilahare görevinden alınmıştı.

Wang En Mao görev teslim aldıktan hemen sonra yapmış olduğu bir konuşmasında, Doğu Türkistanı "Sovyetler Birliğinin yayılma siyasetine karşı koyacak ileri karakol" olarak tanımlamıştır.

Tüm Çin-Sovyet sınırının uzunluğu takriben 5.500 km dır. Bunun 1500 km lik bölümünün Doğu Türkistan-Sovyet sınırı teşkil etmektedir. Son zamanlarda Sovyet-Çin sınır boylarındaki durum epey sakindir. 1979 un ortalarından buyana sınır boylarında kayda değer bir olay vuku bulmamıştır. Çinli idareciler, bu sükuneti Sovyetler Birliğinin Afganistanda "çok meşgul" olmalarına bağlamaktadır. Buna rağmen Doğu Türkistanda 250.000 den fazla Çin askeri vardır.

Doğu Türkistanın dış görünüşü insanı aldatabilir. Çünkü, tarihi "İpek Yolunun" güzergâhı üzerinde olan, üzüm ve pamuk merkezlerinden biri olarak kabul edilen Turfan şehri, Çinin atom deneme merkezi Lop Nor'dan sadece 240 km ötededir. Çeşitli vesilelerle ileri sürülen ve Batılı istihbarat çevreleri tarafından da teyid edilen bir söylentiye göre, Sovyetler Birliği "ani bir darbeyle" Çinin Lop Nor'daki atom deneme merkezini ortadan kaldırmak için planlar tasarlamıştır.

Çinli idareciler, Sovyetler Birliğinin Doğu Türkistana teksif etmiş olduğu kesif radyo propagandalarından pek endişe etmedikleri ilerimi sürmüşlerdir. Doğu Türkistandaki Çin idarecilerinden biri Şen Yuevenin ifadesine göre, asıl mühim olan Doğu Türkistan halkının ne kadarının bu propagandalara inandıklarıdır. Çünkü bu radyo propaganda yayınları sırasında öyle iddialar ileri sürülmektedir ki, halk, günlük hayat tecrübeleriyle bunun hakikate uygun olmadığını biliyor.

Doğu Türkistan yeraltı kaynakları bakımından çok zengin bir ülkedir.

Doğu Türkistanda özellikle demir, uranyum, gaz ve petrol yatakları çok zengindir. Jeologların tahminlerine göre, Doğu Türkistandaki kömür maden yatakları bütün dünyayı 60 sene besleyebilecek kapasitededir. Eğer iklim ve ulaşım zorlukları kontrol altına alınabilecek olursa Doğu Türkistan yakın bir gelecekte Asyanın belli başlı endüstri merkezlerinden biri durumuna gelebilir.

Ve yine bürokrasi

Reşat AKKAYA
(Eski Ordu Valisi)

Bakanlıklar yönetimi ve vilayetler idaresindeki idari tutum ve davranıştan kaynaklanan ve vatandaş için bitip tükenmez bir hicran kaynağı haline gelen ve hizmetlerin ise geniş çapta oyalama, savsaklama, gösteriş ve adeta güreşe girmeme, peşrev hareketlerine dönüştüğü ve bu yönüylede kaynakların ve zamanın lüzumsuz yere harcandığı, ve yine hükümet emirlerinin belkide şuurlu bir şekilde askıya alındığı bir ortamda 12 Eylül ruhundan ne kadar uzaklardayız...Buhali 12 Eylülü takiben yaşamış olsaydık, belkide bir intikal döneminin rahatsızlıklarıdır der geçerdik...Ancak, belkide güven duygularının istismarı suretiyle bilinmeden veya enine boyuna araştırılmadan veya bazı peşin yargıların yol açtığı bir tutum içinde, yahut geniş çapta sinsice hulûl etme taktiklerinden kaynaklanan bir kadrolaşmanın, bakanlıklar seviyesinden vilayet idarelerinide içine alan uygulamaları, bürokrasinin çirkin yüzünü bütün perdeleriyle sergilemektedir. Ve bu, 1946 lardan başlıyarak kötü örnekler veren, 1950 yi takiben milletle elele şahlanan bir devre dur demeye kadar varan, 1961'den sonra Anayasanın verdiği imkanlarla iyice organize olan ve 1971 leri takiben anlaşılmaz şekiller alan ve her seferinde milliyetçi kadroların tasviyesiyle sonuçlanan bunca acı tecrübelere rağmen böyledir...Ve yine bu tek bir ifadeyle milletten adeta intikam alırcasına halka rağmen halk için siyasi istismarının bürokratik sergilenmesidir.

Sanırım Devletin bu hale gelmesinde ve bürokrasinin çirkin bürokratlar sayesinde ençok şikayet edilen konu halini almasında, Valiler dahil Politize Üst Bürokratlar belli başla sorumlular olarak gösterilebilir. Çünkü bunlar, 12 Eylül 1980 nin getirdiği anlayışa ve memleketin görülen genel manzarasına rağmen, Devlet, Millet ve Vatan kavgasının sembolleştiği veya böyle olması gereken Harekât mihrâkından saptırmayı, esiri oldukları sakil enternasyonal anlayışın meşru bir vasıtası saydıklarından, bir takım şartlanmaları da istismar konusu yaparak ve fırsatlardan yararlanarak, adeta Askeri Yönetimi başarısız kılmak ve vatandaşı devletine küstürmek için, akla gelen her yola müraccat etmektedirler...

Bizim askeri rejimin başarısı lafımızdan askeri yönetimleri tasvip ettiğimiz anlamı da çıkarılmamalıdır. Bu harekâtı başaranlar dahi yeri geldikçe en kötü demokrasinin tüm diğer rejimlerden iyi olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak bizi 12 Eylüle getiren haklı sebeplerdir ki, iç ve dış ihanet şebekelerinin Türk Milletine ızdırap veren pekçok aleyhte tertiplerine rağmen, bizi askeri rejimi desteklemeye sevkediyor. Çünkü demokratik hayata biran önce sağlıklı bir şekilde dönmek için her vatanperverin samimi dileğidir bu...Ve yine gözbebeğimiz Silahlı Kuvvetlerimizin bir prestij kavgasıdır bu...Bunun için bu konuda bu kadar hassasız ve başarılı olmalarını istiyoruz...Amma istisnaları dışında bü bürokratik kadro ile bu işlerin kolay başarılacağına da pek inanmıyoruz.

Bunun için bu konuda bu kadar hassasız ve başarılı olmalarını istiyoruz.. Ama istisnaları dışında bu bürokratik kadro ile bu işlerin kolay başarılacağına pek inanmıyoruz

Bildiğimiz ve yaşadığımız kadarıyla, Türkiye Cumhuriyetinin Silahlı Kuvvetleri ve bu uygulamalarda muhatap sayılabilecek Sıkıyönetim Makamları yetiştirilmelerindeki "yoktan var etme" anlayışıyla; kendilerine "doğru olan" gösterildiğinde, tutucu bir saplantıya çalışmışlardır. Pek tabii her alanda olduğu gibi bunun istisnaları da olabilmiştir. Ancak konunun dışında olan ve idari yapıdaki aksaklıkları direk olarak bilemiyen bu makamları, politize üst bürokrat veya valilerin, elaltından yaymak istedikleri "efendim ne yapalım komutanlar böyle istiyor" ithamıyla bizlerin suçlamaları mümkün değildir. Buda Askeri Yönetimi yıpratmak için bu kişiler tarafından tezgahlanan oyunun bir parçasıdır.

Milli Güvenlik Konseyinin politikasında ve hattı hareketlerinde genel hatlarıyla bir değişiklik olmadığına ve hükümetin genel politikası 12 Eylül ruhuyla sürdürülmek zorunda olduğuna göre, bürokrasiden kaynaklanan tüm aksaklıkların temeline artık inmek ve busuretle işin asıl kaynağını teşhis ve tesbit etmek herhalde derde devanın tek yolu olacaktır. Özellikle hükümete verilen, idari yapıda yenileşmeyle ilgili yetki uygulamalarıyla iyi bir çıkış yolu bulmaya imkan hazırlayacaktır. Pek tabii bu harekâtı önleyecek veya savsaklıyacak kadroların öncelikle pasifize edilmeleri şartıyla...

Kanaatimiz odurki, sorunun temeli ve ruhu 12 Eylül harekâtını ruh ve mana olarak benimseyememiş veya benimsemek istemiyen yahut kasıtlı üst bürokratlarca ifsad edilen Bakanlıklardadır. Bunun için ya üst seviye bürokratlarla ilgili tedbirleri derhal almak, yada bilerek veya bilmeyerek bu gidişe son vermiyen bakanların yerine yenilerini getirmek için hükümette bir revizyona gitmek herhalde çıkar yol olabilir...

Vatandaş devleti genel olarak vilayet idarelerinde görür ve onun icraatıyla değerlendirir. Bu tarihi gelişimin bir sonucu olduğu kadar İl İdarisi sistemimizin de bir sonucudur. Vali devletin ve hükümetin ildeki temsilcisi ve il idaresinin başı, amiri ve mercii olduğuna göre, temeldeki ikinci aksaklığın nereden kaynaklandığını da hemen teşhis ve tesbit etmek mümkündür. Şayet istisnaları dışında devletine, vatanına ve Türk Milletine, sözle değil, yürekten bağlı, bu milletin dertlerini kendine dert edinen ve daima onun yanında ve onunla beraber

Ercüyes Sayı 46
Yıl: 4

Doğu Türkistan Millî Kahramanı Ganî Batur'un Vefatı

Erkin ALPTEKİN

Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Başkenti Alma Ata'da Uygur Türk lehçesinde çıkmakta olan «Komünizm Tuğı» gazetesinin gecikerek elimize geçen son sayılarının birinde, Doğu Türkistan millî kahramanların Ganî Batur'un 28 Haziran 1981 de vefat etmiş olduğu bildirilmiştir. Merhumun âilesine, mesai arkadaşlarına ve Uygur toplumuna başsağlığı, sabır ve sağlık dileriz.

Ganî Batur, 1902 senesinde Doğu Türkistanın İli vilâyetinde dünyaya gelmiş ilk ve orta tahsilini burada tamamlamıştır. Boylu - poslu, güçlü - kuvvetli olduğu kadar zeki bir çocuk olması dolayısiyle, arkadaşları arasında çok takdir edilirdi. Küçüklere sevgi, büyüklere saygı ve âcizlere yardım etmesi dolayısiyle halkın sevgisini kazanmıştı. Vatanı ve milletine bağlılığı sonsuzdu. 16 yaşından itibaren Çin'li yöneticilerin haksız icraatlarına karşı mücadele etmiştir. Bunun için de Wang Zin Şin, Cing Şu Rin ve Şing Şi Sey gibi Doğu Türkistanı sorumsuz bir şekilde idare eden «Harp Beyleri» devrinde bir kaç defa mahkûm olmuştur.

Ganî'nin, bir halk kahramanı olarak ortaya çıkması, 21.9.1944 den sonraki bir tarihe rastlar. Şöyle ki, Mançur - Çin hanedanlığının devrilmesi ve Harp Beylerinin azledilmesinden sonra, Doğu Türkistan'ı askeri kuvvetleriyle kontrolü altına alan Milliyetçi Çin Hükümeti, 30 Ağustos 1944 tarihinde U Cung Şin'i Doğu Türkistan Genel Valisi olarak tâyin etmiştir.

U Cung Şin, göreve başlar başlamaz, haleflerini aratmayacak bir şekilde, Doğu Türkistan halkına karşı Çinlileştirme siyaseti yürütmeye başlamıştır. Bu durumdan dehşete kapılan Doğu Türkistan halkı, yer yer mitingler, gizli toplantılar yaparak, bildiriler dağıtarak durumu protesto etmeye çalışmışlardır. U Cung Şin'in görevinden azledilmesi için Doğu Türkistan halkının yapmış olduğu müracaatlara Nankin Hükümeti de ilgisiz kalmıştır. Çaresiz kalan Doğu Türkistan halkı, U Cung Şin idaresine karşı ayaklanmıştır. Bu ayaklanmayı Ganî başkarmaktaydı.

Ganî, yanına Ekber, Hamit, Refik ve Fatih gibi Uygur, Kazak ve Tatar boylarından oluşan arkadaşlarını alarak 6.10.1944 tarihinde İli vilâyetinin Nilki nahiyesindeki Milliyetçi Çin garnizonunu basmıştır. Buradaki Çin askerlerini imha eden Ganî ve arkadaşları, 7.10.1944 tarihinde Nilki nahiyesini tamamen kendi kontrolü altına almıştır. Şevke gelen Nilki ve civar halkı, eline geçirdiği silahlarla Ganî'ye iltihak etmiştir. Kendisine ilhak eden halkla birlikte İli şehrine hücum eden Ganî, İli halkının da kendisine iltihak etmesiyle 5 Kasım 1944 tarihinde, buradaki Milliyetçi Çin askerlerini tamamen mağlup etmiştir.

Ganî'nin silâha sarılmasından önce Cing Şu Rin, Şing Şi Sey ve U Cung Şi'nin takibinden kurtulmak için dağlara sığınan milliyetçi aydınlar da tekrar İli'ye dönmüşlerdir. Yapılan müzakerelerden sonra, 12 Kasım 1944 tarihinde Çin'lilerden arındırılan bölgede Hür Doğu Türkistan Cumhuriyeti ilân edilmiş ve Alihan Töre bu yeni Cumhuriyet başkanlığına seçilmiştir.

Yeni hükümet derhal milli ordu teşkil etmeyi kararlaştırarak, Doğu Türkistan'ın diğer bölgelerini de Milliyetçi Çin askerlerinden kurtarmanın planlarını yapmağa başlamıştır.

Hür Doğu Türkistan Hükümeti ilk iş olarak Ganî'yi, göstermiş olduğu cesaret, feragat ve kahramanlıktan dolayı «Doğu Türkistan Cumhuriyetinin Milli Kahramanı» ilân etmiş, göğsüne, yeni Cumhuriyetin ayyıldızlı istiklâl madalyasını takmıştır. Bu tarihten sonra Ganî «Ganî Batur» olarak anılmaya başlamıştır.

Doğu Türkistan 1949 senesinden sonra, Çin Halk Cumhuriyetinin idaresi altına alınmıştır. Ganî Batur, burada kurulan hükümette bazı görevler almış, fakat bazı haksızlıklara karşı direnmesi yüzünden görevinden alınarak, Taklamakana sürgün edilmiştir. 1950 senelerinin ortalarında Sovyetler Birliğine sığınan Ganî Batur, vefatına kadar Özbekistan ve Kazakistan'ın çeşitli bölgelerinde yaşamıştır.

Doğu Türkistan halkı, bu unutulmaz millî kahraman hakkında şiirler yazmış ve şarkılar bestelemişlerdir. Bu şiirlerden birini aşağıda sunuyoruz :

Uygur Lehçesi :

Kazanlar kaynap taşgan
Hitaylar heddidin aşgan.
Gani Batur kirip kelse,
Herembağğa harap kaçgan.
İli yolu heybetlik,
İçken suyu şerbetlik.
Düşmanlarni yoğatgan
Geni Batur heybetlik.

Türkiye Lehçesi :

Kazanlar kaynayıp taşmıştır,
Çin'liler haddinden aşmıştır.
Gani Batur gelince,
Herembağa kaçmıştır.
İli yolu heybetli,
İçtiği su şerbetli.
Düşmanları yokeden,
Gani Batur heybetli.

Kitaplar Arasında :

Kıbrıs Türk Folkloru (*)

Doç. Dr. Saim SAKAOĞLU

Dış Türklerle ilgili olarak ortaya konulan her kitap, bazen çok uzaklarda, bazen bir adımlık yerde olan, ama daima aynı kalp atışlarıyle yaşayan soydaşlarımızın selâmı gibi gelir, tatlı bir gülücüğü gibi gelir, bâzen de mânâlı bir bakışı gibi gelir. Bu kitaplar arasında dert yüklü olanları vardır. Ama içlerinde sevgi haberleri getiren, geçmişin kötü günlerinden geleceğin güzel günlerine bağ kuranları da vardır. Elimizdeki **Kıbrıs Türk Folkloru** bu sonuncu bölümün güzel örneklerindendir.

1969 yılında neşrettiği **Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler : Maniler** adlı ilk kitabı ile yavruvatan Kıbrıs'ın sesini duyurmaya başlayan edebiyat öğretmeni Oğuz M. Yorgancıoğlu, bu sefer daha doyurucu bir eserle karşımıza çıkıyor. Kendisi de bir parçası olduğu Kıbrıs insanının hemen her şeyini dile getiren Yorgancıoğlu, eserin bazı bölümlerini fotoğraf ve resimlerle de zenginleştirmiştir. Eser, Kıbrıs'ı kültür açısından tanımak isteyenler için vaz geçilmez bir kaynak olacak vasıftadır.

Kendi neslinden Mahmut İslâmoğlu ve gençlerden İlter Veziroğlu gibi, Kıbrıs'ın folklorunu tanıtan Yorgancıoğlu, evvelce de çeşitli konularda, yukarıda sözünü ettiğimiz **Maniler**'in dışında, üç eser daha çıkarmıştır. Bunları kısaca tanımakta fayda vardır kanaatindeyiz : Erenköy Şehitler Albümü (Ahmet Yorgancıoğlu ile birlikte, Magusa, 1969), Okulda (Üç perdelik piyes, Magusa, 1970), I. Manga (Üç perdelik piyes, Bozkurt gazetesinde 1974 Aralık'ında tefrika edilmiştir.) Onun iki kitabı da yayımlanmak üzere sırada beklemektedir.

Kıbrıs, Anadolu'nun ayrılmaz bir parçasıdır. Coğrafyacılar bu bütünlüğü ilmî usullerle araştırıp ortaya koyuyorlar. Ama her iki kalp atışının biri «Anavatan» diye çarpan soydaşlarımızın Anadolu'ya bakışları çok değişiktir. Onlar Kıbrıs'ın suyunun bile Anadolu'dan geldiğine inanırlar. Yorgancıoğlu'nun **Değirmenlik Köyünün Suyu** adıyle verdiği efsaneye göre, Anadolu'da teknesini kaybeden bir değirmenci, yıllar sonra onu Kıbrıs'ta bulur. Teknenin Kıbrıs'ta bulunuşu değirmencinin ağzından şöyle ifade edilir : «Demek ki su yol yapmış, buraya geliyor.» (s. 86)

Kıbrıs'ta düğün ve bayramlarda oynanan oyunlardan biri de Köroğlu adını taşımaktadır. (s. 35) Kıbrıs'ta meşhur olmuş bir Köroğlu olmadığına göre bunu, Çamlıbel'in ünlü efsanevî kahramanı Uruşan Ali olarak kabul etmemiz gerekecek.

Kıbrıs'lı soydaşlarımız Rumlardan çok çekmiştir. Meşhur Noel Gecesi katliamı (25 Aralık 1963) bunların en unutulmaz olanlarındandır. Makarios, Yorgacis, Samson gibi zalimlerin yıllar boyu soydaşlarımıza reva gördüğü zulümler, elbette Kıbrıslıların dillerinde ifadesini bulacaktı. Yorgancıoğlu'nun derlediği ve mani tarzında söylenmiş şiirler, anavatana duyulan hasreti dile getirdiği kadar zalimlere karşı duyulan nefreti de ortaya koymaktadır. Buradan seçeceğimiz iki mani, bir arzuyu olduğu kadar bir hasreti de şiirleştirmenin en güzel örneği olacaktır :

Ağızları kaparım
Sanma yoldan saparım
Enosis ne demekmiş
Ben Türklüğe taparım. (s. 148)

Bir gün sabah olacak
Güneş gene doğacak
Unutmayın kâfirler
Ada Türk'ün olacak. (s. 148)

Kıbrıs Türk Folkloru'nun ilgi çeken yönlerinden biri de «Asırlık Çınarlar Konuşuyor» adını taşıyan bölümüdür. Burada güngörmüş ihtiyarlar, kendilerine soruylan çeşitli konulardaki sorulara cevap vermişlerdir. 1920'lerden sonrası için belge olabilecek bu konuşmalar, soydaşlarımızın çektiği acıları olduğu kadar, gerek Kıbrıs'ta, gerek anavatanda cereyan eden sevindirici hadiseleri de sergilemektedir. Bir soruya verilen bu birkaç cevap, sevinçlerin nasıl gözyaşlarıyle karıştığını çok güzel bir şekilde ifade etmektedir :

«1960'ta Türk askeri adaya gelince ne hissettin ?»

«Bizi gurtaracak diye çok sevindik.» (s. 113)

«Çok sevindik.» (s. 123)

«Ne hissettim lâf mı be oğlum, sevindim, hem de nasıl... Çoluk çocuk kürümüynan garşılamaya gittik.» (s. 110)

Kıbrıs Türk Folkloru 1971 yılında hazırlanıp 1980'de basıldığı için 1974 Barış Harekâtiyle ilgili hususlar yer almamaktadır. Böyle bir bölüm olsa ve aynı soruyu sorsalardı alınacak cevaplar her halde «Mehmetciğimiz geldi, tıpkı 1571'de Lala Mustafa Paşamızın gelişi gibi geldi... İnşaallah bir daha çıkmamak üzere gelmiştir», şeklinde olacaktır.

Yorgancıoğlu'nun kitabı, içindeki malzemenin değerliliğinin yanında düzensizliği ile de dikkati çekmektedir. Matbaa imkânsızlık-

(*) Oğuz M. Yorgancıoğul, **Kıbrıs Türk Folkloru** (Duydum - Gördüm - Yazdım), Mağusa, 1980, Cambulat Basımevi, 186 s. (çift sütun), 8°, 200.000 TL.

Erciyes, Yıl: 5 Sayı 49

Yeni Uygur Sözlüğü

Erkin ALPTEKİN

Sovyet Tass Haber Ajansının Alma - Ata'dan bildirdiğine göre, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetindeki Kazak İlimler Akademisinin bünyesindeki Uygur Enstitüsünde görevli bilginler, yeni bir Uygur sözlüğü hazırlamışlardır. Sözlükte, Uygur edebî avam dilinin zenginliği araştırılmaktadır. Uygur Enstitüsünde görevli bilginler tarafından kaleme alınan bu yeni eser, Uygur dilinin ilk izahlı sözlüğü olarak da kabul edilmektedir. Sözlük 30.000 den fazla kelime ve birleşik isimleri içine almakta, onların mânâsını ve kökünü izah etmektedir. Sözlüğü hazırlayanlar el yazmalarından ve folklorik eserlerden faydalanmışlardır. Ayrıca, Ortaasya ve Kazakistan'da yaşayan Uygurların dilleri de incelenmiştir. Kullanılan malzemeler arasında 5. y.y. yazıtları, 11. y.y. da yaşamış Uygur bilginlerinden Yusuf Has Hacib'in «Kudatku Bilig» ve Kaşgarlı Mahmud'un «Divan-i Luğat-it Türk» eserleri de bulunmaktadır.

Uygurların çok eski bir Türk boyu olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Bu yüzden Rus, Türk ve Batılı ilim adamları, eski bir tarih, kültür ve medeniyete sahip Uygurların diliyle ilgili olarak, 18. y.y. itibaren geniş araştırmalar yapmış ve bu dilin ne kadar geniş ve ifâde bakımından ne kadar zengin olduğunu ortaya koymuşlardır. Meselâ, Ferdinand de Sassure, Uygurların diliyle ilgili olarak : «Ortaasyada dil ve yazı kültürünü ayakta tutanlar Uygurlardır» demektedir. Albert Von lecoq : «Uygurların dili ve yazısı o kadar tekâmül etmiştir ki, bu durum Ortaasyadaki bütün halkların dil ve yazılarının zenginleşmesine hizmet etmiştir.» Profesör Dr. Laszlo Rasonyi : «Uygurların dili ve yazısı 840 dan sonra Ortaasyada teşkil edilen bütün Türkî İmparatorluklarının devlet dili ve yazısı olarak kabul edilmiştir. Bu dil ve yazı, İslâmiyetin kabulünden sonra daha da tekâmül etmiştir. Yusuf Has Hacib, Mahmut Kaşgarî, Ahmet Yüknekî, bunlar gibi yüzlerce Uygur şâir, edip ve ilim adamlarının yazmış olduğu eserler, bunun en güzel misalidir.» Leon Kahon adlı diğer bir bilgin ise : «Uygurların lisanı Türk dilinde inkişaf noktasıdır» demektedir. Bunun gibi daha yüzlerce örnek vermek kâbildir.

Gerçekten de yaşadığımız asrın başlarına doğru, Orhun, Selenge, Yenisey, Turfan, Koçu, Kuçar, Hoten ve başka yerlerde yapılan incelemeler neticesinde, Uygurların yazı diline ait bir çok eserler kazılardan çıkmıştır. Çoğu, Budist ve Maniheist gibi dinlerin konularını işleyen bu eserlerden incelenebilmiş olanların büyük kısmı, dua ve ilâhî öğütlerdir.

Uygurlar İslâmiyetten önceki devirde olduğu gibi, İslâmiyet devrinde de, dilcilik alanında büyük başarılar elde etmişlerdir. Bunun en güzel örneği elbetteki Kaşgarlı Mahmud'un «Divan-i Lugat-it Türk», yâni Türk Dilleri Sözlüğüdür. Bu eser, kendi zamanında konuşulan ve yazılan çeşitli Türk lehçelerini harf sırasınca düzenlelenmiş, manzum, nesir parçalar, örnekler ve bazı vak'alarla donatılmış bir ansiklopedidir. Eser aynı zamanda, 7500 Türk asıllı kelimeye Arapça karşılıklar veren bir sözlüktür de.

Türk dilinin ve yazısının inkişafında bu kadar büyük rol oynayan Uygurların birden bire gerilemesinin elbetteki bir çok sebepleri vardır. Bunların başında Uygurların 18. y.y. sonlarında Mançur - Çin istilasına uğrayarak, sırasiyle Milliyetçi Çin ve bilâhare Çin Halk Cumhuriyetinin idaresi altında kalmaları gelir. Bu dönemlerde : «Kinjiang halkının dili siyasî, ekonomik askerî, idari ve teknik terimler için kifâyet etmiyor» gibi hiç bir ilmî temele dayanmayan bahanelerle, Uygur yazı dilinin inkişafına mani olunmuştur. Ne var ki, Mao'nun ölümünden sonra iktidarı ele alan yeni Çin yöneticleri geçmiş hataları düzeltmeye çalışmaktadırlar. Böyle bir dönemde, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Kazak İlimler Akademisinin bünyesindeki Uygur Enstitüsünde görevli bilginlerin, yeni bir Uygur sözlüğü hazırlamaları, elbette önemli bir olaydır.

SILADA BAHAR

Kış gidende türlü türlü süslenir,
Bir başkadır bizim elin baharı,
Dağlarından düze keklik seslenir
Yurdum, şu dünyada cennet diyarı.
Erciyes'in eksik olmaz dumanı,
Türklük gibi zaptetmede zamanı
Bizim köyün yağız çehre çobanı
Erkenden önüne katar davarı
Kırlarda ağaçlar duvaklar takmış
Duydum ki Nevruz gelin olacakmış
Seherde sevdiğim bahçeye çıkmış
Papatyalar ile dolmuş civarı
Her tarafta şen bülbüller ötüşür
Sümbül başka, çiğdem başka kokuşur
Yar göğsüne gül ne güzel yakışır
Şimdi gönül, görmek ister o yari.

Şükrü TARLA

Ahmet Cevdet Paşa

(1822 - 1895)

H. Fethi GÖZLER

Tanzimat Edebiyatının ileri gelen şahsiyetlerinin birçoğu «tarih» ile de ilgilenmişler, eserler de yazmışlardır. Sözgelişi, Namık Kemal tarihî eserler de kaleme almış ve gerçek tarihle yakından ilgilenmiştir. İlk eseri «Devr-i İstilâ» (1867), tarihî bir eserdir. Onun bu eserden başka sekize yakın tarihî eseri vardır. En önemlileri : «Barika-i Zafer» (1872), «Evrek-i Perişan» (187?), «Kanije Muhasarası» (1873). Ancak bu eserlerinde Namık Kemal bir tarihçiden çok bir edebiyatçıdır. Bu eserlerde öğretmek yerine telkin (suggestion) hâkimdir. Hatta başlayıp bitiremediği «Osmanlı Tarihi» nde bile tam bir tarih metodu uygulayamamıştır. Eserin üslûbu yer yer edebiyat kokar.

Namık Kemal'in tarih konusundaki en önemli hizmeti Türk toplumuna tarihi sevdirmek olmuştur.

Ahmet Mithat Efendi de tarihle uğraşmıştır. Onun, on yıl tutan çalışması sonunda yazdığı «Kâinat» adlı eseri bir dünya tarihi idi. (1871 - 1881).

Ahmet Mithat Efendi iki tane de ısmarlama tarih yazmıştır. Üss-ü İnkilâp, 1876 ve Zübde-tül Hakayik, 1878.

Bu tarihlerden hiç biri bugün için mehaz olabilecek nitelikte değildir.

Tanzimat döneminin tarihçisi hiç şüphesiz A. Cevdet Paşa'dır. Cevdet Paşa, Lofça'da doğmuştur. İlkokulu bitirdikten sonra Tanzimat-ı Hayriye'nin ilânı sıralarında İstanbul'a gelmiş ve Fatih medresesine girmiştir. Medreseyi bitirdikten sonra 22 yaşlarında «İptida-yi Haric» ünvanı verilerek İstanbul müderrisi olmuştur.

A. Cevdet Paşa, Reşit Paşa tarafından korunmuş. Hem eskinin hem de yeninin yanında ola gelişmiştir. Kadılık ve müderrisliklerden sonra, pek istemediği halde, siyaset ve devlet hizmetlerine de girmek zorunda kalmıştır.

A. Cevdet Paşa'nın dili eskidir. Üslûbu Tanzimat nesrinin özelliklerini taşır.

Onun hiç şüphesiz en önemli eseri 12 cilt tutan tarihidir. (1863 - 1883). Bu tarih, metod yönünden «tarih yöntemine» oldukça uyularak yazılmıştır. Âdeta doğu vak'a nüvisliğine batı tarih anlayışını aşılayan bir eserdir. Bu eserin kendisine özgü bir tarih görüşü de vardır :

«Devletimiz doğuya doğru gitmeliydi. Orada «hemcinslerimiz» vardı, eğer o tarafa gidip onlarla birleşseydik başımıza bu işler gelmezdi» demek isteyen bir mesajı sayfalar arasında bulmak mümkündür.

«Mecelle» yi bir komisyon adına kendisi hazırlamıştır. (*)

«Mâruzat» adlı eseri de önemlidir. Bu eser güney Anadoludaki göçebe Türk aşiretlerinin hayatını anlatır. Birinci bölümü ele geçen bu eserin bir kısmı Türk Tarih Encümeni dergisinde yayınlanmıştır.

Onun sâde ve açık bir dille kaleme aldığı «Kısas-ı Enbiya» adlı eseri de üzerinde önemle durulması gerekli olan bir eserdir. Bu eserde, İslâm - Türk ve Arap tarihi ile ilgili olaylar anlatılır. Eser peygamberler ve hükümdarlar tarihidir. Eserin orijinal adı, «Kısas-ı Enbiya ve Tevarihi Hülefa» (Halifeler Tarihi ve Peygamberlerin Kıssaları) dır. Yazar, Hazret-i Muhammed'e gelinceye kadar olan peygamberlerin menkıbelerini özetlemiş ve Hazret-i Muhammed'in hayatını, dört halifeyi ve onlardan sonra gelen Emevî ve Abbasi halifeleri üzerinde durmuş, Araplar hakkında bazı bilgiler de vermiştir. Ayrıca Osmanlı devletinin kuruluşundan II. Murad'ın saltanatının sonralarına kadar olan devreyi de anlatmıştır. Eserde, eserin bittiğine dair herhangi bir kayıt yoktur. Bu, Cev-

---

(*) «Tanzimat ilânından sonra, 1869 - 1876 arasında yapıaln çalışmalarla hazırlanan ve muamelelere ilişkin fıkıh hükümleriyle bu konulardaki çeşitli içtihadı bir sistem içinde bir araya getiren medeni kanun. İslâm hukukunun uygulandığı imparatorluk devrinde, Ebussuud Efendi, Âli Efendi (Zembilli) vd. hukukçuların, fetvalarla ortaya çıkan yol gösterici görüşlerine rağmen, içtihatların çokluğu ve çeşitli mezheplere göre beliren farklılıklar yüzünden uygulama güçlükleri belirmişti. Özellikle, Tanzimatla birlikte batı hukuk kurumlarının alınmağa başlanması üzerine kurulan Nizamiye mahkemeleri, kendi konularıyla ilgisi bulunan İslâm hukuku esaslarını Türkçe olarak ve toplu bir şekilde bulamıyor, yargılama hizmeti bu sebeple yetersiz kalıyordu. Bu durum karşısında tutulabilecek iki yol vardı : Ya Batı'dan bir medeni kanun alınacak veya İslâmi esasları birleştiren ve Türkçeleştiren bir kanun hazırlanarak kabul edilecekti. Birinci görüş, Âli Paşa tarafından savunulurken, Cevdet Paşa ikinci görüşün önderliğini yapıyordu. Sonunda Cevdet Paşa'nın savunduğu fikir kabul edildi ve Fransız Medeni Kanununun alınmasından vazgeçilerek, hanefi mezhebinden derlenecek en uygun hükümlerin bir araya getirilmesine karar verildi Hazırlanacak kanunla ilgili çalışmaları yürütmek üzere 1869 tarihinde resmi bir kurul meydana getirildi. «Mecelle Cemiyeti» adı verilen bu kurula çoğunlukla Cevdet Paşa başkanlık etti; işler bittikten sonra cemiyet 1888'de padişah iradesiyle lağvedildi.

Sayi 58

Ekim 1982

Çin, Doğu Türkistan'ı Savunmak İçin Tedbirler Almaya Başladı

Tercüme eden: Erkin ALPTEKİN

Newsday Gazetesi, yakında Doğu Türkistanı ziyaret etme fırsatını elden eden Asya Bürosu Şefi William Sexton'un seyahat intibalarını yayınlamıştır. William Sexton adı geçen yazısında seyahat intibalarını şöyle dile getirmektedir:

Çinliler 1979 da Vietnama saldırdıkları zaman, Çinliler de dahil olmak üzere herkes, Sovyetler Birliğinin misillemede bulunarak Doğu Türkistanı istilâ edeceğini zannetmişti.

Ne var ki, bu tahmin doğru çıkmamıştır. Sovyetler Birliği, Doğu Türkistan yerine Afganistanı istila etmiştir. Ekseri askerî uzmanların ifadesine göre, eğer Sovyetler Birliği, Doğu Türkistanı istila etmeye teşebbüs etmiş olsaydı, büyük bir ihtimalle başarılı da olabilirdi. Çünkü, Çinlilerin, ellerindeki eski silahlarla modern silahlarla donatılmış Sovyet ordusunu durdurması çok zor olurdu.

Sovyetler Birliğinin Afganistanı istila etmesinden sonra Çinliler, Doğu Türkistanı muhtemel bir Sovyet saldırısına karşı savunabilmek maksadiyle bir takım tedbirler almaya başlamıştır. Önce, Doğu Türkistandaki Çin Halk Kurtuluş Ordusunun Başkomutanını görevinden alarak onun yerine başka birini atamıştır. Bilâhare, Doğu Türkistan Komunist Partisi Başkanı Wang Fıng'ı görevinden alarak, yerine Wang Enmao'yu getirmiştir. Şimdi ise, 1949 da Doğu Türkistanın istilasında önemli rol oynayan milis kuvvetlerini tekrar aktif hale getirmeye başlamıştır.

Çinlilerin Doğu Türkistanı savunabilmek için nükleer silaha başvurması beklenmemektedir. Çünkü böyle bir harekete karşı Sovyetler Birliği aynen mukabelede bulunacaktır. Bu yüzden Çinlilerin, daha çok gerilla harbine başvurması beklenmektedir.

Doğu Türkistanda «Maginot» gibi bir savunma hattı görmek kabil değildir. Ama, dağ etekleri güçlü bir gerilla harbi için çok müsaittir. Yabancı gazetecilerin sınır boylarına gitmemlerine izin verilmemektedir. Bazı istisnalar dışında Doğu Türkistanın büyük bir kısmı yabancılara tamamen kapalıdır. Aslında, Doğu Türkistan-Sovyet sınır boyları son zamanlarda bir hayli sakindir. Her iki taraf bir diğerinin idâresi altındaki Kazak, Kırgız gibi Türk asıllı halkın düşmanlığını kazanmamak için âzamî derecede dikkat sarfetmektedir. Sovyet - Doğu Türkistan sınırındaki son olay 1979 da patlak vermişti.

Doğu Türkistanın iklim şartları bu ülkenin savunmasını zorlaştırmaktadır. Mayıs ayının ortasında Batı Tibete gitmekte olan 160 araçlı bir konvoy kar fırtınasına yakalanmıştır. Bunları kurtarmak için dört gün ve dört gece hummalı çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalara Çin Halk Kur-

14 Temmuz 1959 Katliâmının Ardından

Hasan Hüseyin EROĞLU

14 Temmuz 1959, tarih boyunca hiç bir millete yapılmamış bir katliamın, Irak'ın ağzından çıkan dostluk türkülerinin fiiliyata dökülen vahşetinin, Kerkük Türküne yapılan pervasız soykırımın günüdür.

Ve tarih 14 Temmuz 1982. Aradan geçen 23 yıl. Üzerinden daha nice 23 yıl geçse yine aklımızda. Unutmak bir yana, her geçen gün daha da tazeleniyor. Milletimizin bir tek ferdine karşı dahî işlenen cinayet, bütün milletin şahsına yapılmıştır. Tarih bir aynadır. Öyleki, karşısına çıkan her şeyi olduğu gibi yansıtır. «Ayna karşısına geçmemiş bir kişi nasıl ki, kendi fizik yapısı hakkında bilgiye sahip değilse; tarihe göz kapayan, kulak tıkayan bir milletin de kendi öz benliği, millet yapısını tahlil ve tesbit etmeside mümkün değildir.» (1) Tarihe «vahşetin en büyüğü» olarak geçen Kerkük katliamını da bugün, gereği gibi bilemezsek, yarın aynı cinayetleri tekrar görebiliriz. Bugün; bunun sebebini araştırmazsak, gelecekte olacaklarada seyirci kalacağımız muhakkaktır.

Oğuzların Bozok koluna bağlı Bayat boyundan olan Kerkük Türklerinin suçu ne idi de böyle bir vahşetin kurbanı oldular? Bugün dahi Irak nüfusunun büyük çoğunluğunu teşkil eden Türklere karşı girişilen kanlı saldırıların elbetteki bir sebebi olmalıdır.» 1924 yılında Irak'da; İngiliz, Arap, Ermeni ve Süryaniler tarafından, yine 1946 da «Gavur Katliamı» olarak da adlandırılan, Irak makamları tarafından tertiplenmiş olan, neticesinde yüzlerce Türk evladı hunharca saldırılara maruz kalarak şehid edilmişlerdir. Ve 1959 katliamında da başta Türklerin lideri ATA HAYRULLAH olmak üzere, EMEL isimli küçük bir kızdan tutunda, nice kardeşleri, nice büyükleri ve her biri ayrı değerde olan vatan evlatlarının ırz, mal ve canlarına saldırmışlardır.

Kerkük Türklerine karşı tavırlarını daha da arttırarak soydaşlarımızı her bacağını bir arabaya bağlamak suretiyle ikiye ayırmışlar, namuslarına tecavüz etmişler, vücutlarını parçalara ayırmışlar, kurşunlamışlar, boğmuşlar,... vs iğrenç işkencelerle öldürmüşlerdir. Zaten insanlıkdan nasibini alamamışlardan erkekçe bir döğüş şeklemekde kabil değildir. (2)

Kerkük Türklerine karşı giriştikleri katliamlar ile onları yıldıramıyacaklarını anlayan Irak hükümetleri çareyi diğer baskı yollarına başvurmakta buldu. Bütün Türk bölgelerinin isimlerini değiştirdi. Çocuklara Türk büyüklerinin isimlerinin verilmesi yasaklandı. Hiçbir üniversitede Türk gençleri öğrenim göremiyorlardı. Türkçe olan herşey yasak yayın kabul edildi. Türk köylerine ve semtlerine Arapları yerleştrmesi ve Türk memurlarını Arap köylerine sürmesi. Kerkük Türklerini Türkiye'den soğutmak ve içlerindeki sevgiyi yok etmek için Türkiye aleyhinde giriştikleri mesnetsiz propağandalar. Kerkük Türklerinin toplu olarak gezme ve oturmalarına yasaklama gibi. (3)

14 Temuz 1959 katlimaında şehidedilen Türklerin isimleride şöyledir:

1— Ata Hayrullah
2— Cahit Fahrettin
3— Abdullah Bayatlı
4— Nihat Fuat Muhtar
5— Cahit Fuat Muhtar
6— Emel Fuat Muhtar
7— Mehmet Avcı
8— Selahattin Avcı
9— İhsan Hayrullah
10— Kasım Beğ Neftçi
11— İbrahim Ramazan
12— Abdulhalik İsmail
13— Enver Abaş
14— Züher Çaycı
15— Fethullah Yunus
16— Adil Abdülhamit
17— Osman Hıdır
18— Şakir Zeynel
19— Seyit Gani Nahip
20— Nurettin Aziz
21— Hasip Ali
22— Cuma Kamber
23— Kazım Bektaş
24— Hacı Necmettin
25— Kemal Abdulsamet (4)

«İnsanoğlu bir raddeye kadar aclığa, susuzluğa, çıplaklığa katlanabilir. Ama adaletsizliğe, hor görülmeğe, haksızlığa tahammül edemez.» (5) Hele hele buda Türk Milletine karşı yapılırsa asla!

Türk Milletinin bir ferdi olarak hepimizin vazifesi; tarihimizi en iyi şekilde bilmek, dost ve düşmanımızı en iyi biçimde tanımak ve alacağımız tavrı ona göre planlamak olacaktır.

Kerküklü soydaşlarımızın şehadetlerinin 23. cü senesinde onlara Allah'dan mağfiret, milletimizede sabırlar niyaz ederiz.

---

(1) Kur'an Gölgesinde ve Tarih Önünde Türk. (Mehmet Doğan)
(2) Hasret Dergisi. (Yayınlanmıyor)
(3) Hasret Dergisi. (Yayınlanmıyor)
(4) Hasret Dergisi. (Yayınlanmıyor)
(5) Kur'an Gölgesinde ve Tarih Önünde Türk. (Mehmet Doğan)

tuluş Ordusu mensuplariyle siviller sevkedilmiştir. Ürümçi Radyosu son yayınlarının birinde Çin Kalk Kurtuluş ordusu mensuplarının, Doğu Türkistandaki çetin iklim şartlarından ileri gelen şikayetlerini dile getirmiştir. Bunun üzerine Ürümçideki Çin Hava Kuvvetleri Komutanlığı, sınır boylarındaki asker ve subayların moralierini yükseltebilmek için özel bir propaganda grubu göndermiştir.

Sovyetler Birliğinin, Doğu Türkistana teksif etmiş olduğu radyo propagandaları çok tesirlidir. Bu propaganda yayınları, dış ülkelerde yaşamakta olan akrabalariyle birleşmek arzusunda olan Doğu Türkistan halkı için çok câzibelidir. Pekindeki Türkiye Büyükelçiliği mensuplarının vermiş olduğu bilgilere bakılırsa, akrabalarını görebilmek için Türkiyeye gidip gelmekte olan Doğu Türkistanlıların sayıları pek çoktur.

Muhtemel bir Sovye saldırısına karşı koyabilmek için alınmakta olan askeri tedbirlerin dışında, Çinlilerin Doğu Türkisttanı savunabilmek için takip etmekte olduğu diğer bir strateji ise, Doğu Türkistanı Çin mültecileriyle doldurmak olmuştur. 1949 dan önce bu ülkede sadece 200 bin Çinli bulunmaktaydı. Bilâhare bu sayı üç milyon, şimdi ise 5 milyon 300 bin olmuştur. Çin mülteci akınının şimdilik durdurulmuş olmasının sebebi, Doğu Türkistanın yerli halkiyle Çinliler arasındaki sürtüşmenin sertleşmesidir. Yoksa, Doğu Türkistana Çin nüfusu yerleştirme planından vazgeçilmiş değildir.

Doğu Türkistandaki Çin mültecileri üç grupta mütalea etmek gerekir: Terhis olmuş askerler, merkezî Çinde işsiz kalan lise öğrencileri ve Doğu Türkistandaki çalışma ile islâh kamplarına gönderilen dissident ve âdî suçlular. Bu islâh kamplarına gönderilenlerin sayıları bilinmemektedir.

Aslında, kalkındığı takdirde Doğu Türkistan, şimdiki 13 milyonluk nüfusunun 10 mislini barındırabilecek kapasitededir. Zâten Çinliler de, bu ülkeye 100 milyon Çinli doldurma niyetindedir. Böyle bir durumda Doğu Türkistanın Uygur, Kazak, Kırgız, Tacik gibi Türk ve Müslüman halkı yalnız assimile olma tehlikesiyle yüz yüze kalmayacak, ayni zamanda 100 milyonluk bir Çin topluluğu ile kapı komşusu olacak olan Sovyetler Birliğinin de uykusu kaçacaktır.

Ürümçi'deki yetkililer, Doğu Türkistanın yerli halkının Mao'nun ölüm tarihi olan 1976 senesine kadar çekmiş olduğu zulümler hakkında bilgi vermekten kaçınmaktadır. Türk ve Müslüman halkın sert direnme göstermesi, ölü sayısını da arttırmış olmalıdır. Gerçi Deng Şiaoping Doğu Türkistanın yerli halkının lehinde bazı tedbirler almışsa da, işkencenin hâlâ devam ettiğine dâir deliller vardır. Nitekim, Doğu Türkistan Komunist Partisinin Başkanı Wang Enmau yeni yıl münasebetiyle yapmış olduğu bir konuşmasında, «Doğu Türkistandaki çeşitli milletlerin, birliğinin sağlanması gerektiğini» ifade etmiştir. Bu ifadeler, Marksist anlamla bu birliğin henüz sağlanmadığı manasına gelir.

Afganistan, Rusların Ortaasyada göz dikmiş oldukları tek ülke değildir. Rus Çarları Doğu Türkistana da göz dikmişlerdi. Marko Polo, Doğu Türkistanın zenginliğine, ipek ve yeşim taşlarına imrenmişti. Deli Petro ise, onun altın ve toprağının cazibesine kapılmıştı. Şimdi ise, Doğu Türkistanda zengin petrol, kömür, altın, uranyum ve diğer mâdenler işletilmektedir. Doğu Türkistan ayni zamanda bir tarım imparatorluğu olabilecek kapasitededir.

Târihî adıyle «Doğu Türkistan», Çin istilasından sonra «Şincang», şimdi ise «Şincang Uygur Otonom Böigesi» olarak bilinen bu ülkenin Sovyetler Birliği ile olan sınır boylarında yüzbinlerce Sovyet askeri vardır. Afganistan istilâsından sonra bu sayıya 200 bin Sovyet askeri daha eklenmiştir.

Sınır boylarında Sovyet zırhlı birliklerinin kolayca Doğu Türkistana ulaşabileceği koridorlar vardır. Ama koridorların etrafındaki dağ yamaçlarında, seneler sürebilecek bir gerilla harbinin bütün tedbirleri alınmış bulunmaktadır. Bu tedbirler çok iptidai ise de, 30 aylık bir savaşa rağmen, Sovyetler Birliğinin Afganistanda göstermiş olduğu kabiliyetsizlik Çinlileri ümitlendirmektedir.

SANDIN

Sen, sevdâyı öyle kolay mı sandın?
Parlayan her yıldızı ay mı sandın?
Bahçemde solmayan bir çiçek açtı;
Yıkılan evleri saraymı sandın?

Göktürk Mehmet UYTUN

BİR KIZILTEPE MASALI :

SINACOK

Abdülkadir GÜLER

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş. Çok söylemesi günah, az söylemesi sevapmış. Zamanın birinde SINACOK (1) adında bir çocuk varmış. Anası, babası yokmuş. Anlayacağınız kimsesiz bir çocuk imiş. Sınacok, yaramaz mı yaramaz, afacan mı afacan, bu denli de sevimli imiş. Köy halkı onun elinden el-aman demiş. Hani masallarımızda bir Keloğlan vardır ya işte onun gibi bir çocukmuş. Tıpkı Keloğlan... Ataş gibi, âfat gibi bir çocuk...

İşte bu Sınacok denen afacan, yaramaz çocuk, köyünü bir gün terkederek yollara düşmüş. Az gitmiş uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, altı ay bir güz gitmiş, sonunda bir köye varmış. «Ne yapayım, kime varayım, nerde kalayım» diye düşünmüş. Derken karşısına mavi gözlü, sarı benizli, kısa boylu köse bir adam çıkıvermiş. Selâm etmiş, kelâm etmiş, hal-hatır sorduktan sonra yanında çalışmayı yeğ saymış. Yalnız mavi gözlü, sarı benizli adam bizim Sınacoğ'a bazı şartlar ileri sürmüş. «Birincisi: Ne ekmeğin kenarını, ne yoğurdun kaymağını kıracaksın. İkincisi: Kim kime kızarsa, kızanın sırtından bir çarıklık deri koparılacak» diyerek, şartları Sınacoğ'a sunmuş, Sınacok'da bu şartları kabul etmiş. «Olur amca» diyerek işe başlamış. Üç güne kadar Sınacok'a bir misafir muamelesi yapmış, bir güzelce ağırlamış. Üçgünden sonra artık bizim Sınacok işe ve artık evin bir horantası gibi hareket etmeğe başlamış.

Bir gece vakti evin küçük kızı bağırmağa başlamış. (Sözümüz meclisten dışarı) «Çişim geliyor» demiş. Köse Sınacok'a seslenerek: «Sınacok, Sınacok, bu kızı dışarıya götür.» «Olur canım amca» diyerek kızı almış, dışarıya götürmüş. Kız çişini yaparken, Sınacok kıza bir cimcik atıvermiş. Kız ağlamış, sızlamış, bir daha da O'nunla dışarıya gitmek istememiş. Darılmak kimin haddine. Bir defa ortada bir şartname vardır. Ertesi sabah Sınacok öküzleri alıp tarlaya gitmiş. Evdekiler bin pişman olmuşlar, lâkin elden ne gelir. Şart var. Ortada atılmış bir söz var... Bu sözden dönmenin mümkünâtı yoktur... Sınacok, tarlada o gün bir güzelce çalışmış, tarlayı fazlaca sürmüş. Akşam eve gelirken de, bir öküzünde ayağını kırmış. Köse amcası bir şey dememiş. Ertesi gün komşulardan bir öküz istiyerek tekrar tarlanın yolunu tutuvermiş. Sınacok tarlada çift sürerken, yengesi O'na öğle yemeğini alıp götürmüş: Bir kaç yuvarlak lavaşe (tandır ekmeği) ve bir kova da yoğurt.. «Kolay gelsin» dedikten sonra, «buyur öğle yemeğini ye yavrum» diye seslenmiş. Sınacok şöyle bir bağdaş kurmuş, bıçağını eline alarak kovanın dibini bir güzelce delmiş. Ekmeklerin de kenarlarını kırmadan ortadan kesip, kemâli afyetle bir güzel karnını doyurmuş ve yengesine teşekkür ederek tekrar başlamış çiftini sürmeğe... Amcasına da selâm yollamayı ihmal etmemiş... Bu arada «bak yengeciğim, ne kaymağı kırdım, nede ekmeğin kenarını; amcama bunları söylemeği unutma gayri» diyerek işine devam etmiş... Yengesi bir lâ havle çekerek, «Bu işin sonu hayırdır inşallah» diyerek köyün yolunu tutmuş... Derken akşam olmuş, Sınacok bu kez diğer öküzün kuyruğunu kesip eve dönmüş. Amcasına eve geldiğinde «bir kaza oldu» diyerek durumu anlatmış. Gülerek: «Amcacığım, yoksa kızıyormusun?» Köse amcası: «Kızacak ne var, olan olmuş, canım sağolsun» demesine demiş, lâkin içi de yanmaya başlamış. Bir öküzün ayağı kırık, birinin de kuyruğu kesik... Daha ne olacak diye kendi kendine düşünmeğe başlamış...

Artık öküzler sakat diye Sınacok'u çifte-çubuğa göndermekten vazgeçmişler... Derken bir kaç gün sonra köyde bir düğün yapılıvermiş. Bizim Köselere de davetiye göndermişler. Artık düğüne gitmenin vakti-zamanı gelmiş, Karı-koca düğüne gitmeğe karar vermişler. Hazırlıklar yapılmış, Sınacok'a da Köse amcası: «Akıllı yavrum, güzel oğlum, yeğenim, biz düğüne gidiyoruz, sende kapıya iyi bak. Kapıya birşey olmasın emi?» diye bir tembihde bulunmuş... Sınacok da «olur amca, merak etmeyiniz, kapının yanından asla ayrılmayacağım» diye söz vermiş... Köse ile Karısı düğün yerine gide dursunlar, bizim Sınacok da kapıyı yerinden söküp sırtına alarak, düğün yerine varmış, bir kenarda düğünü seyre dalmış. Bu arada boş ve açık kalan Köse'nin evi çocukıar tarafından iyice aranmış, neyi varsa alıp götürmüşler. Akşama doğru karı-koca eve gelmişler, ne görsünler. Evde bir şey kalmamış, ne yapacağını şaşırmışlar. Hasılı Sı-

(1) Masalı Anlatan: Kızıltepenin Esenli köyünden Mehmet İlter.
Okuma-yazması yok.
Derlendiği tarih: 14 Şubat 1967.
Derleme Şekli: Önce dinlenmiş, daha sonra kaleme alınmıştır.

Erciyes

32 Sene Sonra Gördüğüm Doğu TÜRKİSTAN

Erkin ALPTEKİN

32 sene sonra tekrar görme fırsatını elde ettiğim Ana Vatanım Doğu Türkistan, Türk medeniyetinin beşiği olarak kabul edilmişdir. Doğu Türkistan Asya kıtasının tam merkezinde olup; Doğuda Çin, Moğolistan, Kuzeyde Sovyetler Birliği, Batıda Afganistan, Güneyde ise Pakistan ve Hindistan ile komşudur.

Resmi istatistiklere bakılırsa, bugün Doğu Türkistanın genel nüfusu 12 milyon do laylarındadır. Uygur Türkleri 5.700.000, Kazak Türkleri 700.000, diğer Türk boyları 90.000, Mogollar 100.000, Mançurlar 70.000 ve Çinliler 5.000.000.

1949 dan önce Doğu Türkistanda sadece 200.000 Çinli vardı. Bugün ise 5.000.000 olmuştur. Ama halk bu sayının daha fazla olduğu inancında. Doğu Türkistanın Başkenti Ürümçinin 1949 dan önceki nüfusu 80.000 idi. Şimdi ise 800.000 den fazla Ürümçinin nüfusunun % 80 ini Çinliler teşkil ediyor.

Doğu Türkistandaki Çin nüfusunun artması yerli halk ile Çinliler arasındaki sürtüşmeleri de arttırmış. Bu iki etnik grup arasında sık sık olaylar patlak vermektedir. Son bir sene zarfında Doğu Türkistanın Aksu, Kaşgar, Tokuzak ve Kargalık gibi şehirlerinde yerli halk ile Çinliler arasında bazı çatmalar çıkmıştır. Bu çatışmalar civardan getirilen takviyelerle bastırılabilmiştir. Aksuda cereyan eden olaylar Batı basınına da yansıdı.

Yeni Çin yöneticileri Doğu Türkistandaki Çin nüfusunu azaltabilmek için çareler aramaktadırlar. Zaten Doğu Türkistandaki Çinlilerin bir kısmı memleketlerine dönmek istemektedirler. Dönme işlemlerinin hızlandırılmasını talep ederek zaman zaman gösteriler de tertip etmektedirler. Aksuda tertip edilen bir gösteriye 30.000 den fazla Çinli katılmıştır. Diğer bir kısım Çinliler ise bütün ömrünü Doğu Türkistanda geçirdiğini, memleketine döndüğü takdirde işsiz kalacağını ve mesken bulmada zorluk çekeceğini ileri sürerek, memleketine dönmek istememektedir.

Doğu Türkistandaki Çin nüfusunun artması yerli halkın işsiz kalmasına sebebiyet vermiştir. Ürümçi, Kaşgar ve Yenisar gibi şehirlerde avare avare dolaşan, sokak ortasında oturup kumar oynayan ve kendini içkiye veren tahsilli gençlere rastladım. İş bulamadıkları için bu hallere düştüklerini belirttiler.

Doğu Türkistan çok zengin yeraltı kaynaklarına sahiptir. Altın, gümüş, platin, uranyum, demir, bakır, volfram, krom ve kömür madenleri işletilmektedir. 40 yerde petrol istihsal edilmektedir. Ziraat ekonominin temelini teşkil eder. Her türlü hububat, pamuk, meyve ve sebze yetiştirilir.

İlgililer bugün Doğu Türkistanda mevcut toplam hayvanları sayılarının 30.000.000 dan fazla olduğunu ifade etmektedirler.

Doğu Türkistanda takriben 1000 kadar fabrika olduğu belirtilmektedir. Ağır sanayi merkezleri olarak kabul edilen Ürümçi, İli, Karamay ve Kaşgarın dışındaki her şehir ve nahiyede birer çimento fabrikası, motor ve yedek parça atelyesi mevcut.

Dış ülkelerle doğrudan doğru ticaret yapmakta olan Doğu Türkistan, 1980' de 90.000.000 dolarlık ihracat yapmış olup bunun 15.000.000 doları halı ihracatından sağlanmıştır. Ziyaret etme fırsatını bulduğum Ürümçideki halı fabrikasında Japon, Alman Amerikalı ve başka milletlerin iş adamlarına rastladım.

Bütün bu yeraltı zenginliklerine, fabrikalara ve ihracata rağmen Doğu Türkistan halkı genellikle çok fakir. Doğu Türkistanın güneyine inildikçe bu fakirlik daha da göze çarpıyor. Yenisarda kış ortasında ayakkabısız dolaşan adamlara rastladım. Bunlar çorap yerine bez sarılı üstüne ince deri geçirmiş bir nevi çarık giyiyorlardı.

Halka hayat şartlarını biraz düzeltebilmeleri için özel ticaret yapma imkanları verilmiş. Bir sürü ufak restoranlar, seyyar ka-

Gitmiş aklı duyulursam
Ah aman aman yanıma gel sensiz benim gönlüm

Alan kimden kime şekvâ kılsam

XV

Âh geleydi nûr-ı aynım şimdi
Pâyine yüzler süreydim şimdi
Gelmezse yâr kan ağlasın şimdi
Bir kere gördüm cemâlin şaşırdım
Ne yaman ateşlere düşürdü

Aşkınla dil yanmaklığa kâildir
Zirâki zülf-i yâre mâildir
Bâb-ı vaslında kulun sâildir
Bir kere gördüm cemalin şaşırdım
Ne yaman ateşlere düşürdü

Düştü gönül ah o mûmiyâna
Nâr-ı firkat kâr eyledi bu câna
Dil ü can fedâdır nazlı yâre
Bir kere gördüm cemâlin şaşırdım
Ne yaman ateşlere düşürdü

Vücudum nâr-ı hasretle yandı
İşiden âh ü efganım uyandı
Tanbûrî'yi yâr hercâi sandı
Bir kere gördüm cemâlin şaşırdım
Ne yaman ateşlere düşürdü

XVI

Meclis-arâ mugbeçenin
Aşıkı çok pür çemenin
Tahrik eder aşkı elbet
Hûb sadâsın işidenin
Sevilmez mi sarılmaz mı
Hoş reftârın vardır senin

Hûb sadâya kim kapılmaz
Bir işiden kurtulamaz

Mahbup ile hûb sadâya
Taklid olmaz hem satılmaz
Sevilmez mi sarılmaz mı
Âh leylâm gel duymasın engel sözlerinden
Hoş reftârın vardır senin

Aşkına dolu içenin
Başından sevda geçenin
Yıkma gönül hazer eyle
Ver mezesin mey içenin
Sevilmez mi sarılmaz mı
Hoş reftârın vardır senin

Şehnâz ile tut nevâyı
Hisar'a git sür safâyı
Meclis-ârâ Tanbûrî'yle
Nağme itsün işit sadâyı

Sevilmez mi sarılmaz mı
Hoş reftârın vardır senin

XII

Hiç uyutmaz beni derdim
Seni gönlümle mi sevdim
Yine bu gün yârî gördüm
O güzeldir gönlüm alan benim âh
Canın âh seni ben gerçekten sevdim

Böyle şeyi dahi iderdim
Başıma geldi de bildim
Galata'ya postu serdim
O güzeldir gönlüm alan benim âh
Canım âh seni ben gerçekten sevdim

Başına gelmeyen bilmez
Derunum ateşi sönmez
Her âşık bu derdi çekmez
O güzeldir gönlüm alan benim âh
Canım âh seni ben gerçekten sevdim

Gör bu aşkın bana neyler
Elinde Tanbur'un inler
Keman kaşlım nâme gönder
O güzeldir gönlüm alan benim âh
Canın âh seni ben gerçekten sevdim

XIII

..... inandırdı
Bağda bülbül uyandırdı
Yeni fidan şeftalisi
Ağzımızı sulandırdı
Gel canım gel kuzum sevişin
Aklımı aldı sarmada arzumuz kaldı
Ateşin beni yandırdı

Şekerlenmiş şeftalisi
Bize yeter bir dânesi
Bir görüşte lezzet aldım
Gerçek oldum divânesi
Gel canım gel kuzum sevişin
Aklımı aldı sarmada arzumuz kaldı
Ateşin beni yandırdı

Billûr gibi beyaz gerdan
Âh bûsesin alsam andan
Bağ bağçemiz şen olurdu
Meyve verse yeni fidan
Gel canım gel kuzum sevişin
Aklımı aldı sarmada arzumuz kaldı
Ateşin beni yandırdı

Bir kaç meclis donandırdı
....
Şive ile Tanbûri'nin
Aldı gönlüm dolandırdı
Gel canım gel kuzum sevişin
Aklımı aldı sarmada arzumuz kaldı
Ateşin beni yandırdı

sap ve satıcılar türemiş. Halk, evinde, bahçesinde veya çeşitli iş yerlerinde imal ettikleri ürünleri serbest pazarda satmak suretiyle geçinmeye çalışmaktadır.

Asgari ücret bir seneden beri 80 Yuana, (takriben 55 dolar) çıkarılmış. Aslında hayat ucuz, 30 metre karelik 3 odalı bir dairenin aylık kirası, elektrik ücreti dahil 5 Yuandan biraz fazla. Et, yağ gibi bazı temel gıda maddeleriyle yünlü kumaşlar hâlâ vesikaya bağlı olup, vesika hakkını kullananlar serbest pazardan resmi fiyatın çok üstünde bir fiyatla ihtiyaçlarını temin edebiliyorlar.

Yiyecek, içecek ve giyecek maddeleri son iki seneden beri bollaşmış. Mao devrinde arpa dahi yemek zorunda kalan doğu Türkistan halkı, bugün biraz karnını doyurabilecek duruma gelmiş.

Bunun sebebi de yeni Çin yöneticilerinin dış ülkelerle yapmış olduğu 10 milyar dolarlık iş anlaşmalarından vazgeçerek, halkın ihtiyacını karşılamaya yönelmesine bağlanıyor.

Doğu Türkistanda 1 üniversite, 12 yüksek okul, 800 ortaokul ve 14.000 ilkokul olduğu bildirilmektedir. Ürümçi Üniversitesinin bizzat ziyaret etme imkânını buldum. Yabancı Diller Fakültesinin Müdürü Enevereddin beyin vermiş olduğu bilgilere bakılırsa, Ürümçü Üniversitesinin 10 Fakültesi var. Toplam 3154 tahsil görmekte olup, bunların 1727 si Doğu Türkistanlılardan oluşmaktadır. Yabancı Diller Fakültesinde Türkiye Türkçesi Şübesi açılmış. Henüz deneme safhasında olan bu şübeye bir anda yüzlerce kişi müracaat etmiş. Müracaatın çokluğunun sebebi Doğu Türkistanlıların Rusça ve İngilizce yerine yabancı dil olarak Türkiye Türkçesini tercih etmeleri. Resmîleştirilmesi için çaba harcanmakta olan Türkiye Türkçesi Şübesinin öğretim üyeleri Hacı Yakup ile Reveydil Beyler söz arasında kitap sıkıntısı çekmekte olduklarını ifade ettiler. Gerçi Çin Hükümeti belli bir bütçe tahsis etmişse de, taleplerin çokluğu ihtiyaçların karşılanmasına engel teşkil etmektedir.

Doğu Türkistanda Çinliler için Çin dilinde eğitim yapan okullar var. Ama bu okullarda Uygur Türk lehcesini okutmak mecburi değil. Fakat Uygur Türk lehçesinde eğitim yapan milli mekteplerde Cince mecburi ders olarak okutulmaktadır.

Doğu Türkistan ulaşım bir hayli kolaylaşmış. Bugün Doğu Türkistanda 24.800 km yi bulan kara yolları döşenmiş olup, bunun 5.200 km si asfaltlanmış. Buna ilaveten Pakistanı Doğu Türkistan ve Çine bağlayan 900 km uzunluğundaki Karakurum kara yolu da vardır.

Bunların dışında Çinin Lancu şehrini Ürümçiye bağlayan 2350 km uzunluğundaki demir yolu da mevcut.

Ürümçiden Doğu Türkistanın İli, Korla, Kuçar, Aksu, Kaşgar ve Hoten gibi şehirlerine hergün muntazam uçak seferleri yapılmaktadır.

Bilindiği gibi Doğu Türkistan 1949 dan beri Komünist Çin idaresi altındadır. Mao devrinde Doğu Türkistan halkına karşı imha siyaseti yürütülmüştür. Maoun Doğu Türkistan halkına karşı yürütmüş olduğu bu insanlık dışı siyasete son iki seneden beri Çin gazeteleri dahi itiraz etmek zorunda kalmıştır.

Yeni Çin yöneticileri, Maoun ölümü, «Dörtler Çetesinin» tutuklanması ve Afganistana yapılan askeri müdahaleden sonra, daha da hissedilir hale gelen Sovyet tehlikesini gözönünde bulundurarak, Doğu Türkistan halkına eskisine oranla biraz daha fazla serbesti tanımak zorunda kalmıştır.

Burada şu hususun da belirtilmesi gerekir ki, bugün Çinin kudretli adamı olarak tanımlanan Deng Şiaoping, Hu Yaobang ve Cao Biyang gibi liderler de Maoun hışımına uğramış kimselerdir. Maoun teror siyasetini bizzat tadan bu kimselerin şimdi halka eskisine oranla biraz daha fazla serbesti tanımış olmaları da mümkündür.

Zaten bu serbesti tanınmamış olsaydı, benim gibi bir çok yurtdaşlar akrabalarını görmek için Doğu Türkistana gidememiş olurdu. Doğu Türkistana girmek bir yana, Mao devrinde akrabalarımızla mektuplaşmamız dahi mümkün değildi. Dışarıda akrabası olanlara suçlu muamelesi yapılıyor ve onlara casus gözüyle bakılıyordu. Nitetekim sırf dış ülkelerde akrabası olması dolaysiyle binlerce Doğu Türkistanlı Maoun zindanlarına atılmıştı. Bunların arasında benim de akrabalarım bulunuyordu.

Yeni Çin yönetıcilerinin Doğu Türkistan halkına tanımış olduğu serbesti daha çok kültürel ve dini alanlarda göze çarpıyor.

İlk olarak, Doğu Türkistan halkının şiddetle karşı çıkmış olduğu Latin alfabesi ikinci plana alınmış ve yerine Arap alfabesi tekrar ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Doğu Türkistan halkı Latin alfabesine yeniliğe karşı olduğu için değil, Latin alfabesinin Çin dilinin fonetiğine uygun olarak hazırlanmış olması dolaysiyle karşı çıkmıştır. Doğu Türkistan halkı Çin dilinin fonetiğine uygun olarak hazırlanan Latin alfabesinin ana dili assimile etmesinden korkmuştur. Çünkü «Guang Min Jeh Bao» adlı Çin gazetesi 1977 de yayınlamış olduğu bir yazısında şöyle demekteydi:

«...Çinlilerle, Çinli olmayan milletlerin kaynaştırılmasında Çin dilinin fonetiğine uygun olarak hazırlanan yeni Latin alfabesinin rolü çok önemlidir...»

Çinliler, Doğu Türkistanı istila ettikleri günden beri ilk defa olarak bu ülkenin yerli halkının Türk ırkından olduğunu kabul etmişlerdir. Halbuki Mao devrine kadar Doğu Türkistanın Türk ırkından olan Müslüman halkının «Çin soyundan türediği» iddia ediliyordu.

Yakında Ürümçide tertip, edilen bir tarih konferansında Çinli ilim adamları ilk defa olarak Uygur Türklerini Türk tarihinde önemli rol oynayan «büyük bir millet» olarak tarif etmişlerdir.

Yeni Çin yöneticileri Doğu Türkistan halkına kendi tarihini kaleme alma hakkını tanımıştır. Mao devrine kadar Doğu Türkistan halkına sadece Çin tarihi okutuluyordu. Doğu Türkistanlı tarihçilerden Tömür Beyin de katıldığı çalışmaları izleme imkânını buldum. Kaleme alınmakta olan Doğu Türkistan tarihinin hakikatlere uygun olması en büyük temennidir.

Doğu Türkistan Sosyal Fenler Akademesi Dil Araştırmaları Enstitütünün Müdür Yardımcısı İbrahim Muti beyin vermiş olduğu bilgilere göre, Kaşgarlı Mahmutun Divanı Luğat-it Türk adlı eserinin I. cildinin Uygur Türk leçhesine tercümesi yapılmış ve yakında baskıya verilecektir.

Ayrıca, Uygur Türk leçhesine giren Çince kelimeler ayıklanarak, bunların yerine Uygur Türk leçhesine uygun tabirler ihdas edilmeye başlanmıştır. Meselâ, Doğu Türkistan halkı teype Çince «loyangci» demektedir. Bundan böyle «ses alan cihaz» manasında «ünalğuç» denilecek.

Mao devrine kadar resmi tabirlerde yer alan kelimelerin bir veya ikisi hariç hepsi Çince kelimelerdi. Mesela «Siren Bangni Pipang Kılaylı». Bu cümlede «ni» ekiyle «kılaylı» kelimesinin dışındaki bütün kelimeler Çincedir. «Dörtler Çetesinin tenkit edelim» demektir. Mao bu şekilde Doğu Türkistan halkını Çinlileştirmek istemiştir.

Doğu Türkistandaki bütün camiler ibadete açılmış durumda. Ürümçideki 22 caminin 6 sını rehbersiz dolaştım. Keza Kaşgar ve Yenisardaki durum da ayni. Özellikle Kültür Devrimi sırasında tahrip edilen camiler onarılmakta olup, hükümet de bir miktar tahsisat ayırmış Ama halk, tahsisatı beklemeden boş zamanlarında gönüllü olarak onarım çalışmalarına katılıyor. Cuma günlerinde camide yer bulmak zor oluyor. Cuma namazı kılmak için davet edildiğim Yenisar camiinde 2000 kadar Müslüman toplanmıştı.

Doğu Türkistan Sosyal Fenler Akademesi Edebiyat Enstitütünün üyelerinden Abdurahim Ötkür Beyin vermiş olduğu bilgilere bakılırsa, Kuranı Kerimin Meali Uygur Türk lehçesine tercüme edilmeye başlanmıştır. Yakın olması dolayisiyle tercüme, Kuranı Kerimin Türkiye Türkçesindeki Mealinden yapılmaktadır.

Kuranı Kerim, Doğu Türkistanda en makbul hediyedir. Gerçi Çin Hükümeti Müslümanların ihtiyacını karşılayabilmek maksadiyle İslâm ülkelerinden bir miktar Kurânı Kerim satın almışsa da, halkın ihtiyacını karşılayamamıştır. Bunun için Kurâni Kerim serbest pazarda 200 Yunna müşteri bulmaktadır. 200 Yuan takriben 125 dolar etmektedir .

Bu serbestiye rağmen, dini eğitim hala yasak.

Çinlilerin Doğu Türkistan halkına tanımış olduğu serbesti de sınırlıdır.

Doğu Türkistan halkının fikir, söz ve yazı özgürlüğü yoktur. Basın tamamen ko-

münist partinin kontrolü altında olup, halk komünist partinin hatalarını eleştirememekte ve yöneticilerin eksikliklerini belirtememektedir. Özel toplantılarda komünist partinin hizmetleri körü körüne övüp göklere çıkarmak adeti hâlâ devam etmektedir.

Doğu Türkistan halkının siyasi hakkı hemen hemen hiç yoktur. Bütün dizginler Çinlilerin elindedir. Önemli makamların hepsi Çinliler tarafından işgal edilmiştir. Doğu Türkistanlılar «biz aslında emir kullarıyız» demektedirler

Doğu Türkistan halkı, Çin istilası altına girdiği günden beri «emir kulluğundan» bir türlü kurtulamamıştır. Çinliler başlangıçta «adam yetiştirmeyelim, adam yetiştirirsek akıllanırlar» düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Bilahare «adam yetiştirsek bile selâhiyet vermeyelim» prensibine dayanmışlardır.

Buna rağmen Doğu Türkistan halkı «bize bu günleri gösteren Allah'a bin şükür, çünkü Mao devrinde nefes alma özgürlüğümüz dahi yoktu» demekten kendilerini alamamaktadırlar. Bütün korkuları yeni Çin yöneticilerinin son iki seneden beri tanımaya başladıkları serbestiyi tekrar kaybetmeleridir.

Doğu Türkistana giden yabancılar da eskisine oranla biraz daha fazla serbesti tanınmıştır. Aslında Doğu Türkistan uzun seneler yabancılara kapalıydı. Çok zor şartlar altında izin alıp Doğu Türkistana gitme fırsatını elde edenler özel olarak yetiştirilen rehberler tarafından karşılanıyor, şehrin dışındaki otellere yerleştiriliyor, şehire inmelerine müsade edilmiyor, halkla hiç bir surette görüştürülmüyor, belirli yerlere götürülüp uğurlanıyorlardı.

Şahsen ben hiç bir engelle karşılaşmadan akrabalarımla, çocukluk arkadaşlarımla ve aile dostlarımızla serbestçe görüşme, konuşma ve onlarda misâfir olma imkânını buldum.

Akrabalarım «eğer bundan iki sene öncesine kadar izin alıp Doğu Türkistana gelme imkânını bulmuş olsaydın, korkumuzdan yanına bile yaklaşamazdık» demişler.

Yeni Çin yöneticileri Mao devrinde olduğu gibi eksiklikleri yabancılardan gizleme taraftarı değil. Aksine eksiklikleri görsün ve memleketine şüpheyle dönmesini istiyor. Ama yeni Çin yöneticilerin bu iyi niyeti henüz Doğu Türkistana tam manasiyle sirayet etmemiş. Çünkü otelde bulunmadığınız zaman hâlâ çantalarınız aranıyor.

Ayrıca, vizeniz olsa bile Çine ayak bastıktan sonra istediğiniz tarafa gidip gelemiyorsunuz. Bulunduğunuz şehirin belediye sınırları dışına çıkmak için özel olarak izin almanız gerekmektedir. Bu izin belgenizi görmeden memur size otobüs, tren veya uçak bileti satmıyor.

Ana Vatanına gidebilmek için izin almak mecburiyeti insanın ağrına gidiyor, ama GÜLÜ SEVEN DİKENİNE KATLANIYOR.

ÖTÜŞÜR KUŞLAR

Her sabah vird eder yuvada dalda
Uyanmış uykudan ötüşür kuşlar
Kimisi iğde de kimisi gülde
Uyanmış uykuda ötüşür kuşlar

Gülüm dallarında hu vura, vura
Küçücük vucudun gark etmiş nura
Yalvarır Allah'a dil kıra, kıra
Uyanmış uykudan ötüşür kuşlar

Uyanmış seher de koyulmuş yola
İncecik parmakla sarılmış dala
Hak'kın binbir ismin getirir dile
Uyanmış uykudan ötüşür kuşlar

Seher vakti secde eder ağaçlar
İniler dereler ses verir taşlar
Uyuma FEDAİ yalandır düşler
Uyanmış uykudan ötüşür kuşlar

DARENDELİ ÂŞIK FEDAİ

AŞIK ASLAN

Hayrettin İVGİN

Asıl adı, İbrahim Eraslan Akyol'dur. Samsun'un ilçesi Vezirköprü'nün Güldere Köyünde (eski adı Girlan'dır) 1950 yılında doğmuştur.

Saz çalmayı 1965 yılında öğrenmiştir. Kendi anlattığına göre köyünde saz çalanlar biraz göstermişler ama esas babasından öğrenmiş. Babası 40 yıl saz çalmış. Kendisinin hiç bir deyişi yokmuş, ama usta malı söylermiş. Babası oturup, kendine saz göstermemiş. Eraslan, babası saz çalarken onun parmaklarına bakar ve sazın tellerine vuruşunu seyredermiş. Sazı önce gözleyerek öğrenmiş. Sonra köyüne Tokatlı bir aşık gelmiş. Bu aşık Eraslan'a sazın tutuluşunu, tezeneyi ve akordu öğretmiş.

Âşık Eraslan, önceleri; Hatâî, Nesimi, Hasan Dede, Süzî, Viranî, Hüdaî gibi aşıkların deyişlerini söylemiş. Yine kendi anlattığına göre, bir gün (15 Mayıs 1969) şiddetli bir dolu yağmış. Ektiği tarla, ziyan olmuş. Çok canı sıkılmış ve perişan duruma gelmiş. Bu durumda tarlasından dönerken, kulağına birtakım sesler ve sözler gelmeye başlamış. Âşık Eraslan da kulağına gelen sesleri ağızdan mırıldanmaya ve söylemeye başlamış. Ağlaya ağlaya köye gelmiş. Kendisine gelen bu sesleri sazı ile söylemiş ve çalmış. İşte o günden beri âşık olmuş.

Âşık Eraslan, halen Güldere köyünde çiftçilik yapıyor. Evli ve 6 çacuk babasıdır. Ailenin bütün yükünü âşığımız çekiyor.

Âşık Eraslan'ın şiirleri hiç bir yerde yayınlanmamıştır. Ankara, İstanbul, Samsun gibi yerleri gezmiş, dolanmış ama kendisini fazla tanıyan yok. Çevre köylerdeki âşıklarla atışmalar yapmış, fakat utanganç karakteri onu bu alanda pek şöhret yapmamış. Hatta bir ara çalmayı ve söylemeyi bile bırakmıştır. Günümüzdeki halk şairlerinden; Ali Kızıltuğ, Neşet Ertaş, Davut Sulari, Ali Sultan gibilerini beğeniyor ve onların deyişlerini de söylüyor. Aşık Araslan, her konuda yazıyor ve söylüyor. Kendisinden bu derlemeyi, 30 Ağustos 1980 günü Vezirköprü'de yaptım. Yazdıklarını bir defterde topluyor. Hatta bu deftere başka âşıkların da deyişlerini yazıyor.

1969 yılının Mayıs ayının 15. günü tarlası bir dolu felâketine uğruyor. Ektiklerinin hepsi ziyan oluyor. Bunun üzerine aşağıdaki deyişi söylüyor:

Büyütmeye bükün kestim
Tohm'ekmeye kökün kazdım
Sanki eller gibi azdım
Emeklerim zay.eyledin

Büyütmeye dağın açtım
Ormancı gelirken kaçtım
Yirmi ölçek buğday saçtım
Emeklerim zay'eyledin

Hiç emeğim çok demedim
Gübre borcunu vermedim
Orakla için girmedim
Emeklerim zay'eyledin

Kıbleden aştı geliyo
Derdimi dedim Ali'ye
İntizar ettim doluya
Emeklerim zay'eyledin

Bir tarafı merbut dağlar
İçin girip gören ağlar
Ne yapalım hep Allahtan
Emeklerin zay'eyledin

Âşık Arslan bunu yazan
Belasını bulur azan
Allahın verdiği bu an
Emeklerin zay'eyledin

Bu sıkıntıların bir de ferahlığını duymuş, Ankara'ya çalışmaya gitmiş, hemen işe girmiş. Üç-beş kuruş para kazanmış köyüne dönmüş. Aşağıdaki deyişi bunun için

Erciyes
Yıl 3
Sayı 36

TÜRK FOLKLORU AÇISINDAN

Uygur El Sanatları ve Halk Hekimliği

A. Şekür TURAN

Uygur Türkleri, Ortaasyanın kışı çok soğuk ve yazının da oldukça sıcak geçtiği bir bölgesi olan Doğu Türkistanın, gerçek sahipleridir. Halen bu bölge Çin haritasında «Uygur otonom bölgesi» olarak geçmektedir. Doğu Türkistanda yaşayan Uygur Türkleri gerek elsanatları ve gerekse ziraat işlerinde üstün kabiliyetleri, engin kültürler: sayesinde kendi, kendini yetiştirmiş bir Türk boyudur.

1950 öncesi, yani Kızılçin istilasına uğramadan önce, Doğu Türkistan şehirlerinin her mahallesinde halı ve çeşitli kumaş dokuyan eltezgahları vardı. Bu tezgahlarda Uygur Türklerinin bedii zevklerine, gündelik ihtiyaçlarına cevab verebilecek sağlamlık ve güzellikte Ham, Tolama, Çekmen, ismini verdikleri pamuklu kumaşlar, Atlas, Şâhî, Bekesem, Benare isimleriyle tanınan ipekli kumaşlar ve yünçekmen denilen yünlü kumaşlar dokunuyordu.

Dericilik ve deri mamulleri olan giyim eşyaları ve kullanılan kâğıtlar da bu tür küçük çapta işhanelerde yapılarak, halkın ihtiyacına sunuluyordu. Bunların içinde kağıtçılık en önemli bir iş koludur.

Giyim kuşam ve diğer ihtiyacı olan aletleri hiç bir yabancı millete muhtaç, olmadan kendi üreten Uygurlar, şağlık meselelerinde de kendine yetecek durumda idiler. Çünkü Doğu Türkistanı ellerine geçiren müstevliler halktan vergi toplamaktan başka iş yapmayıp, sağlık ve diğer meseleleriyle ilgilenmediği için, Uygur Türkleri tıp alanında da öz zekâ ve kabiliyetleri sayesinde, sinesinden usta halk hekimleri çıkarmışlardır. Bu hekimler, kendi buluş ve tecrübeleri sayesinde modern tıbbın âciz kaldığı bazı hastalıkları da iyi etmekte idiler. Bunlar kullandıkları ilaçları, gene o bölgede yetişen ot, çiçek ve onların tohumlarından yapıyorlardı. Bu ilâçları yapanlardan bir tanesi hâlen Kayseride yaşamaktadır.

Bu Uygur topluluklarından yüz hanelik bir grup Kayserinin Yeni mahalle semtinde göçmen olarak yerleşmiştir. Diğerleri ise İstanbulun çeşitli semtlerinde, çoğunlukla Safaköyde oturmaktadırlar .

Bu sanatları yapan vehayut bilen kişiler, halen o sanatlarla geçimini sağlamadığı için çırak ta yetiştirmiyorlar. Böyle olunca gün geçtikçe bu kişilerin sayısı azalmaktadır. Bu durum karşısınsa böyle Türkün özmalı olan elsanatları ve diğer mevzularla ilgilenenlerin vakit geçirmeden bu sanatkârlardan yararlanmaları yerinde olur kanaatındayım.

Geri Gelmeyecek

O vadinin üstünden kuşlar,
Yine kuşlar uçacak.
Lakin yaşanan o günler;
Asla geri gelmeyecek.
Mazinin engin derinliklerinde,
Birer birer kaybolurken hatıralar,
Hayalinde canlanıp süzülecek.
Gidenlerin ardından;
Çaresiz kalpler,
Yine mahzun üzülecek
Gelen gideni yine böyle aratacak.
Dalından kopan bir yaprak gibi,
Acılar, benzini sarartacak.
Nihayet senin de dünyada;
Tutunacak bir dalın kalmayacak.

İsmail UYSAL

KOŞMA

Meğer ecel gelmiş bunda bahane
Döşek melül olsun, yorgan ağlasın
Meded diye çok yalvardım Subhan'e
Yaralı vücudum alkan ağlasın

Bir vesile imiş onulmaz yara
Cerrahlar geldi de olmadı çâre
Yakdı vücudumu simsiyah kâre
Döküldü ilâçlar revan ağlasın

Uykular görmüyor kara gözlerim
Teriere garkoldu ablak yüzlerim
Dil tutuldu çıkmaz şirin sözlerim
Bu derdimin halin bilen ağlasın

Tabibler ecele çare bulamaz
Fani dünya imiş kimseye kalmaz
Ararım sorarım sabahlar olmaz
Yazık hizmetlere dönen ağlasın

Mevlâ sabır versin çifte yârime
Aman neşter vurma cerrah yâreme
Huda baksın gayri benim çâreme
Kesildi ümidim guman ağlasın

Felek cilve etti vurdu melekler
Akrabalar geldi başımı bekler
Hak yanında zay olmasın emekler
Bütün gün yanımda duran ağlasın

Üç tane ayâlim nereye gitsin
Bir evlâdım yokki yerimi tutsun
Gül yerinde gayri dikenler bitsin
Hânem boş kalırsa viran ağlasın

Köşkümün altından geçilmez oldu
Ak sıvalı odam açılmaz oldu
Şekerli kahveler içilmez oldu
İçen dostlar ahbab yâran ağlasın

Derdim çok götürmez ol yüce dağlar
Melül — mahzun kaldı bağçeler bağlar
Çiçeklerim soldu güller kan ağlar
İşitip bülbüller fiğan ağlasın

Penceremde perdem çekili kaldı
Çifte nargilem de dökülü kaldı
Fadime'min beli bükülü kaldı
Duysun bu halime cihan ağlasın

Meğer ecel gelmiş çeker serimi
Zabteder koyvermez kara yerimi
Cömertsin Fadime'm unutma beni
Yidir ekmeğimi cihan ağlasın

Adeviye garip kimsesi yoktur
Yazılmış kadere derdi pek çoktur
İki eli koynunda boynu buruktur
Hakkın helal etsin heman ağlasın

Alime'ye söylen dışar çıkmasın
Farketsin düşmanı ağza bakmasın
Hanemi boş koyub evim yıkmasın
Yaksın ocağımı duman ağlasın

Karalı haberim köylere gitsin
Nice ahbablarım duysun işitsin
Okuyup ruhuma hediye etsin
Okuyan dilleri duyan ağlasın

Hemşiremin gülü, bülbülü ötsün
Kara gözlü yiğenim yerimi tutsun
Cumali de kabrim ziyaret etsin
Kardeş belgüzarı civan oğlasın

ARZUM

Bende mi terslik var, bu dünyada mı
Bir türlü arzuma kavuşamadım
Bunca zaman ben nefsimi aldattım;
Arzusuz hayata alışamadım.

Ağır sözler yara açtı özüme,
Gözüm yaşı yol eyleri yüzüme
Açıldıkça nüzül indi dizime
Yarin düğününe erişemedim

Dünyamda yıkıldı, haysiyet, gurur
Bilmeyen kalbime bir tekme vurur
Cesedim mezarda gömülü durur
Gerçek ölülere kavuşamadım.

Yalın ayak aşk yolları aşarken,
Yârden oldum saçıma ak düşerken
İki yıl üç aydır ölü yaşarken
Kendi cenazeme ulaşamadım

Sevgimin bağına hicran ekmişler
Arzumu kötü hevese yakmışlar
İsmimin üstüne çizgi çekmişler
Yazmışlar bahtıma : «KAVUŞAMADI !»

Osman KARABABA

Erciyes
Yıl 4
Sayı 42

Çin'in İpek Yolu

Erkin ALPTEKİN

Yakın günlerde Doğu Türkistan'ı gezme fırsatını bulan, Amerika'nın Los Angles Times Gazetesi'nin muhabiri Micahel Parks, «Çin'in İpek Yolu» başlığı altında kaleme almış olduğu yazısında özetle şunları kaydetmektedir :

«Doğu ile Batıyı birbirine bağlayan tarihî İpek Yolu üzerinde kalan Doğu Türkistan toprakları, Büyük İskender, Hun, Mogol, Türk boyları, Rus Çarları ve Çin İmparatorlarının askerlerinin cenk meydanı olmuştur. İran Bizans, Hint ve Çin tüccarlarının envai çeşit mallarını taşıyan uzun kervanlar 20 asır boyunca, Doğu ile Batıyı birbirine bağlayan tarihi İpek Yolu üzerindeki Doğu Türkistan toprakları üzerinden geçmiştir. Aradan geçen bu uzun senelerin tarihini bugün, Doğu Türkistan'ın Uygur, Kazak, Kırgız, Tatar gibi yerli halkın çehresinden okumak kâbildir.

Doğu Türkistan, halkının çehresi, dili ve tabii güzellikleriyle doğu Çin'den tamamen bir ayrılık arzetmektedir. Milâdi 4. yüzyılda, mağaralara Budist freskleri çizen rahipler, Çin'den çok, Yunan ve Hint sanatının tesirinde kalmışlardır. Doğu Türkistan halkının çoğunluğunu teşkil eden Uyguların müzik, dans ve folkloru tarih boyunca Ortaasyaya hâkim olan diğer Türk soylarından hiç de farklı değildir. Uygur, Kazak, Kırgız ve Tacik gibi Türk ve Müslüman boylar, asırlar devamınca Arap, Hint, İran ve Rus dillerinden ödünç kelimeler almışlardır.

Bugün Doğu Türkistanda toplam 9.100 cami olduğu bildirilmektedir. Bunların bir kısmı yeniden inşa edilmiş diğer bir kısmı ise restore edilmiştir. Doğu Türkistanın 12 milyonluk nüfusunun yarısını Müslümanlar teşkil etmektedir. 20. asrın getirmiş olduğu yenilikler yerli halkın örf ve adetlerini sürdürmelerine tesir etmemiştir. Turfan ve civarındaki köylerde bunu bariz bir şekilde görmek kâbildir.»

Yaylalarda yaşamakta olan Kazakların da eski örf - adetlerini yaşatmaya çalışmakta olduğunu belirten Amerika'nın Los Angeles Times Gazetesinin muhabiri Micahel Parks yazısına şöyle devam etmektedir :

«Nüfusları 800.000 civarında olduğu ifade edilen Kazaklar, Komünizm ve onu getiren Çin'lilerden en çok şüphelenen toplumdur. Gerçi Kazaklar komunlara yerleştirilmişler ise de, eski yarı göçebe hayat tarzlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Ailevi bağlarının koparılmaya, kabile teşkilâtlarının dağıtılmaya çalışılmasına ve hayvanlarını otlatmakta oldukları toprakların tahdit edilmesine kızan Kazaklar, mektep, sağlık hizmetleri, veteriner ve getirilen başka yeniliklerden memnun görünmektedirler.

Avustralya'ya yerleşmiş olan bir Kazakın yazdığına göre, yurttaşlarını en çok tedirgin eden olay, ardarda gelen Çin emrivakileridir. Onun belirttiğine bakılırsa, Çin'liler Kazakları sardalyalar gibi tertemiz, komunlara paketlemek istemektedir. Ama bu, Kazakların alışık olduğu yaşama tarzı değildir.»

Michael Parks yazısında, Doğu Türkistan'ın 30 seneden fazla bir zamandan beri komünist idare altında olduğunu, Çin'lilerin bu zaman zarfında Uygar, Kazak, Kırgız ve başka azınlık milletlerin ananevi yaşama tarzlarını değiştirmek için büyük çabalar sarfetmiş olduğunu belirterek şöyle demektedir :

«Çinli'ler, Doğu Türkistan'a yalnız komünist ideolojisini getirmekle kalmamış, aynı

«Sonuncu kadeh» (1965); «Yerini seven fidan» (1977); «Ayın ondördü» (1980); «Yüzen bahçe» (1981); «Ekmek elden, su gölden» (tefrika, basılmak üzere).

KAYNAKÇA :

«Kendi yazıları ile Refik Halid» (Hikmet Münir Ebcioğlu, 1943, Karay üzerine tek kitap budur).

SONUÇ :

Refik Halit Karay, her şeyden önce, değerli bir hikâyeci büyük bir romancıdır. Öykülerinin konularını, yakından görüp tanıdığı Anadolu halkının hayatından alır; konuşma dilini, yeni yazı dili biçimine getirme akımında Ömer Seyfettin'e yardımcı bir örnek olur. Romanlarında duyguları, sevgileri, güzellikleri işledi. Mizah, yergi, fıkra, deneme, söyleşi, anı : başarılı olduğu diğer alanlardır. Oyun yazarlığı, önemli sayılamaz. Ancak, büyük bir mizah ve yazar ustası olduğunu söylemek zorundayız.

Romanlarında, çokluk aile üzerinde duruyor, belli bir teze dayanmaksızın, sağlam bir teknikle, başarılı çevre tesbitleri içinde, pek güzel bir üslupla olguları anlatıyordu. Büyülü bir kalemi vardı, sanki. Cansız sanılan bir konu, onun kalemiyle canlanıverirdi. Görüş ve duyuşları epey derindi.

Yazılarında ağır bir düşünceye, tezli bir saplantıya girmeden, «ak gerçekçilik» diyebileceğimiz bir biçim vardır. Ne çok karamsar, ne çok iyimserdir.

«Gazetecilik bana malzeme verir, ben bu sayede kendimi daha çok hayatın içine girmiş bulurum» derdi. Olgularla törelerin güldüren, şaşırtan yönlerini ele alırdı. Kendine has buluşları vardı; meselâ, ölümünden 12 yıl sonra, ilkin kitap biçiminde basılan «Yerini seven fidan» adlı romanında, Fakülteli arkadaşının sevgilisini tanımlarken «memeli iskelet» deyimini kullanır.

İç gözlemde epey zayıf, ancak dış gözlemde çok güçlü bir ressam - yazar özelliği gösterir. Eline aldığı fırça yerine kalemle, kadın tiplerini bütün incelikleriyle canlandırmada üstüne yoktur. Sürükleyici olayları ilginç tiplerle, geniş bir coğrafya içerisinde, renkli, kokulu, binbir benzetme ve zekâ oyunu ile verir. Sıcak, oynak, ışıklı bir dili vardır.

Hemen hemen her yazı türünde kalem oynatmış, hepsinde de başarılı olabilmiştir. İngiliz romancısı William Somerset Maugham'ı (1874 - 1965) beğenir, severdi. Eşine - dostuna ben Türkiye'de bir Maugham'ın yerini tutuyorum» diyordu. Hiç bir zaman dünya çapında büyük bir eser yazmak savında bulunmadı. Yazık, ki toplumsal ülkülere «Palavra» gözüyle bakardı. Dışarıya dönük mizaçta, yaşam dolu, mıknatıslı bir adamdı. Roman tekniğine uygun, ruhî değer taşıyan romanlarını, 1946'dan sonra yazdı. Mektup yazmayı severdi, ama buna vakit bulamazdı. «Bir mektup yazarsam, bir tefrika parası kaybederim» diye itirafta bulunurdu. Bir çok ülkeyi gezmiş, bunları romanlarında nakletmiştir. Soy kökünün sağlamlığı ile öğünür, budan 100 yıl yaşayacağı sonucunu çıkarırdı. Ama ,ancak 77 yıl yaşayabildi. Beklenmedik bir hastalık onu alıp götürdü.

ESERLERİ :

40 cilt tutan eserlerinin yarısı 1938 - 47 yılları arasında Semih Lûtfi kitabevince yayımlandı, bütünü 1964 yılından beri İnkılâp ve Aka kitabevlerince yayımlanmaktadır.

Oyunları : «Tiryaki Hasan Paşa yahut Kanije muhasarası» (genç yaştayken Müfit Kiper'le birlikte yazdığı bu oyun Mınakyan tiyatro topluluğunca oynandı, ama basılmadı); «Deli» (1 perdelik oyun, Halep'te 1929'da eski harflerle basıldı, 3. basım 1939, oynanmadı).

Öyküleri : «Memleket hikâyeleri» (1908 - 1919 yıllarında yazdıkları, 1919, 1940, 1964, 1973, 1976); «Gurbet hikâyeleri» (1940, 1965, 1973); «Contes turcs» (Türk öyküleri, 1944) mizah, yergi, fıkra, deneme, söyleşi ve anıları : «Kirpinin dedikleri» (1910, 1920'deki yeni basımı 1909 - 1919 yıllarına ait mizah, yazılarını içerir, 6.000 sayı basıldı 3. basım 1940); «Ago Paşa'nın hatıratı» (1922, 1939); «Ay peşinde» (1923, 1940); «Sakın aldanma, inanma, kanma» (1919, 1941); «Tanıdıklarım» (1925, 1941): «Guguklu saat» (1925, 1940); «Bir avuç saçma» (2. basım 1939); «Bir içim su» (1931, Halep, eski harfli; 1939); «İlk adım» (1941); «Üç nesil, üç hayat» (2. basım 1938, 1943); «Minelbâb ilelmihrab» (1918 Mütarekesi döneminde olan - biten işlere ve gelip geçen insanlara dair bildikleri, 1964).

Romanları (24 tane) : «İstanbul'un içyüzü» (1920, 2 basım 1939 : «İstanbul'un bir yüzü» adıyla); «Yezidin kızı» (2. basım 1939); «Çete» (1939, 1950, o yıl filme de alındı; 1975); «Sürgün» (1941, 1944, 1951'de filme alındı, 1964); «Makyajlı kadın» (1943); «Tanrı'ya şikâyet» (1944); «Anahtar» (1947); «Bu, bizim hayatımız» (1950, 1964); «Nilgün» (3 cilt, 1950 - 52, 1. cilt : Türk prensesi Nilgün 2. cilt : Mapa melikesi Nilgün, 3. cilt : Nilgün'ün sonu, 1954'te filme alındı, 1961 ve 1974'te tek cilt biçiminde basıldı); «Yer altında dünya var» (3. basım 1953, 6. basım 1973); «Dişi örümcek« (1953), 1964, 1974); «Bugünün saraylısı» (1954, 1965); «2.000 yılın sevgilisi» (1954, 1972); «İki cisimli kadın» (1955, 1972); «Kadınlar tekkesi» (2 cilt, 1956, 1964); «Karlı dağdaki ateş» (1956, 1973); «Dört yapraklı yonca» (1957, 1975);

Halk Edebiyatımızda Gündeşlioğlu

Erkân KÂMİL

Ansiklopediler Gündeşlioğlunu, «17. Yüzyılda yaşamış Türkmen Ozanı» olarak tanımışlarsa da, bu onu tarifte hem yetersiz, hem yanlış hem de Aşiretler ve konar - göçerlerin tarih ve kültürlerine yeterince eğilmediğimizin bir delilidir. Ali İzzet ise bir derlemesinde, Gündeşlioğlu'nun kervancı olduğunu söyler.

Bir Türkmen Ozanı olduğuna sözümüz yok, ama bir Aşiret beyi olduğunun da belirtilmesi gerekirdi.

Yakın tarihimizde yeterince açıklayamadığımız, belgelerle tesbit edemediğimiz çoğu konularda, Ozanların deyişleri, olayların açıklanmasında tarihî vesika niteliğini taşırlar. Tesbit edilememiş bir çok olayı, bu deyişlerde bulur, açıklarız.

Gündeşlioğlu'nun gerek hayâtı, gerekse deyişleri çok az derlenmiş olmasına rağmen, aşiret tarihi içinde önemli bir yer tutar.

Gündeşlioğlu (Gündeşli - Gündeşoğlu), Türkmenlerin GÜNDEŞLİ (Gündeşlü - Gündeş) oymağının boy beyidir. Tüm Konar - göçerlerce yiğit ve cömert bir bey olarak nitelendirilen Gündeşlioğlunun asıl dikkati çeken yanı, fırtınalı yaşantısıdır.

Diğer aşiretlerin toprağa bağlı olmalarına rağmen, Gündeşlioğlu'nun geniş arazilere, sürülere sahip olduğunu görüyoruz. Onun bu zengin tarafı deyişlerinde de görünmektedir :

«Pınarlarım akardı da yoksullu baylı
Kırk kısrağım yayılırdı arkası taylı
Kırk çiftim dönerdi ortaktan ayrı»

mısralarında, onun geniş araziler dışında, yoksul - zengin insanların yaşadığı köylere bile sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Aşiretler arasında yaygın bir ünü olan Gündeşlioğlu etrafında, diğer halk kahramanları ve ozanlarında olduğu gibi, çeşitli hikâye ve söylentiler oluşturulmuştur.

Onun yukarda belirttiğimiz zenginliğinden yokluğa düşmesi ve kız kardeşi dolayısıyla Elbeyli oymağı ile ilişkileri ise, hayatının gerçek yönleridir. Denir ki, Elbeyli aşîreti beyi Elbeylioğlu, Gündeşlinin kızına (veya bacısına) aşıktır. Dünür gönderilirse de Gündeşli, çağın gereği, henüz adını duyurmamış, saygınlık kazanmamış Elbeylioğluna kızını vermez. Elbeylioğlu ise sevdiğini almak çabasıyla, isim yapmak uğruna yol keser, kervanlar basar ve padişahla başı derde girer; netice de Gündeşli'nin kızını alsa da, uzun süre zindanda yatacak, aşîreti dağılacak, beyliği yok olacaktır. (1)

Ama Gündeşlioğlunu tanıtan asıl yanı, zenginlikten yoksulluğa düşmesi ve bunun için söylediği Türkü'dür.Bu türkü, halk arasında, ve bilhassa Avşarlarca, iyi bilinir.

Bu türkünün Adana - Antep, Maraş - Toros aşiretleri ve Uzunyayla dolaylarında söylenen üç varyantı vardır. Ancak en uzunu ve gerçeği en iyi yansıtanı da, Uzunyayla'da derleyebildiğimizdir. Varyantı ise Uzunyaylanınkini takiben, derleyebildiğimiz şekliyle verilmiştir.

«Yaz gelince yaylalara göçerdim
Karlı buzlu soğuk sular içirdim
Otuzaltı direkli de çadır açardım
Şimdi gölgeliğimiz gaşşak oluktur (2) (3)

Sürüyü çekerdim de çaylar kururdu
Dostlarım güler de düşman farırdı
Katarınan tülü devem yürürdü
Şimdi baş bineğim eşşek oluktur.

Pınarlarım akardı da yoksullu baylı
Kırk kısrağım yayılırdı kulunlu taylı
Kırk çiftim dönerdi ortaktan ayrı
Şimdi baş biderim başşak oluktur.

Getir avrat şu yayılan eşşeği
Yükleyelim topladığımız başşağı
Evvel beğenmezdik kutnu kumaş döşeği
Şimdi kuru yerler döşşek oluktur.

İner yer altına maza kazardım (4)
Yer üstüne geniş dofra yazardım
Ağır meclislerde sohbet bozardım
Şimdi GÜNDEŞLOĞLUM uşşak oluktur.

Varyantı :

Yıldım yokluk yıldım senin elinden
Dolanmış belime guşak olmuşsun
Gaçam dedim gurtulamam elinden
Gelip ayağıma duşşak olmuşsun (5)

Ömrümde de toplamazdım başşağı
Yaradan kayırsın avrat uşağı
Beğenmezdim kutnu yüzlü döşeği
Şimdi guru yerler döşşek olmuşsun.

Evvel biz de yaylalara göçerdik
Karlı buzlu soğuk sular içerdik
Kırk direkli derim evi açardık
Şimdi gölgeliğim gaşşak olmuşsun.

Sürümün indiği çaylar kururdu
Dostum güler düşmanlarım çürürdü
Her katarda altmış tülü'm yürürdü (6)
Şimdi baş bineğim eşşek olmuşsun.

Pınarlarım akardı da yoksullu baylı
Kırk kısrağımı gelirdi arkası taylı
Kırk çiftim dönerdi ortaktan ayrı
Şimdi baş biderim başşak olmuşsun.

Evvel bizde Gövdeliyi yaylardık (7)
İner aşkın deryasını boylardık
Kırk misafir bir arada eğlerdik
Şimdi GÜNDEŞLOĞLUM uşak olmuşsun.

Yine buna benzer olarak sayın Dr. Müjgan Cumbur'un, Adana'nın Yumurtalık İlçesinde Yumutlu Oymağından derlediği Gündeşli Türküsü ise şöyledir :

zamanda petrol, uranyum, demir, kömür ve başka bir çok yeraltı ve yerüstü zenginliklere sahip olan bu ülke üzerinde yeniden hak talebinde bulunmuştur.

Çin'liler Doğu Türkistan'a Sinkiang demektedirler. Sinkiang sözünün manası «Yeni Toprak» demektir. Çin'liler Doğu Türkistanı Rus tesirinden uzak tutabilmek maksadiyle, bu ülkeye 5 milyona yakın Çin'li muhacir getirmişlerdir. Bu sayı 1949 dan önceki rakama kıyasla 10 misli daha fazladır. Çin'liler Uygurlardan sonra nüfusca en kalabalık kitledir. Doğu Türkistan'daki 5 milyon Çin'linin 1 milyonu 168 büyük çiftliğe yerleştirilmişlerdir. Bunlar, çölden elde edilen topraklarda ziraatla uğraşmakta, daha çok buğday ve pamuk yetiştirmektedirler. Geri kalan bölüm Çin'liler ise, Doğu Türkistanın zengin yeraltı madenlerini işletmek için endüstri merkezlerine yerleştirilmişlerdir. Bu durum yerli halkın büyük şehirlerde azınlıkta kalmalarına yol açmıştır. Meselâ Milâdi 3. asırdan beri bilinen Ürümçi şehrinin nüfusunun % 76 sını bugün Çin'liler teşkil etmektedir. Bunların dışında, Doğu Türkistanı savunmak üzere 250.000 Çin Halk Kurtuluş Ordusu mensubu da vardır. Bunlar Doğu Türkistan'ın Dış Moğolistan, Sovyetler Birliği ve Hindistan'la olan sınırlarını korumaktadırlar. Doğu Türkistan'daki Çin nüfusunun gittikçe artması, yerli halk ile Çin'liler arasındaki sürtüşmeleri de sertleştirmiştir. Bazen önemsenmeyecek ufak bir şahsi mesele, yerli halk ile Çin'liler arasında ciddi anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Bu durumu Ürümçi'deki yetkililer de kabullenmektedirler. Onların ifadelerine göre, bazı ufak anlaşmazlıklar alevlenerek Çin'li Uygur çatışmalarına sebebiyet vermiştir. Bu çatışmalar o kadar şiddetli olmuştur ki, Wang Jin gibi bir Çin Kominist Partisi Politbüro üyesi dahi, anlaşmazlıkları izale edebilmek maksadiyle Doğu Türkistan'a gelmek zorunda kalmıştır. Wan Jin'in ifadesine bakılırsa, Sovyet Sosyalist Emperyalistleri Doğu Türkistan'da kargaşalık çıkarmak istemektedirler. Bunun için, ana vatanın birliğini zedeleyebilecek ihtilâflara karşı uyanık davranmak gerekmektedir.»

Los Angeles Times gazetesinin muhabiri Michael Parks, 1962 de 60.000 Kazakın Sovyetler Birliğine sığınmasından sonra Çin'lilerin çok temkinli davranmak lüzumunu hissetmiş olduğunu belirterek, yazısına şöyle devam etmektedir :

«Kültür Devriminin başgösterdiği 60 ve 70 li senelerde, Doğu Türkistan'dan Sovyetler Birliğine göç eden başka gruplar da olmuştur. Ama bunların sayıları daha önceki senelerde göç edenler kadar kalabalık olmamıştır. Çünkü Çin'liler sınır kapılarında çok sıkı tedbirler almışlardı. Doğu Türkistan halkını böyle kitleler halinde Sovyetler Birliğine kaçmaya zorlayan sebep, Çin'lilerin assimile siyaseti olmuştur. Assimile siyaseti 1958 de komun sisteminin bulunmasiyle yürürlüğe girmiştir. Doğu Türkistan halkına karşı yürütülen assimile siyasetini Çin'li yetkililer de kabullenmek zorunda kalmıştır.

Sinkiang Gazetesinin Başyazarı Lan Zhenghuanın vermiş olduğu bilgilere göre, Kültür Devrimi azınlık milletler siyasetini kökünden sarsmıştır. O devirde atılan zehirli tohumun izlerini temizlemek hâlâ kabil olmamıştır. Bu yüzden Doğu Türkistan'daki durum çok gergindir.

Doğu Türkistan halkının kendi örf adetlerini muhafaza etme, kültürünü yaşatma, dilini koruma istekleri yalnız yasaklanmayla yetinilmeyerek, tamamen ayakaltı edilmiştir. Müslüman Uygurlar domuz bakmaya zorlanmıştır. Uygur ve Kazakların kullandığı Arap alfabesi yasaklanarak yerine Latin alfabesi zorla kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Uygur ve Kazakların milli folklor ve şarkılarına — devrim havası — verilmeye çalışılmıştır. Köhnelikten kurtarma bahanesiyle Doğu Türkistan'daki toplam 14.000 caminin 12 000, i kapatılmış veya tamamen tahrip edilmiştir.»

BİR BAŞKASI

Gün kalbe vururken nehirde sazak
Adını altından harflerle yazak
Millet düşmanın mezarın kazak
Sen bendesin yüreğimde yaşarsın.

Şehitler kervanı Anadolu'nun
Bağrında bir onca selvi yeşersin
Üstü dikenlidir kader yolunun
Altından sonsuza yollar eşersin

Rauf AYDEMİR

Yeni Düşünce
Y,l:3, Sayı: 89

17 Haziran 1983

● Çin ve Doğu Türkistan

25 yıl önce 360 bin Türk aydını Doğu Türkistan'da katledilmişti

Bir Doğu Türkistanlı soydaş ailemiz

Doğu Türkistan tarihinin son iki yüz senelik bölümüne bir göz atacak olursak, 18. yüzyılda General Çia Huiun yönettiği genel katliam, 19. yüzyılda General Zo Zung Tangın yönettiği işkence; 20. yüzyılda ise Milliyetçi Çinin zulüm, haksızlık ve insanlık dışı icraatlariyle dolup taşmış olduğunu görürüz.

Bu kanlı siyaset Doğu Türkistan halkının kalbinde silinmez bir leke, iyileşmez bir yara ve dinmez bir göz yaşı olarak hala devam etmektedir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz icraat, komünistlerin tabiriyle, Doğu Türkistanda "feodalizm", "faşizm" ve "kapitalizm" hüküm sürdüğü devirlerde olmuştur. Acaba, Komünist Çin'in Doğu Türkistandaki icraatı nasıl olmuştur? Kızıl Çin Doğu Türkistan halkının bu son iki yüz sene zarfında çekmiş olduğu acıları dindirebilmiş midir? Katliam, zulüm ve insanlık dışı tutumlara son verebilmiş midir?

Eğer biz Doğu Türkistanın Komünist Çin tarafından istila edilmesinden sonra aradan geçen 30 küsür sene zarfında tatbik etmiş olduğu siyaseti gözden geçirecek olursak, bu sorulara müsbet cevap vermek çok zor olacaktır.

1. Ekim. 1950 tarihinde Çin Halk Cumhuriyetinin kuruluşunun I. yıldönümü münasebetiyle Pekin'de tertipedilen merasime ülkenin her tarafından delegeler davet edilmiştir. Bunların arasında Doğu Türkistan'dan gelen delegeler de bulunmaktaydı. Kutlama merasiminden sonra Mao dönemi Milli Azınlıklar Dairesi Başkanı Li Wei Doğu Türkistan'dan gelen delegeleri kabul ederek onların Doğu Türkistanın gelecek statüsü hakkındaki fikirlerini sormuştur. Çinlilerin kendilerine "kendi kaderini kendi tayin etme" hakkını hiç bir surette vermeyecekleri çok iyi bilen Doğu Türkistanlı delegeler "Sinkiag" isminin değiştirilmesini,, bunun yerine "Doğu Türkistan" isminin verilmesini, şayet bu talep kabul edilmediği takdirde, yerine "Uyguristan" isminin verilmesini, Doğu Türkistan'a geniş anlamda muhtariyet sağlanmasını talep etmişlerdir. Delegeler, bütün Doğu Türkistan halkının da ayni arzuda olduklarını Li Wei Hana belirtmişlerdir. Doğu Türkistanlı delegelerin meseleyi böylesine katiyetle ortaya koymaları, Komünist Çin yöneticilerini çok sinirlendirmiştir. Bunun üzerine Li Wein Han "bu meseleyi daha sonra görüşelim" diye geçiştirmiştir.

Baskılar ve...

Bu olaydan bir sene sonra, Çin Halk Cumhuriyeti Milli Azınlıklar Dairesi, Doğu Türkistanlı aydınlara ayrı ayrı mektup yazarak Doğu Türkistanın gelecek statüsü hakkında tekrar fikir sormuştur. Doğu Türkistanlı aydınlar cevap olarak eski fikirlerinde israr etmişlerdir. Fakat, Doğu Türkistanlı aydınların taleplerinin hiç birini itibara almayan Milli Azınlıklar Dairesi 1952'den beri sürdürmüş olduğu çalışmaların bir neticesi olarak 1954 senesinde Doğu Türkistanda 5 Vilayet Otonom Bölgesi, 6 Nahiye Otonom Bölgesi teşkil edilmiştir. 1955 'de Doğu Türkistanın tamamına "Sinkiang Uygur Otonom Bölgesi" adı verilmiştir.

1957 senesinin Nisan ayının sonlarına doğru Çin Komünist Partisi Sinkiang Uygur Otonom Bölgesi tali şubesinin toplantısı tertip edilmiştir. Bu toplantının gayesi milli meselelerin yürütülmesini gözden geçirmekten ibaret idi.

Bu sırada Çinde: "Bütün çiçekler açılsın, bütün bülbüller ötsün" kampanyası başlatılmıştı. Yani herkes açıkca fikrini söyleyecek, şikayetleri varsa ortaya dökecek ve ilgililer de yanlış icraatlarını buna göre düzeltecekti.

Adı geçen toplantıya katılan Doğu Türkistanlılar bu fırsattan yararlanarak, Çinlilerin Doğu Türkistandaki icraatını çok sert bir dille kınamışlardır.

3. sınıf insan

Toplantıya katılan Doğu Türkistanlı delegeler, Çinlilerin "Sinkiang" ismini kaldırmayı kabul etmediklerini, otonom bölge teşkil etme bahanesiyle Doğu Türkistanı parçaladıklarını, resmi yazışmalarda üstte Çince altta Uygurca yazmaya mecbur edildiklerini, bütün önemli makamların Çinliler tarafından işgal edilmiş olduğunu, yerli halkın hiç bir hakka sahip olmadığını, Çinlilerin yerli halka "üçüncü sınıf" insan muamelesi yaptığını, onların Doğu Türkistan halkının milli ve dini örf ve adetlerini

→

Doğu Türkistanlı soydaşlarımız

ayak altı etmekte olduklarını, Çinden devamlı mülteci getirilmekte olduğunu, bu mültecilerin Müslüman olan Doğu Türkistan halkının evlerinin tahsis edilmekte olduğunu, yerli halkın ise sokakta kaldığını, yenilik getirme bahanesiyle Doğu Türkistan halkının kültürünün yokedilmeye çalışıldığını, Müslüman halkın ibadet özgürlüğünün kısıtlandığını bir ağızdan ifade etmişlerdir.

1957 senesinin Mayıs ayında ise, Çin Komünist Partisi Sinkiang Uygur Otonom Bölgesi tali şubesinin ikinci toplantısı tertip edilmiştir. Bu toplantı şeklen yukarıda ifade edilen şikayetlere çare bulmak maksadiyle tertip edilmişse de, aslında Doğu Türkistan halkının arzusunu dile getirmeye çalışan aydınların eleştirmek, sorguya çekmek tutuklamak ve cezalandırmayı getiriyordu.

Nitekim bu toplantıyı açan Doğu Türkistan Komünist Partisi Başkanı Wang En Mao: "Sinkiangdaki en mühim iş yerli milliyetçilere karşı mücadele etmektir" demiştir. Onun bu sözlerinden sonradır ki, başta Abdurahim İsa, Abdurahim Sayidi, Abdulaziz Kari gibi Doğu Türkistan halkının 30. ve 40. senelerinde yetiştirmiş olduğu 1830 milliyetçi aydın bir anda tutuklanmış ve bilahare birer birer ortadan kaldırılmışlardır.

Mayıs 1958 de başlayan bir imha kampanyası Aralık 1972 'ye kadar devam ettirilmiştir. Bu zaman zarfında 360 bin Doğu Türkistanlı imha edilmiştir.

Perde arkası

● MOSKOVA

Sovyet İçişleri Komiserliği bundan sonra Devlet Operası sanatçılarının başta kiliseler olmak üzere hiçbir yerde şarkı söyleyemeyeceklerini açıkladı.

Bu kararın alınmasına sebep Opera sanatçılarının bazı eğlence yerlerinde Amerikan Pop şarkıları söylemeleri. Sanatçılar sadece Amerikan Pop şarkıları değil ayrıca kiliselerde gizlice yapılan ayinlerde dini şarkılar da söylüyorlardı.

● KABİL

Sovyet askerlerine karşı ciddi bir direnme gösteren Afgan mücahitlerinin batı ile rahat haberleşebilmelerini temin için ayrı bir yörüngeye fırlatılan bir uydu, daha önceden tesbit edilen sahaya yerleşti. Uydunun hangi ülke tarafından Afganistan üzerine gönderildiği bilinmiyor. Ancak Sovyetler bunu engellemek için uydunun yörüngesini bozmaya çalışıyorlar.

● TOKYO

Bir Japon firması işaret parmağı uzunluğunda ve yassılığında, pille çalışır bir renkli televizyon üretti. Teknolojinin son harikasıolarak adlandırılan bu renkli televizyonu tamamlayacak aynı büyüklükte bir video için de çalışmaların sürdüğü bildiriliyor.

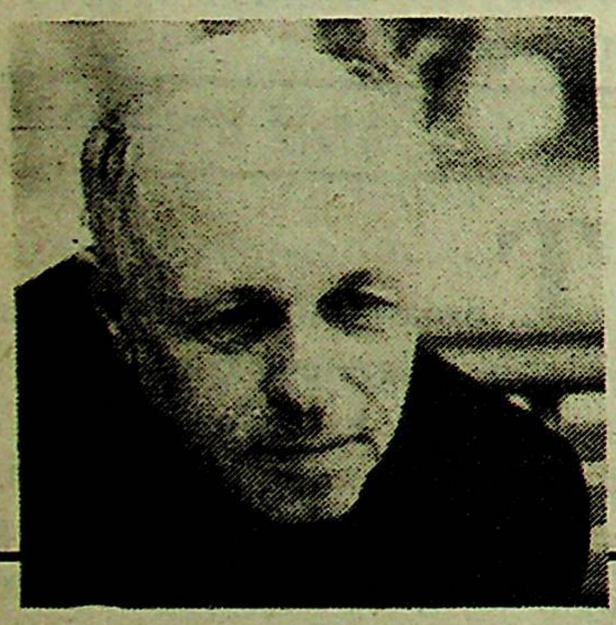

Andrei Sakharov Sovyet rejim aleyh tarlarından biridir ve halen Gorki şehrinde sürgünde bulunmaktadır. Sovyet rejimi Sakharov'u Sovyet devletinin birçok sırrını bildiği gerekçesi ile yurt dışına çıkartmamak ta ve tedavi olmasına bile izin vermemektedir.

Eşi, Sakharov için tedavi izni istedi

Sovyetler dissidenti (rejim aleyhtarı) Andrei Sakharov'un eşi Yelena Sakharova (Bonner) sürgünde bulundukları Gorki şehrinden Moskova'ya giderek sokakta bir basın toplantısı yaptı.

Sağlık durumu bozuk olan eşi Andrei Sakharov'un tedavi edilmesi gerektiğini söyleyen Yelena Sakharova Kremlin'in kendilerine Moskova'ya dönme izni vermesini de istedi.

Gorki'den izin almadan Moskova'ya gelen bir dostu vasıtası ile Rus ve yabancı gazetecileri Moskova'nın anacaddelerinden birine toplayan Yelena Sakharova, eşinin dünyaca ünlü bir ilim adamı olduğunu, Nobel ödülü aldığını ve ağır hasta olduğunu söyleyerek kendilerine yaMoskova'da veya Norveç'te tedavi imkânı sağlanmasını istedi. Sovyet rejimi aleyhinde tek kelime sarfetmemeye dikkat eden bayan Sakharov basın toplantısından sonra acele olarak Gorki şehrine döndü.

Batılı kaynaklar basın toplantısından sonra Sovyet yönetiminin basyan Sakharov hakkında nasıl bir işlem yapıldığının öğrenilemediğini ve Kremlin'in bu isteklere cevap verip vermediğinin anlaşılamadığını bildirdiler.

Erciyes Sayı 61 Ocak 1983

Göktürkler ve Orkun Yazıtları

H. Fethi GÖZLER

Türk edebiyatında, nesirle yazılmış eserlerin tarihi oldukça eskidir. İşte bu eski tarihe sahip eserlerin en önemlilerinden biri, Göktürk Yazıtları'dır. Bu yazıtlar, sekizinci yüzyılda, Doğu Türkistan'da Göktürkler tarafından dikilmiş olan anıt taşları üzerindeki yazılardır. Bu anıtlar Orhun ırmağı yakınlarında dikilmiş olduğu için «Orhun (Orkun) Anıtları» adını almıştır. Bundan ötürü üzerindeki yazılara da «Orhun (Orkun) Yazıtları» denmiştir. Bu yazıtlar Türkçenin ilk yazılı örnekleridir.

Göktürkler, 552 tarihinde Avarlar'ın hakimiyetine son vererek, Burnin Kağan başkanlığında Türk devletinin Göktürk kolunu iktidara geçirmişlerdir. Devlet iki bölümden ibaretti: Doğu — Batı. Kağanlığın merkezi doğuda bulunuyor ve batı kısmı da doğuya bağlı bir biçimde idare ediliyordu. Bumin'in kardeşi İstemi Kağan, 576'ya kadar Batı bölümünün kağanlığını başarı ile yürütmüştür.

Göktürkler, 552'den itibaren «genişleme» savaşlarına girişmişlerdir. Her yerde gâlip geliyor ve sınırları hızla genişliyordu. Bu süratli genişlemeden ilk defa Çinliler ürktü. Çin, genişleyen imparatorluğun daha fazla genişlemesine göz yummadı; bu genişlemenin önüne bir set çekmek, yani engel olmak için, politik bir çareye başvurdu: Maksatlı bir Çin heyeti imparatorun bir mektubuyla, Göktürk ülkesine doğru yola çıktı. Ülkeye gelen heyet, Bumin Kağan'a çeşitli hediyeler ve ayrıca getirdikleri mektubu da sundular. Bu mektupta şöyle deniyordu:

«Kuzey Komşumuz, Güçlü Göktürk İmparatoru Bumin Kağan;

Bütün düşmanlarınızı yenilgiden yenilgiye uğratarak, kısa bir zamanda ülkenizin sınırlarını büyütmüş ve düşmanlarınızı hakimiyetiniz altına almış olduğunuzu duymuş olmak, bizi sevindirmiştir.

Böyle güçlü bir devletin soylu hükümdarına, imparatorluk ailemizden bir prenses vererek aile bağlarımızı birleştirmek, bizi daha da sevindirecektir.

İşte bu amaçla size, WEİ hanedanımızın seçme Prensesi Çang-Lo'yu eş olarak vermek istiyoruz.

Bu onuru bize vereceğinize, Prensesimiz'in, Türk İmparatoriçesi olarak ülkenize yararlı olacağına güveniyoruz. Aslında bizler, Mo-tun'un (Mete) yaşadığı çağdan beri Türk'lerle dostuz. Hiung-nuların (Hunların) o ünlü hükümdarı zamanında olduğu gibi, dostluk bağlarımızı sizinle de niçin yenilemiş olmayalım?

Karşılığınızı beklemekteyim.» (1)

Ne yazık ki, bu mektuba olumlu cevap verilmiş ve Bumin Kağan, Çang-Lo ile evlenmiştir. Gene ne hazindir ki, bu evlenmenin üzerinden birkaç ay ya geçmiş ya geçmemişti ki, Bumin Kağan ölüvermiştir. (2)

Bumin'in ölümünden sonra sırasıyle üç oğlu imparatorluğu büyük kağan olarak idare ettiler.

Kar Kağan: 554'te öldü. (3)

Mukan (MOKAN — BUKAN) Kağan (554-572): Kağan olarak onsekiz yıl işbaşında kaldı. İmparatorluğun Mançur'yadan İran sınırlarına kadar genişlemesini, birçok yabancı ırklardan meydana gelen devletlerle küçük kabileleri devletin idaresi altına almasını gerçekleştirdi. İmparatorluğun güney sınırı «Çin Seddi'ne» kadar dayandı.

Mukan Kağan ölünce yerine küçük kardeşi Tapar Kağan geçti. (572). Gene ne yazık ki, Tapar Kağan da bir Çinli Prensesle evlendirildi (578) ve aynen babası gibi bu evlenmenin üzerinden üç sene geçmemişti ki Tapar Kağan da öldü. (581).

İşte bu tarihten sonra, Çin'in entrikaları yüzünden imparatorluğun önce doğu, sonra da batı kısmı Çin'in hakimiyeti altına girdi. (4) Bu suretle Çin emeline kavuşmuştu.

Göktürkler tam elli yıl Çin hakimiyeti altında inlediler.

Bu ızdırap dolu günlerde dillerinden düşürmedikleri bir türkü vardı:

«Ülkeli budunduk, yazık, şimdi ülkemiz, hani?
Kağanlı budunduk, Kağanımız hani?
Hangi Kağan için çalışıp kazanıyoruz şimdi!» (5)

1— Ali Kemal Meram - Göktürk İmparatorluğu, 1974. Milliyet Yayını

2— «Bu ölüm, olağan bir ölüm sayılamaz. Çünkü daha sonraları aynı örneği takip ederek Çinli prenseslerle evlenen Kağan ve Tiginlerden, eşlerince zehirlenerek hayatlarına son verilenler olduğu gibi, Bumin Kağan'ı, Çinli eşinin zehirlemiş olması düşünülebilir. Ne var ki olay, tarihin karanlığı içinde gömülü kalmıştır.» y.a.g.e.

3— Bu ölüm de şüpphelidir. Ancak gerçek belgelerden yoksun bulunulduğu için şüpheli ölümün gerçek sebebi öğrenilmemiştir.

4— y.a.g.e.

5— y.a.g.e.

derris olup yövmiye yirmi akçe ala, ve zikredilen Medrese hücrelerinde kalan talebe senelik beşer yüz akçe alalar, bu talebeler Allah rızası için ve Hz. Peygamberin ruhu için her gün birer cüz Kur'an okuyalar, sevabını vâkıfın ve evlâdının ruhuna hediye edip bunun için de yövmiye ikişer akçe alalar, yine aynı köyde tamir eylediğim muallimhanede (mektep) okumuş yazmış bir kimse çocukların muallimi olup yövmiye on akçe ala, hesap kitap sahibi bir kimse vakfın kâtibi olup yövmiye iki akçe ala, idrak sahibi ve çevik bir kimse tahsildar olup yövmiye dört akçe ala, tevliyet (vakfın idaresi) yövmiye kırk akçelik olup tamir masrafları cümleye takdim oluna...»

Yine Erkilette bir şahısta iken Camie, vazifeli imam Ahmet Soyer tarafından alınmış bulunan Mehmet Paşa'ya ait 44 X 35 cm ebadında, başlık ve şahitler kısmı hariç 27 satırlık, 20 Rebiülevvel 1130 (Milâdî 22 Şubat 1718) tarihli, yıpranmış ve kenarları maalesef kesilmiş mülknamede de özetle şöyle denilmektedir: «Kayseriyede vâki Erkilet Karyesinde Musa Ağa Camii demekle maaruf cami-i şerifin eser-i binası geçmiş senelerde zelzele-i azimeden yıkılmış ve bilküllüye harap olmuş olduğundan cami-i mezburu müceddeten bina ve imar etmeğe vezir-i müşarünileyh muvaffak olmuş, Camiin ihtiyaçları ve vazifelilerin ücretleri için Kayseriye Sancağında Sahra Nahiyesinde vâki Erkilât Karyesi mukataası vakıf ve şart olunmak münasip olmağla buna berveçh-i mâlikane kendi üzerlerinde olan Selânik Sancağı Duhan mukataasının malına senevî üçyüz kuruş zam olunmak üzere hazine-i âmiremde mahfuz defterhane-i amirem kuyudatına müracaat olundukta on iki bin yediyüz seksen iki akçe yazısı olan mâruzzikir Erkilât Karyesinin mal-i miriyesi altı bin yüz iki kuruş olduğu baş muhasebede derkenar olunmağla, idare olunduğu üzere temlik olunup buna, altıyüz iki buçuk kuruşluk Duhan Mukataasına senevi üçyüz kuruş mal zam olunduğu halde ve Kara Mehmedlü Mahallesinde avârız dâhil edilmek şartıyla mülknâme-i humayunum, bu babda sadır olan ferman-ı alişan mucibince verilmiş olup bu mülk-i sahih ve vakf-ı sarih neslime ait olmakla, mülkiyet şartlarını tebdil ve tağyir etmemek kaydıyla istedikleri gibi tasarruf edeler. Tahriren fi'l-yövm ül-işrîn Şehr-i Rebiülevvel sene selâsîn...»

Yine Erkilet Camii ve Kayseri Şifahanesi hakkında İstanbul Başvekâlet arşivinde bulunan, Cevdet tasnifi No. 8284 te kayıtlı bir evrakın fotokopisi de elimizde bulunmaktadır.

Mehmet Paşa'nın Erkilet'te Camiden başka bir eseri kalmamıştır. Cami devrinin mimarisine uygun, yaklaşık 10X10 m ebadında, kare planlı, pandantiflere oturan yüksek tek kubbeli, revaksız, tezyinatsız ve muntazam kesme taşlarla yapılmış bir binadır. Oturduğu arazinin oynaklığı sebebi ile bina kubbesinden yan duvarına kadar çatlamış ve tamire ihtiyaç göstermiştir. Camiin kapısı üzerinde Mehmet Paşa'ya ait 1130 tarihli kitabesi bulunmaktadır.

Paşa, zikri geçen Cami içerisine bazı kitaplar vakfederek, bir de kütüphane kurmuştur. Bu kitaplardan bir kısmı halen camide ve pejmürde halde bulunduklarından Hoca Ahmet Soyer tarafından bu sene ciltletilmiş ve eski cilt kapakları Müzeye alınmıştır. Camide mevcut altmışyedi adet yazma kitabın, Hocanın tesbitine göre ondokuzunda Mehmet Paşa'ya ait vakfiye kaydı bulunmaktadır. Kitaplardan yedi adedi, daha önce Raşid Efendi Kütüphanesine nakledilmiştir. Kayseri Müzesinde de Paşa'nin vakfı ve bu Camiden gelme 1226 numarada kayıtlı tezhipli bir Kur'an-ı Kerim ile, şahıslara geçerek onlardan satın alınan ve 77/781 numaraya kaydedilen «Şems ül-Maarif» isimli ve 1116 tarihinde istinsah olunmuş bir kitabı daha bulunmaktadır. Diğer bir kısım kitapları da herhalde halkın eline geçmiştir. Kayseri Râşit Efendi Kütüphanesine gelen kitaplardan 6 numarada kayıtlı Kur'an-ı Kerim'deki kayda göre Kitap, 1061 Hicrî, 1651 Milâdî yılında IV. Mehmed'in annesi meşhur Turhan Valide Sultan tarafından vakfedilmiştir. Bu durumda Mehmet Paşadan önce, zelzele ile yıkılan eski camii yaptıran Musa Ağa'nın Sarayla bir alakasının bulunması veya Mehmet Paşa'dan başka Saray'da bir Erkilet'linin olması lâzımdır. Bahsi geçen Musa Ağa hakkında hiçbir mâlûmat elde edemedik.

Erkiletli Mehmet Paşa'yı halk, ondan yüz sene kadar önce yaşamış meşhur Sadrazam Öküz Mehmet Paşa ile karıştırmakta, ikisinin aynı şahıs olduğunu zannetmektedir. Halbuki ikisi arasında hiç bir münasebet bulunmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Mehmet Süreyya, Sicill-i Osmanî

Mufassal Osmanlı Tarihi (Bir heyet tarafından yazılmıştır.)

İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi.

Ali Rıza Karabulut, Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu.

680 tarihinde bir Göktürk Prens (Tiğin)i Çin hakimiyetine baş kaldırmış ve devleti tekrar toparlamak amacıyle kurtuluş savaşının önderi olmuştu. Bu önder, Kutluğ Kağan, ikinci adıyle İltiriş Kağan'dı. Gerçekten de Çin hakimiyetine son vermiş ve devleti toparlayabilmişti. 691'de şaşaalı ve haşmetli günlerini tekrar yaşamağa başladı. (691-716).

Kapgan Kağan, ölünce idareyi oğulları almak istediler. Ancak İltiriş Kağan'ın öldüğü sıralarda (7-8) yaşlarında bulunan oğulları Bilge ve Kül Tigin, otuz yaşın üzerinde bulunuyorlardı. Bu yaşa kadar çeşitli savaşlara katılmışlardı. Tecrübeleri vardı; kahraman ve iyi düşünen kişilerdi. Devleti ele geçirmek isteyen amca oğullarını tasfiye ederek devlete el koymak mecburiyetinde kaldılar. Ayrıca baba ve amcaları devrinde devlet işlerinde tecrübesi bulunan vezir ve Bilge Kağan'ın kayınpederi Tonyukuk'u da devletin işlerini yürütmesi için «danışman» olarak görevlendirdiler. Her üçünün el birliği ile devleti daha da güçlü duruma getirdiler. Ancak 731'de Kül Tigin ve 734'te de Bilge Kağan öldü. Bu ölümlerden on sene sonra da Uygurlar, devleti ele geçirerek 745 tarihinde Göktürk İmparatorluğu'nu tarihten silmişlerdir.

Orkun Yazıtları, Bilge Kağan devrinin ürünleridir. Bu yazıtlar üç kişi için dikilmiş veya diktirilmiştir: 1— Kül Tigin Yazıtı: Ağabeyi Bilge Kağan 732'de diktirmiştir. 2— Bilge Kağan Yazıtı: Oğlu tarafından 735'te diktirilmiştir. 3— Tonyukuk Yazıtı: (720-725) yılları arasında kendisi tarafından dikilmiştir. (6)

KÜL TİGİN YAZITI: Yazıt, bizzat Bilge Kağan ağzından yazılmıştır. Bilge Kağan, kardeşi kahraman Kül Tiğin'in kendisinin kağan oluşu ve devletin kuvvetlenmesindeki hissesini çok duygusal bir biçimde ve coşkunlukla anlatmıştır. Bu yazıtın en içli bölümü, Bilge Kağan'ın ölen kardeşine ağladığı kısımdır. Yazıtı Kül Tigin'in yeğeni Yoluk Tigin yazmıştır:

«Bunca bitikki men Kül Tigin atısı Yoluk Tigin bitidim.» (7)

BİLGE KAGAN YAZITI: Kül Tigin yazıtının bir kilometre kadar uzağındadır. Bu yazıt da Yoluk Tigin tarafından ve Bilge Kağan ağzından yazılmıştır. Yazıtın baş kısmı Kül Tigin yazıtındaki ilk bölürnün bir tekrarından ibarettir. Bu tekrardan sonra Bilge Kağan kendi hizmetlerini anlatır.

TONYUKUK YAZITI: Her iki yazıtın biraz daha doğusunda bulunmaktadır. Üzerindeki yazılar, diğer iki yazıttaki yazılardan daha düzensizdir. Yazıtta, Tonyukuk konuşmaktadır. Yazarı odur. (8)

Kül Tigin Yazıtı'nın Güney Cephesinin Aslı:

1- Tengri teg tengride bolmış Türk Bilge Kağan bu ödke olurtum. Sabımın tüketi eşidgil. Ulayu ini yigünüm oğlanım biriki oguşum budunum biriye Şadpıt Begler yırıya Tarkat Buyruk Begler otuz [Tatar...] (9) 2- Tokuz Oguz begleri budunı bu sabımın edgüti eşid katıgdı tıngla:

İlgerü kün togsık [k] a birigerü kün ortusıngaru kurıgaru kün batsıkınga yırıgaru tün ortusıngaru anda içreki budun [kop] m [ang] a K (örür). (Bunç) a budun 3- kop itdim. Ol amtı anyıg yok. Türk kağan Ötüken yış olursar ilte bung yok.

İlgerü Şantung yazıka tegi süledim, taluya kiçig tegmedim. Birigerü Tokuz Ersinke tegi süledim. Tüpütke kiçig (teg) medim. Kurıgaru Yinçü og (üz) 4- keçe Temir Kapıgka tegi süledim. Yırıgaru Yir Bayırku yiringe tegi süledim. Bunça yirke tegi yorıtdım. Ötüken yışda yig idi yok ermiş. İl tutsık yir Ötüken yış ermiş.

Bu yirde olurup Tabgaç budun birle 5- tüzültüm. Altun kümüş işgiti kutay bungsuz

---

6— Bilge Tonyukuk, Göktürk tarihinin değerli kişilerinden birisidir. İlteriş Kutluğ Kağan 17 kişiyle Çin'e isyan ettiği zaman, yanındaki 17 kişi arasında Bilge Tonyukuk da bulunuyordu. Devlet kurulduktan sonra İlteriş ve Kapağan Kağanlar çağında ülkede başvezirlik etmiş, bazı savaşlarda başkumandan olarak bulunmuştur. Bilge Kağan zamanında da başvezirlik etmiştir. Ölümünden biraz önce hatıratını iki taş üzerine kazdırarak diktirmiştir. Bu bakımdan Bilge Tonyukuk **ilk Türk MÜVERRİHİDİR.»** Atsız - Türk Edebiyatı Tarihi, 1943.

7— Kül Tigin için dikilen bu yazıtı Yulığ Yolug Tiğin yirmi günde yazmıştır. Yulığ Tigin kendisi için «Kül Tigin atısı» diyor. «Atı» kelimesinin ne demek olduğunu iyice bilemiyoruz. Bir ihtimale göre Kül Tigin'in kız kardeşinin oğludur. Başka bir ihtimale göre de atası, mürebbisi veya lalasıdır. Her ne olursa olsun «tigin» lâkabından bunun da hükümdar ailesine mensup birisi olduğu anlaşılıyor. y.a.g.e.

8— y.a.g.e.

9— Bu yazıt yalnız tarih bakımından değil, anlatımın edebi olması bakımından da önemlidir. Yulığ Tigin, bu yazıtı Kül Tigin adına yazmış ise de yazıttaki sözler, Bilge Kağan'ın ağzındandır. Metindeki rakamlar satır başlarını gösterir. Köşeli parantez içindeki kısımlar, eksik yerleri gösterir. Bu parantezlerin içindeki noktalar, okunmayan bölümün uzun ya da kısalığına bakılmadan parantez içine ..... nokta konmuştur.

ança birür. Tabgaç budun sabı süçig agısı yımşak ermiş. Süçig sabın yımşak agın arıp ırak budunug ança yagutır ermiş. Yaguru kondukda kisre anyıg bilig anda öyür ermiş. 6- Edgü bilge kişig edgü alp kişig yorıtmaz ermiş. Bir kişi yangılsar oguşı budunı bişükinge tegi kıdmaz ermiş. Süçig sabınga yımşak agısınga arturup öküş Türk budun öltüg. Türk budun ölsikıng. Biriye Çogay yış Tölgültün 7 yazı konayın tiser Türk budun ölsikig.

Anda anyıg kişi ança boşgurur ermiş: Irak erser yablak agı birür, yaguk erser edgü agı birür tip ança boşguru emiş. Bilig bilmez kişi ol sabıg alıpp yaguu barıp öküş kişi öltüg. 8- Ol yirgerü barsar Türk budun ölçeti sen. Ötüken yir olurup arkış tirkiş ısar neng bungug yok. Ötüken yış olursar benggü il tuta olurtaçı sen.

Türk budun tokurkak sen. Açsık tosık ömez sen. Bir todsar açsık ömez sen. Antagıngın 9- üçün igidmiş kaganıngın sabın almatın yir sayu yorıyur ertig. Tengri yarlıkadukın üçün (ö) züm kutum bar üçün kağan olurtum. Kagan olurup 10- yok çıgany budunug kop kubratdım. Çıngany budunug bay kıldım. Az budunug eküş kıldım. Azu bu sabımda igid bar gu?

Türk begler budun bunı eşiding. Türk (budun ti) rip il tutsıkıngın bunda urtum. Yangılıp ölsikingin yime 11- bunda urtum. Neng neng sabım erser benggü taşka urtum. Angar körü biling. Türk amtı budun begler bödke körügme begler gü yangıltaçı siz?

Men b(enggü taş tekıtdım.....Tabg) aç kaganda bedizci kelürtüm, bedizet t im. Mening sabımın sımadı. 12- Tabgaç kaganıng içreki bedizçig ıtı. Angar adınçıg bark yaraturtum. İçin taşın adınçıg bediz urturtum. Taş tekıtdım. Köngülteki sabımın u(rturtum....On Ok eglına)a tatınga tegi bunı körü biling. Benggü taş 13- tokıtdım. B (u.... il) erser, ança takı erig yirte irser, ança erig yirte benggü taş tekıtdım, bitid (d) im. Anı körüp ança biling. Ol taş ... dım. Bu bitig bitigme atısı Yol (l) ug T (igin).

BUGÜNKÜ TÜRKÇEYE ÇEVRİLMİŞ BİÇİMİ :

1- Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağan'ı, bu zamanda oturdum. Sözümü tamamıyle işit. Bilhassa küçük kardeş yeğenim, oğlum, bütün soyum, milletim, güneydeki Şadpıt Beyleri, kuzeydeki Tarkat, Buyruk Beyleri, Otuz Tatar..../Dokuz Oğuz Beyleri, milleti! 2- Bu sözümü iyice işit. adamakıllı dinle:

Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki millet hep bana tâbidir. Bunca milleti / hep düzene soktum. O şimdi kötü değildir. 3- Türk kağanı Ötüken ormanında otursa ilde sıkıntı yoktur.

Doğuda Şantung ovasına kadar ordu sevk ettim, denize ulaşmama az kaldı. Güneyde Dokuz Ersine kadar ordu sevk ettim. Tibet'e ulaşmama az kaldı. Batıda İnci nehrini geçerek Demirkapı'ya kadar ordu 4- sevk ettim. Kuzeyde Yir Bayırku yerine kadar ordu sevk ettim. Bunca yere kadar yürüttüm. Ötüken ormanından daha iyisi hiç yokmuş. İl tutacak yer Ötüken ormanı imiş.

Bu yerde oturup Çin milleti ile / anlaştım. Altını, gümüşü ipeği, ipekliyi sıkıntısız öylece veriyor.

Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırırmış. Yaklaştırıp, konduktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş./İyi 6- bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş. Bir insan yanılsa, kabilesi, milleti, akrabasına kadar barındırmazmış. Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldanıp çok çok, Türk milleti, öldün; Türk milleti, öleceksin! Güneyde Çogay ormanına, Tögültün/ ovasına konayım dersen, Türk milleti, 7- öleceksin!

Orda kötü kişi şöyle öğretiyormuş: Uzak ise kötü mal verir, yakın ise iyi mal verir diyip öyle öğretiyormuş. Bilgi bilmez kişi o sözü alıp, yakına gidip, çok insan, öldün! O yere doğru gidersen 8- Türk milleti, öleceksin- Ötüken yerinde oturup kervan, kafile gönderirsen hiç bir sıkıntın yoktur. Ötüken ormanında otururbut ebediyen il tutarak oturacaksın.

Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Açlık, tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin. Öyle olduğun/ için 9- beslemiş olan kağanının sözünü almadan her yere gittin. Hep orada mahvoldun, yok edildin. Orda, geri kalanınla her yere hep zayıflayarak, ölerek yürüyordun.

Tanrı buyruğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum. Kağan oturup/ aç, fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti 10- zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Yoksa, bu sözümde yalan var mı?

Türk beyleri, milleti, bunu işitin! Türk milletini toplayıp il tutacağını burda vurdum. Yanılıp öleceğini yine / burda 11- vurdum. Her ne sözüm varsa ebedî taşa vurdum. Ona bakarak bilin. Şimdiki Türk milleti, beyleri, bu zamanda itaat eden beyler olarak mı yanılacaksınız?

Ben ebedî taş yontturdum... Çin Kağanından resimci getirdim, resimlettim. Benim sözümü kırmadı./Çin Kağanının maiyetindeki 12- resimciyi gönderdi. Ona ban-

başka türbe yaptırdım. İçine dışına bam-başka resim vurdurdum. Taş yontturdum. Gönüldeki sözümü vurdurdum ....On Ok Oğluna, yabancına kadar bunu görüp bilin. Ebedî taş / yontturdum 13- .....İl ise, şöyle daha erişilir yerde ise, işte öyle erişilir yerde ebedî taş yontturdum, yazdırdım. Onu görüp öyle bilin. Şu taş .....dım. Bu yazıyı yazan yeğeni Yollug Tigin. (10)

YAZITLARIN EDEBÎ DEĞERİ :

Orkun Yazıtları 8. yüzyıl **Türk nesrinin** çok mükemmel bir örneğidir. Dil, duygu, anlatım tam ve kesin bir biçimde millîdir. Bundan başka anlatım çok samimîdir. Anlatılanlar realist bir biçimde ele alınmıştır. Yazıtların üslûbu canlıdır. Parçalardaki edebî sanatlardan özellikle benzetme ve mecazlar yerli yerinde kullanılmıştır. Yapmacığa kaçılmamıştır. Özellikle Kül Tiğin yazıtında cümlelerin bazen kısa ve bazen de uzun olarak kullanılışı; ayrıca manaya kuvvet vermek için anlamı yakın kelimelerin, aynı cümle içinde veya birbirini takip eden cümlelerde kullanılması, yazıları orijinal hale getirmiştir. Kül Tigin yazıtında Türk milletine hitaplarda, «lirik ve romantik» bir anlatım hâkim bulunmaktadır. Bu özellik, üslûbu daha orijinal hale getiren bir başka âmildir.

Yazıtların metinleri «hitabet sanatı» yönünden birer şahaserdir:

«Türk edebiyatının ilk şaheseri. Türk hitabet sanatının erişilmez şaheseri. Hükümdarâne eda ve ihtişamlı hitap tarzı. Yalın ve keskin üslûbun şaşırtıcı numunesi. Türk milliyetçiliğinin temel kitabı. Bir kavmi bir millet yapabilecek eser. Asırlar içinden millî istikameti aydınlatan ışık. **Türk dilinin mübarek kaynağı. Türk yazı dilinin ilk, fakat harikulâde işlek örneği. Türk yazı dilinin başlangıcını milâdın ilk asırlarına çıkartan delil. Türk Ordusunun kuruluşunu en az 1250 sene öteye götüren vesika.» (11)**

Ayrıca bu metinlerde yalan, mübalağa, boş yere övünme gibi, insanları olduğu kadar, milletleri de küçülten kusurlara, eksikliklere tesadüf edilmez.

Yazıtlarda geçen tarihî olaylar da realist bir biçimde ele alınmıştır. Çekinilmeden ve olduğu gibi anlatılmıştır.

Türk milletinin ahlâkî nitelikleri tam bir bitaraflıkla ortaya konmuştur. O güne kadar yapılmış olan hataların nelere mal olduğuda açıklanmaktan çekinilmemiştir.

Türkçenin elde bulunan en eski kaynağının Orkun Yazıtlarındaki dil olduğunu ispatlamak hiç de zor değildir. Yazıtlarda, gerek Selçûkiler ve gerekse Osmanlılar zamanında kullanılan deyimlere rastlandığı gibi, bazı kelimelerin bugün bile dilimizde kullanıldığı bir gerçektir: Tutup, kötürmüş, yiğirmi, taşra, tağ, tirilip, yağı, koyn, yiti yüz, törüsince, bilmez, il, tuta, yaşınga, birmiş, tokuz, aşuru, men, özüm, sü... Ayrıca cümlelerdeki sintaks düzeni de bugünkü dilin sintaksine oldukça uygundur. (12)

10— y.a.g.e.

11— Muharrem Ergin - Orhun Âbideleri. Devlet Kitapları, 1970.

12— Daha geniş bilgi için Atsız'ın y.a.g.e bakınız.

DÜNYA UTANSIN

Masum insanlara yapılmaz zulüm
Kudurmuş köpeğin âhiri ölüm
Sanma ki yanına kalacak zâlim
Tarihte gelecek nice zaman var

Bütün dünya ile ediyor alay
Bir hayal ugruna çıkarır olay
Kükrerse milletim vay haline vay
Bizi firenleyen sabır îman var

Nice anaların aktı göz yaşı
Uygar insanlığı yiyecek vahşi
Birleşmiş milletler bakıyor şaşı
Hizmette, çabada şüphe güman var

Dört buçuk soysuza diyemezsen dur
Fırsadı buldukca azıyor hınzır
Beşerin başına beladır muzur
Görmüyorsa gözün kara düman var

Asala alçağı kudurdu azgın
İnsanlık üstüne ediyor dizgin
Cânî can almaya oluyor gezgin
Bakın hiç uğruna nice yanan var

Ermeni milleti bu size kara
Haysiyet şerefin oldu maskara
Yekün sekiz ölü yetmişi yara
Sana yüzkarası olan hümmân var

AŞIK ÇATAK derki nasıl gülerim
Mevlâ'yı Rahman'dan rahmet dilerim
Sizi uyarmaya söyler dillerim
Âlem duysun benden açık ferman var

Âşık Ali ÇATAK

İlk Osmanlı Medresesi ve Davud-î Kayseri

(Şerâfeddin Bin Mahmud)

Halit ERKİLETLİOĞLU

Osmanlı devletinin kurucusu sayılan Osman Bey, 1299 senesine kadar aşiret reisi olarak, parlak zekâsı ve bitmek tükenmek bilmeyen enerjisi ile, kendine bağlı kabilelerin topraklarını genişletmeye çalıştı. Selçuklu merkezindeki başsızlık ve karışıklığın artması, buna karşılık İlhanlı nüfuzunun azalması ile, Söğüt ve sonra da Bilecik'i alan Osman Bey'in hükûmet merkezini buraya taşıması ile, uç beyliği statüsünden devlet organizasyonuna geçiş başladı.

Osmanlı devletinin gerçek anlamda, müesseseleri ile teşekkülü Orhan Gazi zamanında olmuştur. Devlet işlerini idare etmekle vazifeli bir divân kurulmuş, İlk Osmanlı veziri olma şerefi, **Hacı Kemâleddin oğlu Alâeddin Paşa**'ya kısmet olmuştur. Ayrıca muntazam bir ordu kurulmuş, askerlerin kıyafetleri nizama sokulmuş, ordu kumandanlığına ise Orhan Bey'in oğlu **Süleyman Paşa** tayin edilmiştir. (1) Harbedebilecek yaştaki sağlıklı gençler toplanarak, atlı ve yaya olarak eğitilmeye başlanmıştır. Bu askerlerin gelirleri sulh zamanında kendilerine ayrılan toprakların öşürü ile, harp zamanında ise günde bir veya iki akçe verilerek sağlanıyordu. Teşkilatlanma meyanında, Osman Bey tarafından tayin edilmiş bulunan kadılar çoğaltılmış, idarî ve adlî işleri takip etmek üzere vazifeleri tespit edilmiştir.

Orhan Gazi'nin, Osman Beyliğini devlet halinde teşkilâtlandırırken üzerinde durduğu en mühim konulardan birisi de, İznik'te 1331 senesinde kurduğu İlk Osmanlı Medresesi'dir. İznik'in fethinden bir sene sonra eski kiliselerin birinde teşkilâtlandırılan İznik Medresesinin müderrisliğine, o zamanın en büyük âllim ve mütefekkirlerinden sayılan DAVUD-I KAYSERÎ tayin edilmiştir. Günde otuz akçe gibi dolgun bir maaş alan Davud-ı Kayserî, hem zâhir ve hemde bâtınî ilimlerde otorite idi. (2) Doğum tarihi belli olmayan Kayserili Davud'un asıl adı Şerafeddin'dir. Babasının ismi ise Mahmud olan bu büyük ilim adamı, devletin ilk kuruluş yıllarında çok önemli hizmetler yapmış ve yüzlerce talebe yetiştirerek âdeta tarihe yön vermiştir.

Aklî, naklî ve tasavvufi ilimlerde mütehassıs olan Davud-î Kayserî, **Şeyh Sadreddin-i Konevî**'nin başarılı bir müridi, umumî ilimlerde ise «**Metâli**» isimli eseri derleyen büyük mantıkçı **Kadı Urmevî** (Öl.: 682/1283) hazretlerinin faziletli bir talebesi idi. (3)

XIV. asrın sonlarında Bursa'da kurulan medrese önem kazanıncaya kadar, Davud-î Kayseri'nin diğer dersler yanında kelâm da okuttuğu medresesi, ilim müesseseleri arasında birinci sırayı işgal etmiştir. **Muhiddin-i Arabî**'nin «**Füsûs-ül Hikem**» (Hikmetlerin özleri, isimli eserine yazdığı «**Matlan Husûs-il Kilem Fi Meani-i Füsûs-ül Hikem**» (Hikmetlerin özlerinde saklı olan manaların hususiyetlerinin açıklanması) isimli Hindistan'da basılmış olan şerhi meşhur olan (4) Davud-î Kayserî 751 H/1350 M yılında vefat etmiş, yerine ikinci müderris olarak Kara Halil'in (5) kayınpederi **Tacuddin-i Kürdî** tayin edilmiştir. (6)

---

(1) Mufassal Osmanlı Tarihi cilt: 1 S. 94

(2) Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Prof. Dr. Osmanlı Tarihi Cilt: 1 S. 522.

(3) Hoca Sadeddin Efendi, Tacü't-Tevarih, Cilt: 1S. 73

(4) Meydan Larousse Cilt: 3 S. 423

(5) Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Prof. Dr. Çandarlı Bezir Ailesi, S. 4/4

(6) Kara Halil: Orhan Gazi'nin vezirlerinden ve sonrada sırası ile Bilecik, İznik ve Bursa Kadısı.

Erciyes Yıl 6 Sayı 63. Kasım 1982

Doğu Türkistan'dan İnciler

Erkin ALPTEKİN

Maocular, Çinde iktidarı ellerine aldıktan sonra, daha önce Doğu Türkistan halkına vermiş olduğu, «kendi kaderini kendi tayin etme», «isterse Çinden ayrılıp çıkma» veya «istemezse Çin Halk Cumhuriyeti dâhilinde Federatif Cumhuriyet kurma» gibi vaadlerini inkar etmişlerdir.

Bunun üzerine Doğu Türkistan halkı, Feodal Çin döneminde Doğu Türkistana verilen «Şincang» isminin kaldırılarak, yerine bu ülkenin tarihi adı olan «Doğu Türkistan» denilmesini, bu talep kabul edilmediği takdirde «Uyguristan» isminin verilmesini ısrarla talep etmişlerdir.

Fakat Maocular, bu talebi de reddederek, 1.10.1955 tarihinde Doğu Türkistan, «Şincang Uygur Otonom Bölgesi» anlamına gelen «Şincang Vey Vu Er Ziziçu» adını vermişlerdir.

Maocuların bu tutumu Doğu Türkistan halkının şiirlerine de yansımıştır. Bunların birinde şöyle denilmektedir:

Uygur Türk lehçesi

Aftonom digen bilen
Uyguristan bolalmidi
Ah bu menin biçare halkim
Türkeli bolalmidi.

Türkiye Türkçesi ile

Otonom demek ile
Uyguristan olamadı
Ah bu benim zavallı halkım
Türkeli olamadı.

Maocular Çinde iktidarı aldıktan sonra, Doğu Türkistana 5 milyondan fazla Çinli mülteci yerleştirmişlerdir. Maoculardan önce, Doğu Türkistanda sadece 200 bin Çinli mültecî bulunmaktaydı. Assimile olmaktan korkan Doğu Türkistan halkı, kendi ülkelerindeki Çin mültecilerinin sayılarının azaltılmasını ısrarla talep ediyorlarsa da pek başarılı olamamışlardır. Bu yüzden, Doğu Türkistanda bir Çinli öldüğü zaman halk, dillerde yaygın olan şu mısraları mırıldanmaktan kendilerini alamamaktadırlar:

Uygur Türk lehçesi

Minlep minlep kelisen
Birlep birlep ketisen
Kaçan tügesen
Canım kardeşim menin (!)

Türkiye Türkçesi ile

Biner biner gelirsin
Birer birer gidersin
Ne zaman bitersin
Canım kardeşim benim (!)

Pakistanlı yazar Mohammed Refik, 1963 de yayınlamış olduğu «Çinde İslam» adlı eserinin 91. sayfasında şöyle demişti:

«Komünist Çin, Doğu Türkistanı idaresi altına aldıktan sonra, bu ülkenin halkını kendi ihtiyacından çok Çinlilerin ihtiyacını karşılamak için çalıştırmaktadır.»

Maocular döneminde günde 18 saat çalışmış olmasına rağmen, insanca yaşama seviyesine ulaşamayan Doğu Türkistan halkı, feryadını şu mısralarla dile getirmektedir:

KAĞIT KALEM

Dertlerim dile getirir
Yüce dağları aşırır
Olmaz işler başarır
Biri kağıt, biri kalem
Kalem kara, kağıt beyaz
Hemen yazma, düşün biraz
Bazen çoktur, bazen de az
Yazarım ben, kâğıt, kalem

.....

Tatlı diller, güler yüzler
Çok mânâlı güzel sözler
Hâtıralar, sırlar gizler
Sır kâtibi kâğıt, kalem

Şâirimiz şiirlerine içtimaî konulara da ağırlık vermiş; Milletin ve Devletin sevinilecek halleri ile sevinmiş, dertleri ile üzülmüş. Anarşi belası karşısında kardeşlikten bahis etmiş; asker oğlunun şahsında vatan görevini yücelere çıkarmış; ilimden, irfandan, dostluktan söz etmiş.. Hülasa; Allah, Vatan, Millet aşkı ile dolu duygu ve düşüncelerini, «mübarek ağaç»ından yapılma kalem ve kağıdı ile yazılara dökmüş; gün ışığına çıkarmak da bize nasip olmuş.

Yazımızı, Şâire ilham imkânı verecek sıkıntısız ve güzel günler dileyerek bitirelim...

TERCÜME-İ HÂLİMİZ

Paylaştık zahmet çekmeden, İslâmlık mirasını,
İbadet etmeyiz HAKK'a almadan kirasını,
Esiriz nefsin elinde bilen yok çaresini,
Namaz, Oruç, Hac ve Kurban, hep riyadır, hep rıya,
Bir acayip ümmet olduk Ey Resûl-ü Kibriya...

Sade gösteriş içindir fakire sadakamız.
Boş telâştan bir araya gelmez oldu yakamız.
Ya yalandır ikramımız, ya küfürdür şakamız,
Sevgi şefkat, selâm sohbet, hep riyâdır hep riya,
Bir acayip ümmet olduk, ey Resûl'ü Kibriya...

Koşarız benlik peşinde, her ay hergün her saat,
Değişmeyen hedefimiz, menfaattir menfaat,
Sahtekârlık mesleğimiz, hem kolaydır hem rahat,
Saygı hürmet, izzet ikram hep riyâdır hep riya,
Bir acayip ümmet olduk, ey Resûl'ü Kibriya.

Öğretmeni talebeye hayır öğüt vermiyor,
Öz anası yavrusuna helâl bir süt vermiyor,
Gidenimiz boşa gider, gelen ümit vermiyor,
İlim irfan, takdir tenkit hep riyâdır hep riya.
Bir acayip ümmet olduk, ey Resûl'ü Kibriya...

Dilimizde duayı gör, özümüzde yaşa bak,
Kör şeytanı kovmak için attığımız taşa bak,
Cami Mescit, Çeşme köprü, yaptığımız işe bak,
Hep riyâdır, hep riyâdır, hep riyâdır hep riya.
Kıl Şefaat kurtar bizi ey Resûl'ü Kibriya...

Abdurrahim KARAKOÇ

Uygur Türk lehçesi
Emgekni ubdan kılsak
Uygur balan(za) «ho» deydu
Hekikette çin tursak
«Logey düy(ge) «zo» deydu. (*)

Türkiye Türkçesi ile

İyi çalışırsak
Uygur çocuğu «iyi» der.
Hakikati ararsak
Çalışma kampına «yürü» der.

Doğu Türkistan halkı, Çin ile Doğu Türkistan arasında kurulan hava, kara ve demiryol uköprüsünün askeri, siyasi ve iktisad imaksatlara dayandığına inanmaktadır. Nitekim bu ulaşım vasıtalariyle, Doğu Türkistanın milli servetini Çine taşınmaktadır. Mukabilinde Doğu Türkistan Çinli mülteci getirilmektedir. Nitekim Doğu Türkistan halkı, Çinin Lancu şehriyle Doğu Türkistanın başkenti Ürümçi arasında döşenen, bilahare, Korla şehrine kadar uzatılan, şimdi de Kaşgara bağlanmaya çalışılan demiryoluna şu mısralarla karşı çıkmıştır:

Uygar Türk lehçesi

Lancu Şincang tömür yolu dep
Barni yokni almakçi
Poyiz kelse şehrimizge
Balayi afet yağmakçi.

Türkiye Türkçesi ile

Lancu D. Türkistan demir yolu diye
Varımızı yoğumuzu alacak
Eğer tren gelirse şehrimize
Bela ve afet yağacak

(*) «Ho» Çinçe iyi; «Logey düy» ağır çalışma kampı; «zo» yürü anlamlarına gelmektedir.

Erciyes

Abdülaziz Makdum Çingizhan ve Şâhadeti

A. Şekür TURAN

Türkistan'a dâir Türkçe kitaplar, belgeler ve resimler toplayıp, bir Türkistan kitaplığı kurmak istiyordum. Teşebbüslerim neticesinde elime bâzı eserler geçmeğe başladı. Bunlara, Mekkede oturmakta olan yurttaşlarımızdan muhterem Rahmetullah Türkistanî'nin gönderdiği «Uygur sarfi» isimli gramer kitabı da eklendi. Kitabın iç kapağında kitap ismi olarak «Uygur sarfi», yazar olarak da «Şarkî Türkistan Büğür şehriden Kazielkuzzat Damolla Aşur alem Merhum oğlu Haci Abdülaziz Çingizhan eseri dur» İbaresi vardı. Böylece yazarın babasının, Büğür şehrinde başkadılık yaptığını da öğrenmiş olduk. Kitabın iç kapağında basım tarihi yoktu. Basım yeri olarak da «Mısır» gösteriliyordu. Yazarın ayrıca «Türkistanın mevkii» isimli bir eseri de varmış.

Kitabın giriş kısmında Türk dilinin zenginlikleri ve bir Türk boyu olan Uygurların Türk dili ve edebiyatına yaptığı hizmetleri anlatırken; eserin hazırlanmasında sayın İsa Yusuf Alptekin ve Celâleddin Beylerin de rolü olduğundan da bahis ediliyordu. Eser okul kitabı niteliğinde olup, gramerde yer alan isim ve misâller Doğu Türkistanın yakın tarihiyle ilgili kişiler ve hadiselerle ilgili idi. Böyle olunca da yazarın, daha Dar-ül-Azhar'da öğrenci iken memleketinin meseleleriyle yakından ilgilenip, eline geçen her fırsatta yurdu için hizmet etmek arzusu açıkça gözüküyorsa da; bu uğurda günü geldiğinde canını verip şehit olacağını kim bilebilirdi.

Öğrenimini tamamlayıp yurdu olan Doğu Türkistan'a dönen yazarı bazı çetin meseleler bekliyordu. Doğu Türkistanda din adamları denince, başında kocaman «Selle» si (1) ve sırtında yerlere kadar uzanan «baksamton» u olan (2) ve sakalını uzatabildiğince uzatan kişiler akla geliyordu. Oysa benim 1948 senesinde Ürümçi'de gördüğüm Çingizhan Damollanın dinî merâsimler dışında başında şapkası, sırtında Avrupavârî şık elbisesi vardı, yüzü traşlı idi. Bu durumu meslekdaşları tarafından olduğu gibi etrafındakilerce de yadırganıyordu. Ben de ilk gördüğümde yadırgamıştım. Yanılmıyorsam meslekdaşlarıyla giyim ve kuşamda olduğu gibi, dinî meselelerde de pek uyuşamıyordu. Bunlara rağmen o tarihte, mevki sâhibi olan Sayın İsa Yusuf Alptekin Beyin himayesinde idi. Bu sebeble muârrızları tarafından yapılan şikâyetler etkisiz kaldığı gibi, üstelik «Uygur Uyuşması» (Uygur Kültür Merkezi) Genel Başkanlığı görevine atanmıştı.

Böyle bir göreve yurt dışında öğrenim görmüş birinin atanması Çin yönetimini tedirgin ederken, meslekdaşları da şahsî çıkarları yüzünden, bu göreve Çingizhanı lâyık bulmuyorlardı. Sayın Alptekin bu gürültülere bakmadan ve yapılan çirkin iftiralara rağmen Abdülaziz Çingizhanı sonuna kadar himâye etti. Çingizhan da eski arkadaşı ve yeni hâmisi olan sayın Alptekin Beyin çizgisinde hareket ediyordu. Bu görevi dışında Yüksek öğretmen Okulunda din dersi ve İslâm tarihi de okutuyordu.

Yurdumuz Kızılçin istilâsına uğrayınca, Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin Beyler, Milliyetçi Çin generallerinin ve Çankayşek yönetimine bağlı olan Müslüman çinlilerin Komünist Çine karşı müşterek savaşma teklifini reddetti. Bu iki Uygur liderine göre Çinlinin müsülmanı da, milliyetçisi de komünisti de bir idi. Zirâ bu mücadele sonunda gâlip çıkılsa bile, Çankayşek idaresi Doğu Türkistanın istiklâlini kabul etmiyordu. Böylece 1949 senesi Eylül ayında Ürümçi'den kafile halinde yola çıktık. Çingizhan da bu kâfile içinde idi. Doğu Türkistanı Hindistana bağlayan Kökat isimli hudut kapısına gelmiştik. Ben de, Mehmet Emin Buğra'nın himâyesinde bulunuyordum. Konumuz dışındaki bazı sebeblerle yukarıda ismi geçen iki lider çinliler tarafından tutuklandırlar. Kökat yolu bizler için kapanmıştı. Liderlerin akıbetini ve yolun açılmasını bekleyecektik. Bu bekleme süresince Abdülaziz Çingizhan ile bir hafta kadar aynı çadırda kalmıştım. Bu hudut kapısında sıkışanlardan bir çoğu hemen kur'ana sarılıp birbiriyle yarışırcasına Kur'an okumaya başladı. Ben de öyle yaptım. Abdülaziz Çingizhan Kur'an okumamıştı. Orada da gene Çingizhana sataşanlar olmuştu. Kafilede çıkan görüş ayrılığı ve diğer sebebler yüzünden Çingizhan geri dönme kararı alanlarla beraber Kökatı terketti. İlerde yazı konusu olacak meselelerin doğurduğu sebeblerle yukarda ismi geçen iki lider de kurtulmuştu. Binbir güçlükle Hindistan'a geçmeğe muvaffak olup, Türkiyeye gelip yerleştik.

Temmuz-1982
Yıl:5
Sayi:55

Tevâzû ve Kibir

Rasim DENİZ

Yüce Dinimiz İslâm insanlara hitap ederken, nelerin iyi nelerin kötü olduğunu, hangi şeylerin yapılıp hangilerinin yapılmıyacağını, hangi hareketlerin güzel, hangi hareketlerin çirkin olduğunu bildirmiştir. İnanan her mümin bu emir ve yasaklara uymak mecburiyetindedir.

Şurası muhakkaktır ki, Yüce Rabbimiz, insanoğluna herneyi emretmiş, yapilmasını istemişse, o şeyde insan için hem dünyâ hayatında hem de ukbâ hayatında mutlaka bir iyilik, bir huzur ve bir mutluluk vardır. İnsanların saâdet ve selâmeti - ni, insanlardan daha çok isteyen Allah (c.c.) mutluluğa, huzura götüren herşeyi emretmiştir ve bu emir insanoğlu için bir lütuftur.

Yüce Allah (c.c) insanoğlu için neyi yasak kılmış, yapılmasını, edilmesini menetmişse, o şeyin insana hem dünyada ve hemde âhirette mutlaka zararı vardır. İnsanların zarara, ziyana uğramalarını asla istemeyen Mevlâmız, sakıncalı olanlarında yapılmasını istememiştir. Bu da, insanlara Allah'ın (c.c) bir lütfudur.

Cenab-ı Allah'ın (c.c) insanlara emretmiş olduğu güzel, huylardan biri olan tevâzû ile insanlara yasak kıldığı kötü huylardan olan **kibir** üzerinde durmak istiyo - rum. Her ikisini birden alışımızın sebebi, biri digerinin zıddı olduğu içindir. Tevâzû Alçak gönüllülük, tekebbür'ün yâni kibir'in zıddıdır.

Kelimeler nasıl birbirinin zıddı ise, bunlara uyanlar da taban tabana zıddırlar. Biri arş-ü âlâda, biri esfelesâfilînde, biri rahmet deryasında bir damla, diğeri Cehennem ateşinde bir çıngı, biri ruhu olgunlaştıran İlâhî bir terbiye, diğeri nefsi besleyen bir zakkum...

Melek ile İblis bidâyette aynı iken, biri tevâzû ile Hz. Adem'e secde etti; Allah (c.c)ın emrine uydu, melek olarak kaldı. İblis ise bunun tam aksi hareket ederek kibirlendi, Allah'ın (c.c) emrine uymadığı için Şeytan oldu. Rahmet deryasından kovuldu; gurur, kibir yüzünden aşağılıkların en aşağısı, bayağıların en denîsi olup çıktı. Ebediyyen yok oldu, kendi ve ona tâbi olanlar da Nar-ı Cahime doldu.

Rehberimiz Kurân-ı Kerimde pek çok âyet insanları tevazu'a teşvik ve kibirden sakınmayı emretmektedirler. Furkan Suresi, Ayet 63'te «O Rahman'ın kulları onlardırki, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürürler. Cahiller kendilerine söz ettikleri zaman, selâm derler» Rahman Süresi Ayet 18'de ise: «İnsanlardan, büyüklenip te yüz çevirme, yeryüzünde mağrur mağrur yürüme, zira Allah (c.c) büyüklenen mağrurları sevmez» buyurulmaktadır.

Yüklü dallar eğilir, meyvesiz, yaprakları tırtıllı, hastalıklı, meyve ağaçları ve aslından meyvesiz ağaçlar eğilmezler; çünkü meyve ağırlıkları yoktur, dalları diktir. İnsanoğluda şayet kafası boş, gönlü boş, ruhu boş, fikri ve zikri yoksa, meyvesiz ağaçlar gibi gurur ve kibir ile yürür, herkese tepeden bakar,, hiçbir kimseyi beğenmez. İşte Allah (c.c) böylesi insanları asla sevmez. Çünkü Ulu Tanrı «gurur ve kibir yani büyüklük benim kaftanımdır. O hususta benimle çekişeni, büyükleneni kırar-döker, helak ederim» buyurur. Gerçekten de Cenab-ı Hak, kibirlenen nice fravunları, nice zalimleri helak etmiştir.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) bir hadislerinde: «Bir kimse alçak gönüllü olursa Tanrı onu yükseltir; kibirlenir, kendini büyük görürse onu alçaltır» buyurarak müminlerin yapacağı ve yapmayacağı iki şeyi belirlemekte, birini öğütlemekte ve diğerinden sakındırmaktadır.

Bir başka Hadislerinde de: «Alçak gönüllü olunuz diye bana emir buyuruldu» denmektedir. Ve yine başka bir Hadiste de Efendimiz (s.a.v) «Halka mütevazi davranınız, fakirlerle dostluk edip bir yerde oturunuz. Böylece Tanrı katında değerli olduğunuz gibi, kibir gibi çok kötü bir sıfattan da kurtulursunuz.»

Kendini beğenen, kibir ve gururlanan insanlar için yüce Rabbimiz İsra Suresi Ayet 37-38 de şöyle buyurur: «Yeryüzünde büyüklenerek yürüme, zira ne yeryüzünü yaratabilirsin, ,ne de dağlara erebilirsin. Bütün bu fenâ şeyler, Rabbin indinde hoşa gitmez.» Zümer Suresi Ayet 60 da da Allah (c.c) «kibirlenenler için Cehennemde bir konak mı yok?» buyurarak kibir ve gururun sonunda mutlaka insanın varacağı yerin Cehennem olduğunu ifade etmektedir.

Kibirlenen insanların feci durumlarını belirten âyet ve hadislerin daha birçoklarını yazmak mümkündür. Fakat biz burada sözü uzatmadan, Tevâzunun insanı yücelten, Allah (c.c) katında makbul sayılan hareketlerin başında geldiğini ifade eden bir hadis-i şerifle bitirmek istiyoruz:

«Bir kimse Allah (c.c) rızası için tevâzu (alçak gönüllülük) içinde olursa Tanrı O kimseyi yükseltir»

Mehmet Emin Buğranın Ankarada çıkardığı Türkistan Sesi dergisinde (Temmuz 1956 sayı 1. sayfa 30 da) «Bir kızılçin Ajanının itirafları» başlıklı bir haber yayınlanmıştı. O yazıdan Çingizhan'la ilgili olan kısmı aynen alıyorum.

«Soru: Memleketten çıkarken bizimle beraber Hindistan hudûduna kadar gelip te sonradan bizden ayrılıp memlekette kalan fikir arkadaşlarımızın durumları nasıl?»

«Cevap: Onlardan Kurban Kuday ve Abdülaziz Çingizhan hükümet aleyhinde gizli çete kurdukları için İDAM edildi.» Bundan başka aynı sayfanın dipnotunda Abdülaziz Çingizhan hakkında şu kısa bilgi de yer almıştı. «Abdülaziz Çingizhan aslen Doğu Türkistanlı olup, Mısır'da dinî tahsilini tamamladıktan sonra 1947 senesinde memlekete dönmüştü.»

Abdülaziz Çingizhanı yakından görmüş ve az da olsa fikir yapısını bilen biri olarak, o tarihler de pek üzerinde durmamıştım, ama zamanla değerini daha iyi anlamağa başladım. Çünkü Abdülaziz Çingizhanla beraber yola çıkanlardan bazıları ateşli nutuklar ve büyük vaadlarla memleketten ayrılmıştı. 32 seneden beri hep bunları izledim. İçlerinde gerçekten memleketleri için çalışanlar olduğu gibi, bazıları da maalesef memleket meselesini kendi çıkarları için alet ettiler. Bazıları ise memleket meselesinden çok bir biriyle kuru polemik yaparak vakit geçirmektedirler. Halbuki Abdulaziz Çingizhan, ölümü göze alarak memleketine geri dönmüştü, gösterişten uzak ve özde Allah ve millet yolunda hizmet veriyordu. Ruhu şâdolsun.

(1) Sarık
(2) İpekli cübbe

ZİKRULLAH

Sular aşka gelir, coşar «Hak» diye
Başın taşa vurur, vurur «hû» çeker.
Rüzgâr dağdan dağa koşar «Hak» diye
Arada bir durur, durur «hû» çeker.

Otlar bile «Hak» diyerek bitermiş
Yağmur Hak'tan gelir, Hak'ka gidermiş
Hak aşıkı âmâ gözlü bir derviş
Hak yolunda yürür, yürür «hû» çeker.

Ağaç dal dal Hak'ka açar kucağı
Acı vermez Hak emrinin bıçağı
Gökte güneş Hak'kın sönmez ocağı
Dağdaki kar erir, erir «hû» çeker.

Gök güvercin «Hak» der uçar seherde
Balık suda Hak'kı içer seherde
Kırmızı gül «Hak» der açar seherde
Kokusunu verir, verir «hû» çeker.

Hak'kın yolcuları Hak'ta buluşur
Varlık zerre, zerre Hak'kı bölüşür
Kalb bedende «Hak, Hak» diye çalışır
Kan damara varır, varır «hû» çeker.

Hak yazılı kâinatın yüzünde
Hak mührü var ceylanların gözünde
Hak Resûlü Muhammed (SAV)'in izinde
Gönül Hak'kı görür, görür «hû» çeker.

Abdurrahim KARAKOÇ

ALLAHIM'A NİYAZ

Kadir Mevlâm şudur senden niyâzım
İbâdet aşkı ver... yardım et bana
Ezelde ne ise yazılan yazım
Dünyada çıkar da... koyma divana

Mânevî lezzetten nasibim yoktur
Bu yüzden ibâdet yük oldu cana
Kulluğu unuttum, günahım çoktur
Kavuştur sarsılmaz gür bir imana

Affına güvenip günahkâr oldum
Başka kapı yokki gitsem o yana
Bütün gerçekleri yolunda buldum
Aldanmaz elbete uyan KURAN'a

Rızkımı kesmedin günahkâr diye
Bunaltmadın birgün boğdun ihsana
Akıl verdin, fikir verdin hediye
Değmez benim gibi nankör insana

Bin kerre tövbeni bozsan da gel,
Dergaha gel, diyor yüce Mevlana
Affına sığınıp gelip açtım el
Muhtacım her an yârabbim sana

AYTEN TAĞMA derki Allah'ım kerim
Gizli sırlarında vardır çok mânâ
Beni yaratana şükür ederim
Nazarını kesme atma yabana.

Ayten TAĞMA

Hikâye

Çoban Munzur

A. Çağrı ELGÜN

Arabamız, önümüzde uzayan simsiyah asvalt yoldan, kayak yapan sporcu gibi hızla ilerliyordu. Etrafta alabildiğine bir sessizlik ve başıboş dağlar arabamızı selamlarcasına önümüzde eğiliyorlardı. Yağmurun, sel sularının alıp götürdüğü verimli topraklarımız yerini kum, çakıl ve taş yığınlarına bırakmış. Buralarda ağaçlardan ormanlardan eser yok. Ben hayaller içinde bu dümdüz, otların arada bir görülen seyrek bodur ağaçların yerlerinde korulukları, ormanları, ormanlarda cıvıldaşan kuşları, tavşanları, yabânî tavukları, sülünleri, çakalları, kurtları, tilkileri, ormanlar kıralını düşlüyorum.

Bir zamanlar buralarda kimler yaşamadı? Daha kimler yaşayacak, kimler bu toprakların nimetlerini böyle tepecek? Gelecekler biz geçmişlerine, buralara bakıp dua mı, beddua mı edecekler? Bu konuda ben üzerime düşen vazifeyi yapıyor muyum? Düşünmeğe başlamıştım ki şoför koltuğundaki arkadaşım benim bu halimi aynadan görmüş olmalı ki:

— Yak bir sigara.. Yine hangi derinliklere daldın?

Gülümseyen yüzünde bir içtenlik, cana yakınlık ve canlılık, gönlümdeki hüznü hemen dağıtıverdi. Bakışlarımı aynada yansıyan yüzünün portresinden ayırmadan:

— Fazla değil, dedim. Dalgınlıktan hâlâ kurtulamamıştım, arkadaşımın sorusunu hatırlayarak:

— İnsan bazan geçmişi özlüyor. Geleceğin geçmişin temelleri üzerine oturduğunu bilmese, belkide hiç düşünmeğe gerek duymazdı, dedim. O her zamanki ilgisizliğiyle:

— Boş ver şimdi geçmişi geleceği. Yaşamana bak kardeşim. Yaşamana bak.

Cebimdeki kipriti çıkarıp önce onun sigarasını yaktım. Sigaradan derin bir nefes çekerek sakin bir tavırla:

— Daha ne kadar var? Dedim.

— Çok değil. Şu tepenin ardını döndükten sonra Ovacık'tayız. Oradan Ziyaret köyüne uğrar, Tunceliye geçeriz.

— Ne var o Ziyaret köyünde?

Yanımda uyuklayan arkadaşım bizim bu konuşmalarımızdan uyanmış olacak ki:

— Ihhh.. Ahh.. Diyerek kollarını yanlarına uzatıp genişledikten sonra, benim soruma büyük bir tepkiyle karşılık verdi.

— Yuh sana Daha memleketini tanımıyorsun. Türkiye'nin güzelliğinden dem vurup ahkâm kesmekte birebirsin. Laf salatası yaparak yabancılara, turistlere öğünmek neye yarar? İş odur ki memleketimizi anlatırken, onun güzelliklerinden bahsederken, halk hikâyelerinden, efsanelerinden de bir parça bilmek gerekir. Yurdumuzu yabancılar bizlerden daha iyi biliyorlar. Geçenlerde İngiliz bir turiste Kapadokya hakkında bilgi verirken fark ettim. Yılanlı Kilise'yi anlatıyordum. İnsanız nihayetinde, olurya.. Bir yanlışlıktır yaptım:

— «Ürgüp'ün en güzel ve en önemli yerlerinden biri de Yılanlı Kilisedir,» dedim. Hatamı anlamıştım ama, Deva hemen kaşlarını çattı:

— «Nat! Nat!. Nat Ürgüp, Göreme!..»

— Değil! Değil! Ürgüp değil, Göremedir!,» dedi.

Tuncelili arkadaşımın bu sözlerine bir kahkaha fırlattık. Ben sorumu tekrarlıyarak:

— Ne var o Ziyaret köyünde?

Tuncelili arkadaşım:

— Hımm.. Bak anlatayım. Sen hiç Munzur ismini duydun mu?

— Hayır! Ne olmuş Munzur'a?

Dedim. Başını salladı. Nutuk çekmeğe hazırlanan hatiplerin ciddi edasıyla; öksürerek boğazını temizledi, yutkundu. Ben adeta sabırsızlanarak:

— Eee!. Yeter artık. Anlatacaksan anlat şunu, dedim. Dik dik yüzüme bakarak büyük bir zevkle hikâyesine başladı.

— Dinle öyleyse:

— Çok eskiden bu dağların huzur, neşe ve güzellik dolu bağrında yemyeşil bir demet halindeki Ziyaret köyünde zengin, aynı zamanda iyi kalpli bir ağa otururmuş. Bu ağanın Munzur isminde bir de çobanı varmış. Ağa çobanını çok severmiş. Bu yüzden onu kendisine evlât edinmiş. Günler sâkin ve huzur için geçip giderken ağa kalkmış Hac yolunu tutmuş. Ağanın karısı ve Munzur evde kalmışlar. Günler geçmiş, aylar geçmiş ağadan bir haber alamamışlar. Munzur'un yüreğinde birikten hasret gün geçtikçe bir kıvılcım halinden kor olup tutuşmağa başlamış. İçini kemiren bir acı hâline gelmiş. Bir gün Munzur ağasının karısına bu duygusunu açmış:

— «Ana, ağam helvayı çok severdi, biraz helva yap da ağama götüreyim,» demiş.

Anası: